

Թվայնացման համար

ԸՆԹԱՑՔ

Ի ԳՐՈՑ ԲԱՐԲԱՌ

Գ. ՏԱՐԻ

Ի ՆԱԽՆԵԱՑ ԵՒ ՅԱՐԴԵԱՑ

ՔԵՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՎ

ԵՐՈՒՍԱԳԷՄ

ՏՊԱՐԱՆ ՍՐԲՈՑ ՅԱԿՈԲԵԱՆՑ

1930

Ձ Ե Կ Ո Յ Ց

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

ՅԱԿՈԲԱՅ ԱՇԸԳԵԱՆ ԿԵՍԱՐԱՑԻՈՅ

(1819 - 1887)

ԵՐԵՎԱՆԻ ԳԵՂԱՐԱՊԵՏԱՆՈՒԹՅԱՆ ԿՈՆՍԵՐՎԱՏՈՐԱՏՈՐԱՏԻ

ՅԱԿՈԲԱՅԱՆ

ՅԱԿՈԲԱՅԱՆ ԵՐԵՎԱՆԻ ԳԵՂԱՐԱՊԵՏԱՆՈՒԹՅԱՆ ԿՈՆՍԵՐՎԱՏՈՐԱՏՈՐԱՏԻ

0801

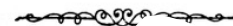
Հրասարակելով ԸՆԹԱՅՔ Ի ԳՐՈՑ ԲԱՐԲԱՆԻ Գ ԵԱՐԻՆ, ԵՆ՝ իբրեւ վերջին հասորը մեր Դասագիրքին՝ ամբողջացուցած կ'ըլլանք Հին Հայերէնի ուսման շրջանը մեր ազգային վարժարաններուն համար:

Աւելորդ է ըսել՝ թէ լեզուին մեջ աւելի զարգանալու հնարաւորութիւնը կախում ունի միայն ապագայ ընթերցումներէ եւ ուսումնասիրութիւններէ, անհասական ջանքերով:

Մեր սոյն հասորին մեջ, ինչպէս կը տեսնուի, տեղ տուինք նաեւ վիեճակաւ Մխիթարեան Հայրերու լուսագոյն բարգմանութիւններուն, որոնց արժեքը, Դասական հայերէնի տեսակէտով, բարձր է միշտ, ըլլալով հարազատ եւ մեծավայելուչ, որքան ալ առերեւոյթ հետեւակութիւն մը կարծեն տեսնել ումանք՝ Դպրոցական այդ ուղղութեան մեջ:

Ի վերջ Դասագիրքիս՝ անօգուտ չհամարեցինք ՃԱՇԱԿ մը տալ նաեւ Յունաբան Դպրոցի հայերէնի մասին, որպէսզի ուսանողը զաղափար մը ունենայ՝ թէ ան ինչո՞վ կը հեռանայ Դասականէն, եւ միւս կողմէ՝ տեղեկանայ թէ ի՞նչ նոր բառամբեր մը ներմուծուած է անով մեր հին եւ նոր գրականութեան մեջ:

Դասագիրքիս մասը կը կազմէ նաեւ մեր Այբուբենի Հայերէն Բանասիրութեան գրքոյկը որ առանձին կը ծախուի, եւ զոր պիտի կցենք՝ միասին կազմելով, Վանուցա Տպարանի Վարչութեան ըլլալիք յանձնարարութիւններու համաձայն:

ՑԱՆԿ ՆԻՔԵՐՈՒ

ՄԱՍՆ Ա.

Էջ

ՁԵԿՈՅՑ

Գ

1. Հանգանակ սրբոցն որք յանապաս բնակեն (Ոսկերեան)	1
2. Արժան և փութալ ի փրկութիւն այրոց (»)	4
3. Հրաշագործութիւնք Յիսուսի (Ռասին Որդի)	8
4. Նկարագիր արծաթաւորի (Ոսկերեան)	11
5. Ազնուազոյնն յարուեսս և ողորմութիւն (Ոսկերեան)	14
6. Մեծութիւն Ասուծոյ (Ռասին Որդի)	17
7. Մի իւրի հպարտանալ (Ոսկերեան)	19
8. Պողոս և Ներոն (»)	22
9. Ընդդիմ արքեպիսկոս (»)	25
10. Գոթոյիս պատեհ զերազ իւր (Ռասին)	28
11. Վառուճն հրոյ յեկեղեցոյ օրինակաւ հրդեհի (Ոսկերեան)	29
12. Բարբ մեղուաց (Բարսեղ)	32
13. Ազգի ինչ քոչնոց և բարոյք ևոցա (Բարսեղ)	35
14. Խօսի Տէր առ Յոռ ի մորիկ և յանկոյ (Գիրք Յոռայ)	38
15. Կերպարանք փղի (Բարսեղ)	40
16. Դարձեալ կրկնեալ Տէառն յանկոյն՝ առ ցՅոռ (Գիրք Յոռայ)	43
17. Յաղագս առապետական կենդանեաց (Եզնիկ)	45
18. Բնական ազդմունք անասնոց և մարդկան (Եզնիկ)	49
19. Առաջին յոյգք Ադամայ (Միշոն)	52
20. Կրօնք փիլիսոփայից, և հերքումն ևոցին (Եզնիկ)	55
21. Արուեստ քարգնանութեան (Կիւրեղ Աղեփսանդրացի)	59
22. Չիղջ ևսխածնողացն (Միշոն)	62
23. Առապետք յաղագս Ովանայ և Բեդայ (Եւսեբիոս)	64
24. Վասն քրիեղեղիկն (Եւսեբիոս)	67
25. Մորիկ մեծ և աշկոծութիւն (Բագրատունի)	69

ՄԱՍՆ Բ

1. Երազն Լուկիանոսի (Ռոյեն)	72
2. Ռիս Իդոմենեայ (Ֆենեդոն)	74
3. Մահ Իսպոլիսայ (Ռասին)	77
4. Կերպարանք եւ կեղծիք կոստաշտոքեան (Պոսիւս)	79
5. Եգիպտացիք (Պոսիւս)	81
6. Սնոսի կարծիք գաստեղաց (Ռասին Ռոյի)	84
7. Սուսալասպասն եւ մարդսահանդն (Թեոփրաստ)	85
8. Սնախառն եւ սնապաշն (Թեոփրաստ)	87
9. Ռիսեւս յանդիմանեալ կշտաքե գԹերսիսկս (Հոմերոս)	90
10. Սուսալասպասն ծերութեան (Կիկերոն)	92
11. Յացորդ մասն վերնոյն (»)	95
12. Պոլլիոն (Վիրգիլիոս)	99
13. Մարտիադիս շախն քերքոյ (Ռոյեն)	101
14. Եսթիսկս անքասսանի գԹիսնոսքենիս (Եսթիսկս)	104
15. Սաւոյ եւ Ափիսկիքի քահանայապետ (Ալքիսիս)	108
16. Դիսնոսքենիս ընդդիմ Եսթիսկայ (Դիսնոսքենիս)	110
17. Դասսիարալոսքիս Պիսպոսքենիս (Պարթէլլիս)	113
18. Անփիսկս ի դոնիս զգալոցն պասսիս (Վիրգիլիոս)	117
19. Կարգ քանակացն Պարսից եւ Մակեդոնացոց (Կ. Կուրկոս)	120
20. Դաւ ընդդիմ Դարենի եւ մահ լորս (»)	122
21. Դրուս շինակսն կենաց եւ Ալեքսոն Կորիկ (Վիրգիլիոս)	126
22. Ելեւսեան խորհրդասօսն (Պարթէլլիս)	129
23. Տեսիլ մի ի «Հալ» խաղին Արիստոփանեայ (Պարթէլլիս)	132
24. Էջ Բրիտոսի ի դոնիս (Վիրգիլիոս)	137
25. Հրդեհն Հոմիսայ եւ պրուսն քիստոնից (Տակիտոս)	138
26. Դերմանիկ յաղթ Դերմանացոց (Տակիտոս)	141
27. Նշանք հիւանդութեան... (Վիրգիլիոս)	144
28. Մանկութիւն Կիւրոսի (Քսենոփոն)	147
29. Աքրապոս եւ հաւասարմութիւն կնոջ լորս (Քսենոփոն)	151
30. Հեկտոր եւ Անդրոմաքի (Հոմերոս)	154
31. Կիկերոն ընդդիմ Անտոնիոսի (Կիկերոն)	157
32. Զօգսակարութեան քերքոյութեան (Կիկերոն)	161
33. Արուեստ քերքոյական (Ռասիոս)	166

34. Հինգերորդ օր արարչութեան (Միլտոն)	172
35. Ողբ Անդրոմաքեայ ընդ մահ Հեկտորի (Հոմերոս)	174
36. Ընտրութիւն եւ խնամք արջառոց եւ ձիոց (Վիրգիլիոս)	176
37. Սադայիլ եւ իւրին աշխարհիսն յօժս (Միլտոն)	179
38. Նկարագիր վահանին Ափիլլեայ (Հոմերոս)	182
39. Գործիք մշակաց եւ հոգ մշակութեան (Վիրգիլիոս)	185
40. Հայկանոյշ (Բագրատունի)	187
41. Զգոյշ լինել յօժից եւ ի վիշապաց (Վիրգիլիոս)	189
42. Գեսոյն Սկանանդի կոիւ ընդ Ափիլլեայ (Հոմերոս)	190
43. Պրոսեոս (Վիրգիլիոս)	193
44-45. Հուզոնի Փոսկոյեայ սաղ յաղագս Գերեզմանաց (կրկին քարգնանութիւնք) 194-210	
ՃԱՇԱԿ մը Յունաքան Դպրոցի հայերէնէն	211
46. Հասուածք ի Սահմանաց Դաւթի	213
47. Հասուածք ի Վերջածոքենի Դաւթի	222

Ը Ն Թ Ա Ց Ք Ի Գ Ր Ո Ց Բ Ա Ր Բ Ա Ռ

Ե Ր Ր Ո Ր Պ Տ Ա Ր Ի

ՄԱՍՆ Ա.

(Ի Ն Ա. Խ Ն Ն Ա. Ց)

1

ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ ՍՐԲՈՅՆ ՈՐՔ ՅԱՆԱՊԱՏՈ ԲՆԱԿԵՆ

Վարկպարագի, պարզ, վերելներ
Յառապատ մտանել, հարսնուր ըլ-
լալ (խորհրդական խմբագրով)
Յանգն ունել, յանչն առնել
Ասի կեանք, ասորուր
Կնասանոր, ըսլ կամ ռուս բան-
ի բացի (նի.), հեռու [առաջ
Վալ, ասլ ծածկող կտա,
[Ի] բերանս հարկանել, շքե-
րու (շարժանք, վախ, ևն)

Ոգորիլ, փրցել, կռուել
Ճարակ, արտաշայր
Սրահակ, վարագույր
Կմբեայ, վահանի պարուր
Ձողիք, յոլեր, ջեջեր
Կողիմաուր, պարտեհաուր (յն.
ռուս. (պատեհան) բառն)
Հաշուել, հաշարել
Ոնով, (սկ.) կարգաւ, խաղաղաւ
Բակ առնուլ, շրջապարտել [նորէն

Ոչ ոսկեհուռ հանդերձից պէտք են մեզ, այլ ներքին պաւ-
մունքանց⁽¹⁾. մինչ զայս ունիցիմք՝ այնու⁽²⁾ զարգարել դժուա-
րին է: Չառնո՞ւս ի միտ զի ի հարսանիս կոչեցար, և յԱստուծոյ

(1) Ինչպէս հանդերձից նոյնպէս և պաւմունքանցը յատկացուցիչ են
թէ յայտնի դրուած և թէ լռելեայն իմացուած պէտք բառին:

(2) Այս ցուցական դերանունը մօտաւոր բառը (պաւմունքանք), եւ
այնք հեռաւորը (հանդերձ) կը ցուցնէ: Երկու յոգնակի գոյականներն
ալ՝ եղակի մաքով կիրարկուած են, ինչպէս քիչ վերջն ալ ցնցոսիք և ծի-
րանիք բառերը:

հարսանիս. Հածիցե՞ս զմտաւ, թէ զիա՛րդ յայնպիսի առաքաւս պարտ իցէ ոգւոցն մտանել: Կամի՞ս զի ցուցից քեզ զայնոսիկ՝ որ այնու զարդու. զարգարեալ իցեն: Յիշեա՛ զսուրբսն որ զայծեայ զհանդերձսն ունիցին և յանապատս բնակեալ իցեն. նոքա առաւել ունիցին զհանդերձս հարսանեացն, և յայտ՝ անտի է, զի որչափ ծիրանիս տայցեն նոցա՝ չունին յանձն առնուլ, այլ՝ զոր օրինակ՝ եթէ թագաւորի զաղքատի զցնցոսիս հրամայիցէ ոք ազանել, և նա յայնմանէ գարշիցի, նոյնպէս և նոքա ի նորին ծիրանեացն. զի զիւրեանց պատմութեանսն գեղեցիկ քան զայն համարին. վասն այնորիկ զծիրանի քղամիդն անգոսնեն և իբրեւ սարգիոստայն կնատածորձ հաշուին, և քան զթագաւոր իսկ երկրաւոր բարձրագոյնք [են] և առաւել պայծառագոյնք: Եթէ կարացես զգրուես տանարին(*) բանալ, ընդ ոգիսն նոցա ոճով մանր հայել եւ ընդ ներքին զարդն ամենայն, թէպէտեւ [ի] բերանս հարկանիցիս, չկարիցես ճառագայթից գեղեցկութեանցն նոցա ժուծալ:

Ունեա՛ և զհին արանց աւագաց և զարմանալեաց ասել, այլ քանզի զթանձրամիտսն երեւելի ինչ օրինակք առաւել յորդորեն, վասն այնորիկ զձեզ ի խորանս սրբոցն առաքեմ, ուր ոչն գոյ ամենեւին տրտմական ինչ, քանզի յերկինս հաստատեցին ըզտաղաւարս՝ ի բացէ աստի աշխատութեան կենացս, և զօրաժողով գումարեալ են ընդդէմ սատանայի, բակ առեալ ճակատեալ մարտնչին ընդ նմա, վասն այնորիկ զխուզսն շինեցին, զի ի քաղաքաց և ի տանց և ի հրապարակաց փախչիցին:

Ո՞ք ի բանակս զօրականացն անդս երկրի գնեսցէ, կամ նիւթս վաճառաց աղխաղխիցէ. չիք ոք չիք ուրեք: Զի՞ ալդչափ ոգորիցիս վասն տեղւոյդ՝ զոր յետ սակաւ մի ժամանակի թողուլ հասանիցէ, յորժամ յաշխարհ(բ) երթայցեմք՝ զայդ անդ արասջիր, յորժամ ի մեր քաղաքն հասանիցէ երթալ, յայնժամ զայդ անդ կազմեսջիր: Քեզ աստ փոս ինչ սակաւ շուրջ հատանել բաւական է, և ձողիս կանգնել, և ի վերայ գլխոյդ սակաւ մի զհովանոցակն գործել, այլ շինուածոց և ոչ մի ինչ պիտի են: Տե՛ս, զիա՛րդ վաչիւքն և սայլիւք Սկիւթացւոց աշխարհին

(*) Թարգմանիչը յոյն բնագրին ԴՅՄ ԿՅՄ (մտացն) բառը չփոխած կ'երևի ԴՅՄ ԿՅՄ (տաճարին) բառին հետ: — Խօսքին իմաստն է. եթէ անոցն միմեկին դուռները կ'արեմաւ բացալ:

(բ) Կամ ի գաւառ, «հայրենիք» նշանակութեամբ, ակնարկելով երկինքի. նոյն իմաստով է նաև՝ մեր (ըստ յունին վերին) քաղաք:

կեանքն վճարին, զիա՛րդ ըստ ճարակացն և եթ փոփոխին. այսպիսի կեանս պարտ է կեալ քրիստոնէից: Զի՞ շինեսցես ապարանս, ով այր դու, զի առաւել զանձն կապիցես. ընդէ՞ր ածիցես պարիսպ և կազմիցես անձամբ անձին բանդ:

Ե՛կ երթիցուք յայն տաղաւարս [Սրբոցն], զի և արդեամբք իսկ ուսանիցիս զգիւրութիւնս: Խուզս և եթ շինիցեն, և եթէ չունել հասանիցէ՝ ա՛յնպէս թողուն և չունեն, որպէս զօրականքն ի խաղաղութեան զբանակս թողուցուն և գնայցեն, քանզի այնպէս բանակեալ են: Յանկալի իսկ տեսիլ ե տեսանել զանապատն լի վանականօք, վարկաբարզի խորանօք, խիտ առ խիտ, թեւ ի թեւ հարեալ, քան զգօրականացն բանակի(գ), ուր սրահակք ձգիցին, և զտէգս և զգեղարդունս կանգնեսցեն, զբնից գեղարդանցն զաղեղնակապարձս կախիցեն, պղնձապատ զգլուխսն առնիցեն, և մեծապայծառ իմն կմբեայք վահանացն փայլիցեն, և [զօրք] կողինաւորք և զրահապատք շողայցեն, թագաւորին սպաս առնիցեն ի դաւոսի ուրեմ, ի հարթ և յողորկ վայրի, և ճաշք զճաշս մղիցեն, և ընթրիք զընթրեօք անցանիցեն(դ), գուսանք երգիցեն, փողարք զձայն փողոցն նուագիցեն, սակայն և այնպէս չիցէ գեղեցիկ տեսիլն քան զայն՝ զորմէ այժմ ես պատմեմ:

Եթէ երթիցուք յանապատն՝ տեսանեմք զԲրիստոսի զօրականացն զխորանսն, ոչ սրահակս ձգեալս տեսանեմք անդ, ոչ շողիւնս(դ) գեղարդանց, և ոչ խորանս ոսկեզօծս արքունիս, այլ այնպիսի ինչ, եթէ ոք յերկրի առաւել և անչափ երկայնագոյն ա՛յլ երկիր գործէր, և ի վերոյ բազում երկինս ձգէր, ո՞չ ապաքէն նոր իմն և չքնաղ տեսիլ ցուցանէր, նոյնպէս և անդ է տեսանել: Զէ ինչ ընդհատ յերկնից բնակութիւնն նոցա, և պար առեալ շրջիցին ի միջի նոցա գունդք հրեշտակաց:

ՈՍԿԵՐԵՐԱՆ, ՄԵԿՆՈՒՔԻՆ ՄԱՍՔԻ
ՃԱՌ ԿԹ.

(գ) Հոս ըստ բնագրին պէտք է հասկնալ՝ է տեսանել տեսիլ ցանկալի... քան [զտեսիլ] զօրականացն բանակի:

(դ) Անցանել բայը գոյ գործիական բառի հետ երբեմն կը նշանակէ գերազանցել: Իսկ անցանել (զօրինօք, զհրամանաւ, և այլն) իր յատուկ նշանակութիւնն ունի:

(դ) Կը թուի թէ պէտք է կարդալ ձողունս, «բունս» նշանակութեամբ, վասնզի յոյն բառը (αἰχμή) նոյն է երկուքին համար ալ:

ԱՐԺԱՆ Է ՓՈԽԹԱԼ Ի ՓՐԿՈՒԹԻՒՆ ԱՅԼՈՅ

ձառակաւոր, խորափէր (անասուն)
Գառազիլ, վանդակ (մարդուն)
Դուլ եւ պատուեր, փայլ, ջառ +
Մեծութիւն, հարստութիւն
Դնել զանձն (ի վերայ ուրով),
Հեն, առաջնի լանջը շոհել (սկիւր մը)
ձանապարհ գործել, ճամբորդել
Արիւն(ք), արեւնեղեղութիւն
Համեմատ, հասարակ
Ի բուն անկանել, յետ + իշաւ
Ընդհատ, արբէր

Յետիմ, յաջորդներ
Յայն սակս, այն պարտաւոր
Ընկերութիւն, մերթ-միջ
Խառնել (բարեկամութիւն), (բա-
րեկամութիւն) հասարակել
Զովոյութիւն, ընկերութիւն
Գերդաստան, ծառաներու խումբ
Փողոց, շրջապատ, բախ (դռնի)
Անխուլ=զանխուլ, փաշտել, ծա-
նալել, հաշել, հաշիւներ [ծառ-
նալել] Զգուշութիւն գործել, հսկել

Զամենայն ինչ դիւրին համարեցուք վասն եղբարց փրկութեան, զի այնպէս կարեւոր են ոգիք՝ Աստուծոյ։ Ի բանալ դրացն առաւօտու, յորժամ ի տանէ արտաքս ելանիցեմք, զայն եւ եթ զիցուք ի մտի — եւ ամենեցուն դուլ եւ պատուէր լիցի — զնեղեալս ապրեցուցանել ի նեղութենէ։ Նաեւ վաճառականն՝ զի յաճախիցէ զմեծութիւնն՝ ընդ ծով ճանապարհ գործէ, եւ ձեռադէտն՝ զի յինչսն յաւելուցու՝ ազգի ազգի հնարս հնարի։ Այսուհետեւ մի՛ վաճար փրկութիւնն միայն բաւական համարեցուք, ապա թէ ոչ՝ եւ զայն եւս ապականեմք. քանզի ի ճակատսն եւ ի պատերազմունս՝ զինուորն որ անձինն եւ եթ ուշ ունիցի ապրեցուցանելոյ⁽¹⁾, եւ զայլսն ընդ իւր կորուստ(անի)ցէ⁽²⁾։ Իսկ առա-

(1) Այսինքն՝ ուշ ունիցի ապրեցուցանելոյ զանձն. — երբ ներգործական բայի մը աներեւոյթը սեռական հոլով ըլլայ՝ իր սեռի խնդիրն ալ սեռական կը դրուի, ինչպէս է հոս — Օրինակներ. Վասն կարճելոյ չարեացն (= զչարիս). Արար սկիզբն շինելոյ եկեղեցեաց (= զեկեղեցիս). Ժամանակ այգեաց յատանելոյ (= զայգիս). ձանապարհի գնալոյ նշանակ է (զճանապարհի)։

(2) Ոսկերեւանի թարգմանիչը շատ յաճախ կը գործածէ բայերու ստորադասական եղանակը՝ սահմանական եւ ապառնի ժամանակներու տեղ, ինչպէս կը տեսնուի։

քինին, յորժամ ի վերայ այլոց զանձն եւս դնիցէ՝ հանդերձ այլովքն եւ ինքն ապրի։

Եւ քանզի մեծ պատերազմ առաջի կայ՝ եւ եւս սաստիկ քան զամենայն պատերազմունս եւ ճակատս եւ կռիւս, որպէս եւ թագաւորն մեր ետ հրաման. ա՛յնպէս ճակատեցուք ի պատերազմի, կոտորածս եւ սպանութիւնս եւ արիւնս գործեցուք. ուշ եղեալ հայեցուք յամենեցունց փրկութիւնն՝ որք կայցեն[ն]՝ նոցա խրախոյս տալ⁽³⁾, եւ անկելոցն ձեռնտու լիցուք եւ յարուսցուք։ Յայն սակս իսկ տկարացաք եւ մատնեցաք ի պարտութիւն, զի չպատշապանեմք միմեանց⁽⁴⁾ եւ չամրացաք սիրովն, այլ զայլ իմն սիրոյ պատճառս խնդրեմք անձանց, ոմանք զազգականութեանն եւ ոմանք զընդերութեանն, այլք զովոյութեանն⁽⁵⁾ եւ ոմանք զգրացեացն, մինչ զի ամենայն ուստեք եմք միմեանց բարեկամք եւ ոչ յատուած պաշտութենէ՝ ուստի պարտ էր խառնել զբարեկամութիւնն։ Եւ արդ աւաստիկ նորին հակառակն լինի, ընդ հրեայս եւ ընդ հեթանոսս խառնեմք զբարեկամութիւն եւ ոչ ընդ եկեղեցւոյ մանկունս։

Այնպէս ինչ առնեմք, որպէս (զի) թէ զտուն ոք տեսանիցէ խախտեալ եւ զորման թիւրեալս, եւ թողուցու շինել զտունն, եւ շուրջ զնովաւ՝ արտաքոյ՝ փողոցս մեծամեծս կազմիցէ, եւ կամ թէ՛ մարմնոյ ախտացելոյ դարման ոչ տանիցի, եւ հանդերձս ոսկեհոռոս կազմիցէ նմա, կամ թէ յորժամ տանտիկինն յախտի կայցէ՝ եւ նա խնամ ոչ տանիցի, եւ նաժիշտս եւ ոստայնի գործի եւ այլ ինչ կահ ի տունն առնիցէ⁽⁶⁾, զնա անտես արարեալ յախտին ծիւրեալ։ Նոյնպէս իմն եւ այժմ լինիցի, ոգիք յախտի կան թշուառացեալ, հարեալ ցասմամբ եւ բամբասանօք եւ անպատեհ

(3) Բային աներեւոյթը կրնայ առանձին գործածուիլ, այսինքն՝ առանց առ կամ ի եւ կամ առ ի նախադրութիւններուն, որոնք համար կամ արդէն չէ նշանակութիւնը կուտան անոր. — Հոս տալ=(ի տալ, առ ի տալ, առ ի տալոյ)։

(4) Պատշապանել. ներք. բայը՝ պատշապան կենալի նշանակութեամբ՝ իր խնդիրը տրականով կ'առնէ ընդհանրապէս. օր. Պաշտպանեաց իսրայելի ծառայի իւրոյ, փխնկ. Ըսելու «Պաշտպանեաց զիսրայել»՝ զճառայ իւրոյ։

(5) Փխնկ. «զգովութեանն». — զ ուլ եւ յ ուլ սկզբնաւորուած բառերու առջեւ զ եւ յ նախդիրները երբեմն զանց կ'ըլլուին, թէեւ քերականօրէն չարգարանար այդ զեղչումը։

(6) Թերեւս՝ Խոնիցէ։

ցանկութեամբք և անապարծութեամբք, աղմկեալ և ընդ գետին քարշեալ և յանչափ դազանաց գէշ գէշ պատառեալ, զնա թողեալ զերծուցանել ի չարեացն և մեք տանց և ծառայից հոգամք:

Եթէ գազան (աշ) ի դառագղացն զերծանիցի, զտանց դըրունս փակեմք և ընդ անխուլ տեղիս ի ներքս աճապարեմք՝ զի մի՛ ի բուռն գազանին անկանիցիմք. և արդ՝ ահաւազիկ ոչ մի՛ աչն գազան, այլ բազում խորհուրդք այնպիսիք զոգիսն գէշ գէշ պատառեն, և չզգամք: Եւ քաղաքի այնչափ զգուշութիւն գործեմք՝ ի թափուր տեղուոյ և ի դառագեղ արգելու(5) զգազանն, ոչ ի խորհրդալանաց փալաքին տունս մօս(4), և ոչ յատենից տեղիս հուպ և ոչ յարքունիսն մերձ, այլ ի բացէ ուրեք և ի հեռի [ուրեք] կապեալս պահեմք, իսկ ի մասին ոգւոց(7) տես զի և յարքունիսն և յատենից տեղիսն արձակեմք զչար գազանն, ի միտսն իսկ և շուրջ զարքունական աթոռովն՝ գոչել և աղկել, վասն այնորիկ ամենայն ինչ վեր ի վայր հարեալ կործանեցաւ, և ամենեւին լի խռովութեամբ ի ներքոյ և արտաքոյ. չէ ընդհատ իւրաքանչիւր ոք ի մէնջ ի քաղաքէ որ յարշաւանաց հինի խռովիցի, և այնպիսի ինչ լինիցի, զոր օրինակ օձ ի բոյն հաւուց ձագուց դիմեսցէ, և ճնձղուկքն զբունիւ(ե) ճիչ առեալ խռովեալ յածիցին և չգտանիցեն ինչ՝ որով զտագնապն փարատիցեն:

Այլ զամենայն՝ ընչիցն ցանկութիւն կործանեաց ընկէց, և զԱստուծոյ երկիւղն ի բաց մերթեաց. իբրեւ զբռնաւոր ոք որ զամուր քաղաքն (Բերդաշառ) առնուցու, ա՛յնպէս զոգիս մարդկան գրաւեաց: Վասն որոյ և զորդուց և զմերմէ փրկութեան անտես առնեմք, և այնմ և եթ ուշ ունիմք՝ թէ զիա՛րդ ընչաւէտք լիցուք և այլոց թողուցումք զմեծութիւնն, և նոքա դարձեալ այլոց, և նոցա յետինք՝ իւրեանց յետնոց:

Իբրեւ յուղարկիչք ընչիցն մերոց և ստացուածոց մերոց եմք, և ոչ տեսարք. և անտի քան զծառայսն ևս անարգագոյնք

(5) Ուշ դիր սոյն դասի 2 կանոնին. նկատի առ նաև քիչ վերջը՝ գոչել և աղկել աներևոյթները:

(4) Կարգա՝ Ոչ մօտ ի դրունս խորհրդականաց քաղաքին: — Նկատի առ մօս, հուպ, մերձ հոմանիչներու կիրարկութիւնը:

(7) Գ՛աւելցնենք ըստ յունին, ինչպէս կը պահանջէ խօսքին համեմատութիւնը:

(ե) Բոյն և բուն բառերու հոլովումներուն կ'արժէ մտադիր ըլլալ, իրարու հետ չչփոթելու համար:

են ազատքն, քանզի ծառայից՝ թէպէտ և ոչ վասն նոցա՝ այլ վասն մեր սասեմք, իսկ ազատքն և յայնմ եւս խնամակալութեան չվայելեն(2), այլ քան զնոսա ևս վատթարագոյնք են: Եւ զի՞նչ ասեմ՝ թէ քան զծառայսն, նա և քան զճարակաւորսն անարգագոյնք են որդիքն: Իչոց և ձիոց առաւել խնամ ունիմք՝ քան որդւոց, և եթէ ջորի ուրուք ի մեկը իցե՛, այնմ աւելի դարման տանիմք, որպէս[զի]՝ զիշավարն պիտանացու խնդրեմք գտանել, և ոչ զստահակ ոք և գող և արբեցող եւ տխուր(4) արուեստին: Թէ ի մանկան յոգւոց աղագս(5) ոստիկան պարտ է կացուցանել՝ զգոյզն ոք և զվայրապար հաճիմք դաստիարակ կացուցանել, թէպէտեւ քան զայն արուեստ մեծ չկայցէ, քանզի չէ ինչ այնմ համեմատ՝ թէ ոք զոգի մարդկան վարժիցէ և զմիտսն վերստին ստեղծանիցէ: Այլ մեք չառնեմք ինչ զայնմանէ փոյթ, այլ ի մին և եթ հայիմք՝ զի լեզուն սըրբիցի, բերանն յղկիցի՝ և զայն դարձեալ վասն ընչից [առնեմք], ո՛չ զի խօսել կարիցէ, այլ զի ինչս մարթիցի ժողովել. և եթէ առանց այնր մարթ էր մեծանալ, և այնմ ևս ոչ ինչ ունէաք փոյթ յանձին: Տեսանե՞ որչափ ինչ է ընչիցն բռնաւորութիւն, զիա՛րդ զամենայն ինչ գրաւեաց, և իբրեւ զգերդաստան և զխաչինս շաղեաց, և ձգէ տանի յո՛ւ և կամի. Այլ զի՛նչ շահ յայսչափ մեղադրութեանց մեզ գործիցի. եթէ լինիցի ինչ լաւութիւն՝ շահեսցուք և մեք և դուք, իսկ եթէ տակաւին ի նոյնս կայցէք, ի մեկը կուսե(6) ամենայն ինչ ի գլուխ ել:

ՆՈՅՆ. Մեկն. Մասք. ձառ ԾԹ.

(2) Պէտք է ուշ դնել խնդրառութեանը վայելի բային, որուն՝ իբրեւ ներգործական բայի՝ հայցական խնդիր տրուած է յետնագոյն գրողներու կողմէ:

(ե) Կը նշանակէ՝ այնպէս որ, ինչպէս ունի յոյն բնագիրը (ὥστε). — Հոս «զիշավար»-ին առաջին վանկի զին պատճառ եղած է որ զի շաղկապը մոռցուի՝ անուշադիր գրչութեան հետեւանքով:

(4) Ասոնք ալ հայցական են ինչպէս ստանալը. եթէ ոք վերջիններուն վրայ ալ կրկնուէր հարկ կ'ըլլար գրել՝ զոյդ ոք կամ տխուր զոք, և այլն:

(5) Կարգա՝ յաղագս ոգւոց մանկամ:

(6) Կամ՝ ի մերմէ կուսէ: Իբրեւ. նախագրութիւն գործածուելով կոյս և կողմն բառերը՝ իրենց հոլովին համաձայն կ'առնեն իրենց խնդիրները. զոր օր. յիմն կողմանէ, ի բէն կուսէ, յարեւելս կոյս, յարեւմտից կուսէ, ի քիկունս կոյս, և այլն: Կ'ըսուի նաև սեռական խնդիրով ի մեր կոյս է, ի ձեր կողմն է, և այլն:

ՀԻՍՏՈՒԹՅՈՒՆԻ ԹԻՒՆՔ ՅԻՍՈՒՍԻ

Բանիմ, Բաշտի՛ (բանամի կու-
Անվկանդ, աշխատելի (տրակալը)
Յնցուղի (լսելեաց), (աշխատելի)
Ի ձիգ արկանել, երկնյա ելակալի
Համբակ, աշխատ, աշխատ
Պարապ, յարմար ապեն ղը, ղիշո
Յանգ, ղիշո
Աղեգանիմ, ապարի ձեռնալ

Տառապելոյ ազգին ի յայց յայնժամ զայր

Այր մի, թէ պարտ իցէ կոչել ըզնա այր,

Որ երևեալ յանկեան ուրեք ի խոնարհ՝

Սաստէ բնութեան աստուածապէս տիրաբար:

Բանին անլոյս բիրք ի նորին ի բարբառ,

Ակնախըտիդ զմայլեալք յարփին ի պայծառ.

Նիգփ ի սաստէ նորա բեկտին անվրկանդ՝

Արկեալք խափան ի լըսելեաց ցնցուղս անդ,

Հուծեալ համերն ի կապանաց համարձակ

Շուրթն՝ ըզլուծիչն օրհնաբանէ ժիր ի նուագ⁽¹⁾.

Հէքն որ ըզգօս էարկ զանդամս իւր ի ձիգ

Հըլուս ի ձայն նորա գտանէ զայնոսիկ⁽²⁾.

Որ ի ցաւոց կայր ի մահիւն անդ անյոյս

Ըզթախծելոց սրբէ զորդւոցն արտասուս.

Ինքն իսկ ի սաստ նորին զանի հարեալ⁽³⁾ մահ

Եւ ընդ աւարն առեալ ոչ ևս է վրասան...:

Ի մեզ ևեթ հրաշագործէ, մեզ ևեթ

(1) Սովորաբար ածականը գոյականէն առաջ անցած ատեն՝ անոր նախդիրը ինքն ալ կ'առնէ. բայց պէտք է գիտնալ որ քերթողական լեզուի մէջ իբրեւ գործիական կիրարկուած ի ու հայցականին նախդիրը կրնայ չկրկնուիլ ածականին վրայ:

(2) Յիշել ներգործական բայի մը սեռի խնդիրին և ստորոգելին համաձայնութիւնը:

(3) Հարկանել կամ Զարկանել բայի հետ գործածուած զանի, զբարի, զամօթի, զգեցնի բառերը զ նախդիրով սեռական կը նկատեն մեր քերականները, բայց նայելով անոնցմէ վերջիններուն՝ աւելի ուղիղ կը թուի զ ու վերջահոլով տրական ճանչնալ զանոնք, վասն զի չըսուիլ հարկանել զամօթոյ կամ զարկանել զգեցնոյ՝ իրենց սեռական հոլովներուն համաձայն:

Ըզգորութիւն իւր ցուցանէ փրկաւէտ.

Բառնայ ըզցաւս ի մէնջ և զախտս ի բացէ,
Եւ զմեզ անդրէն դարձեալ ի լոյս վերածե (ա).

Ամենակալ բազկի նորին զօրութիւն

Առհաւատչեայ աստուածայնոյ է սիրոյն:

Խընի զնովաւ դիմեալ ի լուր⁽⁴⁾ ամբոյս հոծ.

Ինքն ի ծանուց անտի սասիցըն իւրոց

Ոչ ամոհե աչառանօք ինչ⁽⁵⁾, ի փոյթ

Ըզհետեւոցն ողորդելոյ ըզգայրոյթ.

Զուր և ընդվայր է քըրթմնջել հակառակ,

Հարկ պատգամաց նորին է գոլ հըպատակ:

Չէ նրմա փոյթ թէ ոք ըզնա լըքանէ.

Մատչի համբակ ոմն և հայցի ի նմանէ՝

Հրածեց բնաւից սրեալ՝ գընալ նրմա գնեց⁽⁶⁾,

Սակայն պարապ խնդրէ վայրիկ մի և եթ,

Մինչև հողոյ երթեալ ըզհայր իւր ցացի:

Իսկ նա, Այժմէն իսկ ե'կ ըզհետ իմ, ասէ,

Եւ մեռելոց թո'ղ ըզմեռեալըս թաղել:

Հա'պա, թողցուք, մի' ինչ լիցի մեզ արգել,

Թողցուք ըզբնաւս, և զհետ նորա զնասցուք մեք.

Այլ չիք գըլխոյ նորին Բ) դադար չի'ք ուրեք:

Օրէնքսդրի այսպիսւոյ զի'նչ լիցի յանդ.

Այն զոր Պղատոն առաքինւոյն գուժէ վսանգ⁽⁷⁾,

(ա) Վերածել (հանել) բայը ոսկեգարեան չէ, այլ յունաբան դպրոցի (Զ-է դար) շինած բառերէն է, համաձայն յոյն ἀνά (վեր) + ἄγω (ածեմ) բային:

(4) Փոխանակ «առ ի լսել»-ի: Բայանուն բառը կամ բային արմատը՝ իբրեւ ընդունելութիւն կը գործածուի ընդհանրապէս սեռական խնդիրով, երբեմն ալ առանց խնդիրի. կ'ըսենք՝ ի լուր (բանիցն) = ի լսել (զբանս). ի բնի (իրացն) = ի քննել (զիրս):

(5) Իմն, ինչ (ժը) երբեմն իբրեւ աւելորդ զարգ կը գործածուին գոյականներու քով, բայց բայի խնդիր եղած ատեն՝ Բան ղը կը նշանակեն: Հոս ինչը սեռի խնդիր է ամոհէ բային:

(6) Ամբողջ տողը սեռի խնդիրն է հայցէ բային:

(Բ) Յիշել նա էն յետոյ նոյնին գործածութեան սովորութիւնը:

(7) Եթէ կարդանք «Վտանգն այն զոր Պղատոն գուժէ», այն ատեն յարաբերականը իր յարաբերեալէն առաջ գրուած կ'ըլլայ, իսկ եթէ հասկընանք՝ Այն (Վտանգն) զոր Պղատոն կը գուժէ իբրեւ վտանգ, այս վերջինը ստորագրելին կ'ըլլայ ենթակային:

«Ընդ երեւել իւրում⁽⁸⁾, ասէ, ի յերկիր,
«Բարձցի յերկրէ հաւածական տարագիր,
«Աղեգանեալ և ընդ արիւն քաքաւեալ,
«Բազկատարած ի փայտ մահու բեւեռեալ⁽⁴⁾:
«Խաղաղութիւն ծածկեալ ի խորըս սրտի,
«Առհաւատչեայ անմեղութեան մահացուի,
«Դո՛ւ միայն գո՛ւ լիցիս նըմա ի մահուն
«Սրախոյս՝ ընդդէմ վըշտացըն կալ աննըկուն»:

Լըցան ահա պատգամքն, արդարըն զենաւ,
Դըղըրդեցաւ երկիր, եհաս վաղ համբաւ.
Թըռեան քարոզք ընդ տիեզերս անվեհեր,
Ի լուր ազգաց զայն և ազանց հռչակել⁽⁷⁾,
Եւ ընդ համայն երկիր բարբառ նոցին ել:

Թրգմ. Հ. Ե. ՀԻՒՐՄԻՆՉ Լ. ՌԱՍԻՆ (ՈՐԴԻ), Ի ԿՐՈՏԱ. ԵՐԳ Դ.

(8) Յիշե՛լ աներեւոյթներու հետ ստացական ածականներու իբրեւ զերանուն գործածութիւնը. զոր օր. ի գալ իմում (= իմ), յեւանել ձեռում (= ձեր), յաղաղակել բում (= քո), և այլն:

(4) Մեր հին Տաղաչափութեան մէջ՝ անցեալ ընդունելութիւնները իբրեւ դիմաւոր բայ կը գործածուէին առհասարակ:

(7) Հոս ի լուրը կը նշանակէ՝ զի լուիցեմ [ազգի եւ ազինի] — «Լսել» բայը հոգի լսել իմաստով գործածուող բային արմատն ըլլալով՝ սոյն Դասին:

(4) մէջ յիշուած «ի լուր» բայանունին հանգամանքը չունի: Նկատի ունենալ երկուքին առումները և իրենց խնդրառութեան տարբերութիւնը:

Ն Կ Ա Ր Ա Գ Ի Ր Ա Ր Ծ Ա Թ Ա Ս Ի Ր Ի

Առնիիք, առնողներ
Վառիմ, շէնտէլ
Կերպարանել, շէնտէլ
Խոյսում, յորտէջ (որիւն հեղեղ
Պաղպաղուն, փայլուն [հեղեղ
Ընդիսառնիմ, հորտէլ, շէնտէլ
Մարդկաբար, (ճ.) մարդկային
Հասանել (հուր, բոց), առնողներ

Գեռգեռ պատանել, դիտել շէնտէլ
Տագնապիմ, դիտել [բիշտէլ
Յողալ, որիւն շէնտէլ, յորտէլ
Առնիմ, շէնտէլ [դիտել առնել
Չանձնեկարծել, շէնտէլ
Չղնիլ, հեղեղ առնել [բիշտէլ
Գամաղիւս լինել, հորտէլ, յորտէլ
Գլուխ, դիտել [բիշտէլ

Դրեւջիր՝ թէ իցէ ոք մարդ՝ որոյ հուր յաչացն արձակիցի, թուիս, չարատես, և փոխանակ երկուց ձեռացն՝ երկու վիշապք յուսոցն արձակեալ կախիցին, և ի բերանն փոխանակ ատամանց սուսերք կանգնիցին. և փոխանակ լեզուին՝ թունից և սպանող դեղոց աղբիւրս բխիցէ, և [որոյ] որովայն՝ քան զամենայն հնոց՝ որ ինչ ի ներքս արկանիցի արագազոյն ծախիցէ, և ոտքն թեւաւորք (և) քան զամենայն բոց բորբոքեալ սաստկագոյն, և դէմք [նորա] չան և գայլոյ, և մարդկաբար^(*) ինչ բարբառ ընդ բերանն չհանիցէ, այլ և չարածայն և չախորժելի, և ի ձեռաց անտի հուր և բոց հատանիցի:

Թերեւս ահագին ձեզ բանիս բուիցի⁽¹⁾, այլ ոչ եւս արժանի(ք) կերպարանեցաք, ի սոյնս և այլ ինչ պարտ է յաւելուլ, զի զամենեցունց իսկ՝ զկիսոց զմարմինս ուտիցէ, և զկէսս գէշ գէշ պատառեալ ցրուիցէ: Այլ քան զայնպիսիսն չար զժնգակագոյն է արծաթասէրն. զամենեքումք յածեալ չըջի, իբրեւ զգոթոս՝ զբոլորս կլանէ, հասարակաց թշնամի է, սահեալ յողայ զամենայն ազգաւ մարդկաւ⁽²⁾: Չկամի թէ մարդ ուրեք գտանի-

(*) Իբրեւ ածական գործածուած:

(1) Յոգնակի տէրբայիին բայը եղակի կը դրուի երբեմն, եթէ բայը չէզոք կամ կրաւորական ըլլայ, և ենթական ալ իբրեւ հաւաքական բառ մը կիրարկուի:

(ք) Կարդա՛ ոչ ըստ արժանի:

(2) Երբեմն յատկացուցիչը հոլովով կը համաձայնի իր բացառական կամ գործիական յատկացեալին հետ՝ զոր օր. կ'ըսուի՝ յերեսաց երկրէ (= երկրի). յորդոց ի մարդկանց (= մարդկան). ձայնիւ երգով (= երգոյ):

ցի, քանզի զամենայն ախորժէ ունել, նաև յայնմ ևս չկայ (ոչ զկայ առնու), այլ յորժամ զամենայն եղծանէ ցանկու- թեամբ, ապա և զերկրիս՝ ևս զբնութիւնս ապականել տենչայ, քանզի ոսկի փափաքէ տեսանել զաւ, և ոչ միայն զերկրիս՝ այլ և զլերինս և զխոստմս և զաղբիւրս և առհասարակ՝ զամենայն իսկ երևելիս: Եւ զի ուսանիցիք՝ թէ չե ևս զմոլորութիւն այն- պիսեոյն յանդիման կացուցաք — բայց մի ոք մեղադիր լիցի եւ մի՛ տազնապեալ՝ զանձնէ և եթ կարծիցէ — ի բա՛ց առ առ ժամանակ մի զահ օրինաց, և տեսանիցես զայնպիսիս սուր առ- եալ և ընդ ամենեսեան ընդխառնեալ և ոչ ումեք խնայեալ⁽³⁾, ոչ բարեկամի և ոչ ազգականի, ոչ եղբօր և ոչ հօրն որ ծնաւ զնա: Մանաւանդ զի և ոչ առակի⁽⁴⁾ պէտք են աստ, այլ ցնա իսկ հարցցուք՝ թէ ո՞չ ցանգ այնպիսի հոգք զայցեն զմտաւ՝ գոր- ծել շուրջ զամենեւումբ⁽⁵⁾, կոտորել մտօք և զազգականս և ըզ- բարեկամս և զծնողս իսկ զլիսովին: Եւ ոչ առակաց (է) ինչ պէտք իցեն, քանզի ամենեքեան իսկ զիտեն՝ [զի] որ յայնպիսի ցաւս ծնդիցին, և ընդ հօր ծերութիւնն տաղտկան. և որ[ինչ] ամենեցուն ցանկալի և քաղցր է՝ [որդիս ունել]՝ և ընդ որդւոցն եւս թախ- ծին⁽⁴⁾, և բեռն համարին զնոսա: Մի այսուհետև զարմանայցէք ընդ այն՝ թէ զարծաթասէրն այսպէս կերպարանցի. զի ևս չար քան զոր ասացաքս է: Եթէ ուսանիցիս ստոյգ զարծաթսիրու- թիւնն, ինչս շահելոյ առաւել հակառակ է: Բազումք բազում անգամ վասն մեծամեծ տոկոսեաց փոխ տալ կամեցան առ յու- սոյ⁽⁵⁾ շահից, և չքննեցին զառնելիսն, և հանդերձ տոկոսեօքն և

և հոս. ազգաւ մարդկաւ (մարդկան):

(3) Երբեմն անցեալ ընդունելութիւնները՝ նման խօսքերու մէջ իրրեւ ստորագրելիներ ըլլալով հանդերձ՝ դիմաւոր բայի ալ դերը կը կատարեն ... զի սուր առնու, ընդխառնի, ոչ խնայէ:

(4) Ենթադրութիւն՝ ըստ յունին:

(5) Այս խօսքը իմաստ չունի. թարգմանիչը յոյն բնագրին ի վերայ հասանել նշանակող բայը չփոխած կ'երևի գործել բային հետ. պէտք է կարդալ « յաճել չուրջ զամենեքումբ »:

(է) Հարցումն՝ ըստ յունին:

(1) Կիրք ցուցնող բայերու ընդով խնդրառութիւնը որոշ կանոն մըն է. — Զարտուղութիւն մըն է յոգնակի տրականով դնել բառը, ինչպէս է հոս. պէտք էր ընդ որդիսն ըլլար բային խնդիրը:

(2) Առ նախադրութիւնը տրականով կը նշանակէ համար. զոր օր. առահի, առ ամօթոյ, առ չարութեան, և այլն:

ի գլխոց իսկ ամենեին անկան: Դարձեալ այլք ի վիշտս հասեալ՝ չկամեցան սակաւ ինչ ծախել, և զանձինս ևս հանդերձ ընչիւքն կորուսին: Դարձեալ՝ կամ զպատիւս շահաւորս, կամ այլ ինչ ի նոյնպիսեաց գնել ճղճմիցին, և զամենայն կորուսին:

ՈՍԿԵՖԵՐԱՆ, անդ, Ճառ ԻԸ.

*

«Ընդէ՞ր առնիցես ծառայ զխօսուեն ոգիդ՝ անխօս նիւթոյն, մօրն ամենայն չարեաց: Եթէ անզգայուն նիւթոցն չառնիմք գե- լիվերոյ, անմարմին զօրութեանցն զիս՞րդ գամագիւտ լինիցիմք: Եթէ զգոյզն հողն չարհամարհեմք և զքարինսն ընկեցեալս, զիս՞րդ զիշխանութիւնս և զպետութիւնս հնազանդեցու⁽⁶⁾, կամ ո՞րպէս ցածութեամբն վառեսցուք. եթէ արծաթ պաղպաղուն քայքայէ զմեզ, ե՞րբ զգեղ երեսաց կարասցուք քամահել: Քանզի ա՛յն- պէս իսկ ոմանք կապեալ են ընդ այն բռնութիւն, զի [ի] խրս- դել ընդ գոյն ոսկւոյն, ասիցեն՝ եթէ և աչաց օգնէ պատկերա- գիր ոսկւոյն: Այլ մի՛ խաղայցես զայնպիսի խաղս, ո՛վ այր դու, զի չիք ինչ որ այնպէս մնասէ աչաց և մարմնոյ և ոգւոյ՝ իբրև զայն ցանկութիւն:

ՆՈՅՆ, անդ, Ճառ Ժ.

(6) Փխնկ. ըսելու՝ հնազանդեցուցու. — իմ լծորդութեամբ չէղոք բա- յերէն ոմանք երբեմն իբրև անցողական կը գործածուին, ներգործա- կերպ եւի փոխելով իրենց լծորդութիւնը. ըստ այսմ՝ հնազանդիւմ կ'ըլ- լայ Հնազանդեմ = հնազանդեցուցանեմ, յօժարիւմ՝ յօժարեմ = յօժարեցու- ցանեմ. համարձակիւմ՝ համարձակեմ = համարձակեցուցանեմ, և այլն:

ԱԶՆՈՒԱԳՈՅՆՆ ՅԱՐՈՒԵՍՍ Է ՈՂՈՐՄՈՒԹԻՒՆ

Բանիբուն, ճարտարախոս

Օդի, ի, ից, արհաման

Անկանել, հիւսիս

Ուղղութիւն, նպատակ

Նպատակիւն, (նիւթ.) նպատակ

Բնիւն, լուսն [նիւթ.] օգնել

Կարս հարկանել, փոխել կորել

Դակու, կաշի

Մայրեւորութիւն, փայտահարս

Ջրկելիք, շէնքեր [նիւթ]

Սալս եւ կամուս, կաշաւաւք

Օրան, որաներու դէպք

Կասարիւք, գլուխ հանուել

Ձիգ, կաշիք լուսն

Եթէ արուեստին սեպհական իցէ ի պէտս ինչ կասարել (*), ապա յայտ է թէ քան զողորմածութիւն չիք ինչ պիտանացու։ Զի և՛ արուեստ է և քան զամենայն արուեստս ազնուագոյն։ Զի ոչ օգ ոտից գործէ մեղ, և ոչ հանդերձս անկանէ, և ոչ տունս կաւեղէնս շինէ, այլ զկեանս յաւիտենից առթէ, և ի մահու ձեռաց յափշտակէ, և այլ կեանս պայծառագոյնս ցուցանէ, եւ շինէ օթեզանս յերկինս և զյաւիտենից յարկան հաստատէ, եւ լապտերաց մերոց չտայ շիջանել, եւ ոչ աղտեղի հանդերձիւք երեւել ի հարսանիսն, այլ լուսնայ և քան զձիւնս սպիտակագոյն(ս) գործիցէ։ Նաեւ յիւրաքանչիւր իսկ երկրաւոր արուեստան ուղղութիւնք ինչ պիտոյից կան։ ի մշակութեանն՝ կերակրելն. և յոստայնանկութեան՝ զգեցուցանելն⁽¹⁾։ Մանաւանդ թէ և այն[ու] իսկ ոչ. քանզի չէ մեղ բաւական այն՝ զոր յիւրմէ միայն նպաստ լինիցի։ Եթէ կամիս՝ նախ զմշակութիւնն քննեսցուք։ Եթէ ոչ ի դարբնութենէն ունիցի զբահն և զերկմատնին, զխոփն, զգերանդի և զմանդաղ, զգակու և զուրագ, և զայլ ինչ բազում փոխ առեալ ի նմանէ, և ի հիւսնութենէ՝ արօր կազմել և լուծս յօրինել և սայլս և կամուսն, զօրանն կրել և կասուել, և ի փոկա-

(*) Ոսկեդարեան լիզուի մէջ՝ ինչպէս ներգործական նոյնպէս եւ հրաւորական բայերու աներևոյթները ել յերջաւորութեամբ են. իլի գործածութիւնը յերջէն մուտ գտած է, չփոթութեան տեղի չտալու համար. «կատարել» = կատարիլ։

(1) Բայերու աներևոյթները իբրեւ գոյական կը գործածուին ընդհանրապէս, ինչպէս քիչ վերջը՝ կազմել, յօրինել, և այլն բառերը։— Տե՛ս եւ հետեւեալը (2)՝ իր կարգին։

հանութենէ՝ կարս հարկանել և ձիգս հիւսուել, և ի շինողութենէ՝ եզանցն որ վարիցեն՝ եզնանոցս շինել, և մշակացն՝ որ զսերմանս հանիցեն՝ տունս, եւ ի մայրեւորութենէ՝ փայտս հասանել⁽²⁾, և ի հացարարութենէ. եթէ ոչ յամենայնէ առեալ՝ առանձինն ոչ կազմի։ Նոյնպէս և ոստայնանկութիւնն՝ յորժամ գործէ՝ բազում այլ արուեստս կոչէ ընդ իւր նպաստ լինելոյ ի գործն որ առաջի կայ, և եթէ ոչ գայցեն և ձեռնտու լինիցին, և նա ըստ միւսումն կայ ի վարանս և ի տարակոյսս։ Եւ իւրաքանչիւր յարուեստիցն՝ այլոցն կարօս է, իսկ յորժամ ողորմել պարտ է և ոչ իւրիք կարօսի[ւն]⁽³⁾, բայց միայն կամաց։

Ապա թէ ասիցես՝ ընչից պէտք են և տանց և օգից և ձորձոց, ընթերցիր զՔրիստոսի բանսն՝ զոր զայրուոյն խօսեցաւ, և թէպէտեւ կարի աղքատ իցես և ի մուրողաց, և երկուս բնիոնս լուծայից արկանիցես՝ զամենայն կատարեցեր։ Եւ եթէ ձոյլ ոսկույ չունիցիս, և զայն միայն (զլուծմայս) ունիցիս՝ ի գլուխ իսկ արուեստին հասեր։ Այսպիսի հանճար կալցուք և գործեսցուք ուղղութիւնս, զի լաւ է զայն արուեստ գիտել, քան արքայ լինել և թագ ի գլուխ առնուլ։

Եթէ ոք առ ի յարդեանցն պահպանութիւն հնարս ինչ այնպիսի ուսուցանէր քեզ, զի՞նչ ոչ տայիր՝ թէ մարթ էր ի բազում ամս առանց մնասու պահել զցորեան։ Իսկ նա աւանդիկ զքեզ ոչ միայն ցորենոյն՝ այլ և ամենայնի խելամուտ առնէ, և թէ զիա՛րդ և ինչքն և ոգիդ և մարմինդ առանց մնասու մնայցեն՝ ցուցանէ։ Եւ զի՞ պիտոյ իցէ մանր զամենայն ուղղութիւնսն ասել զարուեստին, զի նա իսկ ուսուցանէ՝ թէ ո՛րպէս լինիցիս նմանող Աստուծոյ՝ որ ամենայն բարութեանց գլուխ է։

Տեսանե՛ս զի ոչ մի միայն գործ է նորա, այլ բազում, և չէ կարօս այլում օգնականի. տունս շինէ, հանդերձս անկանէ, դանձս անծախս կազմէ, մահու գերիվերոյ⁽⁴⁾ առնէ, Աստուծոյ

(2) Այս պարբերութեան մէջ գործածուած աներևոյթները սեռի խնդիր են ունիցի բային, իրենք ալ ունենալով իրենց որոշեալ կամ անորոշ սեռի խնդիրները։

(3) Կարօս ածականը թէ տրական և թէ գործիական հոլովով կ'առնէ իր խնդիրը։

(4) Փոխանակ բոկու գերիվերոյ բան գմա... Բաղդատական ածականի մը սեռական հոլով խնդրառութիւնը՝ քիչ անգամ կ'երևի Ոսկեդարեան լիզուի մէջ։

նմանողս գործէ: Զի՞նչ ինչ այլ քան զայն արուեստ շահաւոր կայցէ, զի այլ արուեստքն՝ հանդերձ ասացելովքն՝ ընդ անցաւոր կենացս վախճանին, և ի խօթութեան արուեստագործացն՝ և ուրեք չերևին, և զգործս իւրեանց չկարեն ունել հաստատուն, և աշխատութեան կարօս են և բազում ժամանակօք և յաճախ այլովք իրօք. իսկ նա, յորժամ աշխարհս անցանէ, յայնժամ առաւել երևի, և յորժամ մեռանիցիմք՝ յայնժամ սաստիկ ծագէ, և զգործեալ գործսն իւր միայն ցուցանէ: Ոչ ժամանակաւ և ոչ աշխատութեամբ և ոչ այլ իւրեք այնպիսեօք կարօտ է, այլ մինչ խօթ իցես՝ գործէ, և ի ծերութեան չգադարէ, և ի հանդերձեալ կեանսն ընդ քեզ ուղեկից լինի, և չթողու ուրեք ըզքեզ: Նոքա քան զիմաստունս և զբանիւրունսն զօրագոյն կազմէ զքեզ: Նոքա ի մարդկան ատեան կան և ջատագով զրկելոցն լինին, բազում անգամ իսկ զրկելեացն, և սա առաջի ատենին Քրիստոսի ոչ միայն ջատագով լինի, այլ և զգատաւորն ևս ի հաւան ամէն լինելոյ ջատագով այնմ որ դատիցին և զիրաւունս ի նա հանել⁽¹⁾:

Թէ աստէն հարցանիցեմք զմարդիկ՝ թէ զի՞նչ կամիցիք, իմաստուն բազում լինել և բանիւրուն, թէ ողորմածս և մարդասէրս՝ զերկրորդն լսեմք ամենեցուն ախորժել, և կարի իսկ յիրաւի: Ճարտարխօսութիւն թէ բառնայցի չմնասի ինչ աշխարհս, զի և յառաջ քան զայն կայր հաստատուն բազում ժամանակս, իսկ թէ զողորմելն բառնայցես՝ ամենայն վաստակքն կորնչին:

ՈՍԿ. Մեկն Մասք. Ճառ ԾԲ.

(1) Բայի մը աներևոյթը ուղղական կամ տրական ձեւերով կը գրուի և զիմաւոր բայի մը խնդիր կ'ըլլայ:

ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ ԱՍՏՈՒԾՈՅ

ԲՈՒՆ, ԲՆԻՆ (աշխարհ)

Ընդխառնիմ, Դաւալ, Խառնուիլ

Յառնել, Ելել, Երել

Դեգերիմ, Եաճախել, Բաճի Դեգեր

Զուառական, Դաւառական [Ըլլալ

Անհաս, Խառնուել

Աստուած, յոր մարդն հաւատալ սրտի մըտօք հրամայի, Թէպէտ ծածկեալ է յաչաց, այլ չէ առանց վրկայի:

Շուրջ ըզնովաւ արդարեւ բազում վրկայք ժողովին,

Զի նորա իսկ են բոլորք և ի նմանէ և նովին:

Խօսի երկին, խօսի ծով. խօսեալ և դու ինքն երկիր,

Ո՞ր է հաստիչ քո և տէր, ըզնա ծանո՞ւ երկիր,

Կամ աղէ ո՞վ ետ զայն քող որպէս հարսին՝ գիշերոյ⁽¹⁾,

Զոր շուրջ զիւրեւ արկանէ պայծառացեալ ի վերոյ:

Սոքա յայտնեն զարարիչն որում ինչ չիք գիտարին,

Լուսոյն նորա ճառագայթք այսրէն յաշխարհ մեր վարին:

Ցանէ զաստեղս՝ որպէս յանդըս մեր ըզմանըր փոշի,

Այլ ինքն անհասըն գեղով⁽²⁾ յարարածոց որոշի:

Զարմանալիդ լուսաւոր, զոր Արուսեակըն բարեաւ

Այգուն այգուն աւետէ՝ զի սպասաւոր քեզ յարեաւ,

Ո՞ր հրամանաւ, արեւ դու, գաս երեւեալ ի ծովէ,

Քո ճառագայթ հասուցեալ զարդիւնըս մեր ժողովէ,

(1) Ինչպէս Բուն նախադրութիւնը՝ նոյնպէս և որպէս իբրեւ շողկապ կը գործածուի և նոյնապէս երկու բառեր իրարու հետ կը կապէ իբրեւ բազդատութեան եզրեր: Այսպէս է նաեւ իբրեւ նախադրութիւնը. Օր. «Իբրեւ փետայի եղ ինձ պսակ». «Մի՛ խօսիր ընդ մեզ իբրեւ ընդ տղայս», և այլն:

(2) Փխնկ. ըսելու «անհաս գեղովն».— Յօդը՝ որ գոյականին միայն կը վերաբերի՝ կը դրուի երբեմն յառաջադաս ածականին վրայ: Յօդի այս տեղափոխութիւնը կը պատահի նաեւ՝ իբրեւ յակագոյցի եւ յակացեալ, բացառապէս եւ բացառապէս, աներեւոյթ եւ խնդիր՝ իրարու հետ կապակցուած բառերու մէջ:— Իրենց պարզ ձեւին վերածէ հետեւեալ օրինակները. Երազընթացն ծագմամբ. ի վերայ երկուցն եղբարց. — Յամենեցունցն յարութենէ. Նոցայն իմաստութիւն. — Յիսուսն անուն. ի Սինն անապատէ. — Ի մեռելոցն յառնել. զմիւսն ուտել, և այլն:

Քոյոյ լուսոյդ կարօտեալք զօր ամենայն քեզ մընամք .
Երբեք ըզմեզ ոչ խաբեն դարմանական քո խընամք .

Մի՛թէ անուոցըդ քոյոց իցե՞մ վարիչ կառավար ,
Կամ ե՞ս ըզքեզ կոչիցեմ դալ հալածել ըզխաւար :

Եւ դու որ ցանգ զայրազին հողմակոծեալ ի բացի՝

Կամիս սաստիւ կըլանել զերկիր որ քեզ է դրացի ,

Ծով ահագին , ո՞ այդպէս կապեալ զալիս քո արգել՝

Որք ըզպատուէր հրամանին չիշխեն երբեք անարգել .

Դու վրէժխընդիր ես նոցա՝ որք չահ անձանց համարին

Զիւրեանց ըզբռնեն թողեալ երթալ յերկիր օտարին ,

Որ ընդխառնեալ տան զանձինս համաւարածըն տարեր .

Բազում անգամ դու զնոսին ահեղ ցասմամբ քով հարեր :

Ո՛հ չուառականք , այն ինչ մօտ հասեալք ի դուռն մահուն՝

Տեսեալ զանձինս երերեալ և տատանեալ անկայուն՝

Ըզձեռս յերկինս ամբարձեալ , քանզի ի բնէ զայն ուսան ,

Ի ձայն ողորմ արտասուաց երիտասարդ և կուսան

Աղաղակեն աղօթիւք առ օգնականն զերին ,

Զոր մոռացեալ էր նոցա , այժմ առ նմա դեգերին .

Յայնպիսի վիշտըս՝ դառնալ առ Աստուած մարդըն ջանայ

Յորմէ այնպէս ընդ երկար մոլորեցոյց սատանայ :

Ազաւ Թրգւլ .

Հ. ՄԱՏԱԹԻԱ ԳԱՐԱԳԱՇ ՀՌԱԿԻՆՈՍ (Ռասին), Երգի վասն կրօնից Ա.

7

ՄԻ ԻԻԻՔ ՀՊԱՐՏԱՆԱԼ

Ունել զանձն առ լաւս , առ ա-

ւագս , ինչինչ լաւ , ինչինչ չափ

Դրօշող , քանդակագործ [Ինչեւ

Նրագանալուքիւն , քիւրմար-

Շառաւն , ուրիշ [սաւիտի

Զող=անլ , Լաւ (հասն)

Զգել (գործիս) , լաւ (գործի)

Բազմանամուկ , խորհրդի բան-

կորդ , Կոռնի [ոռն

Քրեական (բուրայ՝ բաւել) , հան-

Յոյր , գէր [ի, բովի վերաբերեալ

Անհամբոյր , դաժան

Ասպունակ , քիւրմար (ճ-

ճարտարիկ , շարդար [իին?)

Խոզանիւմ , խոզանի պէս ցոյց

Խոզանալ , խոռնի պէս բլլալ

Հարկանել (զանապարհ) , ճա-

Փոր , Կարաւ Լաւ (բայ Կորեւ

Ծանակ կալ , Խորդ բլլալ

Ի հանդիսի անցանել , Կարաւարի

Անաւագ , Կար , Կորեւ [բաւ , Կորեւ

Պանուկնել , շարդարեւ

Մի՛ ունիր զանձն առ լաւս , զի յայլոց մեծարիցիս . որ ան-
ձամբ զանձն վերացուցանէ՝ յայլոց չվերանայ , եւ որ անձամբ
զանձն խոնարհեցուցանէ՝ յայլոց վերանայ : Մեծ չարութիւն է
հպարտութիւն : Լաւ է մորոսանալ քան հպարտանալ :

Աղէ ասա , ի մարմինս իսկ զո՞ր (1) ասիցեմք առողջս . ըզ-
յո՞յրսն եւ զուռուցեալսն եք զըրգողեալսն՝ թէ զնրբաւարտսն եւ
զկազմսն և զձողսն՝ որոց հարթ և ամփոփ իցէ տարն : Թէ այդ-
պէս իցէ , և յոգիս ուռուցեալն՝ և՛ս չար յախտի է քան զըրգող-
եալն , եւ հեզն ազատ յամենայն ախտէ : Հարկ է այսպիսւոյն
(հպարտացելոյն) թշնամանիչ լինել և հարկանող և բարկացող և
դառն և անհամբոյր , զազան մանաւանդ և ոչ մարդ :

Ուժգին իցես , և յո՞յն սակս մեծամտիցես . [այլ] առիւծ գա-
զանագոյն քան զքեզ է և վարազ ուժգնագոյն , և իբրեւ զմփիս
մի ես առ նոթօք , և աւագակք և զերեզմանակրկիտք զօրագոյնք
են քան զքեզ . . . այն զովութեա՞ն ինչ արժանի իցէ : Զկայցե՞ս

(1) Ո՞ր հարցականը ընդհանրապէս եզակի կը գործածուի , և առանց
յօդի . հոս ստորագիլիին յոգնակի ձեւը ինքնին կը յայտնէ ո՞րին իբրեւ
յոգնակի գործածուած ըլլալը :

ծանակ այնպիսի ինչ իրօք մեծամեծել⁽²⁾։ Այլ թերևս գեղեցիկ ի-
ցես եւ բարենշան ոք . եւ այն աղջկանց նազանք են⁽³⁾ . բայց սակայն
քան զսիրամարդ գեղեցիկ չիցես , եւ ո՛չ այնպէս ծաղկալից հա-
մապայծառ թեւս ունիցիս իբրեւ զայն թռչուն , որ վարսիւքն եւ
զիսակօքն խրճնացեալ՝ խողանեալ , եւ կարակնեալ բազմաճամուկ
սնունդ⁽⁴⁾ յաղթէ քեզ գեղեցկութեամբ : Նաեւ փորն կարի իսկ
գեղեցիկ է , եւ այլք եւս բազումք ի թռչնոց , ընդ որս թէ կա-
միցիս անցանել ի հանդիսի՝ ոչի՞նչ ամենեւին տեսանիցես զանձն :

Եւ թերևս զի մեծատուն իցես՝ հպարտանայցես . [այլ] ուս-
տի՞ իցէ զոր ունիսն եւ կամ զի՞նչ ունիցիս , ոսկի , արծաթ եւ
սկական պատուականս . . . այն եւ աւազակաց եւ սպանողաց պար-
ծանք են , եւ ոսկեհանաց եւ որք (=որոց) ի քրէական մետաղսն
խոնջիցին . եւ այն պարծա՞նք ինչ իցեն [քեզ] : Թերևս զարդո՞ւք
ինչ եւ պաճուճանօք հպարտանայցես . զայն եւ ի ձիսն է տեսա-
նել : Պարսիկք եւ զչառաւունսն եւս նկարեն եւ պաճուճեն . չամա-
չե՞ս , չթրջի՞ս այնպիսի իրօք հպարտանալ՝ որով եւ անասունքն
հանդոյն քեզ լինիցին՝ եւ ծառայք եւ սպանողք եւ աւազակք եւ
գերեզմանակրկիտք : Այլ ի տո՞ւնս ինչ գեղեցիկս պարծիցիս . բա-
զում թռչունք եւս ի գեղեցիկ տունս բնակեն , մանաւանդ ճայք
եւս առաւել պայծառագոյն քան զքո տունսն ունին բնակութիւ-
նրս : Այլ թերևս ձայնի՞ւ ինչ հպարտանայցես . քան զփորն եւ
զսոխակ եւ զսպուճակ չկարիցես երբեք ձայն ինչ քաղցր եւ հեշ-
տական մրմնջել : Այլ թերևս պէսպէս արուեստի՞ւք . եւ ո՞վ ոք
յայնմ զմեղուօք զճարտարկօք անցանիցէ : Ո՞ր դրօշող , ո՞ր նը-
կարիչ , ո՞ր գետնաչափ գտանիցի քան զնոսա խմաստուն՝ որ կա-
րիցէ ճարտարութեան մեղուաց նմանել : Այլ թերևս բարա՞կ ինչ
հանդերձիւք . այնու սարդք իսկ անցանեն զանցանեն զքե (ք) :

(2) Հոս աներեւոյթը՝ խնդիրն ըլլալով բային՝ դրուած է իր պարզ
ձևով , փխնկ . ըսելու « մեծամեծելով կամ մեծամեծեալ » . — Տես քիչ յետոյ՝
« չամաչե՞ս . . . հպարտանալ » խօսքը :

(3) Ենթական եղակի ըլլալով՝ էական բայը յոգնակի կը դրուի , երբ
ստորոգելին աննշանակաւ բառ մը ըլլայ . օրինակներ . Երկիրս երկինք հե-
ղեն . — Զարմանք են այս — . Պատուէրն այն կեանք են , եւայլն :

(4) Տնուն , սնոյ = տուն , սնան : Ասոր նման իրենց կրկնակ ձևերովը
կը կիրարկուին կարակն=կարկին , սարի=սուի , կիրք=կարիք բառերը :

(ք) 2 նախդիրին սաստկացուցիչ հանգամանքը կը տեսնուի ինչ ինչ
բայերու վրայ , որոնք երբեմն միասին ալ կը գործածուին . օր . յարգա-
րեմ , զարդարեմ . կծեմ , զկծեմ . եղծանեմ , զեղծանեմ . հեղուլ , զեղուլ ,
եւայլն :

Այլ թերևս ոտի՞ց արագութեամբ . եւ այնու եւս անասունք գլեն ,
մանաւանդ նապաստակքն եւ այծեմունք : Այլ թերևս ի տա՞ր աշ-
խարհ ինչ երթալով . եւ այնու թռչունքն անցանեն զքե , մանա-
ւանդ խորդք եւ ծիծառունք՝ որ զիւրաւ հարկանեն զտարաշ-
խարհական ճանապարհս . ոչ պաշար բառնան եւ ոչ գրաստու կա-
րօտանան , այլ ընդ ամենայնի բաւական են նոցա թեւքն : Իսկ
առողջութեամբ եւ երազահալութեամբ յոյժ իսկ առաւել են քան
զմեզ անասունքն : Այլ է ինչ բազում՝ որովք ոչ հաղորդին ընդ
մեզ անասունքն . զի՞նչ իցէ . աստուածպաշտութեամբ եւ վարուք
առաքինութեան : Տեղի տացեն մեզ աստ անասունքն : Զգաստա-
նամք , եւ այնմ չեն ինչ նոքա հաղորդք ամենեւին . քան զնոսա
անաւագ եմք , եւ տիրեմք նոցա . գործիս եւ թակարդս ձգեմք
նոցա եւ այնու ըմբռնեմք , յանկուցանեմք , ի համբոյր ածեմք ,
զի ուսանիցիս զի որ արարն զքեզ Աստուած՝ զբանն չնորհեաց
քեզ :

Եւ արդ իմացեալ զի եւ քան զանասունս եւս վատթարագոյնք
եմք առանց առաքինութեան , ի նա (=յայն) կրթեսցուք , ի նոյն
թեւակոխեսցուք , զի լինիցիմք մարդիկ , մանաւանդ թէ հրեշ-
տակք իսկ :

ՈՍԿ. Մեկն. Թղթոյն առ Փիլիպպեցիս , Ճառ Է .

ՊԹՂՈՍ ԵՒ ՆԵՐՈՎՆ

Ագանիմ, ֆիշերը աշտեր, պահել
Արսափիմ, ոչ-տրեպոնեաներ (խառ-
տաններ, փերիոդներ)
Խառան, փիշի լուսն
Կարի իմն, լաֆաշան
Խաղալուր, փալուր (խաղաղաց
լեղուն հինարիելի լարգամանի իւղ-
Յանգ (=յանկ), փոք, լարանի (փե)
Ի միջի ե (ընդ... ընդ...), արբե-
րուլի-ն հայ (երկու բաներու միջև)
Զրափել (ի բերանոյ), բերնէն
Ո՞րպիսի ինչ. Խճալէս. [չփեւ]

Պաեսոն, պաշտելու-նիւն
Սինկիսոս, Մերաիոյր, «Խորհրդա-
նաւ» ըստ լարգամանի
Երես, աշ, Դեմ
Սպաս, շէն-դար
Նժուգաւոր, յիւսոր, հեծեալ
Սուսկասպասուրիւն, շուտոր-
Ողոփանք, փաշաշան [լիւս-նիւն
Խրուանդիչ, հին լալեր փոփոշ
Ճոխուրիւն, հեղինակ-նիւն
Խղուրսիւն, շէն-դ, շէն-ն յայն
Տգեղծ, Դեմ, Դեմ

Զիք փառաւորել յերկրի. և եթէ փառաւորել կամիցիս, գի-
տասջիր զի յանարգութեանն են փառք: Եւ արդ բեր ի մէջ,
յերկուս երեսս քննեսցուք [զայն], ի Ներոմիւնի և ի Պաւղոսի⁽¹⁾:
Նա զփառս աշխարհիս ունէր, և սա զանարգութիւնն: Ո՞րպիսի
ինչ. նա իշխան էր և բուռն, և բազում պատերազմունս հար-
եալ եւ բազում յաղթութիւնս արարեալ. մեծութիւն յամե-
նայն կողմանց եռայր. զօրք անչափ [էին նորա]. զմեծ մասն
աշխարհի հնազանդեալ ունէր ընդ իւրեաւ, եւ զարքունական
քաղաքն ընդ իշխանութեամբ. զսինկիսոսն զամենայն նուաճ-
եալ՝ որք խորհրդականքն կոչին. զամենայն օրէնս թագաւորու-
թեան մեծաւ փառոփ⁽²⁾: Եւ բազում սպասուք ելանէր և մտանէր,
յոսկի և յականս պատուականս համակէր. եւ ի խաղաղութեան
ծիրանեօք և թագաւ պայծառանայր. բազում սպասաւորս, բա-

(1) Փիւնկ. ըսելու՝ յերես Ներոմիւնի և յերես Պաւղոսի. — Յիշել՝ լուսնայն
իմացուած յատկացեալի մը յօդին դրուելը իր յատկացուցիչին վրայ:

(2) Անեղական բառերուն՝ երբ եզակի նշանակութեամբ կը գործած-
ուին՝ եզակի ածական կը տրուի. օրինակներ. այսու կենօք. իւրով կա-
մօք. հասին այնմ աւետեաց՝ որում ցանկացեալն էին. աւաղ փառացս
անցաւորի, ևայլն:

զում օժանդակս և սպասիկս, նժուգաւորս և նժոյգս զկնի և ա-
ռաջի յօրինէր. ծովու եւ ցամաքի տէր անուանէր. ինքնակալ
աւգոստոս, կայսր եւ թագաւոր կոչէր, եւ այլ ևս բազում ան-
ուամբք անուանէր, որչափ ինչ ի սուտակասպասութեան ողոփա-
նաց հնարիցին անուանս գտանել. և չէր ինչ ամենեւին պակաս
ի փառաց: Այլ և իմաստունք, զօրաւորք և թագաւորք զողա-
յին և սարսէին ի նմանէ. և ա՛յնպէս, ասեն, (թէ) կարի իմն անօ-
րէն եւ բուռն անագորոյն էր՝ մինչ զի եւ աստուած ևս կամէր
անուանել. և զամենայն զգիս և զկուռս արհամարհէր, նաեւ զա-
մենեցուն իսկ Աստուած, և իբրեւ զաստուած ոք պաշտօն ինդրէր:

Ածեալ կացուցուք հանդէպ նմա, թէ կամիք, զՊաւղոս,
զայր մի կիւրիկեցի ի Կիւրիկեցւոց աշխարհէն. և որչափ ինչ ընդ
Կիւրիկիա եւ ընդ Հռովմ ի միջի է՝ զայն ամենեքեան գիտեն:
Այր մի կարուակ, խրուանդիչ կարկատիչ, աղքատ, տնանկ,
տխմար sqks արսափնցն իմաստութեան⁽³⁾. զհերբայեցի զխաղ-
տալուր լեզուն միայն գիտէր՝ որ յամենեցունց պարսաւի և բու-
լորեցունց գարչելի և խղուրդաւոր թուի, — և մանաւանդ Խտա-
լիացւոց՝ որք ոչ այնչափ զբարբարոսաց և զելլադացւոց և զայ-
լոցն ամենեցունց լեզուս աղարտեն որպէս զասորւոց կոկորդա-
կիր^(*) խղուրդաւորն, քանզի յայն իմն կարի յանգ է երբայե-
ցին. զի թէ զելլադացւոցն զպերճաբանն [լեզու] սեթեթեալ
այնչափ պարսաւեն [Խտալիացիք], ո՛րչափ ևս առաւել զհերբայե-
ցւոցն և զԱսորւոցն — : Այր մի որ բազում անգամ սովամահ լինէր,
եւ նօթի և անսուաղ ագանէր. այր մի մերկ և բոկ, և ոչ կապերտ
անգամ զուսովքն գտանէր արկանել, ի քաղց և ի ծարաւ և ի մեր-
կութեան մաշեալ. եւ ոչ այնչափ միայն, այլ եւ բանտարկեալ
ընդ աւազակս և ընդ կախարդս և ընդ գերեզմանակրկիտս և ընդ
մարդասպանս՝ նորին իսկ հրամանաւ իբրեւ զհարազոր մի տան-
ջէր: Եւ արդ ո՞ փառաւորագոյն և պայծառ իցէ. զի զնորա եւ
ոչ զանուն անգամ գիտեն բազումք. ըզսա Յոյնք և բարբարոսք
և Սկիւթացիք և ամենայն իսկ ծագք տիեզերաց ցանդ եւ հա-
նապազ չթափեն ի բերանոյ:

(3) Կրնայ ըսելի նաեւ՝ «sqks արսափնցն իմաստութեան» — Բացասա-
կան մասնիկով կազմուած բայարմատ ածականները ինչպէս են «սգէտ»,
անտես, անփորձ, ևայլն, թէ՛ տրական և թէ՛ բացառական հոլով խըն-
դիր կ'առնեն՝ ըստ յարմարութեան:

(*) Այլուր «կոկորդակեր» ուղղելի՝ «կոկորդակերկեր» (կոկորդա պա-
ռալ). հմտ. «կերկերեցաւ կոկորդ իմ առ աղաղակել իմում»:

Եւ ոչ ինչ զայժմուս՝ այլ զայնժամունն⁽⁴⁾ իսկ քննեսցուք. ո՞ր պայծառագոյն և փառաւոր էր, կապեալն՝ որ շղթայիւք իբրեւ խառնաւ ձգէր ի բանտէն՝ թէ որ զծիրանիսն զգենոյր և թափաւ և սպասաւորօք յարքունեացն խաղայր ելանէր: Ո՞չ ապաքէն կապեալն և կալանաւոր: Զի նա զօրօք հանդերձ և պէսպէս վայելչութեամբ նստէր յատենի յաթոռ թագաւորութեան, և զոր ինչ կամէր՝ չկարէր վճարել, և կապեալն կալանաւոր, որ իբրեւ զչարագործ մի կայր առաջի, տգեղծն կերպարանօք⁽⁵⁾, ճոխութեամբ և իշխանութեամբ գործէր զինչ [և] կամէր: Ո՞րպէս և որո՞վ օրինակաւ. զի նա ասէր՝ Մի՛ սերմաներ զբանն աստուածպաշտութեան, և նա ասէր՝ Զանսամ, չառնում յանձն, զի Ոչ եթէ բանն Աստուծոյ կապեալ կայցէ: Եւ անգոսնէր արհամարհէր կիւլիկեցին խորանակար՝ կալանաւոր կապեալ՝ և սովամահ եւ աղքատ՝ զհռովմայեցին, զմեծատունն, զթագաւորն որ ամենեցուն իշխէր, որ բւերոցն բւերապատիկ պարգևս բաշխէր, որ այնչափ զօրաց իշխէր և չկարէր ինչ վճարել: Եւ արդ ո՞ պայծառագոյն և փառաւոր էր. որ կապանօքն յաղթէր, թէ՛ որ ծիրանեօքն ի պարտութիւն մատնէր: — Եւ արդ՝ աղէ ասա, յորմէ՞ կողմանէ կամէիր լինել. ի Պաւղոսի թէ ի Ներոնի: Եթէ հարթ ոք իմանայցէ, ի Պաւղոսի կողմանէ: Եթէ յաղթելն քան զպարտելն լաւագոյն իցէ՝ ապա նա իսկ փառաւոր է: Դարձեալ ասեմ զնոյն և չդադարիմ ի նոյն ասելոյ⁽⁶⁾. Շղթայքն արքունական պսակին յաղթեցին, եւ զձուձ կերպարանքն պայծառագոյն քան զպայծառն գտանէին:

ՆՈՅՆ, ՄԵԿՆ. Բ. Տիմոթ. Ժառ Դ.

(4) Այժմու և այնժամու ածական բառերը գոյականաբար գործածուած են հոս, և ս և ն յօդերն ալ ներկայի և անցեալի հանգամանքը կը շեշտեն: Պէտք է թարգմանել. ոչ թէ այժմեան՝ այլ այն ժամանակուան իրողութիւնները բնեմ:

(5) Տես էջ 17 կ. 2:

(6) Պատի ըսուէր՝ «ի զնոյն ասելոյ», բայց սովորական չէ: — Երբ բացառական աներևոյթին սեռի խնդիրը առաջ անցնի՝ անորոշ հայցական նով կը գրուի. օր. «Ոչ դադարես յապիրատսն խօսելոյ, յաւելորդսն քննելոյ»: փխնկ. ըսելու. . . . ի խօսելոյ զապիրատսն, ի քննելոյ զաւելորդսն: Այսպէս նաև՝ «ի շարաթն լուծանել» (= ի լուծանել զշարաթն), և այլն:

Ը Ն Դ Դ Է Մ Ա Ր Բ Ե Յ Ո Ւ Թ Ե Ա Ն

Կսղիմ, Կարդէլ (ցանկութեան)
Յաճուրիւն, հաշտարանիւն
Քրիստոսեցանել, Կարէլ, Կիշէլ
Վարասել, ցրտել
Սիկ, Բոր, ցեխ
Ալիս ածել, Կարէլ ճերմիցեւ
Ժանս, (բոյ.), Ժանարի
Յարեան առնել, արեւոտել

Տուռն տուռն, Կարէլ Կարէլ (Կարէլ)
Ունելիք, Բանդիլ [Կիշէլ]
Պարուրել (տուր), Կարէլ Կարէլ
Իրանունք, Կարէլ [Կարէլ]
Զգուցանալ, Կարէլ, Կարէլ
Ոսնառուրիւն, Կարէլ Կարէլ
Նիսիւր, Զարէլ Կարէլ [Կարէլ]
Կսսել, Կարէլ, Կարէլ

Ոչ միայն յորում աւուր արբենասն՝ կրես զմեզ արբեցուցեանն, այլ և յետ այնր աւուր, և որպէս ի սարսուռ ի ջերմանեմ⁽¹⁾ մնացեալ տենդն ապականիչ է, նոյնպէս և յարբեցութեանն մնացեալ թմբիրն (արբեցութեան) ուտէ զողիս և զմարմինս. եւ հէք և թշուառական մարմինն դնի լուծեալ իբրեւ զնաւակիկ ինչ յալեաց ծրփանաց. իսկ ուր և քան զնա հիքագոյն հոգին, ի նորա լուծանելն անկանելն⁽²⁾՝ զմարմինն զրգուէ եւ զցանկութիւնն բորբոքէ. և յորժամ համարի զգաստանալ՝ յայնժամ առաւել մոլի և կողի. զինի և կարասս եւ թակոյկս ըղձանայ: Եւ զոր օրինակ ի ցածնու մարկացն՝ մնայ մեզ մարկին, նոյնպէս եւ աստ գրեթէ ամենայն բարութեանցն վատնութիւն լինիցի, եթէ ցածութիւն իցէ և եթէ իմաստութիւն և եթէ հեղուցիւն և եթէ խոնարհութիւն՝ զամենայն վարատէ ընկենու յանօրէնութեան ծովն արբեցութիւնն: Այլ որ ինչ առյապայն լինելոց իցէ չէ՝ ինչ այսմ նման, զի անդ յեւ ընկեցիկ զբեռնսն առնելոյ՝ թեթեւանայ նաւն, և աստ ևս քան զևս ծանրանայ, զի փոխանակ մեծութեանն ընդունի զաւագ և զջուր աղի, և բնաւ իսկ զսիկ արբեցութեանն.

(1) Իմա՝ ի սարսուռ ջերման: Հմտ. էջ 11 կ. 2:

(2) Փոխանակ ըսելու՝ « ի լուծանել անկանելն նորա ». — Աներևոյթին ի նախդիրը կը զեղչուի, երբ իրմէ առաջ նոյն նախդիրով խնդիր մը ունենայ. օր. ի ճանապարհ անկանել նոցա, և մօտ ի քաղաքն լինել = յանկանել նոցա ի ճանապարհ և ի լինել մօտ ի քաղաքն. — ի քուն լինել մարդկան = ի լինել մարդկան ի քուն, և այլն:

միանգամայն ընկղմէ՝ զամենայն որ ի նաւին իցեն, և՛ զնաւորդսն և՛ զնաւապետն և՛ զնաւն:

Եւ ոչ այնչափ միայն չարիք են, այլ և ա՛յլ ևս դժնդակագոյն տանջանս կրեն [արբեցողքն]. տրտմութիւնս անհանձարս, մոլ(որ)ութիւն, ծաղր կալ, նախատ լինել: Եւ արդ որո՞ւմ ներելոյ(ք) արժանի լինիցին՝ որ ընդ այնպիսի չարեօք արկանեն զանձինս. չի՛ք և ոչ մի ինչ [թողութիւն]:

ՈՍԿ. Մեկն. Մասք., Ճառ ԾԷ.

*

Չէ բաւական յառողջութիւն զնետն միայն հանել, այլ եւ [պարտ է] վիրին դեղ դնել: Փափկացա՞ր զառաջին ժամանակն. պահեա, և ջրով և եթ վճարեա զպէտսն, զի զժանտն՝ որ անտի եմուտ՝ հանիցես ի բաց: Պարուրեցուք այսուհետեւ շուրջ զմեղսքն(ք), և զկենարարն չափոյ դեղ(ք) արբեցուք, և զգուշացուք(ե) հաւաստեալ աղօթից:

ՆՈՅՆ, անդ, Ճառ Ժ.

* *

Չտեսանե՞ս և զմարմնոյ իսկ զաչս. յորժամ հանապազ ընդ ծուխ գայցեն՝ արտօսը բերեն. եւ յորժամ ի խաղաղ օդս եւ ի մարգս և յաղբիւրս և ի դրախտս զբօսնուցուն՝ առողջագոյնք և քաջատեսք [լինին]: Նոյնպէս և մտացն ակն եթէ յեղտիւրս հոգեւոր բանիցն ճարակիցի՝ սուրբ յստակ և քաջատես լինի. իսկ եթէ ընդ ծուխ ինչ աշխարհի իրացս գայցէ՝ բժարեբ արտօսըալից լինիցի, և զազգի ազգի լալիւնս լացցի:

ՆՈՅՆ, Մեկն. Մասք. Ճառ Բ.

(ք) Յաճախ կ'ըսուի նաև ներել քողութեան, երկու համանիշ բառերու սովորաբար միասին գործածութեամբը. օրինակներ. Շահ օգտի. Մարտ պատերազմի. Շտապ տագնապի, և այլն:

(դ) Ըստ յունին, զանգափութիւնն: — ἀμαρτία բառը ἀμαρτία կարգացած է թարգմանիչը:

(դ) Կարգա՝ զկենարարն դեղ չափոյ (չափաորոշեալ կենդանացող դեղը):

(ե) Կան բայեր որոնց իմաստը կը փոխուի՝ իրենց խնդրառութեան համաձայն. ըստ այսմ «զգուշանալ» տր. խնդիրքով կը նշանակէ «շարժիչ ըլլալ, հոգ րանել. իսկ բացառականով է նաև ծաւ. «Երբունք Բանանային զգուշացին զիսութեան» կը նշանակէ՝ Բանանային շարժիչը պէտք է հոգ րանել գիտութեան: Նոյնպէս «վտարել» բայը իով հայց. խնդրով կամ տրականով կը նշանակէ իրեն տալիս (յիցն կամ ի՛ւր վստել), իսկ բացառականով՝ Ժերել, արդատել (վտարել յիցնեցէ կամ յիւրմէ):

*
* *

Քան զփուշ և՛ս կտտէ փափկութիւնն, և մաշեն հոգք զհոգիս, և անհնարին ցաւս ածեն մարմնոյ և հոգւոյ: Բայց ո՛չ այնչափ ի հոգոցն խոցին՝ որչափ յազեցութենէն: Յորժամ քունն յաչացն հատանիցի և իրանուցն(ւ) ընդոստ ընդոստ խաղայցեն, և գլխոյն թմբրութիւն և աղեացն ցաւք ստիպեն զայնպիսին, քան զո՛րչափ փուշս չիցեն դժնդակագոյնք: Որպէս՝ զփուշսն ուստի՛ և ունիցի ոք՝ յարեան առնեն զձեռս ունելեացն, նոյնպէս և բարեկեցութիւնն զոստ և զգլուխս և զաչս և զամենայն անդամսն առ հասարակ ապականէ, և գօս և անպտուղ առնէ, և և՛ս չար քան զփուշս կտտէ, եւ տարածամ ալիս ածէ, և խնու զգայունն, և կուրացուցանէ զաչս մտաց քաջատեսիկս, և զմարմինն բոյն վնասուց առնէ, և տուն տուն(ե)՝ բլուրս առ բլուրս զանդամս մարմնոյն քրքրեցուցանէ, և մեծ և անչափ ծանրութիւնս ոսկերաց կուտէ, ուստի բազում և ստէպ ստէպ ոտնառութիւնք և յաճախ նաւակոծութիւնք լինին:

ՈՍԿ. Մեկն. Մասք. Ճառ ԽԴ.

(ւ) Հին հայերէնի մէջ քանի մը եղակի բառեր՝ յոգնակի մէջ կը փոխեն իրենց նշանակութիւնը. Ա՛յսպէս են ակն (աչ), ունկն (աչնջ), ուլն (ճիւ) բառերը, որոնց յոգնակիները տարբեր իմաստով կը գործածուին. ակունք (ջուրի ալիք կամ ալիք տարեր), ունկունք (ամանի կանխի), ուլունք (ճիւի կանխի կամ բանի). այս կարգէն է նաև իրան (ճարմին) բառը՝ որուն յոգնակին իրանունքը կը նշանակէ բան:

(է) Տունն բառին հետ ծագումով նոյն է տուն (չառն) բառը. և հաւանաբար լատ. torus էն կուգան երկուքն ալ:

ԳՈԹՈՂԻԱ ՊԱՏՄԷ ԶԵՐԱԶ ԻՒՐ

Անդամարիւ[խ], բաժնուած ան- Ի միսս լինել, ինչեւ գլուխը գաւ
 Զոնել, բզդեւ [բաժնեւ] Երախակալ, առին ինչ
 Շուեալ, բաժնուած, փոքր Երախակալ, առին ինչ
 Զանցուցանել, փերաղանցել Երախակալ, առին ինչ
 Գալ ի համբոյր, հաշտուել Երախակալ, առին ինչ
 Ապառազել, յաճախել Երախակալ, առին ինչ

Ի պահու խաւարակուռ խոր գիշերոյն արհաւրաց
 Մա՛յրն իմ Յեզարել եկն եկաց ինձ յանդիման...
 «Դողացի՛ր, ասէ առ իս, արժանաւոր ինձ դուստր իմ,
 Անողորմն Աստուած Հրէից զանցուցանէ և ըզքեւ...
 Յաւէ՛ ինձ, զի անկանիս, դուստր իմ, յահեղ ձեռս նորա»:

Ի վախճան զարհուրելի սոցին բանից՝ թըւեցաւ
 Թէ ուրուն իւր ի կողմն կորացաւ անկողնոցս,
 Եւ ես թեւս ձեռքի փարել զիւրեւ գիրկ ընդ գիրկ,
 Բայց ո՛չ այլ ինչ գրտի բայց քստմնելի խառնակոյտ
 Ոսկրուտոյ, շոշեալ շաղղոց ընդ տիղմ ընդ գեռ թաւալեալ,
 Գարշելի անդամաթիւս, ձրձեալ պատառս արիւնդուշտ,
 Զոր լափէզ շնեւրամն ապշոպէին ի միմեանց...

Ի սո՛յն իսկ ի շրփոթ՝ աչաց իմոց երեւի
 Մանո՛ւկ մի մատաղ ի պատմութեան լուսերանդ՝
 Որպիսի երբայեցողոյն քահանայք ըզգենուն:
 Տեսի՛լ իւր զարթոյց ըզնուաղեալ ոգիս իմ.
 Իսկ իբրեւ ի միտս եղեալ ի մահաբեր աղմըկէս՝
 Պըշնուի ՚նդ հեղ և ազնիւ պարկեշտագեղ երեսս իւր,
 Ըզգացի յեղակարծումն արիւնարբու պողովատ՝
 Զոր նենգողն եհար մըխեաց ցերախակալն ի կշտիս...:
 Խոնջ ուրեմն յորոց զիս խուճապէին արհաւիրք (1)

(1) Այսինքն «արհաւրաց որք խուճապէին զիս»: Յարաբերականը՝ առաջ
 անցնելու առին՝ յարաբերականին հոլովը կ'առնէ, եւ յարաբերական
 ալ յարաբերականինը՝ փոխադարձաբար: Օրինակներ. Ապստամբութիւն
 ուսուցանես ուրոց ի հեթանոսս ամենայն Հրեայք են, (=ամենայն Հրէից որք...):
 Զորս վասն կռուութիւն և Արամազդայ պատմութիւնից են՝ ամաչեմ ասել, (= ...
 ասել զպատմութիւնս որք...), և այլն:

Առ Բահաղ գնալի յաղերս՝ զի հսկեսցէ ի կեանս իմ,
 Եւ առ ոտըս բազնաց նորա խնդրել ինձ հանգիստ:
 Զի՛նչ մըտաց մահկանացուաց ոչ գործիցեն անապետք:
 Ի տաճա՛ր այսըր Հրէից մըղեաց ազգումն իմըն զիս,
 Եւ անկաւ ինձ ի սիրտ զԱստուած նոցին առնել հաշտ.
 Ընծայիւք ցածուցանել համարեցայ զցասումն իւր,
 Թէ Աստուածն այն, զի՛նչ և է, զայցէ նոքիմք ի համբոյր:
 Մըտանեմ. ժողովուրդըն փախչի, զոհն առնու դուլ.
 Քահանայն մեծ յիս դիմէ սրտմըտութեամբ մոլեգին:
 Մինչդեռ ինքն առ իս խօսէր, ո՛վ հիացումն, ո՛վ երկիւղ,
 Տեսի զնոյն ինքն մանուկ՝ որ ըսպառնայր ինձ մահու,
 Որպիսի անեղ անուրջն ի միտս ըզնոյն նրկարեաց:
 Տեսի զնա, նոյն կերպարանք, նոյն և հանդերձ կըտաւի,
 Զեմելիք ոտիցն և աչք, նըկարագիր համօրէն,
 Նոյն նա է: Զոյգ առ մեծի քահանային ընթանայր.
 Բայց իսկոյն անհետ ըզնա յաչաց իմոց արարին:

ՌԱՍԻՆ, Գոթողիա, Հանգէս Բ. Տեսիլ Ե.

||

ՎԱՌՈՒՄՆ ՀՐՈՅ ՅԵԿԵՂԵՅԻՈՋ ՕՐԻՆԱԿԱԻ ՀՐԵՆԻ

Ամենաճախ, աֆէ բան այսոյ՝ ապա-
 Սապա, արիւ [բող]
 Հարկանել (հրոյ՝ զսանե, զփայ-
 փից), բաժնեւ փոքր, փայտեւ
 Ժեւ, յաճախել
 Զեպել ընդ անձին, աչքն հա-
 Գայոել, պարհել [բաժնեւ փոքր]
 Հապ, փէլ, շաճ
 Եղազ=աղազ, աչք, ճաճ
 Կանառանց, հաճախել փէլ

Խորարթուն (բուն), Ժանք (թանք)
 Վրեպ (փռ.), փառ
 Տալ (բոցոյ՝ ի շինուածն), (բոցին)
 Աւր, փայլ [բաժնեւ փոքր] շէնք
 Կօտարայ, շէն (անուշ խաղ)
 Զերծանիւ, շէնք կամ շէնք շառ
 Ի վաւր գալ, փառնալ աչք առնել
 Ախաւեղապէս, խոյանել փէլ
 Զաւր, փէլ, ճառ [բաժնեւ փոքր]
 Յանկարծ ուրեք, պարահաճառ

[2] իցէ՞ [քո] տեսեալ, յորժամ հրդեհ զմեծամեծ տանց հար-
 կանիցի՝ զիա՛րդ ցոլանայ բոցն, եւ ծուխն անդր յերկինս կցի:

և չիք որ ժտի մատչել և զչարն շիջուցանել, այլ ամենայն ոք ընդ անձին ճեպի և զիւրն միայն դիտէ. և հրդեհն ոչ մեղմով՝ այլ սաստիկ զամենայն ճարակեսցի. և բազում անգամ ամենայն քաղաքն շուրջ կայցէ եւ տեսողի և եթ չարեացն լինիցին, և ոչ զօրավիզն և օգնականք: Եւ անդ իցէ տեսանել զի ոչ ինչ օգուսն լինիցին որ շուրջն կայցեն, այլ իւրաքանչիւր ոք զձեռս ձգիցեն և նոցա որ առժամայն իցեն եկեալ՝ զտեղի իմն ցուցանիցեն, կամ ընդ պատուհանս զբոցն ցոլացեալ, կամ զգերանսն որ հա՛պ կիւ սայրեաց անկանիցին, կամ ողջոյն իսկ զփողոցսն՝ որ միանգամայն ի սեանցն և ի մութից զերծանիցին և յերկիր կործանիցին: Իցեն թերեւ և բազում յանդգունք և ի վսեր եկեալք՝ որ և մօտ իսկ ժտիցին ի հրդեհ շինուածոյն հասանել, ոչ զի ձեռն տայցեն և զչարն շիջուցանիցեն, այլ զի ցանկալի իմն զտեսիլն համարիցին՝ յորժամ ի մօտոյն ստոյգ կարիցեն նշմարել, որոց՝ մինչ ի բացեալն կային՝ չերեւէր այնպէս: Եւ եթէ գեղեցիկ ևս և մեծամեծ շինուածքն իցեն, զայն համարին եղուկ և ողորմ և բազում արտասուած արժանի: Նա և է իսկ ողորմ տեսիլ. քանզի սիւնքն հանդերձ ախաւեղագէս խոյակօքն մանրիցին և ի յատակսն կործանիցին. և իցէ ինչ բազում զոր ինքեանք բեկտիցեն. կէսն ի հրոյն այրեսցի, և զկէսն շինողացն ձեռքն մղիցեն ընկենուցուն, զի մի՛ ևս քան զևս սաստիկ ջամբ հրոյն լինիցի: Անդ իցէ տեսանել և զբազում պատկերսն զոր⁽¹⁾ ազգի ազգի նըկարուք քանդակեալ դրօշեալ, յորժամ ձեղունքն բանայցեն⁽²⁾ և մերկ յարկացն լինիցին, բազում անշքութեամբ մերկացեալ խանձատեալ նշաւակ կացցեն. եւ զազգի ազգի զհանդերձսն եւ զոսկեղէն և զարծաթեղէն անօթսն՝ զոր յանկարծ ուրեք տանուտէրն հանդերձ իւրով միայն ամուսնոյն տեսանէր, սապա՛ս

(1) Հոս զոր յարաբերականը՝ համաձայնելով իր յարաբերեալին՝ հայցական դրուած է, փոխանակ որի. ուստի՝ կարգա «որք... քանդակեալ դրօշեալ [էին]... նշաւակ կացցեն»: Կրնանք նաև «քանդակեալ և դրօշեալ» բայերը ներգործական նկատել, լռելիայն իմանալով «մարդիկ» ենթական. ըստ այսմ՝ զոր օր. «Ոչ էր աշխարհս բաւական տանել զգիրսն՝ զորս եթէ (= որ եթէ) գրեալ էին» խօսքն ալ կրնայ բացատրուիլ:

(2) Պէտք է բային կրաւորակերպ ձևովը իմանալ հոս իբրև «բանայցին» — «բանամ, բառամ» ևայլն ներգ. բայերու կրաւորական ստորադասականները, չէզոք նշանակութեամբ գործածուելու ատեն, ներգործականին ձևը կը պահեն ընդհանրապէս. Օր. բանայցեն աչք ձեր. բառնայցէ վիճակ նոցա, ևայլն:

հանդերձիցն եւ խնկոցն կօշարայ⁽²⁾ ի մարմարակուռ սենեակսն յերփնեւրփն կճէից դրուագացն. ամենայն միանգամայն ի միոյ հրոյն գռեհիկ կաճառանոց լինիցի: Եւ հասանէ տեսանել այնուհետեւ աղբակիրս, որթաւորս, թիաւորս, զամենեսեան խառն եւ անհարց իներքս մտեալ: Եւ այլ ինչ ոչ իցէ անդ տեսանել՝ բայց միայն ջուր և հուր և կաւ և մոխիր և զփայտսն թերայրեացս...

Արդարեւ իբրև զհրդեհ իմն կամ իբրև զբարկութիւն ինչ ի վերուստ եկեալ եմուտ ի յարկս եկեղեցւոյ [սնապարծութիւն], եւ չիք ոք որ ընդոստչի. այլ տունն հայրենի այրի, և մեք անցեալ գայռեմք խորարթուն քնով, յանգզայս յանհոգս յապահովս⁽³⁾: ... Եկեղեցի այլ ինչ ոչ է, այլ մերոց ոգւոցս շինուած. այլ ո՞ր դառնարտասուք. զի զայն ամենայն բորբոքեաց այրեաց սնապարծութեանն բռնութիւն՝ ամենաձախ բոցն, և կամք ամենեքեան ընդ բոցն պշուցեալք, եւ չիք ոք որ զչարիսն շիջուցանել կարիցէ: Թէպէտեւ շիջուցանեմք առ սակաւ մի ժամանակ, այլ յետ երկուց և երից աւուրց, իբրև յաճեան կայծակն մնացեալ, դարձեալ բորբոքի և զառաջին վրէպսն գործէ: Նոյնպիսի ինչ և աստ լինի՝ որ և ի շինուածոցն հրայրեացս սովորութիւն է լինել: Եւ պատճառք ամենայնի՝ զի նախ սիւնքն անկան ի հաստատութենէ, և անտի ճարակեցաւ եկն յամենայն շինուածն. նախ զնոքօք որ զշինուածն ունէին ի վեր՝ վառեցաւ հուրն, և ի նոցանէն յայլ ևս շինուածն ետ բոցն: Նաև ի շինուածսն, յորժամ զփայտիցն հարկանիցի հուրն, յայնժամ առաւել վառի եւ տայ ի քարինսն: Յորժամ մոյթքն՝ որ զշինուածն ի վեր ունիցին՝ անկանիցին, ապա բազում իսկ զիւրութեամբ ամենայնսն յերկիր կործանեսցի: Նոյնպէս և այժմ եղև յեկեղեցւոյ. զամենեցունց հուր հարաւ, հրդեհ վառեցաւ:

ՈՍԿ. Մեկն. Թղթոյն առ Եփեսացիս, Ճառ Ժ.

*

Քանզի կուրբութիւն [սրտին] ոչ յայլ ումեքէ (Եւրեւ՝ յայլ իմեքէ) լինի, բայց յանգգամութենէ, զի այն իսկ է որ խնու

(2) Աստեք բացայայտիչները կը նկատուին նախորդ առարկաներու:

(3) Այս երեք մակբայները, ինչպէս կը տեսնուի, ի նախդիրով և յոգանակի ձևով շինուած են ածական բառերէ. այսպէս ձևացած են նաև յանգէս, յանձանօթ, ի զաղսնիս, ևայլն մակբայները:

զեղազան: Յորժամ աւրն մածեալ ի մի վայր ժողովիցի, մեռա-
նի անզգամն (Բ) և անզգայ լինի. թէպէտե խարիցես և հատանի-
ցես, կամ զի՛նչ և առնիցես, ոչ զգայ: Նոյնպէս և նոքա, քան-
զի միանգամ մատնեցին զանձինս զիջութեան, թէպէտե հրով
այրիցես և իբրեւ զերկաթ զբանն ի գործ արկանիցես, չմերձե-
նայ չազդէ ինչ ի նոսա, քանզի միանգամ մեռաւ անդամն. եթէ
ոչ նախ զանզգայութիւնն պարուրիցես, և որպէս թէ յողջ ինչ ան-
դամս մատչիցիս, ի գուր ջանաս և ընդ վայր վաստակիս:

ՆՈՅՆ, անդ, ճառ ԺԳ.

12

ԲԱՐՔ ՄԵՂՈՒԱՅ

Սրանալ, արագ փախչել
Պարս, շէշ-նէրոս փոշ-նէր

Միահամուռ }
Միանգամայն }

Նկատել, որ՝ չէ՛ւ

Առնիմ, ԷԼԼԵԼ

ԽԵՐԵԼԷՍ ԽԵՐԵԼԷՍ, ՌԷՐՐ ՌԷՐՐ

ԴՈՐԱԿԱՆԵԼ, ԴՐԱՆԻՔ ԺԱՐԱՆԻ ՅԼՈՒ

ՊԱՐՈՆՏԱԿԱՅ, ապրիլի 17-ը Բաբայ
Զրի, Լոյծ, Զբար [Բաշիկի Կրկնած]

Ման, ԲԶԻԶ

Ունչս արկանել, չեմբ իմեմ

ՆՈՒԱԳ, ասի ասի

Անգայն, չօւր

Բերան ի բերան համբուրել, քե-

Գլխիս, գլխիս [բառ քերականական գլխի]

Են և ի թուչունս բարք բնածինք ազնուականք. զի ամենեքին միաժողով միաբան յորդորին, և ի մի գործ հասարակաց միահամուռն ելանեն մեծաւ փութով, ինքնակամ յօժարութեամբ՝ զոր ունին առ պէտս գործոյն, իւրաքանչիւր ամենայն պարբ(ւ) մեղուացն՝ զորս տեսանեմք ի գործ միով հաւանութեամբ միա-

(բ) Կարդա «անդամն», ըստ յոՆնի:

(ա) Պարբ կամ պարս (մեղուկաց) . Վերջինը նախորդին ժողովրդականը կը թուր ըլլա՝ հայցական ձևի տակ, ինչպէս են՝ աւետիք = աւետիւ, պահ = պահս, չորք = չորս, հայրն : Նոյնը կը դիտուի յատուկ անուններու վրայ ալ . Մասիք = Մասիւ, հայրն :

բանեալ: Քանզի ի միասին կեանք և ի միասին գնան, միանգամայն ժողովին և միանգամայն թուլին. և մեծ քան զամենայն այս է՝ զի ընդ իշխանաւ և ընդ առաջնորդաւ են, և ոչ մատչին ի գործ եւ ոչ իշխեն երթալ ծաղկաքաղ ի մարգս, մինչեւ տեսցեն զթուռն թագաւորն իւրեանց սկսեալ ի գործ վաստակոցն իւրեանց: Եւ ունին թագաւոր՝ ոչ որ նկատեալ ընտրեցաւ ի վերայ նոցա թագաւորել, այլ որ անդստին յիւրեանց բնութենէ [է] և ի նոյն ծնեալ: Ո՛չ որպէս առ մեզս անարժան գործք գործին [առ նոսա], զի առանց քննելոյ և ընտրելոյ՝ կացուցանեմք մերով ընտրութեամբ մեզ իսթանբուլ (Բ) . . . և ոչ, որպէս աստ առ մեզս լինի— զի վասն փափկութեանց և զրգուլթեանց և ցանկութեանց գլին անկանին մարդիկ յիշխանութենէն — նոյնպիսի ինչ առ տկար ազգս թուրքոյ գսանիցի, այլ յընդարոյս բնութենէ ունին զիշխանն՝ առ ի կարգել ի նոսա զկարգս արժանաւորս: Եւ այնպէս ունին ազնուական արգասիս յանձին, չքեղ մեծութեամբ, գեղեցիկ կերպարանօք, հեզ, ցած և համեստ:

Նմանեցուց ասանձնագործ գործոցն մեղուի, զոր իւրովին իւրոյ (= իւրում) անձինն համբարէ. զի զինչ որ ոչ իւր իցէ՝ զայն ոչ ապականէ, և այլոց արար(ած)ոց ոչ առնի փեսասակար, այլ անձամբ ինքն իւր համբարս համբարէ: Զմազս մեղերն մոմակերտ գործով շինեալ յարգարէ, եւ զմոմ մաղուցն ի ծաղկաբեր մարգացն մեծաւ փութով անդադար ժողովէ. եւ զմեղրն՝ որ նման ցօղոյ զքարամբք եւ զոստովք եւ զտերեօք ծորեալ իջեալ կայ, քաղեալ առեալ ի բերանն ճեպով բերէ և ի խորս մոմակերտ գբոցն ունչս արկեալ համբարեալ դնէ: Եւ յառաջին նուագին՝ ի սկիզբն սկսուածոյ գործոյն՝ անգայտ մաղովք անօսր գործոյն զգործած գբոցն յօրինէ, վասն ջրի եւ լոյծ նորոգ զմեղրն ժողովելոյ. իսկ յորժամ յաճախեալ բազմասցի մեղրն, խաւ ի խաւ՝ մթեր առ մթեր ժողովեալ կուտիցէ, և [եթէ] բազմօրեայ ժամանակօք ի վերայ անցեալ գտանիցի [մեղրն], իբրեւ թէ առաւել իմն առաւելութեամբ հասեալ եփեալ գեղեցկանայ: Որ հնարագէտ խմաստութեամբ յշտեմարանս մեղր կազմէ, եւ մեծասքանչ գործով առագաստածև՝ թաղանթազարդ՝ խերեէչս խերեէչս զմոմն անօսրէ, և անդէն ի նմին խիտ առ խիտ մի առ միոյ զորակածև բոլորակս գծակս գբոցն բոլորէ, որմ յորմ կրց-

(Բ) Պէտք է կարդալ՝ «Իշխան Կոթիկ» (Հմտ. էջ 7 (է)):

եալ, ի մի շինուած կապեալ և միմեամբք զմիմեանս հաստատեալ, զբազումս ի մի գործ շինուածոյն բովանդակեալ(ս) . և այսպէս բազում գուրք մոմակերտք զմիմեամբք հոծ՝ հանդէպ միմեանց հայեցեալ, մի զմիով յարեալ: Այնքան մեծաւ զգուշութեամբ և հնարագէտ իմաստութեամբ փութացեալ ճեպին անշարժ զշինուածն հաստատել, զի մի՛, յորժամ թափանցանց ծակք գրոցն բերան ի բերան զմիմեանս համբուրիցեն, ծանրաբեռն ծանրութիւն մեղերն պարուտակատ լաստակոտոր զգուրս մաղոցն առնիցէ, և իւրովն յետեախաղաց խոնաւութեամբն արտաքոյ ամրածածուկ շտեմարանացն ծորեալ ելեալ հեղուցու:

ԲԱՐՍԵՂ, Վեցորեք, Ճառ Ը.

*

Ձոր օրինակ յաման ինչ աղտեղի կամ ի հանդերձ անսուրբ ոչ երբեք իջանէ ազգ մեղուաց, վասն այնորիկ և խոնկս ծխեն, և այլ ինչ՝ որոյ հոտ անոյշ իցէ՝ զվայրօքն ցանեն, և որ այնպիսի իրաց խելամուտ իցեն՝ զինի սրսկեն մեղուանոցացն, զի պարսն որ ելանիցէ՝ վաղվաղակի անդ[ը] իջանիցէ, զի և մի՛ ինչ յոռի հոտ խրտուցանիցէ և ի բաց հալածիցէ. նոյնպէս և Հոգւոյն սրբոյ աման է մեր ոգիքս (= անձն մեր) և մեղուանոց, որ ըզպարս շնորհացն հոգևորացն ընդունիցին: Իսկ եթէ իցէ ի ներքս մաղձ կամ դառնութիւն կամ սրտմտութիւն, խրտչի պարսն, սրանայ և չհալի:

ՈՍԿ. Մեկն. Թղթոյն առ Նփեսացիս, Ճառ ԺԵ.

13

ԱԶԳՔ ԻՆՉ ԹՈՉՆՈՅ ԵՒ ԲԱՐՈՅՔ ՆՈՅԱ

Ի բուռն գալ, յեւ+ էյնաւ
Հասարէիս, հասար Բէրբէր հանցող
Հասարբես, հասար
Առնուլ խաղալ, հիւսիլ + աւել շար-
Արկանել (ձու), հասիլէ աշեւ [շիւ]
Հոլամուկ, շղջի

Հոգաբարձութիւն, Խնայ
Ճալ, արագիւ
Դալակիւ, աշխատիւ
Պահանգ, արագիւ Դեղ արտաշ Դեղ
Աղկիւն, Զոլաւիլ Բաւաւ Դե (al-
Դեալ Եալ, արտաշիւ [cyon])

Բազում ազգք են թռչնոց՝ որ ունին զպէսպէս կերպարանս: Այլ ազգ գիշակեր հաւուցն է. քանզի այլակերպ կերպարանօք իբրեւ առ ի պէտս որսոյն պատշաճեալ են. մագիլս սուրս և հասարբեսս (Բեւեւ՝ հասարբիտս) ունին, և կտուցս կոր և սուր եւ խիստ, եւ թեւս երազունս առ որսոյն պատրաստութիւն. եւ որ ինչ ի բուռն գալ՝ դիւրաւ իմն յօշեն և պատառեն: Եւ այլ կերպարանք այնց են՝ որ ի կտոյ սերմանեաց դարմանին, և այլ կազմած այնց՝ որ յորսոյ կեան: Եւ բազում այլակերպ նմանութիւնք գտանին ի թռչունս. զի կէս ազգք երամ երամ միաժողով չըրջին, բաց ի գիշակերացն՝ որ միշտ յորսոյն կեան եւ սպասեն. քանզի ոչ ունին համբոյրս ընկերութեան ընդ երամակիցս իւր [եանց], բայց ընդ միում միայն՝ որ է ընդ նոսա հաղորդակից ամուսնութեամբ. և բազում այլ ազգք են որ համագունդ երամ [երամ] չըջին, իբրեւ ծիծեռունք և կռունկք եւ ճայք և հոլամուկք և սարիկք և տարմահաւք: Կէսքն առանց զխոյ եւ իշխանի՝ բնածին օրինօք ունին զերամս իւրաքանչիւր, եւ կէսք ընդ առաջնորդօք հնազանդեալք, այսինքն են խորդք: Եւ դարձեալ ի նոսին պէսպէս փոփոխմունք գտանին. զի կէսքն ի նոցանէ չուօք յաշխարհե յաշխարհ(¹) չըջին, և կէսքն յիւրաքանչիւր տեղիսն կան մնան զետեղեալք, և կէսքն մօտ ի ձմեռն չուեն

(¹) Այս կերպով կրկնուած բառերը (բացառական և իով հայց.) կը պահեն իրենց նախդիրները, բայց երբեմն անոնցմէ առաջ դրուածը կրնայ մնալ նաեւ առանց նախդիրի. զոր օր. ի փառաց ի փառս=փառաց ի փառս.— դուռն ի դրանէ = դրանէ ի դուռն, և այլն:

խաղան ի ձմերոցս յաշխարհ հեռաստան, և կէսք ի թռչնոցն գան ի ձեռս մարդոյ ի համբոյր և ի սնունդ, բայց միայն ի տկար թռչնոցն՝ որ անաբեկեալ զարհուրին և ոչ ժուժայ (ժուժան) թէ մերձեցի ի նա (ի նոսա) ձեռն մարդոյ:

Բազում փոփոխմունք գտանին յիւրաքանչիւր ազգս թռչնոց եւ կերպարանօք եւ բարոյիւք եւ բարբառովք: Զի կէսքն ի նոցանէն խորամանկք են և կէսքն միամիտք. կէսքն գեղեցկաձայն և քաղցրաբարբառք, և կէսքն խստաձայնք և տգեղաբարբառք: Աքաղաղ հպարտ է եւ սէգ, եւ սիրամարդ զարդասէր է և պայծառաթեւ. կաքաւ նենգաւոր է և խորամանկ եւ հնարագէտ և որսորդախաբ: Խորդք կան իբրեւ զպահապանս ի պահու, և ունին պահ միմեանց ի գիշերի. կէսքն ննջեն և կէսքն արթուն կան, շուրջ գան զբունովք, և յաճախեն զգուշութիւն, մինչդեռ այլքն ի քուն կան և հանգչին. և իբրեւ անցուցանէ մին զպահն իւրոյ ժամուն՝ բարձրաձայն բարբառի ի յետին նուագի, և այնուհետեւ ինքն ի քուն մտանէ, և ապա յառնէ յետ նորա միւս ևս այլ, հասուցանել արթնութեամբ [զ]գուշութիւնն՝ որ եղև ի վերայ նորա՝ ընկերին, մինչև ինքն ի քուն կայր:

Ճայից ծերացելոց հնօրէից հոգաբարձութիւնն՝ որ անդէն ի նոցունց նոցին(*) լինի՝ բաւական է լինել [օրինակ] որդւոց ի պատուել զմարս և սիրել զծնողս իւրեանց: Քանզի չիք ոք ի մարդկանէ՝ որ պակասեալ ի մտաց և ի գիտութենէ իցէ, որ ա՛յնչափ խոնարհագոյն քան զթռչունս գտանիցի, եթէ ոչ ամօթոյ և պատկառանաց լիցի արժանի: Իբրեւ տեսանեն ճայք թուլացեալ զթևս հօրն իւրեանց ի ծերութենէն, աստի և անտի մտանեն, և բառնան զնա ի վերայ թևոց իւրեանց, և առնուն խաղան, և մեղմով ըստ նմա գնան, և ջամբեն կերակուր ինչ զո՛ր և գտանեն, և որպէս ախորժէ երթալ նա, ա՛յնպէս ըստ նմին երթան հանգարտիկ, շուրջ պատեալ զնովաւ յաջմէ և յահեկէ: Եւ այսմ, զոր ասացաքս, բազումք վկայեն՝ թէ այս ա՛յսպէս է: Եւ մարդք բարեգործք որ առնեն բարիս ընկերաց, այսպէս անուանեալ կոչին. Ճայից պէս պատուադիրք:

Մի ոք կարի յոյժ տրտմեցի վասն աղքատութեանն, և մի՛ ոք այնչափ մոռացի (յոռացի?) մինչև զանձին հատանել զյոյս, յորժամ ոչինչ գտանիցի ի տանն: Նայեցի ընդ ծիծառն անջատ և

(*) Թարգմանէ՝ իբե՛յց իո՛ւմ իբե՛յց:

միանձն: Տեսանե՞ս զիա՛րդ դալակիցի, [և] տկար զօրութեամբն առնիցէ դադարս անձին: Զի յորժամ զտառապանաց բունիկն կամիցի շինել, բերանացի քաղէ տանի շիղս. եւ քանզի ոտիւքն ոչ կարէ կրել կաւ, զծայրս մագլացն (لوا جاذب: թևոցն) ի ջուրսն թանայ, և ելանէ ընդ մանր փոշի գնայ, և այսպիսի տառապանաց հնարիւքն ընու զկարօտութիւն կաւոյն կրելոյ⁽²⁾. և առ սակաւ սակաւ հնարի շինել զվարանացն զբունիկն. դնէ նախ զկաւն, և ապա զշիղն ի վերայ իբրեւ զպահանգս կապէ, և այնպէս կատարէ զշինուած բունոյն, զի հանէ ի նմա ձագս, և սնուցանէ ի նրմա զձագսն: Եւ եթէ դէպ տացէ ցաւել աչաց միոյ ուրուք ի ձագուց անտի, և կամ հարցի ընդ իմիք և վնասեցի՝ գիւտս բժշկութեան ունի բնութեամբ՝ մատուցանել աչաց ծննդոց իւրոց և բժշկել: Զայս ամենայն հնարս այսր տկար թռչնոյս առցէ մարդ աղքատ ի մխիթարութիւն իւր, զի մի վասն աղքատութեանն անկցի ի գործս չարեաց. և յորժամ վիշտք ինչ անհրնարինք հասանիցեն ի վերայ մեր յաշխարհի, մի՛ վհատեալք եւ լքեալք անյոյս լինիցիմք, այլ յուսացեալ ապաւինեցուք յԱստուած, որ և ի վերայ ծիծառանց ունի հոգաբարձութիւն, քան զի նորա արարածք են:

Աղկիոն դարձեալ թռչուն է, որ առ ծովեզերք բնակէ, եւ անդէն առ ծովեզերքն դնէ բոյն յաւազոյն վերայ, եւ արկանէ զձուս, և ի մէջ ձմերայնոյն նստի ի ձուս քիւել⁽³⁾, յորժամ բռնութիւնք հողմոյն և դառնաշունչ սառնամանիքն ամբոխեալ ըզծովն՝ ալէկոծս առնիցեն զեզերսն: Եւ յայնպիսի մըրկեալ ժամանակի կակղանան բռնութիւնք հողմոցն և ցածնուն ալիքն ամբոխեալք, և դադարէ ծովն ի խռովութենէ, մինչև տկար թռչունն աղկիոն թխսէ զձուս զեօթն օր, եւ ի կատարել եօթն աւուրն հանէ զձագս ի մեռեալ ձուոցն ի կենդանութիւն, եւ յորժամ հանիցէ զձագսն՝ զեօթն օր ջանայ սնուցանել եւ զարգացուցանել: Ամենայն նաւորդք իմանան, եւ զաւուրսն զայնոսիկ յանուն աղկիոն թռչնոց անուանեն եւ կոչեն՝ Աղկիոնի դիսակ (կամ՝ աղկիոնի տեսակ) աւուրք:

ԲԱՐՍԵՂ, Վեցորեք, Ճառ Ը.

(2) Այսինքն՝ կրելոյ զկաւն (Տես էջ 4. 1):

(3) Փոխանակ ըսելու՝ ի քիւել զձուս (Տես էջ 24. 5, հմտ. վերջին օրինակին հետ):

ԻՍՍԻ ՏԵՐ ԱՌ ՅՈՒ Ի ՄԻՐԿԷ ԵՒ ՅԱՄՊՈՅ

(Ա.)

Վեմ անկեան, ահիւնաւար
Գիւտիսան, Գիւտի Բարաւ
Սանաւոյն, աւանաւար
Վաւ վաւ կարգալ, Ե՛ր Ե՛ր Ե՛ր
Գափի հասանել, յիւն՝ Կարգ
Աղիս, Եւալ, շրջանալ [Երկու ծեծելը

Գոգել, Եւալ (ԿրԷ Լ «գոգել»)
Պատուալ, ԿրԷ, Կարգաւ
Մաղարոյ, (ԵրԷ), հասանաւ
Ուր ուրեմ, ԿրԷ ԿրԷ [Երկու Ե (Պատու?)
Յե՞ր վերալ (=ի վերալ Կ՞ր Ի-
Սոս, հարաւ [ԵրԷ], Եւալ Եւալ Եւալ

Ո՞վ է դա, որ ըզխորհուրդս իմ յանդընի հետազօտել.
Պնդեա ըզմէջ քո իբրեւ այր, հարցից և տուր պատասխանի.
Ո՞ւր էիր յորժամ հիմունս արկանէի ես երկրի,
Պատմեա ինձ աղէ՛, թէ խելամուտ ես հանձարոյ:
Ո՞ եզ ըզչափ դորա, կամ ո՞վ արկ ի վերայ դորին լար.
Յե՞ր վերայ աղիւք դորին յեցեալ, ո՞ զվէմն անկեան էարկ ի դմա:
Փակեցի զըրամբք ըզծով՝ զալիս նորա սանձակոծեալ,
Յորժամ իբրեւ ի յարգանդէ մօր ելանէր գայր նա ի լոյս.
Եզի նրմա զմէզ ի հանդերձ և զմառախուղ ի խանձարուս⁽¹⁾,
Եզի սահմանս նմա, եզի նրմին փականս և զրունս.
Ասացի ցա՛յդ վայր եկեսցես, մի՛ այտի անդր անցանիցես,
Այլ անդէն ի քեզ ալիք քո ամենիք խորտակեսցին:
Հասեա՞լ իցես յակըն ծովու, շրջեա՞լ ընդ հետս անդընդոց.
Խելամո՞ւտ լայնութեանն առ ի ներքոյ^(*) երկնից իցես,
Աղէ պատմեա՛ դու ինձ ըզչափ դորա, գոգչիւր⁽²⁾ ո՛րչափ իցէ.
Զի՛նչ երկիր իցէ՛ ուր լոյսն ազանիցի, զի՛նչ ուր խաւար:
Խելամո՞ւտ իցես կարգի արփիաճեմ Բազմաստեղաց.
Գո՞ զպատրուակ Հայկին ի վեր առեալ՝ ածեալ զայն ի տեսիլ.

(1) Յիշել՝ իբրեւ ստորագրելի գործածուող գոյականներու քերականա-
կան կանոնը:

(*) Առ ի ներքոյ = ի ներքոյ

(2) Գոգել պակասաւոր բայ մըն է, և ապառնի ու հրամայական ձե-
ւերով միայն կը կիրարկուի:

Դո՞ւ զմազարովթըն բանայցես ծագել յիւրում ժամանակի,
Քե՞ւ ի վերայ վարսիցն իւրոց Գիշերավարըն վարիցի:
Գիտիցե՞ս ըզշրջանակա երկնից և ինչ որ^(Է) ընդ երկնաւ,
Արձակիցե՞ս շանթս ընդ երկին, թօթափիցի՞ն յակնարկել քում,
Եւ ասիցե՞ն ցըքեզ՝ թէ Զի՛նչ տաս դու հրաման, աւասիկ կամք:
Ո՞վ ետ կանանց իմաստութիւն ուսայնանկել նոցա զբեհեզ,
Ո՞վ ետ նոցին հանձար՝ առնել ասղամբ կիտուած նըկարակերտ:
Դո՞ւ զխըրխինջ ետուր ձիոյ և զգեցուցեր ի՛ւր զօրութիւն,
Եզիր ահ ի պարանոցն, և ետուր զնա՛ցըս սօս ի ձեմ.
Փառքս լանջաց նորա դո՞ւ արկեր ըզխորհտ յանդընուքիւնն,
Զի որոտայ ի դաշտի և վընջելով դափր հատանէ.
Ելանէ զօրութեամբ դիմագրաւեալ ի պատերազմ,
Անվեհեր ի ճարճատել նետից, անդարձ ի յերկաթոյ:
Շողան աղեղն և սուսեր, շկահէ զնովաւ տէգ ընդ վահան,
Ինքն անհանդարտ խիզախէ մինչև ուրեմն հարկանի փող.
Եւ իբրեւ փող հարկանիցի, վաշ վաշ կարգայ վազս առնելով
Եւ փոքնչելով, ի հեռուստ առեալ ըզհոտ պատերազմի:
Քոյով իմաստութեամբ եկաց բազէ թեւատարած՝
Հայել անշարժ ընդ հարաւ, զի ըզգեցցի նորափետուր.
Կամ ի քումմէ՞ հրամանէ սլանայ արծուի բարձրաթընիչ,
Եւ անգը ի բոյն իւր բարձրաբերձ ըզկայ առեալ դադարիցէ՝
Ի քարանձաւս վիմաց և յանմատոյց ի քարաժայռս.
Ի հեռուստ կորովաբեր աչք իւր զիտեն զաւարն անկեալ՝
Յոր ճեպի գիշախանձ, և արեամբ ձագք իւր թաթաւին.
Զի ուր գէշ ուրեմ իցէ, անդր հասանեն վաղվաղակի:

Եւ առ Եր ԳՏԷ.

Զի՛նչ տաց առ այդ պատասխանի, բայց եթէ գոլ ափիբերան.
Միանգամ խօսեցայ, և յերկրորդումն⁽³⁾ ոչ յաւելից:

Տաղաչափեալ

Ի Հ. Ե. ՀիօրՄիօնԱնէ

ԳԻՐՔ ՅՈՒԱՅ ԳԼ. ԼԸ-ԼԹ.

(Է) Ինչ որ = որ ինչ. Օր. «Գնեա ինչ որ պիտոյ իցէ մեզ ի տօնիս»:

(3) Այսինքն՝ յերկրորդումն նուազի (Երկրորդ աշխատ):

ԿԵՐՊԱՐԱՆՔ ՓՂԻ

Խարակածել, ժայռի վնասեցող
Քնքոնոց, պարիճ, կռնճաթ մորթ
Մկանունք, կռնի
Ունել յանձին, վրան ունեւալ՝ երեւ
Անարի, խոշոր, անճոռնի
Կիւմ, ծախլ, խոնարհել
Ունել, ունեւալ

Ման, մանաւանդ
Սորեալ, կռն ու կարծր
Փոր (ած.), մէջ պարապ
Ժոյժ ունել, դիմաւալ
Ի խոնարհ կոյս, դեպի վարէ կռն
Շաղկապեղց, լեռնի մի կապ
Ողունք, լեռնայրի վերի մաս

Զի՞նչ մարթացուք զմտաւ ածել և կամ խորհել զշինուածոյն և [զ]ապարանազարդ կերպարանաց փղի՝ մեծ եւ ահագին գազանին՝ որ անհնարին մեծանդամ, յաղթ մարմնով և վիթխարի է յանասունսն ամենայն՝ որք չըջին յերկրի, և ահագին տեսիլ կերպարանաց ունի յանձին, մարմնեղէն, չաղղայեղց, անարի: Եւ բարիօք (= բարեօք) կազմեցաւ այնպիսի գործուած ահագին և յաղթ գազանին՝ որ իբրեւ զգէն և զգարդ ունի մարմնոյն՝ զմորթն հաստակաչի: Իսկ եթէ պարանոց երկայն ունէր փղն՝ որ(ս) գայր հասանէր յոտիցն հաւասարութիւն, ծանրագնաց եւ ծանրախաղաց առ ի պէտս իւրոյ դարմանոյ լինէր՝ վասն ծանրաբեռն մեծութեանն, որ կախեալ [և] զնմանէ՝ միշտ հանապազ յերկիր հակէր եւ կքէր: Իսկ այժմ կարճ պարանոցաւ սակաւ ողամբքն՝ որ անդ ուրեմն մօտ ի մկանունսն են՝ հաստատեալ կայ զլուխն, եւ փոխանակ երկայն պարանոցին ունի զերկայն պատիճն՝ որ բաւական է ընդ զտեղի երկայն պարանոցին առ ի դարման կերակրոյ և առ ի պէտս ջրոյ ըմպելոյ: Ոտք փղաց անյօդք են, և այնպէս հաստատեալ կազմեալ կան ի նոսա իբրեւ զսիւնս հաստատուես եւ իբրեւ զմոյթս հաստաբետս՝ բառնալ զծանրաբեռն ծանրութիւն բազմադէզն մարմնոյն: Զիթէ փոր եւ լի ուղղովք էին սրունքն եւ բազմակապ յօդիւք

(ս) Հիներու չարագրութեան մէջ նշմարելի թերութիւն մըն է՝ որ յարաբերականին անմիջապէս իր յարաբերականին քով չգրուիլը, ինչ որ իմաստի շփոթութիւն կրնայ պատճառել երբեմն: Պէտք է կարդալ՝ իսկ եթէ ունէր փղն պարանոց երկայն որ....

ոտքն, յօդակոտոր ի միմեանց յօդքն քակտէին ի մեծանիստ ծանրութենէն՝ որ յենոյր ի նոսա և ճնշէր: Քանզի ոչ կարէին ոտքն յօդակապք հանդուրժել ժոյժ ունել բազմակոյտ յաղթանդամ մարմնոյն թանձրութեան: Առ պճղամբքն միայն ի խոնարհ կոյս կապին ոտք փղի, քանզի ոչ եթէ կրկնելով կրկնին⁽¹⁾ ծոռնկք ըստ օրինակի ուղտուց յօդից. զի եթէ այնպիսի կերպարանս ունէր, ոչ կարէին յօդքն ժուծել, այլ կոտորէր հատանէր ի սաստիկ ծանրութենէն՝ որ կայր ի վերայ: Եւ զպատիճն երկայն՝ որ մինչև ի յոտսն հասանէ՝ վասն այնորիկ հաստատեաց եղ ի նըմա Արարիչն, զի եղիցի ի պէտս դարմանոյ նորա:

Զիցէ՞ տեսեալ քս կամ լուեալ [զի] ըստ օրինակի աշտաբակաց խարակածեք հաստատեալ՝ կան ճակատեալ ընդդէմ պատերազմողաց ի գլուխս բանակաց ըստ օրինակի մարմնեղէն բըլրոց. և չիք ինչ որ կարող իցէ կալ առաջի սաստիկ զօրութեան նոցա՝ յորժամ յարձակեալ փուզանիցեն զճակատս պատերազմողացն ի պատերազմի, և այսր անդր քափանց(անց) ընդ գոռնդս մարտիկ նահատակացն անցանիցեն(ք): Զի եթէ ոչ հաստահարուստ անդամս ունէին ի ներքոյ՝ ըստ համեմատութեան վերին ծանրութեանն, ոչ այնչափ երկար ժամանակս կարէին կալ (կա՞ կեալ) յաշխարհի. քանզի այսպէս ասեն զփղաց՝ եթէ աւելի քան զերեքհարիւր ամ ձգին կեանք նոցա. զի սեղմ են ոսկերք փղաց, և ոչ բազում յօդս ունին յանդամս իւրեանց: Արդ՝ փիղ զկերակուրն պատճովն համբառնայ հանէ յերկրէ ի բարձրաբերձ մարմնոյն բարձրութիւն, եւ իբրեւ օձի քնթոնոցք երևին ի պատիճսն՝ յորժամ այսր անդր չըջըջիցէ, քանզի ամենեւին մսեղէն է: Եւ զայն գազան ահագին՝ որ այնչափ մեծութիւն և զօրութիւն ունի՝ մեզ հնազանդեաց(2) Աստուած և ընդ հրամանաւ մերոյ բանի եդ, զի յորժամ ուսողանիցեմք զնա՝ անսայցէ մեզ, և յորժամ կապիցեմք և հարկանիցեմք՝ յանձին կալցի:

(1) Միևնոյն բային քով քովի այսպէս գործածութիւնը, որ սովորական դարձած է մեր լեզուին մէջ ալ, Ս. Գիրքի յատուկ բացատրութեան ձև մըն է, գործողութիւնը սաստկացնող. Օր. լսելով լուծիք, տեսնելով տեսչիք, ևայլն:

(2) Բառին բուն ձևն ըլլալով քափ անցանել (Քափանցել) «թափանց անցանել»ը՝ մանաւանդ «թափանցանց անցանել»ը՝ տարապարտ կրկնում մը կը մատնեն, գրչագրական վրիպակներու հետեանքով հաւանաբար:

(3) ՏԵՍ էջ 13 կ. 6:

Եւ արդ՝ ոչ եթէ մեծամեծ անասնովքն միայն երեւի ան-
քնին մեծութիւնն Աստուծոյ, այլ եւ ոչ մանունքն թերագոյն
գտանին՝ կացուցանել զմեզ վասն նոցա ի զարմանս: Քանզի ոչ
եթէ միայն ի լերինս մեծամեծս պարտիմք զարմանալ՝ որք բո-
լորեալ եւ սոթեալ ի բարձրաբերձ բարձրութիւն ամպոցն հասա-
նեն, եւ վասն մշտախաղաց օդոյն ի բարձրութեան նոցա շնչելոյ՝
ցուրտ բուսեալ եւ բնակեալ [է] ի նոսա: Այլ եւ ընդ խորա-
ձորս նոցա պարտիմք սքանչանալ, [զի] փոխանակ խստաշունչ
ցրտոյն՝ որ ի բարձունս լերանցն շնչէ, ջերմն եւ քաղցրախառն
օդ շնչէ ի խոնարհ շուրջ զստորոտովքն նոցա:

Դարձեալ ոչ կարի յոյժ զարմանամ ընդ մեծութիւն զօ-
րութեան փղի՝ կամ ընդ այլ եւս մեծամեծս յանասնոց, որպէս
զարմանամ ընդ մկան եւ ընդ մծղոյ⁽³⁾՝ որ խռովիչք եւ դողացու-
ցիչք են փղի, եւ ընդ նուրբ խայթոցն կարճի՝ թէ զիա՛րդ կո-
րացեալ եւ կրկնեալ՝ կազմի հարկանել՝ ըստ օրինակի ման եւ կոր
կերպարանաց փղի, եւ զիա՛րդ արկանէ զթոյնսն յայնոսիկ՝ որ
հարկանիցին:

ԲԱՐՍԵՂ, Վեցorkf, Ճառ. Թ.

16

ԴՄԱՋԵԱԼ ԿՐԿՆԵԱԼ ՏԵԱՌՆ ՅԱՄՊՈՅՆ ԱՍԷ ՅՅՈՐ

(Բ)

Նհանգ, Զոֆայն Գաշն
Զընկեմուլ, շափ Եփէ, Գեփէ Եփէ
Հաւուել, հաւաբէ
Հագնի, Զաւ Բ (Agnus)
Սնանել, Զաւել
Ակնակապիմ, աշխէ Կաւել
Անոս, աշխէ
Ուռն (Եփ. ուռնակ), Կաւել, Զաւ

Կնիւն, Կեւ
Արդն (= գեղարդն), Կեւ
Խալամ, Գեւ Եփէ Գաշն
Դրդուիմ, Խաւիլ
Ամպահարիմ, շափ Կաւել
Շնորհեալ Բեգ, Կեւ Եփէ Կաւել
Դանդանաւանդ, Կաւել
Երգիմանել, Գեւ Եփէ, Գեւ Եփէ

Ոչ այդպէս, այլ արի՛, պնդեալ ըզմէջ քո իբրեւ այր,
Հարցից եւ տուր պատասխանի. մի՛ զգատաստան իմ զընկենուր.
Արդ աղէ, ա՛ռ բարձրութիւն, ա՛ռ զօրութիւն թէ կարիցես.
Յայնժամ ծանեայց զի հըզօ՛ր է ի փրկել աջ քո ըզքեզ:

Ակն ի զազանն^(*) ա՛րկ անհեթեթ՝ որ իբր արջառ ճարակի խոտ,
Զօրութիւն նորա զմիջով իւրով եւ ոյժ իւր ըզպորտիւ.
Կանգնէ զտրտուն իւր իբր ըզնոճ, ջիւք իւր պատեալ կուռ զիրե-
Ողըն նորա իբրեւ ըզձոյլ երկաթոյ, կո՛ղք իւր պղղընծիք: [Րօք-
Հրգօրագոյն ի կենդանիս⁽¹⁾ ըզնա հրամանն արարչական
Կացոյց ի սկիզբն արարածոց, այլ խաղալիկ է հրեշտակաց.
Նըմա լերինք մատուցանեն ճարակ, եւ հոյլք չորքոտանեաց
Պար ըզնովաւ առեալ խայտան. նընջէ՛ նդ ծառովք ազգի ազգի,
Բերկրի յեղտիւրս առ պրրտուով՝ առ եղեգամբք եւ առ կնիւնով.
Հովանի առնեն նըմա ծառք անտառի եւ ձողք հաղնույ:

(*) Զիագետի կամ Ռեգեղիւր կենդանին, որ ջուրի մէջ Լեւիաթան
կը կոչուի եւ ցամաքի վրայ Բեհեմոթ: Նկարագրութեան վերջին մասերը
Կոկորդիլոսին ալ կը պատշաճին:

(1) Բաղդատական ածականները՝ ոչ միայն Բան զնախադրութեամբ՝ այլ
եւ ի ուլ յոգն. հայցական խնդիր կ'առնեն, ինչպէս հոս: Երբեմն կ'առ-
նեն նաեւ բացառական խնդիր՝ իրենց դրականին համաձայն. Օր. հեռի
ի նոցանէ—հեռագոյն ի նոցանէ, Լայն: (Հմտ. նաեւ էջ 15 (Բ)):

(3) Փոխանակ ըսելու՝ ընդ մուկն եւ ընդ մծղոյ — Կիրք ցուցնող բա-
յերու խնդրառութեան մէջ երբեմն կը տեսնուի այս զարտուղութիւնը,
մանաւանդ ընդի կիրարկումը յոգնակի տրականի հետ. Օր. ընդ տկաց
հոգալ. ընդ որդւոց թախծիլ, Լայն. (Հմտ. էջ 12 Կ. 4):

Յանձնապատան է, չէ ինչ փոյթ նըմա՝ հեղեղ թէ լինիցի,
 Թէ Յորդանան ի վերայ՝ նորա դիմեալ գայ սպառնալից՝
 Յակնակապիճս իւր ընկալցի ըզնա ի ճեմ իւր անյողդողդ .
 Սակայն շնորհեալ քեզ ըզնորայն ծակել ռընգունս և նըւաճել :
 Կարիցե՞ս ըզվիշապն ի վեր առնուլ կարթիւ յալեաց ,
 Դընել պախուց նըմա զցըռկով, կապել ի քիթ նորա անուր ,
 Եւ ընդ կըզակըս նորին անցուցանել դանդանաւանդ :
 Խաղայցե՞ս դու նովալ իբրեւ հաւու, և կապեսցե՞ս
 Ըզնա կապով իբրեւ ըզձագ, որով փիւնիկ կերակրին ազգ :
 Ոչ զօրեսցէ նաւալուղակ թեփ ի տըտնոյ նորին բառնալ ,
 Եւ ո՛չ ըզխալամ նորա ի նաւ ձըկնորսական :
 Ո՞ր զպատըռակ նորին մերկեալ՝ մըացէ ընդ աղխըս պատենիցն ,
 Եւ զերեսաց նորա ո՞ր բացցէ ըզգըռունսն փեռեկեալ .
 Շուրջ զատամամբք նորա ահ, փոր իւր վահան պըղընձակուռ ,
 Անքափանցօ օդոյ գերդ վէժ գայլախազ յօդք իւր ամրախիտք՝
 Մի ըզմիոյ կընի կըցեալ կուռ ի միմեանց անմեկնելի :
 Ի փռընչելոյ իւրմէ ջրացայտ փայլատակունք հատանին .
 Աչք նորա լուսափայլ իբր ըզտեսիլ Արուսեկի .
 Ի բերանոյ նորա թափին ջահք բորբոքեալք բոցածաւալ ,
 Թօթափին անկանին շանթիք հըրոյ ընդոստուցեալ .
 Ծուխ ընդ ռընգունըս նորա իբր ի հնոցէ հրոյ ելանէ :
 Դունչ նորա արծարծանէ փըքոցուռոյց ըզկայծակունս ,
 Եւ բոց ի շըրթանցն իբրեւ զհեղեղ բխէ հրեղէն :
 Ոյժ ի յուլան նորա բնակէ, սով առաջի իւր ընթանայ :
 Ամրակուռ և հաստաբեստ անդամք մարմնոյ նորա մածեալք ,
 Եւ ո՛չ դրդուն ի բարկանայք շանթից ի սաստ ամպահարեալ .
 Սիրտ նորա վէժ է գայլախազ, իբրեւ ըզսալ դարբնաց անոստ .
 Ի խըլըրտել նորա սարսեն նըհանգք ծովու ահաբեկեալ ,
 Դազանք երկրի զահի հարեալ, զարհուրին հոյլք չորքոտանեաց :
 Ոչ ըստնանեն նըմա արդունք, ոչ զէնք նիզակք թէ պատահեն ,
 Արհամարհէ, համարի յա՛րդ զերկաթ և փուտ փայտ ըզպըղինձ .
 Զերգիծանէ ի զրահամորթ նորա աղեղըն պըղընձի .
 Համարի խոտ ըզըմբաքար, և եղեգունս հաշուէ զուռունս ,
 Ծաղը առնէ ըզսուսերօք, մահիճք նըմա տէգք սայրասուրք :
 Խորասուզէ ոսկի անբաւ ի խորս ալեաց իբրեւ ըզկաւ ,
 Խռովէ զանդունդըս ծովու եռացուցեալ իբրեւ զկաթսայ ,
 Համարի զծով որպէս ոչինչ, որպէս գերի մի զտարտարոս .

Ըզջուրս համատարած համարեցաւ իւր ճեմելի .
 Զիք ինչ յերկրի նըման նըմա, չիք ի ծովու հանգոյն նըմին ,
 Այլ նա ի ճեռս հրեշտակա՛ց իմոց է դոյզն ինչ խաղալիկ :

Եւ ասէ Յոբ ցՏեբ .

Այո՛, կարես դու զամենայն, և տկարանայ ինչ ոչ ի քէն .
 Եւ ո՞ր զխորհուրդըս քոյին ի միտ առցէ հետազօտեալ .
 Խօսեցա՛յ որ ինչ ոչըն գիտէի, բարբառեցայ
 Զորոց⁽²⁾ չէի խելամուտ . արդ լուր ինձ, Տէր, և ուսո՛ր զիս ,
 Լըսէի զքէն ի լուր ունկան, աչք իմ ալժմիկ տեսին ըզքեզ .
 Խոտեցի զանձն և հալեցայ . գիտե՛մ զի հող եմ և մոխիր :
 Տաղաչափեալ
 Ի Հ. Ե. Հ. Ե

ԳԻՐՔ ՅՈՒՍԵՖ, Գ. ԽԱ-ԽԲ .

17

ՅԱՂԱԳՍ ԱՌԱՍՊԵԼԱԿԱՆ ԿԵՆԴԱՆԵԱՅ

Յուճկապարիկ, էշ-էն? Նման-
 լիւեմբ՝ ոքի . (յն. δνοχένταρος, է-
 Մեղանչել, ճաւել [շացու-)
 Համբարու, Էնջ Նման-լիւեմբ՝
 Պարիկ, ոքի (գէրէ) [երգող ոքի
 Առանց անձանց, աւանջ, շանջա-
 Նրազազանք, որո՞ր որո՞գայնէր [որ
 Պայ, ճարդոս Նման-լիւեմբ ոքի

Կարծիք մեաց, Դորտի վիճակ, Երես-
 Փոկ, Ժող- հորթ [կայո-լիւան
 Կեղծս ի կեղծս, շինծոս կերպերով
 Ընդ ոսս անկանել, որտի ուլտիւ
 Արալեզ } շան Նման-լիւեմբ ոքի
 Առլեզ }
 Շահապէս վայրաց, Դեղի Դեղա-
 հապան ոքին (լր. genius loci)

Թէպէտեւ ասին ինչ անուանք ի Գրոց՝ յուշկապարկաց կամ
 համբարուաց կամ պարկաց^(*), ըստ կարծեաց մտաց մարդկան
 ասին՝ և ոչ ըստ բնութեան : Որպէս յորժամ քաղաքք և գիւղք

(2) Փոխանակ ըսելու՝ Բարբառեցայ գայնցանէ որոց չէի խելամուտ : —
 Այն յարաբերեալը երբ կը զեղչուի՝ որ յարաբերականը անոր հոլովը կ'առ-
 նէ : Ըստ այսմ՝ այնմ որ = որում, յայնցանէ որք = յորոց . Օր . Գոհացիր զո-
 րոց առերն = գոհացիր զայնցանէ զորս առերն, և այլն :

(*) Պարիկ բառը Աստուածաշունչի հայ թարգմանութեան մէջ տեղ
 չունի առանձին :

աւերեցին, և անդ դեք բնակիցեն և կեղծս ի կեղծս յայտնիցին, և մարդկան ըստ կեղծեաց նոցա անուանս եղեալ՝ զոմն յուշկապարիկ, զոմն պարիկ, զոմն համբարու կոչիցեն, նոյնպէս և Գրոց՝ ըստ մարդկան կարծեացն եկեալ՝ առ ի նշանակելոյ զսաստկութիւն աւերածի աշխարհին՝ յուշկապարկաց ասեն բնակել յաւերակն, զոր յոյն լեզու իշացուլս ասէ: Ապա ուրեմն յայտ է՝ եթէ անուանք առանց անձանց են յուշկապարկաց և իշացուց, իբրեւ զծովացուլն՝ զոր ի կովէ ելեալ ասեն, եւ զպայն (իմն) ի մարդկանէ, և զառէզն ի շանէ: [Եւ] զի ի մարմնաւորէ աներեւոյթ ինչ ոչ ելանէ և ոչ յաներեւութէ իմեքէ մարմնաւոր, ո՛չ երբեք ի մարդկանէ ելեալ պայն՝ եթէ առ երես արածիցի(բ), եւ ոչ ի կովուց ծովացուլն ելեալ՝ եթէ ի ծովակս բնակիցէ: Զի մարմնաւորի(գ) չէ հնար՝ թէ ի ջուրս կեցե, որպէս եւ ոչ ջրականին՝ թէ ի ցամաքի կեցե, և ոչ ի շանէ ինչ ելեալ՝ եթէ ընդ աներեւոյթ զօրութիւնս ինչ կեցե(դ), և յորժամ վիրաւոր օք անկեալ ի պատերազմի դնիցի՝ լիզիցէ եւ ողջացուցանիցէ, զոր արալէզն կոչեն: Այլ և վիճեալ ևս պնդին ի բանիցն վերայ. Մին ասէ՝ թէ ի մերում գեւղ (= գեղջ) ծովացուլ զկով գործեաց(ե), եւ զգոչիւնն [ծովացուլն] հանապազ մեք լսեմք ամենեքեան. և միւսն ասէ. Զպայն իմ իսկ աչօք տեսեալ է: Մի՛թէ և զարալիզէն ևս օք կարիցէ՞ ասել՝ թէ և զպայն ուրուք տեսեալ իցէ: Եթէ յառաջին ժամանակսն արալէզք լիզէին զվիրաւորս և ողջացուցանէին, արդ ընդէ՞ր ոչ լիզիցեն և ողջացուցանիցեն, ո՞չ նոյն պատերազմունք են և նոյնպէս վիրաւորք անկանին:

Այլ և վիշապք, ասեն, և նհանգք կեղծս ի կեղծս լինին: Վիշապն որ մարմնաւոր է՝ զիւր կերպարանսն ոչ կարէ փոխել. զի որպէս մարդոյ ոչ է հնար փոխել ի կերպարանս ինչ յո՛ր և կա-

(բ) Տպագրին և Զեռագիրներու «առ երես արած իցէ» խօսքն իմաստ չունի:

(գ) Կարդա՛ ցամաքայնոյն, ինչպէս կը պահանջէ խօսքին ճշգրիտ համեմատութիւնը:

(դ) Ստորագասականն է կեամ բային: — Եղնիկ որ կը սիրէ համանիշ բառերով զանազանութիւն տալ իր ոճին, հոս երեք անգամ կը կրկնէ միևնոյն բայը:

(ե) «Գործել» ձևի նշանակութեամբ կը հասկնան ոմանք, բայց աւելի ճիշդ է զուգադրել իմաստը տալ բառին. քանի որ՝ ծովացուլը որ արու է և կովէն է ելած, ինչպէս կ'ըսուէր, չէր կրնար կով մը ծնիլ. (հմտ. ֆր. *besogner* բային ծաղրական ոճով առումը):

միցի, նոյնպէս եւ ոչ վիշապին: Եւ ոչ վիշապք զսոմակամս արդեանց(²) կրեն. և ոչ գրաստ գոյնոյն՝ եթէ զարդիւնս ի կալոց ուրեք կրիցեն(է). և ի զո՛ւր է կա՛լ կա՛լն(չ) ասել ի կալս և ո՛չ Ա՛ռ ա՛ռ: Զի վիշապն՝ որ ինքն գրաստ է, այնու զի անասուն և անխօսուն է, զիա՞րդ (որ ինքն գրաստ է) զայլ գրաստ վարիցէ. զի վիշապին այլ ազգ ինչ բնութիւն չէ՝ եթէ ոչ օձի: Եւ այլ ինչ ոչ են վիշապք՝ բայց օձք մեծամեծք ցամաքայինք, կամ ձկունք անարիք ծովականք, զորոց ասեն թէ լեռնաբերձք և մեծամեծք են և որս եւ կերակուր նոցա մանր ձկունք են, որպէս եւ օձից մեծամեծաց՝ մանր մանր ինչ ճճիք և անասունք: Եւ ոչ որս երբեք՝ որպէս մարդկան՝ արարեալ է վիշապաց, կամ առնիցեն. և ոչ տաճարք՝ իբրեւ մարդկան՝ են նոցա ի բնակութիւն, եւ ոչ զո՞ք ի թագաւորաց և ի դիւցազանց ունին կապեալ առ իւրեանս կենդանի: Այլ որպէս զԱղեքսանդրէ խաբէին դեւ(է)՝ թէ կենդանի կայցէ, որոց՝ ըստ եզրպտական հնարողութեանն՝ կապեալ արկեալ կախարդանօք զդե ի շիշ՝ կարծեցուցանէին թէ Աղեքսանդրոս կենդանի իցէ եւ մահ խնդրիցէ: Նոյնպէս եւ մոլորութիւնն դիւաց խաբեաց զդիւցապաշտս Հայոց՝ թէ զոմն Արտաւազդ արգիլեալ իցէ դիւաց, որ ցայժմ կենդանի կայ և նա ելանելոց է եւ ունելոց զաշխարհս. եւ ի սնոտի յոյս կապեալ կան անհաւատք [Հայոց], որպէս և Հրեայք որ ի զուր ակնկալութիւն կապեալ կան՝ եթէ Դաւիթ գալոց է չինել զերուսաղէմ և ժողովել զՀրեայս, և անդ քաղաւորել նմա նոցա:

Կարծեցուցանէ սատանայ՝ եթէ և նհանգք ինչ իցեն գետոց, և շահապետք վայրաց: Եւ յետ կարծեցուցանելոյ՝ ինքն կերպարանի կա՛մ ի վիշապի կերպարանս կամ ի նհանգի իմն եւ ի

(²) Տոմարկանք և արդիւնք բառերը նոյն նշանակութիւնն ունին: Նոյնանշան բառերու քով քովի գործածութիւնը՝ իբրեւ յատկացուցիչ եւ յատկացեալ՝ գրաբարի զարդերէն մին կը համարուի. Օր. պատիժ պատուհասի. մարտ պատերազմի. ներել թողութեան, ևայլն: (Հմտ. էջ 26 (բ)): Նոյն ձևով կը գործածուին համանիշ բայեր ալ. Օր. հաճեալ հաւանիլ. մարտ եղեալ կռուել. կշտամբեալ յանդիմանել, ևայլն:

(չ) Թարգմանէ՝ կալերէն տեղ մը կրեն՝ տանին:

(չ) Հայ գիւղացին՝ ցորենի կալը և ունիւմ բային հրամայական կա՛լը իբրեւ բառախաղ գործածելով՝ կը կարծէր դեբրը խաբած ըլլալ, որոնք, կ'երեւի, լեզուական այդ նրբութիւնը ըմբռնելու չափ վարպետ չէին:

(է) Կարդա՛ դիւք: — Ո՛չ դեբրուն՝ այլ դիւքերուն պէտք էր ընծայել այդ կախարդանքը զոր կ'ընէին «դիւթական արուեստի խաբէութեամբ»:

Հահապետի, զի այնու զմարդն յիւրմէ Արարչէն թիւրեացէ։ Զի եթէ էր ինչ նհանսն անձնաւոր, ոչ երբեմն ի կնոջ կերպարանս երևէր, եւ երբեմն փոկ լինէր և լուղորդաց ընդ ոտս անկեալ՝ հեղձուցանէր. այլ կա՛մ կինն կին կայր, կամ փոկն փոկ։ Նոյն պէս և զոր Հահապետ վայրաց կոչեն՝ ոչ մերթ մարդ երևէր եւ մերթ օձ։ Նոյնպէս և վիշապն ո՛չ միանգամ օձաձև երևէր եւ միանգամ մարդկակերպ, որպէս յառաջագոյնն իսկ ասացաւ՝ թէ որ մարմնաւոր ինչ է յայլ կերպարանս հկարէ փոխել։

Այլ թէ ի կալս ջորիք և ուղտք երևիցին՝ դիւաց կերպա-
րանք են այն և ոչ վիշապաց. և եթէ ի դաշտս երազազանք ձը-
գիցին, և հեծեալք իբրև զմարդիկ զհետ երէնոց արշաւիցեն՝ կեղ-
ծիք դիւաց են և ոչ ճշմարտութիւն ինչ իրաց. և եթէ ի գետս
ի կանաւնից ինչ ի կերպարանս երևիցին, սատանայի կերպարանք
են: Եւս՝ եթէ բառնայցի ի վեր աշնալիսի վիշապն՝ ոչ եթէ եզամբք
ինչ անուանելովք բառնայցի, այլ ծածուկ զօրութեամբ իւրիք՝
յԱստուծոյ հրամանէ, զի մի՛ շողին՝ մարդոյ կամ անասնոյ մե-
ղանչիցէ:

ԵԶՆԻԿ Ա. ԻԴ-ԻԵ.

ԲՆԱԿԱՆ ԱԶԳԻՆԻՔԻ ԱՆԱՍՏՈՅ ԵՒ ՄԱՐԴԿԱՆ

Բայց, որք
Ալի, «Եւ. ալուզ, խորը, ներքին
Նրանք, աշխարհի վերին մասերը [կողմ
Կարեւոր օվերնոն }
Կարաձմեռն } ինչ
Մարմանդ, բարեխառն դաշտեր
Ծովակ, առաջին շր
Հոյգ, հի-ն, խիթ (ծառն)

Տարածոց արկանել, գեղինը գեղել
Դիսաւորութիւն, դիպելը, պեւ-
Ջեղծիմ, աճագ՝ Լեյլ ււլաւ Լեյլ
Փղոմոս, (յ. φλόμος), Խոշոր
Ականել, պեւել, աշիւ Լեյլ
Պիսուս, (յ. πύς), սոճի ծառ
Վարիմ, հըւել, ադոուել
Դաղան, վայրի աւանակ

Ե՛ն յանասունս ազգմունք ինչ բնականք՝ որովք հանդերձեւոց իրիք⁽¹⁾ իրաց ազգ լինի նոցա: Որպէս ձիոյն լազգ լինի՝ ի սմբակէն վարելոյ, և եզինն՝ ձմերանի ընդ ալուց կողմն նստելոյ և մօտ ի գարունն ընդ դրաց կողմն դառնալոյ, և ծիծռան՝ յառաջ քան զաշունն ի ջերին տեղիս ի ձմերոց երթալոյ, և խորդոյն՝ ի մանալ[ոյ] յառաջագոյն զձմերունս կարեւորս և վաղ ի մարմանդ տեղիս փութալոյ, և ճայից՝ վաղագոյն տարմատարմ չրջելոյ, և աղաւնեաց՝ համագունդ երամ երամ խաղալոյ, և ազուաւուց՝ ի ծմակաց վաղագոյն ի ջերին տեղիս գնալոյ, եւ անգեղց՝ ի հեռաստանէ (զ)գիւղոյ ականելոյ դիտաւորութեան⁽²⁾: Եւ այլոց ևս ամենայն անասնոց և թռչնոց, որպէս և մրջեան լազգ լինի՝ յամարանոյն պատրաստելոյ զկերակուրն և ընդ երկու զհատն կըտրելոյ՝ զի մի բուսանիցի, և ի ջեր ժամանակս հանելոյ զկտիկն յորջէ անտի և ցամաքեցուցանելոյ, և մեղուաց՝ զդուրս մեղուանոցացն յառաջ քան զցուրտն ականամոմով խնլոյ, և արջոյ՝

(¹) Իմն, իբ, ինչ մասնական աշուհները՝ ածականաբար գործածուեալու ատեն՝ հոլովով միայն կը համաձայնին իրենց գոյականներուն հետ, որովհետև յոգնակի հունին:

(2) Քերականական անկանոնությունն մը կը դիտուի այս տողերուն մէջ. «զգիշոյ»-ի զ նախդիրը աւելորդ է բոլորովին: Եթէ խօսքը թարգմանենք՝ Անգղերուն ազդեցութիւն կ'ըլլայ դիակը հեռուէն տեսնելու կամ դիտելու, հարկ է որ «գիշոյ ականելոյ» ձևը վերլուծուի իբրև «զգէշն ականելոյ» կամ «ականելոյ զգէշն» (Տես էջ 4 կ. 1): Իսկ «ականել դիտաւորութեան» համանիշ բառերը՝ կը յիշեցնեն ներել քողովքեան ձևը (Տես էջ 47 կ. 2):

յառաջագոյն քան զձմեռն ի բայոց մտանելոյ: Եւ այս ամենայն ազգեցութիւնք բնականք են յանասունսն և ո՛չ խորհրդականք, որ յարարէն նոցա տնկեալ են ի նոսա՝ առ ի յօծարելոյ յօգտակարն և խորհելոյ ի փնասակարացն:

Եւ ոչ միայն յանասունսն են բնական ազգեցութիւնք՝ այլ և ի մարդկան, որ խօսուենք և իմաստունք են: Որպէս յորժամ ակն խաղայցէ բնական ազգեցութեամբ՝ վասն զնորոգ ոք տեսանելոյ լինի, ասեն, նշանակ, որք այնմ ստէպ միտ դնեն: Թորժամ յեւրանս միս խաղայցէ՝ նշանակ հեծանելոյ ուրուք է, ասեն, կամ հանդերձս ազնիւս ազանելոյ, կամ սիրելւոյն պատահելոյ, կամ գան ըմպելոյ: Նոյնպէս և յորժամ ոտն կծիցէ կամ ձեռն՝ մին, ասեն, ճանապարհի գնալոյ⁽³⁾ նշանակ է կամ անձրևի, և միւսն՝ առնելոյ ինչ յումեքէ կամ տալոյ: Նոյնպէս և փնջելն և լեզուի կծել և ունկանն հարկանել ո՛չ եթէ յայտոյ ումեքէ լինի, այլ ի բնական ազգեցութենէ անտի՝ զոր տնկեալ է Արարչին յանդամսըն [մարդոյ], զի յորժամ ի խորհրդական զգուշութենէն զեղծիցի՝ բնական ազգեցութեամբն պատասպարեսցի: Եւ յօրանջելն և ձգտիլ, որպէս կարծեցին ոմանք, ոչ ի դիւէ լինի՝ այլ ի մեղկութենէ եւ ի թուլութենէ մարմնոյն. ուստի զստէպ յօրանջելն եւ ձգտելն հմուտ բժիշկք ի մթերելոյ մաղասոց ասեն, զոր և փորձն իսկ յայտ առնէ: Զի յորժամ ստէպ ոք յօրանջիցէ՝ սարսափիւն գայ զոսկերօքն և քստմունք դնան ընդ անդամսն: Եւ ոչ փրնջելն ի հրեշտակէ է, այլ կամ ի ցրտոյ, կամ վասն այլ իրիւք բընական ազգեցութեան: Նաեւ յոգւոցն հանել՝ երբեմն յիշատակաւ լինի եւ երբեմն առանց յիշելոյ զոք. և զի բնական ազգեցութիւնք են և ոչ ի դիւաց՝ յայտ անտի է զի և յանասնոց բնութիւնս գտանին նոյնք:

ՆՁՆԻԿ, Բ.

*

Դտանեմք զի առանց ուսման ունին [անասունք] ի բնածին բարուցն զպատշաճ[ս] պիտոյից կենաց իւրեանց. զի արջ՝ յորժամ վէրս առնու յանձին՝ ինքն զանձն բժշկել զիտէ՝ բնածին բարոյիւք՝ զոր եզիտ իւրովի յիւր օգնականութիւն: Երթայ խլէ զարմատ մի որ անուանեալ կոչի փղոմոս: Բնութիւն արմատոյն այնորիկ ցամաքեցուցիչ զօրութիւն ունի ո՛ւր եւ դնիցի. վաղ-

(3) Իմա՝ «գնաճապարհ գնալոյ». (Հմտ. Դարձեալ՝ էջ 4 կ. 1):

վաղակի փութով դնէ ի վերայ վիրացն, զի առցէ բժշկութիւն, առ ի ցամաքեցուցանել դեղովն զթարախ վիրաց իւրոց: Դարձեալ և աղուէս ըստ նմին օրինակի իմն առնէ, եւ բժշկէ զվէրս իւրոյ հարուածոյն ի հուզոյ՝ որ լինի ի ծառէ միջէ, որ անուանեալ կոչի պիտուս: Դարձեալ եւ ջրային կրայ՝ եթէ ուտիցէ ի մսոյ ի թի եւ տազնապ ինչ հասանիցէ նմա ի կերակրոյն, երթայ ուտէ դաղձն և այնու անցուցանէ զտապ նեղութեան ի մարմնոյն, զի մի փնասեսցի ի գիշոյն՝ զոր կերաւ:

Այլ եւ զօդոյ փոփոխմունս կանխաւ իմանան անվրէպ առնասունք. եւ թերեւս յոյժ մօտ են ի գիտութիւն մարդկան՝ զգայուն բարք նոցա: Ոչխարք վաղագոյն իմանան զմերձեւալ ժամանակի ձմերայնոյ, եւ վասն այնորիկ մեծաւ փութով աւելի կերակուրս ձեպեն ամանել յորովայնս, վասնզի գիտեն՝ թէ նուազութիւն լինելոց է նոցա ի կերակրոց ի ժամանակս ձմերայնոյ: Եւ արջառք յորժամ բազում ժամանակս գոմամուտ լինիցին ի ձմերանի՝ ի խստութենէ կարաձմեռն ձմերայնոյ, իսկ եւ իսկ իբրեւ սկսանին օդքն պարզել եւ կակղանալ՝ իմանան եւ ի միասին միահոյլ խաղան ելանեն յիւրաքանչիւր կայանից, եւ զուարթութիւն ցուցանեն յերեսս վասն դառնաշունչ սառնամանեացն կակղանալոյ: Դարձեալ եւ ոմն ի մտադիր մարդկանէ սպասեաց եզիտ զոգնի մի ցամաքային՝ զի երկու դուրս օդամուտս արարեալ էր ծակուն՝ յորում կայր, եւ յորժամ հիւսիսի սկսանէր շնչել՝ զհիւսիսային կողմանն զծակն խնոյր, և յորժամ հարաւ շնչէր՝ զհարաւային կողմանն զծակն խնոյր, եւ զառաջինն՝ զոր եխից՝ բանայր:

Նմանեցուք մրջեանն՝ որ ամարայնոյն պատրաստէ աշխատութեամբ զհամբարս ձմերայնոյ, թէպէտեւ ոչ է մօտ նեղութիւն ձմերայնոյ՝ ոչ ծուլանայ եւ ոչ հեղգայ ի պատշաճից պիտոյիցն նեղութեան ժամանակին, այլ մեծաւ փութով անդանդաղ տայ զանձն ի գործ և ի վաստակ, մինչև ժողովեսցէ դիցէ համբարս ի շտեմարանս՝ բաւական իւրոյ դարմանիցն⁽⁴⁾: Եւ զկերակուրն զոր ժողովէ՝ ոչ ծուլութեամբ (= ոչ յանհոգս) համբարէ [միայն], այլ իմաստուն եւ խորագէտ հնարիւք զարժան իրացն կատարէ. զհատ կամ զկորիզ իրիւք յորժամ տանի ի ծակն՝ ընդ

(4) Դարմանք բառը եզականաբար գործածուած է, ինչպէս կ'երևի իբր ստացական ածականէն՝ որ եզակի դրուած է: (Հմտ. էջ 22 կ. 2):

մէջ կտրէ և դնէ, զի մի՛ բուսցին ի հիւթոց խոնաւութենէ, եւ վրիպեալ ելանիցեն ի դերեւ [ի] պիտոյից կերակրոց: Եւ դարձեալ՝ եթէ խոնաւասցին հատքն, հանէ առ եզերք մըջիւնոցին, արկանէ տարածոց և ցամաքեցուցանէ: Բայց ո՛չ եթէ հանապազ հանէ, այլ յորժամ գիտէ՝ թէ արեւկայ եւ պարզ իցեն [օդք] և ոչ անձրև:

ԲԱՐՍԵՂ, Վեցorkf, Ճառ Թ.

19

ԱՌԱՋԻՆ ՅՈՅՁՔ ԱԴԱՄԱՅ

Հաստատութիւն, Երէն+
Ի քիւրսն հարկանիմ, Կրօնի
Փայտ, Զառ
Խաղալիք, Դարձիւն յօդոսաթնէրը
Ջգայունք, Ղեկարար+
Բաս, Բախար

Բիբել, Երգերս ԲԵՐԵՐ Երգեր
Առ ալան, աշի առջև
Անցանել ընդ..., աշի անցնել...
Տախտ, Զառարան
Ջոտոսել, Կրօնարար
Առ քոյս կալքիւր, Կրօնարար

Որպէս ա՛յն ինչ զարթուցեալ ի խոր քնոյ՝ գլտի ես զիս
Ընկողմնեալ հեշտաբար ի դալարիս ծաղկածաւալ,
Ի քիրտն հարեալ խնկապատար՝ զոր արեգակըն ցամաքեաց⁽¹⁾,
Իւրով ճառագայթիւքն ըզծըխաշունչն արբեալ խոնաւ:
Դէպ ուղիւ ընդ երկինս յածեցի զաչս իմ հիացեալս,
Եւ վայրիկ մի հայեցայ ՚նդ լայնատարածն հաստատութիւն:
Մինչև ապա յարուցեալ ի բնէ բերմամբ ոստեայ ի վեր՝
Իբր ի փոյթ անդր ելից⁽²⁾, և կանգնեցայ կացի յոտին:
Շուրջ զինեւ տեսի բլուր, հովիտ և ծառս հովանաւորս,
Դաշտավայր արեգաւէտ և լոյծ սահանս ջուրց խոխոջից:
Տեսի ստեղծուածս անդ կենդանիս՝ չարժուն, զնայուն և կամ թրու-
ի թաւ ո՛ստըս ծառոցն՝ հաւուց երամ բիբեալ ճճուեալ: [չուն,

(1) (Տես էջ 13 Կ. 6):

(2) Փոխանակ ըսելու՝ «ի փոյթ անդ ելանից».— Ելք բայարմատ բառը՝
իր բային համաձայն՝ առած է անդր մակբայը:

Ամենայն ինչ ծիծաղէր, սիրտս ողողէր ի խինդ ու ի խուսկ:
Յայնժամ ընդ անձն իմ անցի, զննեցի յօդ առ յօդ զիրանս,
Մերթ գնացի, մերթ ընթացայ դիւրադարձ իմըն խաղալեօք,
Որպէս զիարդ և վարէր կենդանաւէտ զիս զօրութիւն:
Բայց ո՛վ էի, ո՛ւր և յորմէ՛ եկեալ ի գոյ՝ գիտէի ոչ:
Ի խօսել փորձ փորձեցի, և նոյն հետայն բարբառեցայ:
Հըպատակ զըտաւ լեզուս և բաւական կարողապէս
Ի յօգել արագ արագ զանուանս իրաց որ առ ալան:
Արեգա՛կն, ասացի, գեղեցիկ լոյսդ, և դու երկիր
Ի նմանէ լուսազարդեալ՝ դալարազուարճ՝ գեղածիծաղ,
Դուք բլուրք և ծործորք, դուք գետք, մայրիք, մարգագե-
ւեւ դուք չըքնաղ արարածք որ ի նոսին կեայք և չըրջիք, [տինք,
Ասացէ՛ք, ո՛ն, ասացէք, եթէ տեսեալ ինչ իցէ ձեր,
Ո՛րպէս յայս կերպարանս եկի, զիա՛րդ կամ աստանօր,
Ապաքէն ո՛չ ինձէն, այլ ի մեծէ ոմն արարչէ:
Պատմեցէ՛ք աղէ զիա՛րդ ինձ ճանաչել լինիցի զնա:
Ձո՛ր պաշտօն մասուցանել(ա)՝ յորմէ չարժիմս, կեամ ու իմանամ:
Մինչդեռ ա՛յսպէս ձայնէի մոլորելով ոչ գիտեմ յո՛վ,
Եւ ոչինչ ընկալայ ուստեք դարձուած պատասխանոյ՝
Նըստայ մըտայոյդ ի տախտ ուրեք կանաչազարդ
Թանձրախիտ հովանացեալ և չըռայլեալ ի ծաղկանց հոյս:
Անդանօր նախ զառաջինն անկաւ զինեւ քուն մի անոյշ,
Եւ քաղցրիկ ծանրութեամբ զթմբրեալ զգայունս իմ նըւաճեաց:
Եւ ահա յեղակարծուստ եկն ի սնարից եկաց իմոց
Ո՛մն աստուածակերպ, որ խօսեցաւ և ասէ ցիւս:
«Տեղիդ քո քեզ ալն ունի, արի՛, Ադամ նախաստեղծ մարդ,
Որում կայ նախահայր լինել տոհմի անթիւ մարդկան»:
Եւ ընդ բանիցըն բարբառել⁽³⁾ ըզձեռանէս կալեալ յարոյց,
Եւ ընդ դաշտըս և ընդ ջուրս՝ իբրեւ ընդ օդս անքայլ գնացիւք՝
Ա՛ռ տարաւ զիս կացոյց ի լեռուն մի անտառախիտ
Եւ սարահարթ, ուր ցանկապատ գեղեցկատունկ էր պարտէզ:
Ծառք լըցեալ չըքնաղ պտղո՛վքըն զաչս ի նօն զօշոտելով՝

(ա) Իմա՝ այնմ կամ նմա...

(3) Փոխանակ ըսելու՝ «ընդ բարբառել զբանս» (իր խօսքերը խօսելուն
պէս). — Ներգործական աներեւոյթին սեռի խնդիրը՝ փոխանակ հայցա-
կանի շատ անգամ սեռական հոլով կը դրուի, մանաւանդ եթէ նախա-
դաս ըլլայ. (Հմտ. էջ 4 Կ. 1):

Վարէին բուռն ի տենչանքս քաղելոյ և ուտելոյ:
 Եւ անդէն զգաստացեալ գըտի արդեամբք ակն յանդիման
 Զոր ճշգրիտ եր երազոյն կենդանագրեալ ինձ ի պատկեր:
 Խրախամիտ և պատկառոտ իմն երկիւղիւ առ ոտսն անկայ
 Ի խոնարհ երկըրպագու. նորա կանգնեալ՝ ասէ հեզիկ.—
 «Զոր խնդրեսդ՝ ես եմ, Հաստիչ ամենայնի՝ զոր տեսանեսդ
 Ի վերոյ քան ըզքեզ կամ շուրջ ըզքե կամ ի ստորե:
 Քեզ տամ ըզդրախոս, առ քոյս կալլիք՝ ի մըշակել և պահպանել
 Եւ վայելել ի պողոցն. իշխանաբար և զուարթամիտ
 Կերիցես յամենայն բուսեալ ծառոց ի պարտիզիդ.
 Ի սովոյ մի՛ զանգիտեր. բայց ի փայտէն՝ որոյ ճաշակ
 Գիտութիւն ածէ զբարւոյ եւ ըզլարի⁽⁴⁾, և է տնկեալ
 Առ ծառոյն կենաց, քեզ յո՛ւշ պատուիրանիս լիցի խըրատ,
 Զգոյշ լեր անտի մի՛ ճաշակել, և ապրեսցիս ի դառն արդեանցն.
 Ուշիմ լեր. յորում աւուր բստնգանեալ⁽⁵⁾ զայս մի հրամանս
 Ուտիցես ի նմանէն, առ օրին լեալ մահկանացու՝
 Անհրաժեշտ մեռանիցիս, և կապտեսցիս ի պերճ բաստէդ՝
 Վըտարեալ աստուստ յաշխարհ տառապանաց և աղետից:

Թարգ.

Հ. Ա. ԲԱԳԲԱՍՏՈՒՆԻ

ՄԻԼՏՈՆ, ԿՈՐԱՍՍ ԴՐԱԽՍԻՆ, ԳԻՐՔ Ը.

(4) Փոխանակ ըսելու. «Զգիտութիւն բարւոյ եւ զգիտութիւն չարի». Հոս յատկացեալը իբրեւ անորիշ հայցական գրուելով իր նախդիրը յատկացուցիչներն առած են. Օրինակներ. Թագ առ նա զԱսիացւոց (=առ նա զԹագ Ասիացւոց). Ետուն նմա գիրս զԵսայեայ մարգարէի. Ոչ տայր թոյլ ական հատանել զտան իւրոյ. Բայց յոյս մի ունիմք զաճմանն հաւատոց ձերոց, և այլն:

(5) Ստունգանել բայը թէ՛ հայցական և թէ տրական ու բացառական հոլով խնդիր կ'առնէ՝ ըստ պատահին:

ԿՐՕՆՔ ՓԻԼԻՍՈՓԱՅԻՅ, ԵՒ ՀԵՐՔՈՒՄՆ ՆՈՅԻՆ

Խնամակալութիւն, Նախախնամ-
 Դանդաշել, ասեղսէն իւրիւր [էն-
 Կրօնք, ասեղսէն, Կրօնք
 Լաւութիւն, Երջանիւն-
 Յրնչաց քերի, Բաւի Կրօնք
 Հիւղ, հիւղ (յժ. Յնո)
 Աստուածական, Աստուած

Իդոս, ասեղսէն իւրիւր (յժ.
 Կարգել, Դանդաշել, Կրօնք [էն-
 Անարար, Կրօնք, Կրօնք
 Նախիւր, Կրօնք, Կրօնք
 Անհատ, Կրօնք, Կրօնք
 Կրօնական, Կրօնական
 Հոգեւոր, Կրօնական

Ա. Պիլթագորասնքն միութիւն և խնամակալութիւն ասեն,
 և չզոհել աստուածոց: Եւ կրօնս Պիլթագորաս՝ զհնչաւորաց միս
 չճաշակել և ի գինւոյ ժուժկալել. եւ ի լուսնոյ և ի վեր զամե-
 նայն ինչ որ է՝ անմահ համարել և որ ինչ նորա ի ներքոյ՝ մահ-
 կանացու. և փոփոխումն չնչոց ի մարմնոց ի մարմինս մինչ և ցա-
 նասունս և ցճճիս անգամ: Եւ լուսնեան կրօնս սահմանեաց. և
 յետոյ զիւր անձն աստուած անուանեաց:

Բ. Պղատոնեանք [ասեն] աստուած՝ և հիւղ և իդոս, որ⁽¹⁾
 առաջինն նիւթ է, և երկրորդն առանձինն ինչ ուրուք^(*). և զաշ-
 խարհս արարած և եղծանելի [ասեն], եւ զշունչ՝ անարար եւ
 անմահ և աստուածական, որոյ երեք մասունք են՝ բանական,
 ցասնական եւ ցանկական, և զկանայս հասարակաց ամենեցուն
 համարել: Միանգամայն և աստուածս բազումս ի միոջէ ելեալ
 սահմանէ [Պղատոն]:

Գ. Ստոյիկեանքն մարմին զամենայն ինչ եղին, և զերե-
 ւելի աշխարհս աստուած համարին. իսկ ոմանք ի հրոյ էութենէ
 համարին ունել սմա զբնութիւն: Եւ աստուած զմիտս սահմանե-
 ցին, և մարմին նմա՝ զամենայն ինչ որ է՝ եղին, և աչս՝ զլու-

(1) Հոս քերականական անսովոր ձև մըն է որ յարաբերականին ան-
 հոլով գործածութիւնը իբրեւ անորոշ ածական. կրնանք սակայն շաղ-
 կապ ալ նկատել զայն, զի կամ վասնզի նշանակութիւնը տալով անոր:

(*) Կը թարգմանուի. ինչ որ յատուկ է մէկու մը, այսինքն՝ բանի մը
 տեսքը, ձևը, կամ գոյութեան հանգամանքը:

սաւորան: Եւ զմարմինս ամենեցուն կորստականս, և զչունչս՝ փոփոխելիս ի մարմնոց ի մարմինս:

Գ. Իսկ Եպիկուրեանքն ասեն. Անհատ և անբաժինք մարմինք էին զառաջինն, և անտի եկաց ամենայն ինչ: Եւ վախճան լաւութեան զցանկութիւնս սահմանեցին. և թէ՛ ոչ Աստուած գոյ և ոչ ինամակալութիւն՝ որ վարիցէ զամենայն:

*

Ա. Գլուխ փիլիսոփայիցն Նոցա Պիւքագորաս ասէ՝ Մի միութիւն պատճառ ամենայնի, և խնամակալութիւն: Զոր (զխնամակալութիւն) ո՛չ ի նմանէ (ի միութենէ) ասէ, այլ թէ՛ զօրութիւն ինչ իցէ առանձինն ինամակալութիւնն: Եթէ՛ որպէս [ըզ] պատճառ ամենայնի ի միոջէ միութենէ տայ[ը] և զխնամակալութիւնն ի նմանէ զնէր, զեղեցիկ և զովութեան արժանի կարգէր. բայց զի յայլմէ զպատճառն կարգէ և յայլմէ զխնամակալութիւնն, պարսաւանաց արժանի է և ոչ յարգանաց: Եւ դարձեալ՝ զի աստուածոցն ոչ հրամայեաց զոհել, այնու զովելի է. բայց զի ոչ յայտնի քարոզեաց՝ թէ մի Աստուած է և ոչ բազումք, այնու կարի դսրովելի:

Գովելի և առաւել զովելի, զի վասն կարեաց և ցանկութեանց յաղթելոյ՝ ի կերակրոցն կրօնաւորեցաւ. բայց զի փոփոխմունս ոգւոց ի մարմնոց ի մարմինս եդ, այնու յոյժ եպերելի է. որպէս թէ արդարոցն մեռելոց ոգիք յայլ ի սուրբ մարմինս փոխիցին՝ կա՛մ ի մարդկան կամ յանասնոց սրբոց. եւ այն Նոցա իբրեւ ընդ հասուցման բարեաց գործոց լինիցի. և մեղաւորացն ոգիք յաղտեղի մարմինս փոխիցին՝ կա՛մ ի մարդկան կամ ի գազանաց եւ ի ճճեաց եւ ի սողնոց, եւ այն Նոցա ընդ հասուցման չարաց գործոց լինիցի: Եւ զմիսն չուտել՝ եթէ վասն զկարիս մարմնոյն խափանելոյ հրամայէր՝ բարւոք և յիրաւի առնէր, ապա եթէ ի պղծոյ իմեքէ արարածոյ հրամայէր հրաժարել, վատթարագոյն: Այլ յայտ են պատճառքն՝ ուստի զմիսն շնչաւորացն հրամայէր չուտել. որպէս թէ հոգի աստուածեղէն իցէ ի մեղիսն, և վասն այնորիկ չիցէ պարտ ուտել զմիս կենդանեացն: Նոյնպէս և ոչ հրամայէ անասունս զոհել դից, որպէս թէ չիցէ պարտ զոհել աստուածս աստուածոց, քանզի հոգի աստուածեղէն ասէ յանասունսն: Կարի անարժան գործ էր և ի լուսնոյ ի վեր զամենայն ինչ անմահ համարել. յայտ առնէ՝ թէ զայն

ամենայն աստուածս կարծէր, և անտի և ի խոնարհ մահկանացուս դնելով՝ ցուցանէր թէ հուրդ և օդ և երկիր կենդանիք ինչ իցեն և մեռանիցին. որոց ոչ զկենդանութիւնն զգացեալ, և ոչ զմահու ազդումն առնուն, որ շնչաւորացն է և ոչ անշնչոց: Եւ հնգամեայ լուութիւնն՝ զոր նոր յաշակերտութիւն եկելոցն սահմանեաց՝ թէպէտեւ մեծի՝ Ժուժկալութեան օրինակ էր, քանզի և ոչ հարցանել ինչ իշխէին՝ բայց միայն լսել, այլ ոչ ինչ կարի յօգուտ էր: Եւ որ անհնարին յիմարութեանն ե(²), յետոյ, ասեն, զիւր անձնն աստուած անուանեաց. որ յառաւել հպարտութեանէն զիպեցաւ նմա:

Բ. Իսկ Պղատոն որ աստուած՝ և հիւզ եւ իդոս դնէ էութեամբ, ցուցանէ թէ կերպարանաց արարիչ է Աստուած եւ ոչ բնութեանց... որպէս թէ Աստուծոյ արուեստգիտութիւնն ի կերպարանս եւեթ կարաց ածել զհիւզն՝ որ խառն ի խուռն վարէր, և ո՛չ ի չգոյէ ի գոյ ած զամենայն, այլ կարօտ եղև յայլմէ (ի հիւզեայն) նիւթ մուրանալ. որով ոչ ինչ առաւել քան զարուեստագէտսն գտանի, և իբրեւ զնոսա կարօտ իցէ նիւթոյ: Եւ զաշխարհ արարած եւ եղծանելի ասէ. եթէ արարած եւ եղծանելի է՝ զիա՞րդ մշտնջենակից Աստուծոյ իցէ: Եւ շունչքն՝ թէ վասնզի յԱստուծոյ էութենէն իցեն՝ անարարք և անմահք իցեն, երեք մասունքն ի նոսա ուստի՞ իցեն, բանական և ցասնական և ցանկական. զի թէպէտեւ մինն (բանական) իցէ յԱստուած, զի նա է աղբիւր ամենայն բանաւորութեան, այլ ի ցասմանէ և ի ցանկանալոյ ի վեր և ազատ է Աստուած, քանզի առանց կարեաց և առանց մասանց է աստուածականն: Եւ եթէ ինքն (Պղատոն), որպէս ասենն, կոյս վճարեցաւ յաշխարհէ, այլոց զիա՞րդ հրամայէր զկանայս հասարակաց համարել: Եւ եթէ, որպէս դանդաչենն, բազում աստուածք ի միոջէ Աստուծոյն ելեալ իցեն... այլ թերևս աստուածս դատարկս եհան յիւրմէ. եւ դատարկ(ք) աստուածքն ո՞ւմ պիտոյ իցեն:

Գ. Իսկ Ստոյիկեանքն մարմնապիչք հայեցեալ յերեւելի աշխարհս՝ զամենայն ինչ մարմին կարծեցին, և զերեւելի աշխարհս

(²) Փոխանակ ըսելու՝ Որ անհնարին յիմարութիւնն է. — Էական բային հետ նման ասացուածով գործածուած սեռական խնդիրին քով լռելեայն կ'իմացուի գործ կամ իրք բառը. Օր. Որ յետոյ ամպարչտութեանն է. այսինքն՝ «որ գործ է յետին ամպարչտութեան» կամ «որ է յետին ամպարչտութիւն»:

աստուած համարեցան... և ոչ յայլոց ուսանել կամեցան՝ եթէ է ինչ զօրութիւն որ զերեւելիսս շարժէ, և զշարժի՛չն պարտ է աստուած իմանալ եւ ոչ զշարժունսն: Ոմանք ի նոցանէ ի հրոյ էութենէ ասեն զբնութիւն աշխարհիս, վասն զարեգակն առաւել զարմանալի համարելոյ եւ զբնութիւն հրոյ սաստկագոյն իմանալոյ, եւ հայեցեալ ի միտս՝ թէ զամենայնէ մտօք նկատել մարթեն, վասն այնորիկ զմիտս աստուած համարեցան, իբրեւ զշունչ երկնից և երկրի եւ ամենայնի որ ի նոսա, և աչս՝ զլուսաւորսն: Որք ըստ անարժան անմտութեանն՝ եւ ոչ պատասխանի առնելոյ արժանի են:

Դ. Իսկ Եպիկուրայն(բ) բնաւ ինքնակաց իսկ համարին զաշխարհս. որպէս թէ նախ հողամաղք ընթանային: Որպէս յորժամ չողն ընդ երգ մտանիցէ և հողամաղք իմն երեւին ի չողն՝ այնպիսի, ասեն, մարմինք անհատք և անբաժինք էին զառաջինն, և անտի թանձրացեալ յօդեցաւ ինքն աշխարհս, և թէ՛ ոչ աստուած և ոչ խնամակալութիւն ինչ է որ վարիցէ զաշխարհս: Զորս և փիլիսոփայքն յընչաց քերեն եւ ամենեկին չհամարին զնոսա (զԵպիկուրայս) աղանդս: Որոց այնքան կամակոր յամառութիւն եղև, մինչեւ յայնչափ ի բազում (ի) նախրաց փիլիսոփայիցն աստուածոց և ոչ մի աստուած ըմբռնել(գ):

ԵՂՆԻԿ, Գ. Դ. ԺԱ-ԺԳ.

(բ) Եւսեբ կամ այլ յետամասնիկները, տոհմի կամ ընկերակցութեան փերաբերութիւն մը ցոյց կուտան:

(գ) Կարգա ա՛յսպէս՝ Մինչև և ոչ մի աստուած ըմբռնել [նոցա] յայնչափ ի բազում աստուածոց նախրաց փիլիսոփայիցն:

ԱՐՈՒԵՍՏ ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹԵԱՆ

Փոխանակ անուան, Դերանուան
Առանձինն բանք, Կարգաբանուան
Մթառութիւն, Դիւանութիւն [Դիւանութիւն]
Խառնալի, Խառնութիւն, Խառնութիւն
Հիւրանիւթք, Կարգաբանութիւն
Պատշաճ, Կարգաբանութիւն [Կարգաբանութիւն]
Ընծայութիւն (մտաց), Կարգաբանութիւն
Հանդես, Կարգաբանութիւն [Կարգաբանութիւն]

Վարիմ (իւրի), Դերանուան
Նվարիմ, Կարգաբանութիւն
Յանալի, Կարգաբանութիւն
Բան, Կարգաբանութիւն
Հասանի, Կարգաբանութիւն
Մթել զմիս (բանիկ), (Կարգաբանութիւն)
Առնիմ, Կարգաբանութիւն [Կարգաբանութիւն]
Դիւր, Կարգաբանութիւն [Կարգաբանութիւն]

Եթէ ոք կամիցի զամենայն լեզուաց նովին բանիւք զգորութիւնն թարգմանել, չկացուցանէ յանդիման զբանիցն ասացելոց զմիտս: Քանզի բազում են ըստ իւրաքանչիւր լեզուաց առանձինն բանք, որք եթէ անդէն ի տեղուոյ մնայցեն՝ զեղեցիկք եւ լուսաւորք և յայտնիք և պատշաճողք թուին այնոցիկ՝ որք ըզնոսա ի կիր արկանիցեն, բայց նովին բանիւք յայլ լեզու (փո)փոխեալք՝ չընծայեցուցանեն զմտացն զօրութիւն: Բազում ինչ այսպիսի և պէս պէս գտանեմք ի Հերբայեցեաց լեզուն և ի նորին դրացոյն, յԱսորին(1): Եւ յայնոսիկ որ զՀին Կտակարանսն թարգմանեցին՝ բազում մթառութիւն է տեսանել, որք ըստ բանիցն թարգմանեցին՝ զի երեւեցին ստուգագոյնս ինչ առնել, փութացեալք ի բանիցն թարգմանութիւնն՝ ի կարգ մտացն, որ ի բանիցն ապականէր, յայն(2) ոչ հայեցան: Քանզի այն իսկ պատշաճագոյն էր՝ թողուլ զբանիցն զառանձինն պայման ըստ իւրաքանչիւր լեզուացն, և զմիտս թարգմանել և յանդիման կացուցանել, և ոչ առանձինն բանիցն պատշաճիւք զգորութիւն մտացն խառնալի:

(1) Փոխանակ ըսելու՝ «ի լեզու դրացոյ նորին՝ յԱսորին»։ — Հոս բացայայտիչ եւ բացայայտեալ են ի լեզու և յԱսորին բառերը, երկուքն ալ նոյն հոլովով դրուած, ինչպէս կանոն է:

(2) Փոխանակ պարզապէս ըսելու՝ «ի կարգ մտացն... ոչ հայեցան»։ — Հոս յայնը աւելադրութիւն մըն է, միջանկեալ նախադասութենէ մը ետքը դրուած, խօսքը աւելի ուժգին ընելու համար:

Եթէ ոք ոչ այսպիսի պայմանաւ թարգմանութեանն վարիցի՝ բազում աշխատութիւն ընթերցողացն յաճախէ, առ ի չսըրբելոյ զմիտսն հանդիսին զոր առաջի գնիցէ եւ բռնադատիցէ զայն կարգ որ անդ կայցէ՝ յայլ միտս, զոր ոչ եւ բանքն իսկ յանձն առնուցուն։ Քանզի եւ հարկ իսկ է այնոցիկ՝ որ զյոյն լեզուն ունիցին եւ զնոյն ի կիր արկեալ վարիցեն՝ sqks լինել հերթալական առանձինն բանից։ Զի որ Յունաւն առանձինն բանիւքն վարիցին՝ ընթերցեալ զթարգմանեալսն ըստ Հերթայեցւոց բանիցն բարբառոյ՝ չմորին։ Այլ որպէս ասացի իսկ, բարւոք է զլեզուին՝ որ թարգմանիցի՝ թողուլ զառանձինն բանսն, եւ զմիտսն թարգմանել։ Իսկ յորժամ առանձինն բանիւքն վարիցին (= վարեցան) քաղաքանիչ լեզուին յայլ լեզու⁽³⁾, որպէս եւ այժմ յերթայեցւոցն ի յոյն լեզու, զմտացն ընծայութիւն երբեմն կասեցուցին եւ երբեմն ամենեւին իսկ մթացուցին. եւ զայս յայնցանէ՝ որք զՀերթայեցին իսկ գիտէին՝ տեղեկացեալ(ք) գրողմեցաք։

Բայց պարտ է գիտել՝ եթէ ե՛ն բանք յերթայեցին՝ զորս նոյնաբանութեամբ թարգմանել է հնար, վասն առանձինն բանիցն խտրութեան, եւ ի հարկէ թարգմանիչքն զմիտսն եւեթ զբանիցն ի յայտ ածել ջանացան։ Զի զ«Ի սկզբանէն արար Աստուած զերկինս եւ զերկիր» ո՛չ «Ի սկզբանէ» ասէ Երթայեցին՝ այլ «Ի գլխոյ»։ Ակիւղաւ՝) եւ զյայտաւորութիւն մտացն մթացոյց, «Ի գլխոյն ասէ, արար Աստուած զերկին եւ զերկիր»։ «Զգլխոյն» [ասելով]՝ Յոյնք ոչ զԻսկզբանէն գիտեն (= իմանան)՝ այլ «Կարճ ի կարճոյ»։ Ի սկզբանէ արար Աստուած զերկին եւ զերկիր. — զոր Յոյնք յանդգնեցան ասել զՄովսիսէ՝ թէ զՆգիպտացւոց իմաստութիւնն [էր] ուսեալ, որք ասենն՝ եթէ ի նիւթոյ ինչ (= իմեքէ), որ առաջի կայր՝ արար Աստուած զամենայն. եւ զնմանէ ասեն ի նմին կրօնս կալ մնալ, զի «Արար»ն ասեն, ոչ ի չգոյէ նշանակէ, քանզի՝ Է՝ եւ ի նիւթոյ ինչ որ առաջի կայցէ՝ առնել, որպէս յերկաթոյ՝ զմանգաղն։ Բայց արդ մարթի ի հերթայական բարբառոյն տեղեկանալ՝ թէ [= զի] «Արար»ն բաւականութեամբ իսկ յայտ առնէ թէ

(3) Ներգործական բայածականները՝ սովորական սեռական խնդիրէն զատ տարբեր հոլովով խնդիրներ ալ կ'առնեն իրենց բային համաձայն. հոս քաղաքանիչ բառը երկու ձևերով ալ խնդիր առած է։

(ա) Ակիւղաւ (Բ. դարու սկիզբները) շին Կտակարանը Երթայեցերէնէ փոխած է Յունարէնի, տառացի թարգմանութեամբ։

ի չգոյէ եղեալ է։ Քանզի [Մովսէս] ընդդէմ այնոցիկ կայր՝ որ զհիւթանիւթսն մուծանէին։ Բայց քաղաքանացն ի դէպ էր չգիտել ո՛չ զՄովսիսի զմիտսն՝ ուր յայնպիսի իրս յորդորեցան զնա ածել, եւ ոչ զայնոցիկ [միտսն] որք զնոյնս խծբեւոց էին։

Եւ այն զի՞նչ իցէ՝ զի զձայնաւոր նշանագիրսն՝ որ ընդ անձայնսն խառնին՝ ոչ գրիցեն, այլ միայն զանձայնսն. եւ ապա ընթերցուածոյն կարգէ՝ որպէս եւ հասանել կարէ որ ընթեռնուին՝ ածէ ի վերայ իւրաքանչիւր անձայնիցն զձայնաւորսն, եւ մարթի զնոյն [բան] ա՛յլ եւ այլ ազգ ընթեռնուլ։ Այսպիսի ինչ. Համարեաց թէ գրիցէ զկենն միայն եւ զԲէ առանց ձայնաւորացն, եւ հարկ լինիցի ընթերցողին յաւելուլ զձայնաւորսն [յ]իւրաքանչիւր ումեք անձայնիցն, եւ ասել իբրեւ ի կարծեաց՝ կեր, կուր, կուր, եւ այսպէս՝ իբրեւ փոխիցէ զձայնաւորսն՝ այլ եւ այլ բարբառս ցուցանեն։ Այսպիսի շատ ինչ առանձինն կայ յերթայեցին։ Եւ բազում ինչ է որ յերթայեցին արուաբար ասի, եւ ի Յոյնն իգաբար։ Լուսինն եւ ծով անդ արուաբար ասի, եւ ի Յոյնն՝ իգաբար։ Եւ փոխանակ միաւորին զբազմաւորն գնէ [Երթայեցին], որպէս յորժամ ասիցէ Երկինն՝ փոխանակ ասելոյ թէ Երկին, եւ այս յԱսորին եւ յերթայեցին նոյնպէս գտանի։ Նաեւ Երթայեցին եւ Ասորին՝ արուին այլազգ ասեն զԵ՛րթն եւ զԵ՛կ [եւ զԿե՛րն եւ զԱ՛րբն], եւ իգին՝ այլազգ, [դրին] փոխանակ անուանն(ք)՝ որ առ մեզ գտանի։ Զի յասելոյ անտի միայն՝ թէ Ե՛րթ, արուն զիւրն ուրոյն իմանայ, եւ էգն զիւրն։ Նաեւ այն զոր ասէն՝ թէ «Ի վերայ լերին բարձու ե՛լ աւետարանիչդ Սիոնի», ոչ արուաբար՝ այլ իգաբար ասի. եւ քանզի ի մեր լեզուս չիք այնպիսի բան որ զայն նշանակիցէ, չկարաց յայտ առնել՝ արուաբա՛ր իցէ թէ իգաբար։

Ամենայն լեզու որ նոյնաբանութեամբ յայլ լեզու թարգմանիցի՝ մթին առնի. զի որ առ մեզ Երկին ասի, երթայեցերէն բազմաբար ասի թէ Երկինք։

Սուս-Կիւրեւ Ս. ԱՂԵՔԱՆԴՐԱՅԻ

Մեկնութիւն Ս. Գրոց

(բ) Թարգմանէ՝ Երթայեցին Երթայեցին, այսինքն թէ՛ բային վրայ իբրեւ յետամանիկ գրուած դերանունէն կը հասկցուի որ խօսքը արուի ուղղուած է՝ թէ էգի։

ԶԻՂԶ ՆԱԽԱԾՆՈՂԱՅՆ

Հարբնում, իբրեւ
Տապիւմ, սասորէի տէնչաւ, այրել
Կապիւլ, որոգայթ, ծոռաւ
Եւ քնդ եւ, ափշապէս
Յակն անկանել, երեւաւ, աչի
Ազգ, սեւ [որիւն
Շուականք, ցոցասիբո-նիւն

Մասն եւ տուր լինել, մասն
Շորիկ, պահասաթո
Ի դեմս ամել, ներկայացնել
Յանկ, պարզած
Ընդ վայր հարկանիւմ, երեւի լինել
Կողաւեմ, փշաթէն (նա) [որիւն
Թիրախ, նպաստի ներքի

Բարձրաձայն հեծէր Ադամ ի լըռութեան անդ գիշերոյ։
Անկեալ կայր տարածեալ գետնաթաւալ ընդ ցուրտ երկիր,
Եւ հապըստէպ անիծիւք զարարչութիւն իւր նըզովէր։
Տրտընջէր և յաճախ զյապաղելոյ մահուն ի գործ՝
Որ յաւուր անդ յանցանացն յայտ յանդիման էր քարոզեալ։
«Զի՞ է՝ զի ոչ գայ մահ ի մի հարուած բարեբաստիկ
Զիս վըճարել. դըրժեսցէ՞ ճշմարտութիւն խոստման իւրում։
Արդարութիւն աստուածեղէն ո՞չ փութասցի լինել արդար։

Իբրեւ հէքն Եւա ետես՝ ուստի նըստեալ կայր թախծալից՝
Ըզնա յայս սուգ կարեոր, մատուցեալ գուն գործէր հնարէր
Անուշակ բանիւք յօճան անհընարին բուռն ցաւոցն,
Այլ մերժեաց նա ի բաց ահագնացայտ ակնարկելով։
«Ե՛րթ յաչացս ի բաց, օձ դու. քեզ այս անուն յանկ է և հուպ,
Քեզ՝ ընդ իւր դաշնաւորիդ՝ որ ետդ իսկ սուտ և ատելի։
Ո՛չ ինչ այլ քեզ պակասէ՞ բայց կերպարանք նըմին հանդէտ,
Եւ թոյր իմն օձային՝ ի դէմս ամել ըզսըրտիդ նենդ։
Զի արարածք ամենայն ըզգոյշ յապայս ի քէն կացցեն,
Գուցէ՞ նդ գեղովդ երկնային ի դըժոխոց անկցին կապիւլ։
Առանց քո յաւերժաբար երջանկաւէտ լինէի ես։
Եթէ քո յաւակնութիւն և շրջմոլիկ նազանաց միտք,
Մինչ չէիրն իսկ յապահովս, չէին ըզխրատս իմ զընկեցեալ։
Տապէիր դիւին անգամ յակն անկանել չոչականօք,
Զոր ա՛կն իսկ ունէիր խաբել, շորիկ ամբարհաւած։
Բայց օձին պատահեալ՝ ծաղըր կացեր և պատրեցար,

Դու ի նմանէ, ես ի քէն, հաւատալով կողաշինիս։
Կարծեցի զքեզ իմաստուն, անդրդուելի հասուն մըտօք,
Յամենայն մարտ անվրկանդ, չառեալ ի միտ՝ եթէ ի քեզ
Ամենա՛յն ինչ երեւոյթ էր՝ ոչ արդեամբք ինչ լաւութիւն։
Ոչ ինչ այլ յաւել Ադամ, և ի նմանէ դարձոյց զերեսս։
Իսկ Եւա չհարթուցեալ՝ և արտասուօք անհատահոս՝
Հերարձակ անկաւ յերկիր և փարեցաւ զոտիւք նորա՝
Աղերսել ի հաշտութիւն, և զայս ողբոյ արձակեաց ձայնս։
«Մի զիս ա՛յսպէս թողուր, Ադամ, զերկինս ունիմ վըկայ
Սեռն և սիրտ սիրոյ սրտիս և պատկառոտ մեծարանաց։
Քեզ յաղերս անկեալ խնդրեմ ողորմութիւն, փարիմ զծնգօքդ,
Մի՛ զրկեր զիս յորմէ կեամս, ի քաղցր աչացդ, ի նըպաստիցդ,
Ի խորհրդոցդ՝ որ ի սմին յետին տալմապ տարակուսի
Են միայն իմ զօրութիւն և միայն մոյթ հաստատութեան։
Առ ի քէն ընդ վայր հարեալ՝ յո՛վ մեկնեցայց, ո՛ւր ապրիցիմ։
Մի՛ յիս զոխսըդ թափեր վասն աղետիցըն հասելոյ՝
Յիս արդեմ իսկ կորուսեալս(¹), յիս ի քրեուաւըս քան զքեզ։
Երկրքեանըս մեղաք, դու Տեառն և եթ, ես Տեառն և քեզ։
Երթամ անդրէն ես ի տեղի անդըր դառնամ դատաստանին,
Եւ կական բարձեալ ի ձայն մեծ թախանձեմ զերեսս երկնից,
Զի անցցէ դատակնիքն ի քոյ գլխոյդ, և յիս անկցի,
Յիս յիս միայն՝ ի բուն ժառանգըս բարկութեանն աստուածայնոյ»։
Վախճանեաց հեկեկալով, և կայր մընայր խոնարհ, անշարժ։
Որ և այս յողորմ ի գուլթ՝ յարգահատանս ձըգեաց զԱդամ։
Որպէս ա՛յր մի զինագերծ՝ մերկացեալ նա զսրտմըտութիւնն՝
Յարուցանէ անյապաղ ըզհարսն համբոյր և հեշտ բանիւքս։
«Անխորհուրդ, վառեալդ ի տենչ, այժմ իբր յառաջ, ում չես հը-
թէ կարող ինչ էր աղերս ըզբարձրելոյն փոխել հրամանս՝ [մուտ։
Փութայի կանխել քան զքեզ անդր ի տեղի դատաստանին
Եւ ուժգնագոյն գոչէի՝ կանգնել զիմ գլուխ և եթ թիրախ,
Ներել քում տըկարութեանդ, և ապիկար ազգիդ քոյոյ՝
Որ յիսն հաւատացաւ և մատն և տուր ես ինքն եղէ։
Զի՛նչ ունիմք լաւ ինչ առնել՝ բայց ի տեղի դառնալ դատին՝

(¹) Փոխանակ ըսելու՝ «յիս... ի կորուսեալս»։ — Հոս բացայայտիչը չէ
առած բացայայտեալին նախըլըր։ Համեմատէ անմիջապէս ետեւէն եկող
«յիս ի թշուառս» խօսքը։

Սոստովան լինել անդ ըզմեղըս մեր խոնարհութեամբ,
 Խնդրել մեզ թողութիւն՝ թացեալ զերկիր յորդ արտասուօք
 Յերաշխիս անկեղծաւոր զըղջման և խոր տառապանաց»:
 Զայս մերն ասաց հայր՝ զիղջի սիրտ, հարաւ յեւա նոյն խէթ խըղճի
 Ետ ընդ ետ չոգան ի վայրն ուր ըզնոսին դատեցաւ Նա.
 Եւ եղեալ խոստովան ըզմեղս իւրեաց խոնարհութեամբ՝
 Խնդրեցին թողութիւն՝ թացեալ զերկիր յորդ արտասուօք,
 Յերաշխիս անկեղծաւոր զըղջման և խոր տառապանաց:

Թարգմ.

Հ. Ա. Կ. Բ.

ՄԻԼՏՈՆ, Կորուս Դրախտին, Գիրք Ժ.

23

ՔԱՂԱՅԱՍԱՆ ԱՌԱՍՊԵԼՔ ՅԱՂԱԳՍ ՈՎԱՆԱՅ ԵՒ ԲԵԼԱՅ

Մօրական, հանձնի մէջ ապրող
 Զառանցելոց առասպելի } ցըն-
 Առանցիկ հաւոք }
 բախան առասպելներ համ խօստեր
 Խաղ, ծանծաղ Կեղ

Դպրութիւն, գիր, գրականութիւն
 Նրկեկից (Բերեալ երկակեաց), եր-
 Գոնգ, ուրեք արժանի ի կանչեցալ
 Կնքիք, սոսաւ
 Դալ զգրով, գիրքերով շահել

[Յոյնք] ընդ երկար ժամանակս մինչև ցկադմեայ ազգն
 ամենեւին գրով ինչ ոչ վարէին: Քանզի Կադմոս, ասեն, նախ ե-
 բեր նոցա գիր ի Փիւնիկեցոց աշխարհէն: Եւ յիրաւի իսկ ի Պը-
 դասոնի գիրսն(ա) անգոսնէ Եգիպտացին զՍողոն. «Ով Սողոն, ասէ,
 [չուք] Յոյնք[դ] միշտ մանկտի էք, քանզի ծեր յոյն ալը եր-
 բեք ոչ գտանի, եւ չիք առ ի ձէնջ ուսանել ուսումն զին ժա-
 մանակին»(1): Իսկ Եգիպտացոց բազում ինչ առանցիկ ճառք
 պատմին, նոյնպէս և Քաղդէացոց: Զի սոքա քառասուն և յևս

(ա) Պղատոնի «Տիմէոս» անուն տրամախօսութեան մէջ:

(1) Տես էջ 54 և 4.

աւելի բիւրս ամաց(2) համարին զգրեալ իւրեանց ժամանակն,
 եւ Եգիպտացիք զից իմն և ալլոց ոմանց գիւցազանց, և առ այ-
 նու(բ) ուրուականաց և մահկանացոց ալլոց թագաւորաց բա-
 զում ինչ զառանցելոց առասպելս տողեն: Բայց ես վասն իրացն
 որ առաջի կան զհնոցն գրովք եկեալ՝ նախ եգից զՔաղդէացոցն
 ժամանակագրութիւն:

Օ՛ն առ այս(գ) տեսցուք զառ ի Քաղդէացոց զիւրեանց
 նախնեաց պատմեալ զժամանակագրութիւնն:

Բերոսոս (պատմիչն Քաղդէացոց) բայ ասէ(3) յառաջնում
 Բաբելոնական մատենին՝ լինել նմա(4) ի տիս Աղեքսանդրի Փիլիպ-
 պեայ: Եւ գրել զբազմաց մասեանս(դ), որ (և) ի Բաբելոնի բազում
 զգուշութեամբ պահէին յերկերիւր և ի հնգետասան բիւրոց ա-
 մաց [հետէ], յորում թիւք ժամանակաց, և զիր պատմութեանց
 զերկնից և զերկրէ և զծովէ և զնախակերտն արարչութենէ եւ
 զթագաւորաց եւ զնոցուն իրաց եւ զգործոց պատմէ: Եւ նախ,
 ասէ, զԲաբելացոց երկիրն հաստատեալ ի վերայ Դիլաթ (Տիգ-
 րիս) գետոյ, եւ Արածանոյ (Եփրատայ) ընդ մէջ անցանել. եւ
 եւ յինքն կայ (թերեւս՝ ինքնակայ) վայրենի ցորեան եւ գարի եւ
 ոսպն եւ ոլոռն եւ կնճիթ երկրին բերել, եւ ի խաղս եւ ի շամբս

(2) Երբեմն թուական ածականները սեռական խնդիր կ'առնեն մաս-
 նական անուններու պէս, մանաւանդ եթէ մեծ թիւ մը նշանակեն. Հոս
 ամաց սեռական խնդիրն է ի... բիւրսին: Օր. Հազար մի հեծելոց. Բիւ-
 րոց բիւրս մարդկան: Ընտրեաց Յեսու երեսուն հազար արանց, և այլն:

(3) Թարգմանէ անոր Հրայ կամ անկէ շաք, ինչպէս կ'ըսուի նաև՝ առ
 այսու, առ այսօրիւք, առ որով, և այլն:

(4) Այս խօսքը իբրեւ միջարկութիւն կը թարգմանուի, օ՛ն, աղէ,
 սկսի՛նք:

(5) Ասեմ բային հետ գործածուած բայ բառին (բամ. բաւ ձևերովը միա-
 սին) բայական արժէք մը տալէ աւելի՝ ի դէպ է հաստատական միջար-
 կութիւն մը նկատել զայն:

(6) Նմա փոխանակ ըսելու ինքեան: Թարգմանէ այսպէս. Բերոսոս կ'ը-
 սէ արդարեւ թէ ինքն արեւելից կամ ժամանակակից Եր Աղեքսանդր Մակեդոնա-
 ցիին: Սոյն ամբողջ հատուածին մէջ՝ ուսանողը ստէպ պիտի հանդիպի ա-
 ներևոյթի քով տրական հոլով տէրբայիններու: Ընտրելի է այս ձևը՝ ա-
 սէ, պասսէ, և այլն բայերուն վերաբերող պատմական նախադասութիւն-
 ներուն համար, փոխանակ կազմելու զանոնք թէ չաղկապով և ըստ այնմ
 դիմաւոր բայով, և այլն: Պէտք է դիտել տալ սակայն՝ թէ թարգմանի-
 չը տեղ տեղ որոշ կանոնի մը չէ հետևած:

(7) Բնագրին ճշգրտութիւնը պահելու համար՝ պէտք է կարդալ. եւ
 զբազմաց գրեալ մասեանս:

զետոյն արմատոց ինչ ուտելեաց գտանել՝ որոց անուն կոչիցին զոնդք, ունել արմատոցն զօրութիւն գարւոյ հացի (= գարեղէն հացի): Լինել անդ և արմաւ և խնձոր, և այլոց ևս ազգի ազգի մրգոց և ձկանց և հաւուց վայրենեաց և մօրականաց: Լինել և Արաբացւոց (արաբական) կողմանցն նորա անջրդիս եւ անպրսուլս, և դէմ յանդիման Արաբացւոց աշխարհին՝ լեռնայինս եւ պտղաբերս, եւ ի Բաբելոնի բազմամբոյս այլազգեաց մարդկան բնակել ի Քաղզէացւոց աշխարհին, և կեալ նոցա անառակութեամբ իբրեւ զանասունս և իբրեւ զգազանս:

Եւ յառաջնումն ամին յայտնեալ ի Կարմիր Ծովէ, անդէն իսկ ի մէջ սահմանացն Բաբելոնի, ահագին ինչ գազանի՝ որոյ անուն կոչիցի Ովան, որպէս և Ապոդոդոռոս(է) պատմէ ի մատենին՝ թէ ամենայն մարմինն ձկան էր, եւ ընդ գլխով ձկանն ա՛յլ գլուխ առ նմին պատշաճեալ, և ի տոռնն ոտք իբրեւ զմարդոյ, և բարբառ [նորա] ըստ մարդկան բարբառոյ, որոյ պատկերն և ցայժմ գրեալ պահի: Եւ գազանին այնմիկ, ասէ, ցերեկ ընդ մարդկան օրջել, և ի կերակուր ինչ ամենեւին չհպել, և ուտուցանել (= աւանդել) մարդկան դպրութիւնս և զպէսպէս հանգամանս արուեստից. զձեւս քաղաքաց և զմեհենաց պատշաճութիւնս և զօրինաց խելամուտութիւնս և սահմանաց և բաժնից պայմանս (ուտուցանել). և զսերմանց և զպտղոց ժողովս ցուցանել, և ամենեւին իսկ որ ինչ ի դէպ ընտանութեան կենաց իցէ աշխարհի՝ աւանդել մարդկան. և յայնմ ժամանակէ հետէ այլ ումեմ (= այլուժ ումեք) ինչ աւելի չգտանել: Եւ ի մտանել արեգականն՝ Ովանն գազանի միւսանգամ անդրէն ի Ծովն միւս և զցայգ ի համատարած ծովուն զտեղել (= զետեղել), և այնպէս երկեկից իմն կեանս կեալ, և յետոյ այլոց գազանաց նմանեաց նմին յայտնել. և զՅովանայն ասէ՝ զարարածոց և զառաքինութեանց գրել, և տալ խօսս և ճարտարութիւն մարդկան:

Եւ զԲելայն ասեն, որ Յունարէն Դիոս Թարգմանի (և Հայերէն Արամազդ)՝ թէ ընդ մէջ կտրեաց զխաւարն, և զատանել ի միմեանց զերկինս և զերկիր, և յարդարել յօրինել զաշխարհ. և գազանաց ոչ ժուծել լուսոյ զօրութեանն և սասակել: Տեսանել Բելայ աշխարհ ինչ անապատ եւ պտղաբեր, հրաման տալ միւռմ ի դիցն՝ յարենէն որ ի հատեալ գլխոյն իւրմէ իջանիցէ՝

(է) Յոյն պատմիչ և քերական (Բ. դար նախ ք. զԲա.):

զանգանել ընդ հող և ստեղծանել մարդիկ և այլ անասունս եւ գազանս՝ որ կարիցեն այսմ օգոյ ժոյժ ունել. հաստատել Բելայ գաստեղս եւ զարեգակն եւ զլուսին եւ զհինգ աստեղան պատհանաց(ւ): — Զայս, ըստ Բազմավիպին(է), Բերոսոս յառաջնում մատենին պատմէ:

ԵԻՍԵՅԻՈՍ, Քրոնիկոն (Ժամանակագիր Կանոնք).

24

ՎԱՍՆ ԶՐՀԵՂԵՂԻՆ

Տալ ծանօթս, Դեղեկ-Ռիւն Դաւ

Շար, 3600 Կարէնեւրոս շրջան (սե-

մական Բաւ մը, յն. σάρος)

Ի գրի հարկանել, գիրք առնել

ՎՏԱՆԱՆ, արշակունի Նեպի մը շաբլ

Ջնոց, Բաւման Դեղ

Ջիք լինել յաչաց, անհեղանալ

Կրովն = Կռնոս (յն. Κρόνος)

Քսիսութրոս նոյն է որ ի յԵրրայեցւոցն Նոյ կոչի, առ որով եղև մեծ ջրհեղեղն, զորմէ եւ Բազմավիպին (Աղեքսանդրի) գիրք տան ծանօթս. քանզի գրէ զնմանէ այսպիսի ինչ.

Ի վախճանել, ասէ (Բազմավիպին), Ուրիարտեայ, նորին որդւոյ Քսիսութրայ Բազմաւորել շարս ութեւտասն, և առ նովաւ լինել մեծի ջրհեղեղին: Եւ ի գրի հարեալ մի ըստ միոջէ այսպէս պատմէ:

Կրովն, ասէ, նմա (Քսիսութրայ) ի քուն յայտնել (զոր հայրն անուանեն Արամազդայ, և այլք Ժամանակ) ի հնգետասաներորդում Դեսիոս ամսեան՝ որ է Մարերի՝ մարդկան ի ջրհեղեղին սասակել(1). հրաման տալ զամենայն զառաջինս և զմիջինս և զվերջինս մատենից՝ փորել եւ դնել յԱրեգ քաղաքին Սիպարացւոց: Նաւ գործել և ի ներքս մտանել հանդերձ ազգականօք և կարեւոր բարեկամօք. համբարել ի ներքս ոռճիկս եւ ըմպելիս. մու-

(ւ) Մովսէս Նշանակութեամբ, բայց ո՛չ ճիշդ թարգմանութեամբ:

(է) Աղեքսանդր Բազմավիպ, յոյն պատմիչ (Ա. դար նախ ք. զԲա.):

(1) Ամբողջ խօսքը սեռի խնդիրն է յայտնել բային:

ծանել և դադանս և թռչունս և չորքոտանիս և ամենայն կազմածովք պատրաստ լինել ի նաւարկել: Հարցեալ թէ յո՞ր երեք արդեօք նաւարկիցէ, պատասխանի արարեալ [Կրովնի]՝ թէ առ դիմն. [վասն որոյ] և աղօթս առնել՝ զի բարիք մարդկան լինիցին: Եւ չստունգանէր (Քսիսութրոս) գործել զգործ նաւագործութեանն⁽²⁾, որոյ երկայնութիւնն էր հնգետասան վտաւան, և լայնութիւնն երկու վտաւանք:

Հանդերձեալ կազմեալ ըստ ամենայնի՝ որպէս և առ հրաման զկին և զորդիս և զկարեւոր բարեկամս ի ներքս մուծանել. ի հասանել ջրհեղեղին և վազվազակի ցածնուլ, թռչունս ինչ արծակել Քսիսութրայ, եւ [նոցա] չգտանել ուտել ինչ եւ ոչ տեղի և դադար իջանելոյ, դարձեալ միւսանգամ առնուլ զնոսա ի նաւն: Եւ յետ սակաւ ինչ աւուրց՝ դարձեալ արծակել ա՛յլ հաւս, եւ նոցա ևս միւսանգամ անդրէն ի նաւն գալ(ս) կաւով թաթախ զմազիլսն բերեալ: Ապա երրորդ անգամ արծակել, և անդրէն միւսանգամ չգալ ի նաւն: Յայնժամ իմանալ Քսիսութրայ՝ եթէ յայտնեալ բացեալ է երկիր. քակել զկողմն մի ձեղուան նաւին, և տեսանել երթեալ յեցեալ նաւն ի լեռն ինչ: Ելանել կնաւ և դստերք միով հանդերձ և ճարտարապետաւ նաւին, և երկիր պազանել յերկրի, բազին կանգնել և զոհ[ս] դից մատուցանել, և այնուհետեւ չիք յաչաց լինել նոքօք հանդերձ՝ որք ընդ նմա ի նաւէն ելանէին: Եւ որք անդէն ի նաւին մնային չեկանէին ընդ Քսիսութրեանց. ելեալ յետոյ խնդրէին զնա, և յանուանէ չրջէին գոչէին կոչէին: Քսիսութրայ չերեւեալ այնուհետեւ նոցա, բայց ձայն բարբառոյ յօգոցն եկեալ պատուէր տայր՝ եթէ պարտ է նոցա դիւցապաշտս լինել, և եթէ՝ ինքն (Քսիսութրոս) վասն դիւցապաշտութեանն երթեալ բնակիցէ ի բնակութիւն զիցն, և կնոջն նորա և դստերն և նաւապետին ի նոյն պատիւ վայելել: Եւ դուր եւ պատուէր տալ նոցա՝ երթալ միւսանգամ ի Բաբելոն, եւ թէ այնպէս ինչ հրամանք դիցն իցեն, նոցա երթալ ի Սիպարացւոց

(2) Միևնոյն բառով ձևացած այսօրինակ նախադասութիւններ յաճախ կը կիրարկուին Ոսկեդարեան գրուածներու մէջ. Հմմտ. «Զգործ չարագործութեան գործեն» (Եզնիկ). «Զի մի՛ փաստեցին ի փաստակարութենէ փաստակար արմատոցն» (Վեցօրէք Բարսղի), և այլն:

(ս) Պէտք է մասնաւոր ուշադրութիւն դարձնել տրական տէրբայի ունեցող այն անհրեւոյթներուն, որոնց պիտի հանդիպի ուսանողը ցվերջ հատուածիս:

քաղաքէն փորել հանել զմատեանսն որ ծածկեալ կայցեն անդ, և տալ մարդկան, և եթէ՝ տեղին յորում վայր⁽³⁾ ելեալ կային՝ Հայոց աշխարհն է:

Եւ նոցա լուեալ զայն ամենայն՝ զոհս դից մատուցանել, և ի հետիոտս ի Բաբելոն գնալ: Եւ ի նաւէն որ չոքաւ դադարեաց ի Հայս, և ցայժմ սակաւ ինչ ի Կորդուացւոց լերինն ի Հայոց աշխարհին մնալ նշխար (նաւուն) ասեն. և ոմանց քերել բերել ի ծեփածոյ նաւին նաւթոյ՝ ի բժշկութիւն եւ ի ջնջոց ցաւոց ինչ բժժանաց: Եւ նոցա երթալ հասանել ի Բաբելոն, փորել ի Սիպարացւոց քաղաքին և զմատեանսն հանել, և բազում քաղաքս շինել և մեհեանս դից կանգնել, և միւսանգամ զԲաբելոն նորոգել: — Եւ զայս Աբիւղեմնոս (Բ) ևս [վիպէ] ի Քաղդէացւոց պատմութեանն զջրհեղեղէն:

ԵՒՍԵԲԻՈՍ, Քրոնիկոն.

25

ՄԻՐԻԿ ՄԵԾ ԵՒ ԱԼԷԿՍԱՆԴՐՈՒԹԻՒՆ

Այս մրրիկ, Ժողովի, շաբաթ	Դանդաշտ, Երեւան, Դեղիւն
Սաւառնաձայն, Բեւերան յայն	Վիտս վսանգի, Ժողով
Դիտակ, Գլխի, Ժայռ	Կովի կոծել, Դարեւ ճեծել
Յո՛ւպէս յո՛ւկամ, Եւ հաճոյից	Կարկուրայ (= կարկուրէ), Զաւ
Կորն, Գիշակի Բաւան	Սեպ (Ժող.), Երեսն մասեր [աւ]
Փեռել, Կարաւաք, Բացաւաք	Լրբաւսի, Բիշակ լոյսով
Ամբոխ, Երեսնացո՛ւ, շաբաթ	Հողամաղ, Ժողով Բաւ

Արեգակն ընդ Հայ լերինսն ծաւալէր ծայրակարմիր: Ըսկըսաւ խաղալ ոգին ի սեւաւ վըհէն խոր մըրընջմամբ, Գալով գայր ա՛յսըն մըրըրիկ և ցոլանայր տակաւ յերկինս: Շարժէին ծառք և դիտակք մայրեաց բարձանց և հեծէին, Ծուխ և մէգ, և սպառնալից ըզզլուխ լերին պատէին ամպք:

(3) Փոխանակ ըսելու. յորում վայրի կամ յոր վայր:

(Բ) Յոյն պատմիչ (Բ-Գ դար յետ Քս.ի):

Գեղեցիկ այգն ի մըռայլ ի մութ ըզգէմսըն ներկանէր .
 Ի հաւաւ կուսէ երկինք խոթողէին լրթատեսիլ :
 Ի ծայրից ծրփանացըն թեւածեալ սաւառնաձայն
 Փախչէին հողամաղք կարկաչելով ի ցամաք կոյս :

Նախ քըստմնեալ կապուտակէր գեղածիծաղ ծովուն ծրփանք,
 Յանդընդոց անտի ապա խռովեալ յամբոխ մըրատեսիլ՝
 Ալիս զալեօք լեռնաձևըս կուտակեալ կանգնէր դիզան,
 Փրփուր սղի, խըճախառն աւազ ընդէմ ժայթքեալ երկնից :
 Սահէին անցանէին լեռնակարկառ երկայն կոհակք
 Տըւեալ ալսուն ըլթիկունս կորաքամակ, և քիւ առեալ,
 Թաւալեալ բախէին երթեալ յափունսըն քարաժեռս,
 Եւ զըրկնուլսն շամանդաղ մինչև յաստեղըս սըրսկէին :
 Ծովեղերք, խութք և կղզիք գոչեն մըռունչ որոտաձայն .
 Նա մոլէր մըրըրկէր գերկին և զօդ, գերկիր և ըզծով :

Ճըչեաց այսն ի կայմ նաւուն և յառագաստըս գոյժ մահու,
 Սուլեցին զուգաձայն սրաշողին ճըղուղք և ճախարակք,
 Ճարճատեն առասանք և ուժգնապիրկ պարանայ լարք .
 Նաւապետք ի նաւազին կան գոչեն ունկն անլուր հրաման :

Ամենեքեան յայս եւ յայն տագնապէին վիշտ վըտանդի,
 Ըզմի և զնոյն մահ առաջի աչաց անշուշտ նըկարելով :
 Մերթ պըտուտեալ ամբարձեալ ի դանդաչոտ կոհակաց ծայրս՝
 Հայէին ի բարձանց ի չըջասփիւ բլրոցըն սեպս,
 Ակն ունելով յամենայն ժամ դահավէժ տապալելոյ .
 Մերթ իջեալ սուգեալ ի վիհըս խորափիտ լոյժ վիրապաց՝
 Ներքոյ զկոկորդ անդընդոց նըկատէին փեռեկ ի կուլ,
 Ի վերայ գլխոց իւրեանց կարկառ լերինըս ջըրամած՝
 Մօտալուտ ըսպառնալեօք փլանել թաղել անդ կենդանոյն :

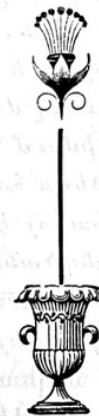
Ընդ յուսոյն նաւուղիղք և զարուեստին հնար կորուսեալ՝
 Թողուին զկարկուրէից գերասանակըս վարչութեան՝
 Յո՛ւպէտ յո՛ւկամ ըստ բախտի գեղեւել գնալ ի կեանս ի մահ :
 Յարհալիրս ծովուն խառնեալ էջ սեաւ սոսկումն և սարսափ .
 Եւ հրացան բարկութեանց պատուհասի փայլատակունք
 Շառաչմամբ կայծակնաթափ տեղան յերկիր բոց բարկաճայթ .
 Շողան շանթք նաւացն ի կայմս և զաչս արանց չըլացուցին .
 Մըրրկատարափ կուռ կարկուտ կըռփէր կոծեալ ի կառափունս :

Որ յառաջըն միախուռն ընթանային նաւք միաչու,
 Իբր աղաւնեաց պար ձագախառն ի ծաղկաճեմ թռուցեալ ի մարգ՝

Յոր յանկարծ խոյանայցէ յամպոց երկնից կորճ աւազակ՝
 Խուճապեալ ցըրուին, և այր զընկերի հետս ոչ իմացաւ .
 Այսպէս օցտեալ ցընդեցան ի մռայլ երեսս անհուն ծովուն .
 Ոչ մնացին երկու ի մի, զո՛ր խութք առին, զո՛ր խիստ ծանծաղք,
 Ո՛ր յափունս հեռաստանեայս, ո՛ր⁽¹⁾ ի կըզզիս սահեալ անկան,
 Ի տանջանս առ հասարակ վայրենամիտ կոծեալ ալեաց :

Հ. Ա. ԲԱԳԲԱՏՈՒՆԻ, ԴՐՈՒԱՊ Ժ.

(1) Զո՛ր, ո՛ր գերանունները իբրև հարցական անուններ գործածուած են հոս :

ՄԱՍՆ Բ.

(ՅԱՐԳԵԱՅ)

I

ԵՐԱՁՆ ԼՈՒԿԻԱՆՈՍԻ

Խորհուրդ ունել, խորհել, որոշել
Շինականագոյնս (ՏՊ.), իշխան
Տպանալ, որոշող, լիւրժ
Մաժանել յանդի, աշխատել

Գրոց, գործարար, գործիչ
Բրդիմ ի ցասումն, բարեկամ
Ի վեր հարեալ, հարաւ [լիւրժ
Սպաս առնել, + ծնել, որոշող

Մինչդեռ էի, ասէ, հնգեցասան ամաց մեկնեալ ի դպրոցէ, խորհեցաւ զինէն հայրն իմ ընդ բարեկամս. և բազմաց ոչ հաճոյ թուեցաւ տալ զիս ի դպրութիւն, զի յոլով ժամանակի և ծախուց պէտք էին վարժելոյ յայն. և զի չքաւոր էի, պարտ էր ինձ ուսանել զարուեստ՝ առ ի սուղ ժամանակի հայրալիք զկեանս իմ, առանց ծանրանալոյ հօր իմում և ազգատոհմի: Զայս խորհուրդ կալեալ, ետուն զիս ի ձեռս հօրեղբոր իմոյ ճարտար քանդակագործի: Ինձ իսկ ոչ անհաճոյ էր արուեստն, զի և յառաջագոյն զբօսնուի՝ մանունս ստեղծանելով անդրիս ի մոմոյ, և զի դարձեալ անդրիագործութիւն ոչ արուեստ թուէր ինձ՝ այլ զբօսանս իմն համեստ: Եւ աշակերտեցայ ի փորձ նախակրթութեան. այլ իմ շինականագոյնս ի կիր արկեալ զգրոցն ի դիւրաբեկ վէմն՝ որ եղաւ առաջի իմ ի քանդակ՝ բեկի զնա, և հօրեղբոր իմոյ ի ցասումն բրդեալ՝ գան եհար զիս սաստիկ, և այսպէս արտասուօք նախակրթեցայ: Ընթացայ ի տուն լալով, և պատմեցի զվիշտս իմ՝ զկապուտակս գանիցն ցուցանելով, ընդ որ յոյժ տրտմեցաւ մայրն իմ: Եւ յերեկոյն երթեալ ի մահիճս, ցնորէի զգիշերն զամենայն, և տեսի երազ որ խոր ի միտս իմ տպացաւ:

Տեսանէի երկուս կանայս. մին գեղջուկ և գիսախուիւ, ձեռք նորա աղտեղի, բազուկք ի վեր հարեալ, դէմք ի քիրտն և ի փոշի համակեալ, յար և նման կերպարանացն՝ զոր յանձին բերէր հօրեղբայրն իմ ի գործելն զանդրի. իսկ միւսն վայելուչ կերպա-

րանօք, զուարթագէտ, հաճոյ ի տեսանել, զգեցեալ մաքուր և համեստ: Խօսեցաւ առաջինն և ասէ. Որդեակ, ես եմ Քանդակագործութիւն՝ զոր դու յանձն առեր և ուսար ի մանկութենէ, և որով հօրեղբայրն քո պայծառացաւ: Եթէ կամիցիս գալ զկնի իմ, և ոչ ի գգուանս ոսոխին իմոյ գրաւիցիս, արարից զքեզ երեւելի, ոչ որպէս զնա բանիւք՝ այլ գործովք: Զի լիցիս կորովի և հզօր իբրեւ զիս, և ստասցիս համբաւ ի վեր քան զնախանձ, և որ ոչ ածցէ ի վերայ քո կորուստ որպէս զհրապոյրս այնորիկ՝ որ հնարի պատրել զքեզ: Մի՛ հանդերձք իմ դժպիսի քեզ թուեսցին, զի են Փիղիայ և Պողիկէտայ և այլոց ճարտար անդրիագործացն՝ որ ի քանդակս իւրեանց մեծարին, և պաշտին ընդ դիսն՝ զորս գրօշեցին: Տե՛ս արդ, զի եթէ եկեսցես զհետ շաւղաց նոցա, որպէս պատուեալ փառաւորեսցիս, և քանի՛ խնդրութիւն յաւելցես հօր քում և ազգատոհմի:

Այսպիսի ինչ տիկինն այն խիստ և խոշոր ձայնիւ, որպէս արդարեւ արուեստաւոր, խօսեցաւ ընդ իս: Ապա միւսն ասէ. Ես եմ Իմաստութիւն՝ որ իշխեմ ամենայն գեղեցիկ գիտութեանց: Քանդակագործութիւն պանծացոյց առ քեզ զպարգևս իւր. այլ եթէ լուիցես նմա, եղիցիս ձեռագէտ թշուառ, յարհամարհուիս եւ ի բեւամանս ամենեցուն, և ստիպեսցիս սպաս առնել մեծամեծաց՝ առ ի շահել զկեանս քո: Եթէ գերազանց իցես յարուեստին՝ զարմասցին և եթ ընդ քեզ, և ոչ նախանձեսցին ընդ բախտ քո. այլ եթէ զհետ իմ եկեսցես, ուսուցից քեզ որ ինչ չքնաղ և գեղեցիկ գուցե յաշխարհի, և որ երեւելի ինչ ի սկզբանէ ժամանակաց լեալ իցէ: Պանծալի առաքինութեամբք զարդարեցից զքեզ, համեստութեամբ, ուղղութեամբ, երկիւղածութեամբ, հեղութեամբ, արդարութեամբ, խոհմութեամբ, համբերութեամբ և սիրով պատշաճից և գովելի իրաց, զի սօքա են անկապուտ զարդք հոգւոյ: Փոխանակ գծուծ հանդերձից՝ պերճս զգեցուցից քեզ որպէս զիմս, և զչքաւորդ և զանծանօթ՝ արարից ճոխ եւ երեւելի, արժանի ամենայն աւագութեանց և յայնս հասանելոյ: Եթէ ճանապարհորդել կամիցիս ի տար աշխարհ՝ առաքեցից առաջի քո զհամբաւ. ամենայն ուրեք խնդրեսցեն իքէն պատգամ եւ մեծարեալ պաշտիցիս յամենեցունց: Եւ յաւելից զգեղապանձն տալ քեզ զանմահութիւն, զի կեցցէ յաւէժ յիշատակ քո ի մարդիկ: Հայեաց յնաքինէս և ի Դիմոսթեն՝ որք ինեւ եղեն միշտ զարմանալիք: Սովորատ ի սկզբանն զհետ երթեալ ոսոխին իմոյ Քան-

դակագործութեան, ընդ ձանաչելն զիս՝ եթող զնա և եկն զկնի իմ. և մի՛ թէ ստրջացա՞ւ ընդ այն: Եւ արդ մերժեալ զայսքան փառս և զմեծութիւն և զհամբաւ՝ երթիցե՞ս զհետ անծանօթի աղքատին՝ որոյ է ի ձեռին ուռն և դուր, և այլ ինչ ոչ ունի տալ քեզ բաց յանարդ գործեացն, և որում հարկ է ի ձեռացն աշխատութենէ կեալ, եւ ունել ի մտի յղկել զվէժ՝ քան զանձն: Եւ մինչդեռ նա զայս խօսէր, ես ի խոստմանց աստի յորդորեալ, և չե ևս զհարուածս գանիցն մոռացեալ՝ զիմեցի ի գիրկս նորա: Յայնժամ միւսն առ զայրոյթ սրտմտութեանն յանդրի մածաւ, որպէս զնիորեայն պատմեն: Իսկ Իմաստութիւն ի վարձ ընտրութեան իմոյ՝ հեծոյց զիս ընդ իւր ի կառս, եւ մտրակեալ զօղապարիկ երիվարսն՝ ած զիս յարեւելից ի մօտս, սփռեալ յինէն երկնային իմն եւ աստուածային չգիտեմ որպիսի ինչ, ընդ որ զարմացեալ առհասարակ մարդիկ ի վեր հայէին, և օրհնէին զիս եւ գովէին: Եւ դարձոյց զիս ի հայրենիս իմ պսակեալ փառօք և պատուով, և յանձնեալ զիս հօր իմում որ մեծաւ անձկանօք մնայր ինձ, եւ ցուցեալ նմա զհանդերձս իմ՝ ասէ. Տե՛ս յորմէ երանութենէ կամէիր զրկել զդա առանց իմ:

Եւ զարթեայ յերազոյ:

Թարգմ. ՀԻԻՐՄԻԻԶԵԱՆ ԵՂԲԱՐՅ

ՌՈՒԷՆ, Հնախօս., Զ.

2

ՈՒԽՏ ԻԴՈՄԵՆԵԱՅ

Յանգգասից, առանց շէշտէլ-
իվերայ կալ, հասնաւ
Խուն ինչ, +էւ Է

Գնալ գիւրովին, Խեղէն+ ապանել
Աննուեր, ահաշո, ահաշո
Ձգել (յանձն), հրա-էրեւ (էր շէշտ)

Իգոմենէս որդի Դեկալիոնի, բռն Միկովայ, ընդ այլս ի թագաւորացն երթեալ էր ի պաշարումն Տրովադայ. և յետ կործանման քաղաքին իբրեւ դառնայր այսրէն, յարեաւ մորիկ սաստիկ, մինչև նաւապետին եւ ամենեցուն իսկ՝ որ փորձք էին նա-

ւարկութեան՝ համարել անհրաժեշտ ի վերայ հասեալ կորուստ: Ամենայն ոք առաջի աչաց նկատէր զմահ, ամենայն ոք տեսանէր զանդունդս բացեալ առ ի կլանել զնա, և ամենայն ոք ողբայր զաղէտս իւր՝ ոչ ալն ունելով տխուր հանգստեանն, յոր թաղելոցն և եթ վայելեն հոգիք՝ ընդ ստիւգականն անցեալք ընդ գետ: Յայնժամ Իգոմենեայ զաչս յերկինս ամբարձեալ՝ բազկատարած կարդայր առ Պոսիդոն. Լուր, աստուած հզօր, իշխեցող ալեաց ծովու, լո՛ւր հիքիս. եթէ լիցի տեսանել ինձ միանգամ զկրետէ՝ ապրեալ ի զայրագին մրրկացս, մատուցից քեզ զոհ՝ [զայն] որ նախ ելցէ ինձ ընդ առաջ:

Յայնմ վայրի որդի նորա անձկանօք տեսութեան հօրն՝ փուլ թայր ընդ առաջ նորա, գիրկս արկանել նմա. ոչ գիտէր հէքն՝ զի յօրհաս իւր ձեպէր: Մազապուր ի մրրկէն՝ անդր ի նաւահանգիս տըն ցանկալի ժամանեաց հայրն գոհանալով զՊոսիդոնէ՝ վասն ուխտիցն լսելի լինելոյ. այլ ծանեաւ անդէն թէ քանի՛ աղիտաբեր էր նմա այն: Անգստին նախազդեցիկ իմն գիղջ ընդ ուխտիւր անհանձար ճմլէր զսիրտ նորա. խիթայր հանդիպել իւրոցն, և թուէր նմա տեսանել [զայն] որ քան զամենեսեան սիրելի էր նմա: Իսկ անողոքելին ի դիս անողորմն Նեմեսիս, որ հսկէ ի պատուհաս մահկանացուաց՝ և մանաւանդ գոռոզ արքայից, մահահամբոյր աներեւոյթ ձեռամբն մղէր զԻգոմենէս յաղէտսն: Հասեալ ի ծովեզրն և այն ինչ զաչս ի վեր առեալ՝ զարհուրեալ ընկրկեցաւ նա ի տեսիլ որդեկին, և աչք իւր չուրջ յածեալ հետագօտէին զայլ ոք ի նուազ սիրելեացն՝ առ ի զոհ: Իսկ որդին զհայրենի պարանոցաւն անկեալ՝ ոչ կարէր ի վերայ կալ անկարեկիր ապշութեան հօրն, եւ տեսեալ զարտասուս նորա՝ ասէ. Առ ի՞նչ է տրտմութիւնդ քո, հայր, յետ բազմամեայ պանդխտութեան դարձ արարեալ յաթոռ քո ի ցնծութիւն որդեկիդ, եւ ընդէ՞ր տրտմեալ կաս. զի՞նչ մեղայ, զի դարձուցանես զաչս քո յինէն: Բայց հայրն հեղձամղձուկ ի վշտացն՝ վայրիկ մի անբարբառ՝ և ապա հառաչանօք ի խորոց urse՝ ասէ. Աւա՛ղ, զի՞նչ երդուայ քեզ, ո՛վ Պոսիդոն, քանի՛ ծանրագնի փրկեցեր զիս ի նաւաբեկութենէ. մատնեա՛ զիս անդրէն ալեաց և ծովու ի կոծումն, զի կորիցեմ ես, և որդեակն իմ կեցէ: Ահա արիւն իմ, աննուէր դիք, փոխանակեսցի արիւն իմ ընդ նորայն: Ասաց, և զոյգ ընդ բանին՝ մերկեաց (մերկացաւ) զդաշոյն գնալ զիւրովին. այլ որք մերձն կային հասին կալան արգելին զնա:

Անդ ծերունին Սոփրոնիմ՝ թարգման դիցն կամաց՝ եցոյց նմա, զի չէր ինչ հարկ մխել զձեռն իւր յարիւն որդեկին առ ի հաշտ առնելոյ զՊոսիդոն, և ասէր. Յանդուգն երգուար. անհաճոյ է դից՝ պաշտօն անգթութեան. զգո՛յշ չե՛ր չյաւելուլ ի մեղս երգմանդ զկատարումն նորին՝ հակառակ օրինաց բնութեան: Զե՛ն Պոսիդոնի զուարակս հարիւր սպիտակս քան զձիւն. հե՛ղ զարիւն նոցա շուրջ զծաղկապսակ բազնաւ նորա, և ծխեսցեն խունկք քո ի հոտ անուշից առաջի դիցն: Բայց Իդոմենէս՝ զլուխ ի վայր արկեալ՝ կայր անմուռնչ. բորբոքէր յաչս նորա մոլեգնութիւն. մահատիպ դիմաց նորա այլափոխեալ արագ արագ չըջէին գոյնք, և դողդոջէին անդամք նորա: Իսկ որդին ասէր. Ահաւասիկ ես, հայր իմ, ահաւասիկ ողբեալ քո պատրաստ ի մահ, առ ի հաշտ առնել զդիւս, մի՛ ձգեր ի վերայ քո զցասումն աստուածասաստ բարկութեանն. մեռայց մտադիւր, զի դու զերծանիցիս ի մահուանէ. հա՛ր զիս, հայր, մի՛ երկնչիր. չեմ ինչ վատասիրտ, և հօրդ առաքինւոյ անարժան որդի: Յայնժամ Իդոմենէս խելայեղ այսահարեալ իմն ի ժանտից դժոխսանոց, յանգգաստից ուրց մերձն կային՝ մխեաց զսուսերն ի սիրտ պատանւոյն, եւ յետս ձգեալ զայն ծխաշունչ արիւնաթաթաւ՝ մինչ կամէրն արկանել ի կողս իւր, դարձեալ ի վերայ հասեալ որք շուրջն կային՝ արգելին զնա:

Անկաւ մանուկն յարեան իւրում թաւալգոր. ծանրացան արտեանունք նորա ի ստուերս մահու, և աչք նորա կիսաբացք՝ առ խուն ինչ նշոյլ լուսոյ ո՛չ ժուժեալ՝ փակեցան ի սպառ: Որպէս շուշան չքնաղագեղ հարեալ առ արմին ի խոփ սայրասուր տապաստ անկանի ի դաշտի, չեւ կորուսեալ զգեղ ձիւնափայլ, չեւ զպայծառութիւն ակնապարար, այլ ոչ ևս ընդունի սնունդ ի յերկրէ և ոչ ևս կեայ, այսպէս զաւակն իդոմենեան իբրեւ զծաղիկ մատաղատունկ ի դեռաբուսիկ հասակին անկանէր հնձեալ: Յանհնարին վշտացն հայր նորա անգգայեալ՝ անգիտանայր ուր էրն, որ ինչ գործեալն էր, և զոր պարտէրն գործել. դանդաչէր տատանէր ընթանայր ի քաղաքն կոյս, հարցանելով զորդեկէն իւրմէ: Իսկ ամբոխն շարժեալ ի գութ ընդ աղէտս մանկանն, և զարհուրեալ ընդ խուժագուժ որդեսպանութիւն արքային՝ աղաղակէր և ասէր, եթէ Արդարադատ դից մատնեալ էր զնա ճիւղաց դժոխսանոց:

Թրգմ. Հ. Ն. ՀԻՒՐՄԻԻԶ.

ՖԵՆԵԼՈՆ. ՏԵԼԵՄԱԲ

ՄԱՀ ԻՊՊՈԼԻՏԱՅ

Մտալ ի կուես առնել (ձիւ),	Դեղնաւորք, դեղնաւոր
Շուռեալ, ասէր (հարակէլ (յիւ))	Կապուս, կողմնաւոր, իւրեւ
Բուռն հարկանել ի, բռնել	Անպարտաւոր, յանդիման իրաւ
Առաքուր, արդի արդի	Ապաժոյթ, վաղու արեւ
Սօս, ակ, հարաւոր	Յայթիւ կալ, լարուած ուղարկուած
Լոյծ դաւս (հիւր), ծով	Թեք, ծառ (ընթաց իրաւաւոր)
Անաստ, անասունէն	Այեք, օդ

Այն ինչ ի դրանց աստի Տրեզնէ քաղաքի եւ նա ընդ մեղ Բագմեալ ի կառս անդ իւր, կային ըզնովաւ լուռ իբրեւ ըզնա թիկնապահք թախծեալ, և գնայր դէպ ի Միկէնըս մըտայոյց, թողեալ ի ճօճ ըզձիւովք զերասանակարն տատանեալ. Սօս երկվարք, որք լի երբեմն ի վեհ աշխոյժ կառավարեալ, Արդ կորագլուխ տըխրահայեացք՝ թուէին նմա գոլ վշտակից: Զայն հնագին եւ ի խորոց ծովուն, այերք պըղտորեցան, եւ ի ծոցոյ երկրի հընչեաց եղերաձայն զարհուրելի Առ բարբառն հարկու պատասխանի տալով հեծմամբ. Արիւն ի սիրտըս մեր պաղեալ, և ի յայթիւ կացելոց Քրստմեցան բաշք երկվարաց. ի մըկանունո անդ լոյծ դաշտին Յորձնեռանդն յայնժամ ի վեր ամբառնայր լեա՛ղըն ջրակուտակ: Մատեան ալիքն, և փրփրադէզ բեկտեալ ի դուրս ժայթքիկն Հրե՛ս կատաղի՝ ահեղ եղջերքք զինեալ ի լայն ճակատուն, Զրահամորթ ծածկեալ իրանն ամբողջ ի թեփ դեղնաշորթ. Յուլ ամեհի, վիշապ անսաստ, ի ծամածուռ քընթըռնոց, Ի թեք գաւակ իւր գալարեալ. և սարսէին ծովեզերք Ի մըռնչել գազանին յերկարաձիգ ի մըռնչիւն: Երկինք ընդ հրէշըն վայրենի պակեան, երկիր սարսեցաւ. Պըղծեցան օդք, ծով որ ըզնայն ած՝ ընկըրկէր հաբեկեալ. Եւ բնաւք փախեան, ոչ ոք յուժպետ արիւթիւն խրախուսեաց. Ի մեհեան անդըր մերձակայ անկան բոլորք ապաստանել: Իպպոլիտ ևեթ՝ զաւակ արժանաւոր դիւցազին՝ Կացոյց ըզձիւ. բուռն ի գեղարդն հարեալ, ի հրէշ անդըր դիմեալ՝ Ի չեշտակի հարուած բանայր խոց լայնատարր ի կըշտին:

ի զայրոյթ և ի կըսկիծ նըհանգն ի վեր ընդոստուցեալ,
եկն առաթուր երկվարացն անկաւ անդէն մըռնչեւով.
Եւ թաւալգլոր ըզբոցաշունչ որկորն ի դէմս ածեալ նոցին՝
Ընկղոյզ ծածկեաց ըզձիանն ի հուր ի ծուխ և յապաժոյծ.
Ան ըզնոսա խռովեցոյց, և խուլ յայնժամ ևեթ վարչին՝
Հետեալ սաստից և շրուշակաց, մինչ նա զըաջան տագնապէր,
Ներկանէին կարմիր ըզսանձս յարկնախառն ի փըրփուր:

Ասեն տեսեալ իսկ յահագին աղմըկի անդ զոք ի դից՝
Մտրակ ի կուշտըս փոշելից երկվարացն առնելով:
Վարէ ընդ ժայռս ան ըզնոսա. ճըռնչեալ լիսեռնն բեկանի:

Ինքն ի պպոլիտ անվեհեր դէսակն ի կառարն խորտակեալս
Եւ ի բեկորսն ընդ օդս ի թիւ, անկանի՝ նդ սանձսն խառն ի խուռն:
Անողորմս այս տեսարան, ներեա խմուժըս վըշտի,
Լիցի աղբիւր ինձ յաւերթից լալեաց. տեսի, տէր արքայ,
Տեսի զորդին քո հէք ձրգեալ ի ձեռասուն ձիոցն ի քառ:
Յետս ըզձիանն կոչէր, նոքա սաստիւքըն սարտուցեալ
Գնային սրարչաւ. թաթաւէր համակ ի վէրս իրանն ողջոյն:
Հընչեաց դաշտավայրն յաղիողորմ աղաղակ մեր:
Բուռն ապա թափ նոցին մեղմեալ՝ ըզկայ առին ոչ ինչ հեռի
Ի վաղեմեացըն շիրմաց, ուր թագազանց հաւուց նորա
Պահլի աճիւն ցուրտ. դիմեցի ես անդր յոգևոց հանելով,
Անդր և թիկնապահք նորա ըզհետ իմ հասին,
Հետք ճապաղեաց արիական արեանն մեղ առաջնորդեալ.
Ժայռք ի նոցունց կարմրաներկք, փուշք և մացառք արիւնաթորք
Ըզկապուտ բոսորատիպ վարսիցն յինքեանըս բերէին:

Հասի առնա, ձայն ետու. նա կարկառեալ զաջ իւր առ իս,
Եբաց վայրիկ մի զառկայծեալ աչոն և անդրէն փակեալ՝ ասէ.
Երկինք զանմեղ կեանսն իմ բառնան, ո՛վ սիրեցեալըդ Թերամեն.
Եթէ երբեք հայրն իմ զերծեալ յաւուր միում ի պատրանաց՝
Ողբայցէ զանպարտակիր աղէտս որդւոյն, գողջիր նըմա,
Առ ի զբողոք արեան իմոյ և զբսուեռաց ցածուցանել,
Զի քաղցրութիւն արասցէ ընդ Արիկեայ, տացէ նըմա:

Աստ դիւցապն անչնչացեալ՝ զմարմինն ևեթ անկերպաբան
Եթող ի գիրկս իմ յաղթանակ տխրատեսիլ դիցըն ցասման,
Զոր և ոչ ակն հայրենի ըզնա կարող էր ճանաչել:

Թրգմ. Հ. Ե. ՀԻԻՐՄԻԻԶ ՌԱՍԻՆ, Փեդրա, Հանդես Ե, Եսսիլ Զ.

ԿԵՐՊԱՐԱՆՔ ԵՒ ԿԵՂԾԻՔ ԿՌԱՊԱՇՏՈՒԹԵԱՆ

Անպատեհութիւն, արտառոց բան,	ձգնել, վրանգի Դժ դնել, Ինչեւ
Կարիք, կերպ [այլընդարկութիւն]	Մեհեմազարդ (գոյ.), Դեհեմէ
Գլխագար, գլուխը խանգարող	պահպան՝ վերահսկող (néocore)
Գալ ի յանդիմանութիւն, յան-	Բանդագուցեալ, ցորած
դիմանալ, վարկաբեկութիւն	Անխեք, վախ՝ հախած չունեցող

Կռապաշտութիւն տկար իմն և անգոր կարծի, և դժուարաւ
իսկ առնուժք ի միտ՝ թէ այնչափ բռնութեան պէտք եղեն վասն
զնա քակելոյ: Այլ անպատեհութիւն ցուցանիցէ՝ թէ որչափ դժ-
ուարին էր առ յաղթել. եւ բարւոք խորհրդոցն խոտորուժն յայտ
առնիցէ՝ թէ զիա՛րդ եղծեալ եւ ապականեալ էր սկիզբնն: Աշ-
խարհս ի կռապաշտութեան ծերացեալ էր, եւ ի կուոցն թովչու-
թենէ խլացեալ՝ բարբառոյ բնութեանն չլսէր, որ հանապազ գգրո-
շելոցն բողոքէր: Արդ ո՞ր զօրութիւն բաւական էր արկանել ի
միտս մարդկան զճշմարիտն Աստուած՝ զոր ամենեւին իսկ մո-
ռացեալ էին, եւ զարթուցանել զազգ մարդկան ի զխաղարն
թմբութենէ:

Ամենայն զգայունք (զգայութիւնք), եւ համօրէն կարիք,
և բոլոր շահք ի վերայ կռապաշտութեանն կուռէին: Խաղ իմն և
խնճոյ էր այն. ուրախութիւնք եւ տեսիլք [թատերականք] եւ
անառակութիւն իսկ՝ ընդ Աստուծոյ պաշտօնն խառնէին: Տօնք
տարեկանաց նորա խաղք էին. և ոչ ուստեք ի կեանս մարդկան
այնպէս մերժեալ էր ամօթ, որպէս ի խորհրդոց պաշտաման
կռապաշտութեանն: Զիա՛րդ գայնալիս միսս եղծեալս՝ ի կարգս
կրօնիցն ճշմարտութեան ի զգաստն՝ ի խիստն՝ եւ ի հակառակոր-
դըն զգայնոց՝ և ի ցանկութիւն աներևոյթ բարութեանցն մարք
էր ածել: Պողոս ընդ Փելիկայ ոստիկանի Հրէաստանի խօսէր
վասն արդարութեան եւ ժուժկալութեան եւ հանդերձեալ դա-
տաստանին: Զահի հարեալ Փելիքս՝ ետ պատասխանի. Դու առ
այժմ երթ, և յորժամ ժամ լիցի՝ կոչեցից զքեզ: Որ անխիղճ
անխէթ յերկրաւոր բարութիւնս կամիցի վայելել, այնպիսին ար-
ժան համարի զայն բանս յապաղել եւ ի հեռի ինչ ժամանակ
ձգել:

Կամի՞ն և զհնարս շահիցն տեսանել, որ զմարդկօրէն իրս զամենայն շարժեն: Մինչդեռ եղծանել սկսանէր կռապաշտու- թիւնն յԱսիացւոց աշխարհին ի քարոզութենէն Պօղոսի, անդ ճար- տարքն և ձեռագէտք, որ զկեանս անձանց շահէին մեհեանս փոք- րիկս արծաթիս Արտեմեայ Եփեսացւոց գործելով, եկին կուտե- ցան, և որ ճարտարապետն էր արուեստին ասէ ցձեռագէտն՝ թէ շահն մեր խափանելոց է: Եւ ոչ միայն այս ճգնէ զմեր կողմնս գալ ի յանդիմանութիւն, այլ եւ զմեծին աստուածոյ Արտեմեայ զմեհեանն յոչինչ համարել. նա եւ քակելոց ևս իցէ մեծութիւն նորա, զոր ամենայն Ասիա և տիեզերք պաշտեն:

Քանի՞ բուռն և հզօր է շահ, և զիա՛րդ յանդգնի յորժամ յաստուածապաշտութեան կեղծիս կեղծաւորիցի: Աստի իսկ անհը- նարին յուղեցան ձեռագէտքն. ելին համօրէն միանգամայն իը- րեւ զմոլեկանս բանդագուշեալս շրջէին գոչէին՝ Մեծ է ԱՐՏԵՄԻՍ ԵՓԵՍԱՅԻՈՅ. եւ զուղեկիցսն Պօղոսի ձգեցին ի թէպտրոնն՝ ուր ամենայն քաղաքն խոնեալ էր: Յայնժամ մեծաբարբառ յանդը- նեալք գոչէին իբրեւ ժամս երկուս, եւ հնչէր հրապարակ քա- ղաքին ի ձայնէ բարբառոյ նոցա՝ թէ Մեծ է ԱՐՏԵՄԻՍ ԵՓԵՍԱՅԻՈՅ: Իսկ Պօղոս և ուղեկիցք նորա հազիւ յամբոխէ անտի մազապուր պրծանէին ի ձեռն հազարապետացն, զի մի՛ ևս աւելի անկարգ ինչ ի խռանն գործիցի: Յայսց շահից վերայ, որ ոմանց միայն էր, յաւել՛ դու և զշահս քրմացն՝ որ ընդ դիցն (ընդ դիսն) իւր- եանց անկանելոց էին. յաւել՛ յայնր վերայ և զքաղաքաց պար- ծանս՝ որ կռոցն պաշտամամբ երեւելի լինէին, որպէս Բաղաֆն Եփեսացւոց մեհենազարդ Արտեմեայ դիցն, ո՞ր տաճարաւն առա-ւելեալ իմն էր, և ո՞ր ի տար աշխարհաց բերեալ պատարագօք և ընծայիւք մեծացեալ էր յոյժ: Որպիսի՞ ինչ մրրիկ հակառակ ե-կեղեցւոյ՝ որ նորոգ ծնեալն էր՝ յառնելոց էր. և զի՞նչ զարմանք իցեն տեսանել՝ զի ա՛յլ իմն շահ մեծագոյն, այն է՝ աշխարհին (պե-տութեանն) օգուտ՝ զծերակոյտն եւ զազգն Հոռոմոց եւ զկայ-սերս յուղեալ դղրդիցէ:

Բազում ժամանակք էին, յորմէ հետէ ծերակուտին հրա-մանք արգելին զպաշտամունս օտարոտիս: Ընդ նոյն և թագա-ւորք հաճեալ էին, և ի խորհրդեան ուրեք խափանեցին զնորա-կրօնութիւնն, զի մի՛ խռովութիւնք ի քաղաքի լինիցին: Կար-ծէին իմն՝ թէ ի հիմանց խախտէր և խարխալէր քաղաքն Հոռո-մոց, յորժամ անարգէր ոք զդիսն նորա: Պարծէր Հռոմ թէ քա-

ղաք սուրբ իցէ ի բնէ, և հմայիւք ի սկզբանէ նուիրեալ: Փոքր միւս ևս և կարծէր՝ թէ քան յերկինս ի կապիսոյիոնին մանաւանդ մօտ իցէ Արամազդ, և կռոց պաշտամամբ զիւր յաղթութիւնսն ստացեալ համարէր: Նովին (այնու) և զազգս և զդիսն նոցա ընդ ձեռամբ նուաճեալ էր, քանզի այնպէս իմն համարէին ի ժա-մանակին յայնմիկ, եթէ դիցն հռոմայեցւոց պարտ իցէ ՏԵԱՐՍ ալլոց ազգաց դիցն լինել, զոր օրինակ և հռոմայեցիք ալլոց ի մարդկանէ տեսարք էին:

Թարգմ.

ՄԵԽԹԱՐԵԱՆ ՀԱՐՅ ՎԻՆՆԱՅԻ

ԲՈՍՈՒԵՏ (ՊՈՍԻԻԵ)

Խօսք վասն տիեզ. Պատմ. Բ.

5

Ե Գ Ի Պ Տ Ա Յ Ի Ք

Հաւօրէն, ահաւորաւ

Զօդ, էս

Գուցակել, էս

Կեիս հասարակ, հասարակ

Արհամարհ, չէ, ահաւորաւ

Առաջնորդ, հեղինակ, հասարակ

Բազում ինչ (էս), շար, շար ահա

Թրքաւ, լեզուաւ, առաւել [էս]

Դիւանաւորիւն, լեզուաւ

Ծնանելիք, ծնողք

Եզրպտացիք զառաջինն զկարգս առաջնորդութեան աշխար-հի կալան: Այս ազգ զգաստ և իմաստուն յառաջնմէ իսկ ծան-եաւ՝ թէ զի՛նչ ինչ ճշմարիտ կէտ (վախճան) օրինաց քաղաքի իցէ, որ է՝ զկեանս անդորր առնել և զժողովուրդս՝ երանելիս: Օգն՝ այնու զի ցանդ և միշտ միագոյն կերպարանս ունի յաշ-խարհի անդ նոցա՝ զմիտս նոցա հաստատունս և պնդակազմս առ-նէր: Եւ քանզի առաքինութիւն համօրէն ամենայն միաբանու-թեան հիմն է, վասն այնորիկ նոքա մեծաւ խնամակալութեամբ այնմ պատկառ կային: Գլխաւոր առաքինութիւն նոցա չնորհա-կալութիւնն էր: Քանզի երախտիք զօդ են հասարակաց և ա-ռանձինն միաբանութեան, և ո՞ր միանգամ ո՞ք զերախտիս երախ-տաւորին ծանիցէ, կամի զի և ինքն երախտաւոր առ ալլս գը-

տանիցի. եւ իբրեւ զապախտաւորութիւնն ոք ի բաց ի միջոյ բառնայցէ, յայնժամ այնպէս հաճոյ և հեշտական բարերարութիւնն գտանի, զի չիք ոք որ այնմ չիցէ յօժար:

Օրէնք նոցա յատակ էին և արգար, միաբանիչք քաղաքացեաց ընդ միմեանս: Եթէ ոք չփրկէր զհարստահարեալն և զնեղեալն իբրեւ ձեռնհաս էր, զնոյն կշիռ հասարակ պատիժս պատուհասից ընդ սպանողին կրէր: Եւ եթէ ոք չէր ձեռնհաս օգնել տառապելոյն, պարտ էր նմա զառաջնորդ բռնութեանն գուշակել: Սովին օրինակաւ իւրաքանչիւր քաղաքացի պահապան էր ընկերին, եւ բովանդակ աշխարհն միաբանեալ հակառակ չարագործացն:

Չէր օրէն չէր պատշաճ անպիտան ումեք յաշխարհին գտանել. յօրինաց անտի կարգեալ էր միում միում իւրաքանչիւր գործ առանձինն՝ զոր որդի ի հօրէ առնուին: Չմարթէր ումեք երկուս գործս միանգամայն ունել կամ զարուեստն փոփոխել, բայց և ամենայն արուեստք մեծարոյ եւ պատուական էին: Առ եզիպտացիս՝ քրմացն եւ զինուորաց առանձինն նշանակք էին պատուոյ, բայց և այլ ևս արուեստքն՝ եւ անարգագոյնք ևս՝ չէին ինչ արհամարհ. և մեղս իմն համարէին անարգել զքաղաքացիս՝ որ իւրեանց աշխատութեամբն յօգուտ հասարակաց նպաստ լինէին: Գործ մի էր հասարակաց ամենեցուն՝ ուսումն օրինաց և իմաստութեան, եւ ոչ ումեք, յորմէ եւ իցէ կարգէ, չէր օրէն տգիտանալ զիրս կրօնից և զյօրինուած (զոստիկանութիւն) քաղաքի: Չիք իսկ ուրեք ժողովուրդ իբրեւ զնոսս՝ որ այնպէս հաստատուն զիւր օրէնս և զսովորութիւնս պահեալ իցէ:

Դարձեալ կարգ գատաստանացն ևս բազում ինչ ի պահպանութիւն օրինացն նպաստ լինէր: Ի գլխաւոր քաղաքաց որոշեալ առնուին գատաւորս երեսուն՝ արս իմաստունս և զգաստասէրս՝ յորոց կայր ժողովն, որ զհամօրէն թագաւորութիւնն դատէր: Թագաւորն կարգէր նոցա հասս և ռոճիկս, որպէս զի յամենայն հոգոց տանն և ընտանեաց զերծեալ՝ զամենայն ժամանակս իւրեանց յայն և եթ ծախեսցեն, զի օրէնքն ամենայն ուրեք հաստատուն պահեսցին: Եւ զի մի՛ դիւրաւ խաբիցի ոք, զրով զիրսն վճարէին ի ժողովի անդ. երկուցեալ ի բաց փախչէին ի սնոտի ի թրթրակ շեղուի խաբէութենէ՝ որ զմիտս չլացուցանէ և զկարիսն գրգռէ (յուզէ զկիրս). ջանային զճմարտութիւնն ամենևին առանց պաճուճանաց պատմել: Եւ որք չունէին

ինչ գատախազութիւն և որոց արգարութեամբ էին կեանք նոցա, ի քննութենէ անաչառ ատենին ապրել նոքա կարէին:

Չէր համարձակ յեզիպտացոց աշխարհին զամենայն մեռեալս խառն ի խուռն անխտիր գովել, այլ հասարակաց գատաստանաւ պարտ և պատշաճ էր արժանի այնմ գտանել: Արդ՝ վաղվաղակի իբրեւ մեռանէր ոք՝ ի գատաստան զնա ածէին. անդ մատուցեալ խօսէր հասարակաց գատախազն, և եթէ յայտ առնէր և ցուցանէր ինչ՝ եթէ չար են կեանք նորա, անդէն զնորա յիշատակն գատապարտէին, և դիւանութեան իսկ չլինէր արժանի: Ժողովուրդն զարմացեալ սքանչանայր ի վերայ օրինացն զօրութեան՝ որ և յետ մահուն իշխէր. և վասն այսորիկ ամենեքին զահի հարեալ յօրինակէ անտի, փոյթ յանձին ունէին չառնել արհամարհ զյիշատակս իւրեանց և զանուն ազգատոհմին: Այլ եթէ յանցանս ինչ ի նմա չգտանէին, յայնժամ մեծաշուք փառաւորութեամբ յուղարկէին զնա. խօսէին բանս զովութեան զնմանէ, յորում ոչ ինչ բանք զազնուականութենէ տոհմին լինէին, զի ամենայն եզիպտացիք առհասարակ ազնուականք էին. և դարձեալ՝ ստոյգ գովութիւն զայն համարէին, զոր իւրով իսկ առանձինն գործովք ոք ստանայցէ:

Յայտ իսկ է ամենեցուն՝ եթէ որպիսի՛ խնամով եզիպտացիք զգիւակունս մեռելոց պահէին. և այժմ իսկ ի ամին ժամանակի ամենայն ուրեք զնոցա զմոսեալ դիւակունս գտանեմք. վասն որոյ և շնորհակալութիւն նոցա առ իւրեանց ծնանելիս մշտնջենաւոր էր. քանզի ուստեք իբրեւ զգիւակունս հարցն տեսանէին, վաղվաղակի զմտաւ ածեալ յիշէին զնոցա առաքինութիւն քաջութեան՝ զորմէ առհասարակ ամենայն աշխարհն վկայեալ էր. և նովին յօժարէին զհետ երթալ օրինացն՝ զոր նոխայն թողին:

Թրգմ. ՆՈՅՆՔ

ՆՈՅՆ, անդ, Գ.

Aga - Sarkisian
Library
Donated By
Arch. Vatché Hovsepian

ՄԵՌՈՅԻ ԿԱՐԾԻՔ ԶԱՍՏԵՂԱՅ

Ծննդաբաշխ, բախար աստուծոյն
Օրաշար, բեշ օր [բաշար
Ընդելանիմ = ընդելանում, վաշ-
ժամաշար, շար ժամ [բաշար

Աստուծոյ, Կախարդան Բեշ Կեշի,
Ձաղ, ծաղի, Խաղ [Ե-աշի
Քաղաքապետ, Կախարդան
Անարի, վաշար

Ազգք որ բնակեալ նըստէին յափըն մեծ այնըր գետոյ,
Որ արբուցեալ զեղիպտոս դառնայ ի չափ իւր յետոյ.
Վասն վըճիտ լինելոյ օդոց իւրեանց գաւառին՝
Ձաստեղաց դիրքս ճըշգիւ ի միտ քան զայլ ոք առին:
Եւ առ բարեւոք նըշմարել ըստ այլ և այլ շըրջանաց,
Կարգել կայան և անուն իմաստուն ազգըն ջանաց.
Բայց քանզի միշտ աչք նոցա էր ընդելեալ յերկրածին
Ճարակաւոր անասունս՝ որ աստ առ մեզ արածին,
Յայն սակըս զեզն և ըզխոյ յաստեղատունսն տարան,
Ըզզարգ հովտաց և բըլրոց վայելչութեան ամարան:
Իսկ թէ ո՛ր չա՛հ յանհանճար ի ցնորական հընարից
Այնց առաջնոց լեալ իցէ՝ և զայն իսկ յայտ արարից:
Քաղաքութեանն ցընոր անտի յաշխարհըս տեղաց
Ծընընդաբաշխ հըմայիւք պատճառաւոր աստեղաց:
Եթէ մանուկն ի Կըշոց աստեղատան ծընանի
Բարենըշան գալոց է, ըս վրիպելոցն բանի.
Իսկ թէ իցէ ի Կարճի աստեղատան ժամ նորին,
Ձար գայ, ասեն, և այդպէս բանդագուշեալ ցընորին:
Որատիոս դողայցէ երկուցեալ իմըն կարի,
Թէ գուցէ ոչ ի ժամ իւր դիպեցաւ աստըղ բարի.
Յանգիր գընացս աստեղաց հաստատութեան կամարին՝
Ըզպատահարըս մարդկան քաղեայք դրոշմեալ համարին...
Լուր ցո՛ր վայր միտք մարդկեղէնք գուղղորդըն բան կորուսին.
Յորժամ ցերեկ արեգակն և կամ ըզգայգըն լուսին
Ամփոփեցին զիւրեանց լոյս, խառնիճաղանճն անարի՝
Ձի մի՛ գիշեր տիրիցէ՝ բազում հընարս հընարի,
Կէսըն ձայնիւ գուշելով, կէսք ի բախիւն կաթսային

Փարատել իմն ըզխաւար աղջամըղջին յուսային:
Իսկ ո՛ւր թողից և զայն աստղ՝ ոյր գիսաւոր է անուն,
Ձոր այր առանց դըպրութեան և կասկածոտ ի մանուն,
Թէպէտեւ չէ, բայց կարծէ ըզնոյն պատճառըս չարի,
Եւ օրաշար ժամաշար անտի անձին համարի.
Իշխան, ասեն, մեռանի յորժամ նոյն աստըղ ծագէ.
Ձի՛նչ փոյթ է, այր դու, աստեղն ըզծիրանւոյ և զթագէ:
Այլ որ կարի ծաղուն է, յորժամ յանկարծ ի տանիս
Բու երգիցէ, տագնապեալ և զարհուրեալ գըտանիս:
Ոմըն նեղեալ յանըրջոց ի տուն դիւթին ընթանայ.
Ձի ոչ ի զուր զայնպիսիս հընարեցաւ սատանայ,
Կիսոց և դեղ բըժժանաց առեալ կապեալ ընդ անձին՝
Եւ ասղանեօքն և յուռթիւք զարդարին իմն առանձին.
Ի սընտոի յոյս կապեալ թողին չարեաց նըշանակ՝
Որ զայդ այդպէս խորհեցան և եղեն ձաղ և ծանակ:

Ազգս Թըգմ.

Հ. Մ. ԳԱՐԱԳԱՇ ՀՌԱԿԻՆՈՍ (ՌԱՍԻՆ), Երգ վասն Կրօնից, Ե.

7

ՍՈՒՏԱԿԱՍՊԱՍՆ ԵՒ ՄԱՐԴԱՀԱՆՈՅՆ

Առանց ինչ ընդ բանս ամելոյ, Ժմսիմ, Ժողիւ
Առանց արարելու՝ դիմարելու՝ Ունգ (յարդի), Դեշ
Ոգի կլանել, շաշն արշել Արկանելիք, հաքշելիք Լա
Որգոսայ, հրադարալ, շաշն Պաշտել, աստատել
Սուիչ, յայն, ասալ Մանուկ, Ժաշա
Լու ի լու, Լաշել Բարձիկ (Ե. Բարձկնեար)

Ա. Սուտակասպաս այն է՝ որ ճանապարհակից ումեք եղեալ, ասիցէ. Առնու ի միտ՝ թէ ո՛րպէս ի քեզ ակնկառոյց կան մարդիկդ. ոչ ումեք յորոց ի քաղաքիս են լինի այս՝ բաց ի քէն. երէկ գովեցար ի սրահին Ստոյիկեանց, ուր իբրեւ արք աւելի քան

զերեւոյն ակմբեալ էին, և զրոյցք ի մէջ անկան՝ թէ ո՛ր լաւագոյն իցէ. աստի (յինէն) սկսեալ՝ ամենեքեան ի վեր եւ ի վայր զքո անուն յեղյեղեցին: Եւ այլ ինչ այսպիսի ասելով՝ առնու զգուշութեամբ ի հանդերձէ նորա զծիւն փոքրիկ. եւ եթէ ունգ ինչ յարդի արկեալ իցէ հողմոյ ի վարսս գլխոյն՝ ծայրիւք մատանցն խնամով ի բաց քաղէ, ժմտի և ասէ. Տեսանե՞ս, երկու աւուրք են զի չեմ տեսեալ զքեզ, և ահա մօրուքդ ալեւորեալ է. սակայն և այնպէս առ տիովք հասակիդ՝ տակաւին ոչ ինչ ընդհատ յայլոց քաջութիւն են հերքդ: Եւ ի խօսել նորա՝ սաստէ այլոց լուռ լինել, և նմա լուռ լուռ գովէ զնա, և իբրեւ դադարիցէ [ի խօսելոյն]՝ ծափ զծափի հարկանէ, ձայն առնու՝ վկայէ թէ «բարւոք» խօսեցաւ: Ի կատակել նորա ցուրտ (ցրտութեամբ)՝ ծաղր արձակէ, և զձորձսն ընդ բերանն պնդէ, որպէս թէ ոչ կարացեալ ժոյժ ունել [ի ծաղուէ]: Ու յուղւոյ ընդ առաջ պատահիցեն՝ պատուէր տայ նոցա գտեղի առնուլ մինչև նա անցանիցէ: Եւ գնեալ տանձ եւ խնձոր՝ բերէ տայ որդւոց նորա ակնյանդիման նորին, և ողջագուրեալ ասէ. «Բարի հօր սիրուն ձագունք»: Եւ յորժամ նա հողաթափս գնիցէ՝ զոսնն բարեձեւ քան զորն լինել ասէ: Եւ եթէ առ բարեկամ ոք ուրեք գնացէ նա, յառաջեալ պատգամաւոր ընթանայ՝ թէ Առ քեզ գայ. և անդէն ընդ առաջ նորա դարձ արարեալ պատմէ՝ թէ Ազգ արարի: Առանց ընդ բանս ինչ ածելոյ և ոգի կլանելոյ կարող է պաշտել և յորգոստայն կանանց: Ի սեղանակիցն լինել, յառաջ քան զամենայն ոք ինքն ի գովութիւն առնու զգինին, և թէ մերձ բազմեալ իցէ՝ Ո՛հ, ասէ, ո՛րպէս յուշիկ ուտես. և առեալ ինչ ի սեղանոյն՝ Աղէ զա՛յս տես, ասէ, քանի՛ համեղ է: Եւ հարցանէ՝ թէ մսիցի՞, եւ խնդրիցէ՞ այլ ևս արկանելիս. և զայս ասացեալ ծածկէ զնա վերարկուաւ. և կարկառեալ յունկն նորա՝ շնչէ. և ի խօսելն ընդ այլս՝ ի նա ինքն կառուցեալ պիշ ունի զակն: Եւ ի թատերն յափըշտակեալ ի մանկանէն զբարձկնեարն՝ ինքնին արկանէ նմա: Զտանէ նորա ասէ՝ թէ Գեղեցկաչէն է, և զագարակէն՝ թէ Քաջատունկ, և զկենդանագրէն՝ թէ Ծղզրտահան: Եւ զլուխ ամենայնի, զամենայն ինչ ասել և առնել թուի սուտակասպասն, որովք կարծէ հաճոյ լինել:

Բ. Իսկ մարդահաճոյ նա է, որ ի հեռուստ [տեսեալ] զոք՝ ձայն արկեալ բարբառիցի և այլ զօրութեան կարդայցէ [զնա],

և յոյժ զարմանայցէ [ընդ նա] և երկոքումք ձեռք պինդ ունիցի [և ոչ թողուցու]. և սակաւիկ մի ուղեկցեալ հարցանիցէ՝ թէ ե՞րբ միւսանգամ տեսանիցէ զնա. և այլ ևս գովութիւնս նմա ասացեալ՝ այնպէս ուրեմն ի բաց գնացցէ: Նա ինքն եթէ յիւրաւարարութիւն կոչեսցի, ոչ միայն յորոյ կողմանէն կայ՝ նմա ևեթ հաճոյ լինել խնդրէ, այլ և ոսոխին, զի հասարակաց նոցա իրաւարար լինել թուիցի. եւ զեկացն ասէ թէ ուղիղ ևս քան զքաղաքացիսն իրաւաբանեն: Եւ եթէ ի ճաշ ուրեք հրաւիրեսցի, աղաչէ զկոչնատէրն ձայնել զորդիս իւր. և ի մտանել նոցա առ նա՝ Վա՛շ, ասէ, քան թուզ թզոյ՝ առաւել նման են սոքա հօր իւրեանց. և առ ինքն ձգեալ՝ համբուրէ, և նստուցեալ առ իւր՝ խաղայ ընդ նոսա ասելով. Տիկ, Տապարիկ. և թոյլ տայ նոցա ննջել ի գոգ իւր, թէպէտեւ նեղիցի: Եւ զտղայն առեալ ի ստնտուէն՝ ինքնին ծամէ եւ ջամբէ ինչ նմա, եւ ի սուրիս (կամ յաւաջս) մանկականս փաղաքշի, և ճարպիկ և ճարտար քան ըզհաւն (զպապն) կոչէ զնա:

Թրգմ. Հ. Ա. ԲԱԳՐԱՏՈՒՆԻ

ԹԵՈՓՐԱՍՏՈՍ, Նկարաւիւրհ

8

ՍՆԱՓԱՌՆ ԵՒ ՍՆԱՊԱՇՏՆ

Ուր առնել, զնա
Արեւայ, Կարեւոր
Սկզբուկ (Սկունդ), շէն
Ամղան, Վերաբիւ
Սաբաղիս, Փաշապառոց
ձայ, Կարեւոր զարեւ
Կոն, ճան, Վեգ (Կարաւա
Մահալ, Կարաւա

Պարիս, Կարեւոր զարեւ (Յ. πα-
Նկար, Կարեւոր զարեւ [բաշ-
Կիւսահմայ, Կարեւոր զարեւ
Վերան, Կարեւոր
Պարապ առնուլ, Կարեւոր զարեւ
Չարակնել, Կարեւոր զարեւ
Մկնսոյ, Կարեւոր զարեւ
Հերմափրոդիսական, Կարեւոր զարեւ

Ա. Սնափառ այնպիսի ոք է, որ թէ ի կոչունս ուրեք հրաւիրեցի փութայ ճեպէ առ կոչնաւսն հուպ բազմել յընթրիսն:

Զորդին ի Դեկտիս տանի փոքրել զհերան, և փոյթ մեծ ունի՝ զի սպասաւոր եթովպացի զկնի իւր չըջեսցի, և ի տալ ումեք մնաս ինչ արծաթոյ՝ ուշ առնէ զնորն տալ: Եւ թէ զեզն պատարագ մատուցէ, զմորթ խալամոյն եղջերօքն հանդերձ առաջի դրաց տանն ընդ ցից հանեալ վարսէ (կա՛ կախէ զձողոյ), շուրջ բոլորեալ զնովաւ պսակս մեծամեծս, զի որոց մտանենն երեւելի կայցէ՝ թէ զեզն է զենեալ: Եւ յէս ընդ ասպետսն ի հանդէս հեծաւնելոյ, ապա այնուհետեւ իջեալ յերիվարէն՝ զամենայն ինչ զայլ թողու ի մանուկն՝ դարձուցանել ի տուն, և ինքն զամղանն միայն արկեալ զիւրեւ՝ մտրակք յոտսն ճեմ առեալ զգնայ ի հրապարակի անդ: Եւ իբրեւ սկնդուկն իւր մեռանիցի, չիրիմ կանգնէ նմա և արձան, և գիր ի վերայ՝ թէ «Շառաւիղ Մեկիտինոյ»: Ժային՝ զոր ի տանն բուժանէ՝ ոչ մոռանայ գնել սանդղիկ, և առնէ վահանակ պղնձի, զի առեալ զայն ճային՝ ոստոստիցէ ընդ սանդղամատուռն: Եւ նուիրեալ օղ (կա՛ մանեակ) պղնձի մեհենին Սսկղեպեայ՝ այնչափ արկանէ ի նա պսակս, և [չփեալ] օծանէ զօր ամենայն՝ մինչև մաշեսցի: Ստէպ ստէպ սափրէ ըզգէսսն, և զատամուռն ունի սպիտակ փայլուն, եւ զգեսսն՝ որ դեռ ևս պատուականք (կա՛ պիտանիք) իցեն՝ ի բաց ընկենու ըզնոսա, և իւղովք անուշիւք օծանի հանապազօր: Ի հրապարակս զսեղանաւորօքն գայ, և ի կրթարանսն՝ անդ դեգերի ուր հուժկու մանկտին ընդ մարգս ելանեն, և ի տեսլարանս՝ յորժամ խաղք լինիցին՝ երթայ մօտ առ զօրավարսն նստի: Եւ ոչ մի ինչ յիւր պէտսն ո՛չ ստանայ՝ այլ առ օտարականս առաքէ [վաճառս] ի Բիւզանդիոն, ի Կիւզիկոն՝ շունս լակոնացիս, և մեղր Հիւմեստացի՝ ի Հոռոս: և ապա քաղաքացւոցն քարոզէ՝ թէ զայս ինչ և զայն գործեցի: Գիտէ և կապիկս ի տան սնուցանել և աղաւնիս սիկելիացիս, և ստանալ կոճս վայրի վթաց (կա՛ վէզս այծեմանց), և շիշս բոլորչիս Թուրիացիս, և խեղաթիւր մահակս (կա՛ գաւազանս գալարունս) ի Լակեդեմոնէ, և սրահակս նկարէնս անկուածոյս ի կերպարանս Պարսիկ արանց, և գաւիթ (մրցարան) ի պէտս ասպարիսի բռնամարտկաց եւ գնդաձգութեանց, եւ շուրջ յածեալ ցոյցս առնէ՝ տալ զայն ի սպաս իմաստասիրաց, զինաչարժից և նուագողաց: Եւ ինքն յետոյ ապա գայ մտանէ ի հանդէս անդր, զի այս ոք կամ այն ի հանդիսականացն ասիցէ՝ թէ Դորա իսկ է խաղետղդ: Գուն գործէ և առ պետական աւագորերոյն, զի զագդեցութիւն գոհից ինքն արասցէ առ ամբոխն, և զգեցեալ պատ-

մուճան պայծառ՝ պսակ ի գլուխ ելանէ առ նոսա և ասէ. Սրք արթնացիք, զոհեցաք նահապետքս զոհս մօրն աստուածոց եւ ընդունելի են պատարագք մեր և բարենշան, և դուք ի բարիսն վայելեսցիք: Ապա յետ այսր ազդարարութեան՝ գնայ ի տուն պատմել կնոջ իւրում՝ թէ ո՛րպէս առաւել քան զոր կամէրն յաջողեցաւ նմա ամենայն:

Բ. Մնապաշտ է, որոյ լուացեալ յաւուր չարի զձեռն եւ սրսկեալ զշուր սրբութեան, առեալ դափնի (տերեւ դափնեոյ) ի բերանն՝ այնպէս շրջի զօրն ցերեկ: Եւ զճանապարհայն՝ եթէ անցցէ զնովաւ կատու, չգնայ յառաջ՝ մինչև երթիցէ ոք ընդ այն, կամ թէ ինքն ընկենուցու քարինս երիս ի վերայ ճանապարհին: Յորժամ օձ ի տանն տեսանիցէ, եթէ պարիսն իցէ՝ զՍաբազիոս կարդայ, իսկ եթէ «սուրբ» ասացեալն, անդէն վաղվաղակի բազին կանգնէ: Որ ի կիցս ճանապարհաց Վեմֆ կայցեն օծեալք՝ մատուցեալ հեղու ի վերայ նոցա զշիշ իւղոյն, և ի գունս անկեալ երկիր պագանէ և գնայ: Եթէ մուկն զպարկ ալերն կրծիցէ, երթեալ զկիւսահմայ հարցանէ՝ զինչ գործել իցէ. և առեալ պատասխանի՝ թէ ե՛րթ տուր կարկատել մորթեգործին, ոչ անսայ, այլ ի բաց թողու զպարկն և զոհս ընդ այնր մատուցանէ: Ստէպ և յաճախ սրբէ զտուն իւր, ասելով թէ Եկատեայ թովչութիւնք ի ներքս կան անկեալ: Եթէ յերթալն ի տուն զբուր ձայն լսիցէ, խոսովի և գոչէ. Վե՛հդ Աթենաս. և այնպէս ապա անցեալ գնայ: Ոչ ի գերեզմանս ելանէ, ոչ յուղարկ մեռելոց և ոչ առ ծննդական կանայս առնու յանձն գնալ. այլ պիտոյ է ինձ, ասէ, սուրբ լինել ի պղծութենէ: Ի չորրորդս և յեթներորդս աւուրց (ի չորրորդ եւ ի քսան եւ չորրորդ աւուրս ամսեան) հրաման տայ զինի եփել ի տան, եւ ելեալ գնէ մրտենիս՝ կնդրուկ եւ արթալ. եւ մտեալ պսակէ զօրն ի բուն զհերմափրոդիտական դրօշեալսն. եւ իբրեւ երազ տեսանիցէ, գնայ առ երազահանս և իղձս և հաւադէտս, հարցանել՝ թէ առ ո՛ր զից կամ ի զիցուհեաց արժան իցէ յաղօթս կալ: Եւ ձօնեալ զանձն առ Որփէական խորհրդակատարսն՝ երթայ ամսոյ ամսոյ հանդերձ կնաւն. իսկ եթէ կինն չառնուցու պարապ, ածէ ընդ իւր զդայեակն և զորդիսն: Եւ եթէ ի ծով լողանալ կամիցի, և հայիցի ոք ընդ նա, խստորս զգլխովն արկանէ, զի մի՛ ոք չարակնեսցէ ի գեղ նորա: Եւ ելեալ ի կիցս փողոցաց՝ լուանայ զգլուխն, և կոչե-

ցեալ քրմուհիս՝ խնդրէ սրբել զինքն մկնստխով և սկնդկաւ (կամ գիտեալմը սկնդկի)։ Մոլի զոք կամ վերնոտ թէ տեսանիցէ, սոսկ կացեալ քստմեալ ի ծոցն թքանէ։

Թրգմ. ՆՈՅՆ

ՆՈՅՆ, անդ

9

ԴԻՍԵԻՍ ՅԱՆԴԻՄԱՆԵԱԼ ԿՇՏԱՄԲԷ ԶԹԵՐՍԻՏԷՍ

Ընկապնիմ, կապուել, շապուել
Խառնապանն (աժ.), գրեհէի
Չարակեղս, վարանոն
Ճամարսակել, շրախանել
Բծկան, արարաւոր
Դարով առնել, շախարել
Կորովեալ, կորացած՝ ծառ
Շամբելիմ, խեռաւ, խեռեղեւ

Շաղաւառուրքն, ցոյժ և քոն
Խեղ, շէլ [բաներ խոսող
Լորս, ծալ, լայն
Առաւիր, ի շուր
Լեզկ, լեբի
Չլարիմ, շեղուել, շախարաւ
Խուել (զոք), գեշ վարուել (մեկու
Լեպեցի, լեբի [մեկու]

Զոր ոք տեսեալ ի ռամկաց յաղաղակելն անդ ըմբռնէր՝
Հարկանէր զաւազանաւն և կըշտամբէր ի սաստ բանից.
«Այ չըւառ, նիստ անխըլիրտ, այլոց ձայնի լեր ունկընդիր՝
Որ ի վեր են քան ըզքեզ, դու վատասիրտ և ապիկար,
Ոչ մարտից ինչ երբեք՝ ոչ խորհրդոյ ի համարի.
Ոչ բոլոր աքայեցիքս արքայասցուք աստ ապաքէն.
Ձէ բարւոք բազմացն իշխել, մի ոք և եթ իշխան լիցի,
Մի թագաւոր, ում շնորհեաց կորովամիտ կրովեանն ճետ
Իրաւունս և զաւազան՝ թագաւորել ի վերայ մեր»։
Այսպէս սա ճոխ ճեմելով տայր բանակին դու և պատուէր,
Որ դարձեալ ի հրապարակ անդր ի նաւուց և ի վրանաց՝
Դիմէին ի ձայն հնչման, որպէս յորժամ գոչող ծովուն
Մռնչեն ալիք ի մեծ ափունս և գոռան խորք անդընդոց։
Արդ բազմեալ կային այլք ի նըստարանն և ընկապճեալք՝
Թերսիտէս դեռ ևս միայն շաղաւաշուրթն կարկաչէր

Որ հըմուտն էր ի սըրտին շաղփաղփ խօսից և խառնաղանձ՝
Առաւիր և անհեղեղ ճամարտակել ընդ թագաւորան՝
Որ զինչ և ծաղրածու թըւէր նըմա յԱրգիացիս։
Ոչ քան զայս ոք լեպեշտի՝ նդ իլիոնիւ եկեալ էր այր.
Խեղ աչօք և միով ոտամբըն կաղ և սապատողն,
Ուսքն ի լանջսն կորովեալք, իսկ ի վերուստ կուսէ սրագլուխ,
Եւ ի լեշկըն կառափին ցըցուէր անօսր աղուամազ սուղ։

Ատելի էր մանաւանդ Աքիլիսի և Ողիսեայ,
Զորքս ցանդ թըշնամանէր. այլ արդ զիւցազն Ագամեմոնի
Սուր ճըշիւ ձրգէր լուտանս. իսկ ընդ նըմին Աքայեցիքն
Անհընարին ոխացեալ ըզչարէին ի սիրտս իւրեանց,
Սակայն նա բարձրաբարբառ զԱգամեմոն առնէր դըսրով.
«Ատրիդէս, զի՞ տըրտընջես, կամ ի՞նչ իւրք իցես կարօտ.
Պըղընծով լի են վըրանքդ, և ի խորանսդ ընտիր ընտիր
Կանա՛յք կան բազոււմք, զորքս յառաջ քան զամենայն
Քեզ շնորհեմք Աքայեցիքս՝ յորժամ զաւար ինչ առնուցումք։
Մի թէ ոսկւոյ ևս կարօտիս՝ զի ի Տրովեանց քաջածիոց
յիլիոնէ առեալ բերցէ ոք ի փրկանս իւրոյ որդւոյն՝
Զոր ածիցեմ ես կալ և կապ, և կամ թէ այլ ոք յԱքայեանց։ . . .
Է՛ լորտք բըծկանք չարակեղտ, աքայուհիք՝ ո՛չ աքայիկք.
Օ՛ն ի տուն դարձցուք նաւուքս, և զգա լըքեալ թողցուք այսրէն,
Ըմբռնել հալել զպարգէսն աստ ի Տրոյա, զի գիտասցէ
Թէ իցե՞մք ինչ արդեօք օգուտ նըմին մեք, եթէ ոչ։
Որ և այժմ զԱքիլիւս՝ ազնւագոյն յոյժ քան զինքն այր՝
Անարգեաց, քանզի զպատիւն անձամբ կորդեալ յինքըն եհան։
Բայց ի սիրտ Աքիլիւայ բընաւ չիք մաղձ, այլ կայ յորսայս.
Թէ ոչ, Ատրիդ, օն և օն, յետին նըւագ խըւէիր զնա»։

Զայս ասաց նախատելով զԱգամեմոն զհովիւն ազանց
Թերսիտէս, առ որ իսկոյն հուպ Ողիսեա հասեալ զիւցազն
Եւ խեթիւ հայեցեալ ի նա սաստեաց ծանր բանիւ.
«Թերսիտէս լեզուագար, թէ և ճըռուող ճոռոմաբան,
Կարկեսջիր, մի՞ դու միայն ընդ թագաւորս խեռել ժրսիր.
Ոչ կարծեմ քան ըզքեզ վատթարագոյն զայլ ոք լինել
Յընդհանուրս՝ որ եկին ընդ Ատրիդեանս այսր յիլիոն . . .
Եթէ ա՛յլ ևս ինչ ըզքեզ գըտից շամբեալ՝ իբր աստ արդէն,
Մի՛ ևս ա՛յլ այնուհետեւ յուսս իւր կացցէ գլուխ Ողիսեայ,
Եւ ոչ յա՛յնմ ինչ հեճեճ Տելեմաքայ կոչիցիմ հայր,

եթէ ոչ կալեալ ըզքեզ և ի ձորձոց աշտի լերկեալ՝
 ի մեկնոցէդ ցըշապիկսդ և որ ծածկենքն զամօթոյսդ,
 Այնպէս ըզքեզ վարեցից յերազարթե նաւս յատենէս՝
 Գանալից կականաւոր չարակոչկոճ խայտառակեալ».

Զայս ասացեալ՝ ըզթիկունսն և զուսս եհար զաւազանաւն.
 Ինքն կարկամ կծկեցաւ, յաչացն անկան յորդ արտասուք:
 Երաշխէպ արիւնսներկ կապուտակեալ ել ի միջնողն
 Ընդ ցըպոյն ոսկեղինաւ. ի նիստ եղև նա պակուցեալ,
 Եւ կըսկըծեալ՝ այլանդակ հայեցուածով ջընջէր զարտուր:

Թրգմ. Հ. Ա. ԲԱԳՐԱՏՈՒՆԻ

ՀՈՄԵՐՈՍ, Իլիական Բ.

10

ԱՌԱՒԵԼՈՒԹԻՒՆՔ ԾԵՐՈՒԹԵԱՆ

Բարուր, պարտաւ, շարժաւի՛
 Յոր սակս, որոն համար
 ձոխուրիւն, հեղինակութիւն
 Ի սեւ կալ, Կեւել, Կեւեւալ
 Դարովուրիւն, պարտաւ, արգարաւ
 Զափ (աշ.), շարժաւ

Զպէսա առնել, հոգ շարժել
 Երգահան, ոչ բերգահ
 Պահանջիմ (հայ. ինոր.), Կեւեւ
 Յափշել, խափշաւ, Կեւել [Եւյշե
 Անխաւն, Կեւեւալ
 Զանգիսել, շարժաւ

Յորժամ միտ եղեալ հայկիմ, չորս բարուրս գտանեմ, յոր
 սակս եղուկ կարծիցի ծերութիւն: Նախ՝ զի ի գործոց խափա-
 նիցէ. երկրորդ անգամ՝ զի զմարմին տկարագոյն գործիցէ. եր-
 րորդ՝ զի գրեթէ յամենայն ցանկութեանց զրկիցէ. չորրորդ՝ զի
 չիցէ հեռի ի մահուանէ:

Թէ հաճոյ թուեսցի՝ գիտեսցուք տեսցուք՝ եթէ ո՛րչափ եւ
 քանի՛ արդարք եւ իրաւացիք մի մի իւրաքանչիւր ի պատճառաց
 անտի իցեն: Ի գործոց, ասեն, դադարեցուցանէ. յորո՞ց գործոց.
 յայնցանէ՞ ինչ արդեօք՝ որ ի մանկութեանն եւ ի զօրութեան
 գործիցին: Եւ արդ չգո՞ն ինչ ծերոց իրք, որք թէպէտ եւ տկար
 մարմնովք ո՛չ, սակայն մտօք մատակարարեսցին: Արդ՝ ծերքն

(հռոմայեցիք)՝ Մաքսիմոս, Փաբլիկիոս եւայլք, մինչդեռ խոր-
 հրդով եւ ձոխութեամբ պաշտպանէին քաղաքին՝ գործ ինչ ո՞չ
 վճարէին: Որք չառնուն յանձն՝ թէ ծերութիւն ընդ գործ ինչ
 գայցէ, չբերեն ի մէջ [բանս հաւանեցուցիչս], եւ նոցա նման
 են, որք զնաւավարէ ի նաւարկելն ասիցեն՝ թէ ոչ մի ինչ գործ
 գործէ. մինչ այլք ընդ կայման ելանեն, այլք ընդ տախտակա-
 մած յատակն ընթանան, կէսք զջուր միտցաւ [արտաքս] հա-
 նեն, իսկ նա զսամիսն ուղղիչ նաւին ի ձեռն առեալ ի խելսն
 նստի հանդարտիկ: [Թէպէտեւ նաւուղիղն] չառնէ զայն գոր պա-
 տանիքն գործիցեն, այլ մեծամեծս յոյժ եւ ազնուագոյնս գոր-
 ծիցէ: Ոչ զօրութեամբ կամ երազութեամբ կամ սաստկութեամբ
 մարմնոց մեծ ինչ իրք վճարիցին, այլ խորհրդով եւ իմաստու-
 թեամբ, յորոց ոչ միայն չէ սովոր վրիպել ծերութիւն, այլ եւ
 յաճախէ (աճէ) եւս նոքիմք: Թէ սոքա ի ծերսն չէին, ոչ զգըլ-
 խաւոր խորհրդականութիւնն մեր աւագք (նախնիք) ծերակոյտ
 կոչէին: Առ ի Լակեդեմոնացուց եւս, որ զմեծ իշխանութիւնն
 ունիցին՝ նոյնպէս ծերք կոչին, որպէս եւ ենն իսկ. եւ եթէ կա-
 միցիք ընթեռնուլ կամ լսել զարսաֆնցն, գտանիցէք զի քաղաքք
 մեծամեծք ի ծերոց կանգնեալք եւ հաստատեալք՝ յերիտասար-
 դաց կործանեցան: «Ասա՛, զիմորդ զայնչափ քաղաքն ձեր այն-
 պէս վաղ կորուսէք»: Քանզի ցնա՝ որ այնպէսն հարցանէր՝ որ-
 պէս ի Նեւիոսի խաղսն կայ, այլովք հանդերձ եւ այս պատաս-
 խանի տուաւ. «Յառաջ զային ճարտարախօսք նորք, անհանճարք,
 երիտասարդք»: Քանզի յանդգնութիւն ծաղիկ հասակի է. իմաս-
 տութիւն (խոհականութիւն)՝ ալեւորեալ տիոց: — Այլ ուշ յիշա-
 տակացն նուազէ: Առնում յանձն, թէ զայն չկրթիցես, կամ թէ
 ի բնէ հեղգագոյն իցես: Թեմեստուկէս զամենեցուն քաղաքացեաց
 զանուանս զիտէր. արդ՝ մի՛ թէ համարիցի՞ք զնմանէ՝ թէ յորժամ
 յառաջագէմն լեալ իցէ հասակաւ՝ ուր Արիստիդէսն իցէ զնա Լիւ-
 սիմաքոս կոչեալ ողջոյն տայցէ: Եւ ոչ զծերոյ ումեքէ լուայ՝
 զի մոռացաւ թէ յորժամ վայրի զգանձն թագոյց: Կան մնան ծե-
 րոց հանճարք, թէ միայն փոյթն եւ յօժարութիւն ի տեւ կայցէ:
 Սոփոկղէս ի պարարտ ծերութեան երգահան երեւեցաւ, եւ վասն
 նորին փութոյ, իբրեւ տան իրաց չպէտս թուէր առնել, դատա-
 փետ ատենաքարչ յիւրոց որդւոց ի հրապարակ կոչեցաւ, զի զնա՝
 իբրեւ աղճատեալ եւ ի մտաց անկեալ՝ ի տանն իրաց մերժիցեն
 դատաւորք: Ասի թէ յայնժամ ծերն՝ զառասպելն (զողբերգու-

թիւնն)՝ զ«Ճգլպոս ի Կողոնա»՝ զոր ի ձեռին ունէր եւ ի ժամանակին յայնմիկ գրեալ էր՝ ընթերցաւ առաջի դատաւորացն, եւ հարց թէ այն երգ աղճատելո՞յ ինչ թուիցի։ Իբրեւ զայն ընթերցաւ, ի վճռոյ դատաւորացն զերծաւ։

Եկեսցուք ի միւս եւս դսրովութիւն ծերութեանն։ Ոչ ցանկամ ինչ այժմ ընդ ոյժ եւ ընդ զօրութիւն առն երիտասարդի, որպէս յերիտասարդութեան՝ չըղձանայի զզօրութիւն ցլուց եւ զփլաց։ Զանգիտեմ թէ գուցէ տկարանայցէ ծերութեամբ ճարտարախօսն. քանզի գործ նորա ոչ մտաց միայն է, այլ ուժոյ եւս, եւ զօրութեան։ Այլ ոչ գիտեմ զիա՛րդ կամ՝ որո՞վ օրինակաւ բարբառ ալեւորացն ի ծերութեան պայծառանայ, եւ վայելուչ է բան ծերոյ, հանդարտ եւ ցածուն. եւ բազում անգամ գեղեցիկ եւ մեղմական ճառք ծերոյ ճարտարախօսի՝ ինքնին ի՛ւր ունկնդրութիւն գործէ։ Մի՛ թէ զայն եւս զօրութիւն չթողուցո՞ւմք ծերութեան, զի զերիտասարդսն ուսուցանիցէ եւ խրատիցէ, եւ առ ամենայն իսկ պաշտամանցն պարտոյս թեքեալ կազմիցէ։ Թէպէտեւ այն զօրութեան նուազութիւն բազում անգամ յերիտասարդութեանն չարեաց (յանառակութեանց) գործի եւ ոչ ծերութեան. քանզի երիտասարդութիւն ցանկասէր եւ անխառն՝ մարմին տկարացեալ աւանդէ ծերութեան։ Տեսանէ՞ք զիա՛րդ ի Հոմերոսի գիրսն՝ բազում անգամ նեստոր զիւր առաքինութիւնսն քարոզէ։ Եւ որպէս Հոմերոս ասէ՝ ի նորա լեզուէն քան զմեղր եւս քաղցրագոյն հոսէր բանն. եւ ոչ կարօտանայր ինչ իւր մարմնոյ զօրութեամբ առ այնպիսի քաղցրութիւնն. եւ սակայն զօրավարն Յունաց աշխարհին (Ագամեմնոն) չըղձանայ թէ տասն Ալիակայ (Էասայ) նմանս ունիցի, այլ թէ նեստորի, զոր եթէ դէպք տային, համարի թէ վաղ կորնչէր Տրովացուց քաղաքն։ . . . Զի՞ք զօրութիւն ի ծերութեան։ Բայց չպահանջեն զօրութիւն ի ծերութենէ. զի ըստ օրինաց եւ ըստ սովորութեանց զերծ է հասակ մեր յայնպիսի վաստակոց՝ զորս չէ մարթ առանց զօրութեան բառնալ. վասն որոյ ոչ միայն զոր չկարեմք, այլ եւ ոչ որչափ ինչ կարեմքս, պահանջիմք։ Այլ գոն բազում ծերք այնպէս դողդոջոտք, զի ոչ մի ինչ գործ կամ կենաց պատշաճս ամենեւին մարթեն վճարել։ Այլ եւ այն չէ ինչ առանձինն ծերութեան, այլ առհասարակ հիւանդութեան։ Զի՞նչ զարմանք իցեն թէ ի ծերսն երբեմն հիւանդք իցեն, ուր եւ երիտասարդք

իսկ յայնմանէ ապրել ոչ կարեն։ Այլ պարտ եւ պատշաճ է հաւանակ կալ ծերութեանն, եւ բազում փութով զնորա թերակատարութիւնն լնուլ։ Պարտ է իբրեւ ընդ ախտի ցաւոց՝ այնպէս ընդ ծերութեանն կռուել։ Պարտ է զպայման առողջութեանն ունել. չափ ինչ կրթութիւն ի կիր արկանել. այնչափ ինչ ուտել եւ ըմպել զի արծարծեսցի զօրութիւնն եւ մի նեղիցի։ Եւ ոչ մարմնոյ միայն պարտ իցէ դարման տանել, այլ եւ մտացն եւ ոգւոց յոյժ իսկ առաւել։ Զի եւ նոքա, թէ ոչ ի ճրագ ձէթ արկանիցես, չիջանին յափշին ծերութեամբ։ Եւ մարմինք աշխատութեամբ եւ կրթութեամբ ծանրանան, իսկ ոգիքն վարժեալք թեթեւագոյնք լինին։

Թրգմ. Հ. ՅՈՎՍԷՓ ԳԱՅԸՐՃԵԱՆՅ ԿԻԿԵՐՈՆ, Վասն ծերութեան

II

ԱՌԱԽԵԼՈՒԹԻՒՆՔ ԾԵՐՈՒԹԵԱՆ

(Յաջորդ մասն լեւոյն)

Վնաս, յանգան, աճապարանքիւն	Խրատիմ, արդիւ, իրմիւն
Վարձակ, երգող խաղող կէն	Արձակեւասանակ, անասն
Ախարակի, բնական կերպեր	Փարգաս, աս - լիցի
Տիպուրիւն, անհասունքիւն	Իշխանութիւն, արժանապատիւ
Խանձ, կեր, խոյժ	Վայելչութիւն, վայել [լիւն]

Գայ այսուհետեւ երրորդ դսրովութիւն ծերութեան. զի ասեն թէ ի փափկութեանց եւ ի ցանկութեանց անկանիցի։ Ո՛հ մեծապայծառ պարգեւի տիոցն, քանզի արդարեւ հանէ ի մէնջ զայն՝ որ չարաչար իմն յերիտասարդութեանն է։ Առէք ի ձեռս, երիտասարդք առաքինիք, զհին ճառս Արքիւտեայ տարենտացույ առն մեծի եւ աւագի. ոչ մի ինչ զլիսաւոր ժանտագործ ցաւս քան զմարմնոյ ցանկութիւն, ասէր, տուեալ յախտարակաց. եւ այնր ցանկութեան անյագ տենչանք խառն ի խուռն եւ արձակեւասանակ գրգռեն առ ստանալ [յոր փափագին]։ Եւ թէ անտի

աշխարհի մատնութիւնք, անտի հասարակաց իրաց կործանմունք ծնանին, անտի գաղտագողի պատգամադնաց ի թշնամիս լինել, եւ ամենեւին չիք իսկ ինչ եղեւն եւ ոճիր՝ յոր չգրգիցեն տենչանք ցանկութեան, եւ բնաւ իսկ յոռութիւնք ոչ այլ ուստեք հրապուրեալ գրգռին թէ ոչ ի ցանկութենէ. և փոխանակ զի բնութեան և կամ դիշ ուրուօ ոչ ինչ ազնուագոյն քան զմիտս մարդոյն տուեալ իցի, այնմ աստուածեղէն պարգեւին չիք ինչ այնպէս թշնամի՝ որպէս զցանկութիւն: Նմին իրի՝ չիք ինչ այնպէս զազիր և ժանտաբեր քան զցանկութիւն, զի թէ մեծ իմն և երկարագոյն իցէ այն, չիջուցանէ զամենայն հոգւոյն զլուսաւորութիւն: Եթէ զցանկութիւն մտօք և իմաստութեամբ չկարիցեմք քամահել (արհամարհել)՝ պարտեպատշաճ է յոյժ շնորհակալ ծերութեանն լինել, զի զոր չէ՝ արժան՝ չառնէ մեզ հաճոյ: Քանզի արգել լինի խորհրդոյ՝ ցանկութիւն, թշնամի է իմաստութեան, եւ, որպէս բանից կարգ է ասել, շլացուցանէ զաչս մտաց, եւ ընդ առաքինութեան չուսի ինչ հաղորդութիւն: Ի կոչունան, ասեն, չվայելիցէ ծերութիւնն, և ի բազմախորտիկ սեղանսն յարգարեալս և ի յաճախ գինըմպելիս. — ապա ուրեմն և ի գինեգինութենէ և ի տհալութենէ և ի քնահատն լինելոյ ազատ և ի վերէ: Բայց եթէ շնորհել ինչ պարտ իցէ ցանկութեանն, քանզի նորա ողորջանացն չլինիմք դիւրաւ դիմագարծ, — և Պղատոն աստուածեղէն մտօք «կեր չարեաց» զցանկութիւնն անուանէ՝ քանզի ի նովին ըմբռնին մարդիկ՝ որպէս խանծիւ ձկունք, — թէպէտեւ յանչափ կոչունս չվայելէ ծերութիւն, սակայն ի չափ ինչ խրատունս մարթի ուրախ լինել: Այլ թերեւ ի ծերսն չգոն խտիղքն տենչանաց. առնում և ես յանձն, նա և ոչ բուռն ցանկութիւն այնպիսի իրաց գոյ ի նոսա: Զէ ինչ ծանր և դժուարին, որում ոչն ցանկաս, չուսնել: Քաջիկ ասաց Սոփոկլէս յորժամ ծերն էր և եհարց ոք ցնա թէ վարիցի՝ Աստղըկան ցանկութեամբ. Օ՛ն անդր, ասէ, փարգաստ, քաւ լիցի. զի մտադիւր իսկ ի նմանէ իբրեւ յաղիտարար տեառնէ և ի մոլելոյ ելի մազապուր փախստեայ: Թէպէտեւ ոչ զրկիցի որ ոչն ցանկանայցէ, իսկ ես ասեմ՝ թէ և՛ս հեշտականագոյն է քան զվայելելն՝ չցանկալ: Նա և այն փոքր ինչ իցէ, մնացն իբրեւ ի վարձու ունել զամենայն ցանկութիւն և զփառս և զհամօրէն կիրս, զի համակ ընդ իւր լինիցին և ընդ իւր կեցեն: Եթէ ունիցի ինչ ծերութիւն իբրեւ ճարակ փութոյ (խոկման) և ուսման, չիք ինչ քաղցր քան զպարապորդ ծերու-

թիւն: Գիտեմք զի Կ. Գալլոս գող մեռանէր ի ջանս անդ վաստակոցն չափելոյ զերկինս և զերկիր, և քանի՞ն ուրախ լինէր նա, յորժամ զարեգական և զլուսնի նուագութիւն կանխագոյն պատմէր բազում ժամանակօք: Արդ՝ զբազում ծերս ի նոյն փոյթ վառեալս բորբոքեալս տեսանեմք: Եւ Մ. Կեթեգոս՝ զոր յիրաւի Ուղեղ հաւանեցուցիչ կոչիցէ Եննիոս (քերթողն)՝ քանի՞ն փութով եւ ի ծերութեանն ի ճարտարխօսութիւն կրթէր: Եւ արդ՝ զինչ այն կոչնոց եւ խաղուց եւ վարձակացն վայելչութիւնք իցեն՝ յորժամ այնպիսի վայելչութեանց դնիցին համեմատ: Մանաւանդ զի այս ամենայն ջանք վաստակոց են ուսման վարդապետութեան, որք յանձինս իմաստնոցն եւ բարուք խրատելոցն զոյգ ընդ տիոցն աճեցեալ զարգանայցեն. որպէսզի եւանիցէ ի գլուխ սքանչելի բանն Սողոմոնի զոր զանձնէ ասաց, թէ բազում ինչ հանապազօր ուսեալ՝ այնպէս ծերանայցէ. եւ քան զայն չէ ինչ մարթ եւ հնար թէ իցէ ինչ յաճախագոյն ուրախութիւն: Բայց յուշ լիցի ձեզ թէ ամենեւին զայն ծերութիւն յարգեմ՝ որ մանկութեանն հիմամբք հաստատեալ կայցէ. եւ թէ եղուկ այն ծերութիւն է որ բանիւք անձինս պաշտպանիցէ: Ոչ ալիք, ոչ խորշք յանկարծակի վաղվաղակի զիշխանութիւնն մարթեն ի բաց հանել, այլ առաջին հասակն՝ որ պարկեշտութեամբ անցեալ իցէ՝ զվերջին տոհմականս արգեանց իշխանութեանն առնու: Քանզի և այնք իսկ մեծարանաց են՝ որ թեթեւագոյնք և հասարակաց իմն կարծիցին. ողջոյն տալ, մերձենալ, հրաժեշտ առնուլ, յոտն կալ, խորհուրդ հարցանել, որք և առ ի մէնջ և յայլ ևս քաղաքս՝ որ ազնուական բարս ունիցին՝ հաւաստեալ կան պահին: Զլիւսմանդրեայ Լակեդեմոնացւոյ պատմին թէ սովոր էր ասել՝ եթէ Լակեդեմոնացւոց քաղաքն պարկեշտագոյն իմն բնակութիւն իցէ ծերոցն: Զի եւ ի յիշատակարանս իմն կայ՝ թէ յորժամ յԱթենացւոց քաղաքի, ի խաղսն, եկն ծեր այր ի թատրն, ի բազմամբոխ ժողովի անդ չտուաւ նմա տեղի ուրեք յիւրոց քաղաքացեաց, իսկ իբրեւ առ Լակեդեմոնացիս մատեալ, ամենեքին յոտն կացին և զծերն առեալ նստուցին: Արդ այսպէս՝ որչափ յառաջ ոք մատչիցի տիովք, դոյնչափ զկարծեաց եւ զմտաց զառաջին իշխանութիւնն ունիցի: Արդ՝ զինչ ցանկութիւնքն իցեն մարմնոյ՝ յորժամ ընդ ճոխութեանն վարձուց համեմատեալ կշռիցին:

Կան մնան և չորրորդ պատճառք, որ թուի թէ աւելագոյն

զմեր հասակս նեղեալ տազնապիցէ. մահուն մերձենալ. որում
և չէ մարթ թէ կարի հեռի ի ծերութենէ իցէ: Ո՞հ թշուառական
ծերոյն, որ յայնչափ երկայն տիս չառ ի միտ թէ պարտ է զմահ
արհամարհել. . . Այլ եկից ի մահն հասեալ ի վերայ. զի՞նչ այն
վնաս իցէ ծերութեան, եթէ զնոյն և յերիտասարդութեան է տե-
սանել, զի հասարակաց ամենայն հասակաց է մահ: Այլ ալն ու-
նի, ասեն, երիտասարդն թէ ընդ երկար կեցցէ, իսկ ծերն չմար-
թի նմին ալն ունել: Այլ նովիմք քան զերիտասարդն՝ եւս ազ-
նուագոյն է ծերն. զի յայն ինչ զոր նայն յուսայ՝ սա եհաս. նա
ընդ երկար կամի կեալ, և սա երկարագոյն եկեաց: Եւ սակայն,
ո՞վ բարերար զիք, ո՞ր այն երկարագոյն կեանք իցեն ի կեանս
մարդկան: Զամենայն ինչ՝ որ ըստ բնութեանն լինիցին առ բար-
ւոքս պարտ է ունել, և զի՞նչ ինչ այնպէս ըստ բնութեան իցէ՝
որպէս ծերոցն մեռանել. եւ ինձ այնչափ քաղցր և հեշտական
է, զի որչափ մօտագոյն ի մահ անդր մատչիցիմ, իբրեւ զցամաք
տեսանել համարիցիմ, եւ թէ յերկայն նաւարկութենէ ի նաւա-
հանգիստ հասանելոց եմ: Եւ կենաց բարւոք վախճան այն է՝
յորժամ ողջ միտքն իցեն եւ այլ եւս զգայունք, եւ ինքն զիւր
գործ՝ զոր միախուռն ի մի վայր գումարեալ յօգեաց բնութիւնն,
քակիցէ: Վասն որոյ Պիլթագորաս արգելու առանց իշխանին
հրաման տալոյ՝ այն իսկ է Աստուծոյ՝ ի պահպանութենէ եւ ի
կալից կենդանութեան ի բաց գնալ: Կայ իսկ արձանագիր Սողոմոնի
իմաստնոյ, յորում յայտ առնէ թէ չեն իւր կամք, զի առանց
վշտաց եւ հեծութեանց բարեկամացն իցէ մահ իւր: Գիտեմ թէ
սիրելի իւրոցն կամի լինել. այլ ոչ գիտեմ թէ ազնուագոյն ինչ
արդեօք եննիոս [ասաց]. Մի ոք զիս արձանագրեալ պատկերեց, եւ
մի՛ ոք ողբովք յուղարկեցէ զիս: Զհամարի աշխարանաց զմահն՝
զորոյ զհետ գայցէ անմահութիւն:

Թրգմ. ՆՈՅՆ

ՆՈՅՆ, անդ

12

Պ Ո Լ Լ Ի Ո Ն

(Գարձ Ոսկեղինիկ դարուն ըստ Սիբիլական պատգամաց)

Ելանել, Վեհալիւ	Կասիմոն, Կեսալ ի Կասա (Կարսին)
Կուսական տաղ, Կահայի Կիլիկի	Ամոմոն, Կահայի Կիլիկի
Գաղան, Գեշ Կահայի Կիլիկի	Զառիկ, Կահայի Կիլիկի
Կոյս = Ասրեա, Կարսի Կիլիկի	Յաւիտեան, Կարսի Կիլիկի
Ասեւուր, Կարսի Կիլիկի	Յանկարծ (Չ.), Կարսի Կիլիկի
Ականք, Կահայի Կիլիկի	Տարրել, Կարսի Կիլիկի
Ոլորս, Կահայի Կիլիկի	Իւ, Կարսի Կիլիկի
Պատաղին, Կահայի Կիլիկի	Փոցղ, Կարսի Կիլիկի

Սիկելեան Մուսայք, առէք վրսեմագոյնս ինչ երգեսցուք.
Ոչ բոլորից Կիլիկի թուփք և ցածուն են մոչենիք.
Զանտառս ի յերգ առցուք, ո՞ն, ի ճահ անտառք են բլրեշխին:
Դարձաւ Կուսականին այժմիկ տաղի նախկինն այն դար.
Շրջանացն յաւիտենից կարգ մեծ ըսկիզբն առնու անդրէն.
Դարձ այժմիկ առնէ կոյսն, և դարձ Կրոմեանն արքայութիւն.
Նոր այժմ աւասիկ իջանէ զարմ յերկնից բարձանց:
Մերձ ևեթ եթէ կացցես դու զգաստասէրդ Լուկինա
Մանկանն նորածնի, իւ երկաթեայն առեալ դադար՝
Ընդ հանուր տիեզերս յարիցէ դարն ոսկեղինիկ:
Կենակից լինի նա դից, և ըզգիւցազն որեարն ընդ դիս
Տեսցէ պարակից, և տեսցի ինքն իսկ ի նոցունց.
Եւ տիրեսցէ ընդ տիեզերս ուղղութեամբք հօրն անդորրացեալս:
Այլ քեզ ի ձօն նախընծայ ածցէ երկիր ինքնայորդոր
Նարդոս վայրի, ո՞վ մանկիկ, ընդ պատաղի՞ թափառական
Եւ խառն ընդ կասիմոն յորդեալ ականթ գեղածիծաղ:
Այժք ինքնին ուռուցիկ պըտկունս ի տուն ածցեն կաթամբ.
Մի՛ յառիւծուց ամենեաց երկընչիցի խաշն և անդեայ:
Եւ որորա՛ն քո ծաղկունս անուշահոտս բըխեսցէ.
Մեռցի իժ, և մեռցի՛ դըրուժան խոտըն չարաթոյն.
Ծընցի ամոմոն համայն ուրեք ասորական:

Այն ինչ ապա զգիւցազանց դըրուատ և զհօր քո զարութիւնս
 Ընթեռնուլ կարիցես և գիտել զի՛նչ է լաւութիւն,
 Արտորայք ի հաւուն տակաւ ի հասկ խարտեշասցին.
 Ի գաղձըն մոլախոտ՝ ողկոյզ ի կախ կայցէ խայծեալ,
 Եւ կաղնիք կարծրաբունք քըրտնեսցին մեղըր ցօղազանգ:
 Աստուոր ապա Տիոց այն ինչ ամեալ քեզ զաւագոյթ՝
 Տեղի նաւազն իսկ ի ծովէ տացէ, և մի՛ լաստ եղենեայ
 Վաճառ ընդ վաճառս յայնժամ՝ գնասցէ փոխանակել:
 Զամենայն ինչ ամենայն ուրեք յայնժամ բերցէ երկիր.
 Ոչ ըզփոցդ անդաստան, ոչ ըզյօտոց կրեսցէ այգի.
 Անդ զեզինս ի լըծոյ լուծցէ հուժկու արօրադիր.
 Եւ ոչ ասր ի պէսպէս երանգս ուսցի կեղծաւորել,
 Այլ ի մարգս անդ ինքն իսկ խոյ մերթ ի կարմիր քրքմատեսակ
 Տարբեալ ըզգեղմն իւր, և մերթ վայելչագեղ ծիրանեփնեալ.
 Զառիկ զամիկս ինքնակամ ըզգեցուցէ նարակաւորս:
 Ընթացէ՛ք, դարձք այդպիսիք, զիցն անյեղլի կացցէ հրաման...
 Ի բարձր ի բարձ Ե՛ւ ամբարձիր, վաղ իսկ հասցէ քեզ ժամանակ,
 Ո՛վ սիրասուն գիցըն զաւակ, և սանըդ վեհ Որմըզդական.
 Տե՛ս զոլորտըս խորանարդ բեռամբըն ճօճ առեալ ի թինդ,
 Զերկիր և զերկին անդընդախոր և զծով ծաւալ.
 Տես ի՛բր ընդ գալուստ յաւիտենին հըրճուին բընաւք:
 Երկարածիկ եթէ յանկա՛րծ մնայցէ կենաց մասն ինձ վերջին,
 Եւ զքո երգել արութիւնս որչափ ինչ բաւ է ինձ ոգի,
 Ոչ Թրակացւոյն Որփէի տեղի տաղիւք տաց, ոչ Լինեայ.
 Ինքն իսկ Պան ընդ իս ի լուր Արկադիոյ թէ մըրցեսցի,
 Ինքն իսկ Պան կորանս ի յանձն առցէ ի լուր Արկադիոյ:
 Իսկ դու սկըսիր, ո՛վ մանկիկ, ի ժպիտ ըզմայր քո ճանաչել.
 Մօր քում վիշտ երկարատե երկիցս հնգեակ ամին ամիսք.
 Աղէ սկըսիր, ո՛վ մանկիկ. որում ծնողացըն չեւ ժըպիտ,
 Ոչ գիք ի ճաշ, ոչ գիցուհի ընկալցի զնա ի յառագաստ:
 Թրգմ. Հ. Ե. ՀԻԻՐՄԻԻԶ ՎԻՐԳԻԼԻՈՍ, Հովուական Դ.

ՄԱՐՏԻԱՂԷՍ, ԼԱՏԻՆ ՔԵՐԹՈՂ

Լեղ=լոլ Լաֆեսիս, Պարիսիէն Դն (=Մահ)
 Հայիլ (հայ. ինք.), Դեմեա Զուհն, Կարմ, Գնդդի

Էր ինքն Սպանիացի ի Բիղբիղեայ քաղաքէ, ծնեալ առ
 Կղօղեալ [կայսերք]. քսանամենի եկն ի Հռոմ, առ Ներոնիւ, եւ
 եկաց անդ զամս երեսուն, սիրելի լեալ ինքնակալաց, մանա-
 լանդ Դոմետիանոսի՝ յորմէ բազում շնորհս ընկալաւ: Եւ յետ
 մահու նորա անտես լեալ՝ որպէս թուի, մեկնեցաւ գնաց ի քա-
 ղաք իւր. այլ ձանձրացեալ զի ոչ եզիտ անդ կենակիցս ի՛ւր ար-
 ժանիս՝ ցանկացողս բանասիրութեան, անձկայրեաց սիրով յիշէր
 յաճախ զՀռոմ: Զի անդ յիմաստախնդիր քաղաքին տաղք նորա
 ախորժելի լեալ փառաւորէին, իսկ ի Բիղբիղ նախանձորդս և չա-
 րախօսս յարուցանէին նմա, որոց զօրհանապազ երկայնամտել
 ժուժկալուութեամբ դժուարին է յոյժ:

Մեռաւ Մարտիաղէս յաւուրս ինքնակալութեան Տրայիանոս-
 սի, իբր ի հարիւրերորդի ամի թուականութեան Փրկչին: Սորա
 պահին չորեքտասան գիրք արձանագրացն և միւս այլ տեսարա-
 նացն: Պլինիոս (Կրտսերն), զորմէ Մարտիաղեայ յօրինեալ էր
 արձանագիր, ետ նմա արծաթ բազում ի մեկնել նորա ի Հռոմայ.
 զի ի բախտին ժլատութենէ չքաւոր էր: Վասն որոյ ասէ Պլինիոս՝
 թէ հինք սովոր էին վարձս չահեկանս և պանծալիս տալ այնու-
 ցիկ՝ որք զփառս քաղաքաց կամ զիւրաքանչիւր ուրում հռչակէին.
 այլ արդ սովորութիւնն այն բարձաւ ընդ այլս բազումս՝ որք
 ոչինչ նուազ վեհք եւ ազնուականք էին, զի յորմէ հետէ ի գո-
 վելի գործոց կասեցաք, ապախտ առնեմք եւ զգովութիւն: Սա
 ի լսել զգոյժ մահուն Մարտիաղեայ սուգ էաւ, զի յոյժ սիրէր
 գնա եւ մեծարէր վասն հանճարոյն. այլ իցի՛ւ թէ ըստ հանճա-
 րոյն՝ որ ուրեք ուրեք ի տաղսն փայլէ՛ էին ի նոսա և պատկա-
 ռանք և համեստութիւն: Քերթողս այս ստգտանի կարի զկծե-
 ցուցիչ ոգւովն, և վասն չողովիցն որովք շնթէրն Դոմետեայ, և
 թշնամանացն՝ զոր յետ մահու նորա արար նմա:

Նրբաբանութիւնք և արուեստակեալ սուր ասացուածք, որ

յաւուրց Տիբերեայ եւ Կալիքուլայ փոխանակեցին զկիրթ ա-
խորժակաւ աւուրցն Օգոստեայ, տակաւ յաճախեալ՝ յոյժ հաճո-
յականս արարին զտաղս Մարտիաղեայ. այլ շատ ինչ պակասէ,
եթէ ոք զամենայն արձանագիրս նորա համանմանս վարկանիցի.
զի առ նա ինքն ի դէպ ելանէ զոր ասեմ.

«Են որ ընտիրք, են որ միջակք, յոռիք յոլով»:

Յընտիր ընտիր արձանագրացն նորա՝ ի մէջ բերից աստ
զոմանս.

Ի նորաւագործ Բանդակ ձկանց

Որ ըզփիգեան արուեստին գործ չըքնաղագեղ
Հայկա ձրկուցն, յաւե՛լ ըզջուր, անկցին ի լեղ:

Ի վարսավիրայ դանդաղ

Ըզլուպերկեայ մինչդեռ ըզդէմսըն չըպարէր
Վարսավիրայն եւտրապեղ՝ շուրջ առեալ դեգեր,
Նոր արձակէր ընդ գերծեղոց մորուացըն հեր:

Առ ի գգոյշ կալ ի դատից

Ձոր դատաւորն եւ դատասաց պահանջէ,
Դատախազին եւթ հատո՛ք ում, Սեքստէ:

Ի բազմայաղք նահատակ վաղամեռիկ

Նա եմ Սկորպոս, փառք բազմամբոխ կըրկիսին,
Պարծանք քո, Հռոմ, եւ բերկրութիւն սուղ քոյին.
Ձոր բարձ երից ինունց ամաց՝ Լաքեսիս,
Յաղթանակացս ի թիւ առ ծեր կալեալ զիս:

Յանգրուրիւն տգահ մեծատան

Ընդ սարսուռ մերկ բարեկամիդ անկարեկիր՝
Ձանձն ի ցըրտոյ պահես՝ ըզձունձդ արկեալ ի կիր.
Իցէ՞ յերկուց ձորձոց զրկելն աղէտ մեծ.
Այդ ո՛չ ըզքեզ փնասէ, Նեւոդ, այլ ըզցեց:

Պարգեւեայն գանձ է անկապուտ

Ձարկղըն բեկեալ՝ ըզգրամս առցէ գող խորամանդ,

Յանագորոյն բոց վատնեսցին հարց ապարանք...

Ի հարուածոց բախտին զերծ են

Ինչք չընորհեալք բարեկամի.

Որ ինչ ետուրն այլում քեզէն՝

Այն է քո գանձ անկապուելի:

Ներքող եւ ցկարագիր սկրնդիկ

Իսսա փափուկ

Քան զկատուեայն է ճընձղուկ.

Իսսա մաքուր

Քան զաղաւնուոյն է համբոյր,

Եւ շողոքորթ

Քան զամենայն օրիորդ:

Իսսա գոհար

Քան ըզհընդիկն է ինձ քար.

Շընիկն Իսսա

Քաղցր ըսփոփումն է Պորդեայ:

Ձի թէ խընդրես՝

Նա բարբառի իմն ընդ քեզ.

Է զգայակից

Ի խընդութիւն ու ի թախիծ.

Նիրհէ անհեծ

Ընկողմանեալ յուլն իւր յեց:

Կարեացն ի հարկ

Ոչ արատէ ըզվերարկ,

Այլ մեղմ ի դաստ

Սըթէ ըզտէրն, առնէ ազդ,

Ի բազմոցէ

Էջս առ ի պէտսըն հայցէ:

Համեստ չընկանն

Ակնածութիւն էր այսքան...

Ձի մի համայն

Բարձցէ յետինն արեւ զայն,

Ի տախտակի

Ձնորին պատկեր եդ Պորդի,

Համանրման՝

Որչափ Իսսա էէ ինքեան:

Դի՛ր ըզպատկերն
Եւ զնախատիպն առնթեր,
Կամ երկոքին
Քեզ կենդանիք թրւեսցին,
Կամ նըկարէն՝
Երկաքանչիւրն համօրէն:

Թրգմ. ՀԻՒՐՄԻԻԶԵԱՆ ԵՂԲԱՐՔ

ՌՈԼԷՆ, Հնախօս. Զ.

14

ԵՄՔԻՆԷՍ ԱՄՔԱՍՏԱՆԷ ԶԴԻՄՈՍԹԵՆԷՍ

Անձին առնել, ինչպէս ապահովել
Կակաչել, աւելորէ Կաշիւ
Աղ, (Ժիւր.) աղուհաց ընկերէ՛ Բա-
Սկել, շողորմել [բեկաւորելու
Վարանդի սալ, օրորել յեռան
Բաղայք, ապրանքանք [յանջնել
Նամակագիր, գրուած ամբաստանող
Ընդ գործ մտնել, գործի լծուել

Յողմ անկանել, Կաշիւ զբայ
Պայազատել, յաջորդել [հաշիւ
Առ ականք, երեսպաշտութեամբ
Փաշաման կրել, Վեղարուել
Ապալս լինել, Բանի որդ շորուել
Ընկերահաշիւ, Կաշիւորու-
Կրթել հանել, Վերագրել [լինել
Ուր ի կուրծս, Լա- Դործելու

Կամ իմ ասել կարճ ի կարճոյ վասն բամբասանաց նոցա զի-
նէն: Ազգ լինի ինձ զի Դիմոսթենէս ասել հանդերձեալ է, թէ
քաղաքիս օգուտ բազում է յինքնէ (ի նմանէ), իսկ յինէն վը-
նաս յոյժ, և զամենայն չարիս Փիլիպպեայ և զԱղեքսանդրի՝ յիս
կրթել հանել: Զի այնպիսի ոք դժնեայ ճարտարող է բանից, որ-
պէս թուի, մինչև՝ ոչ զայն և եթ բաւական վարկանել՝ զի եթէ վար-
չութիւն ինչ կալեալ է իմ առ ձեզ կամ ճառս ինչ հրապարա-
կախօսեալ՝ զայնցանէ ամբաստան լինել, այլ և զցածութենէ կե-
նացս չարախօսէ և զլուութենէս դատախազէ, զի մի՛ մնասցէ ինձ
տեղի ազատ ի զրպարտանաց. և զյամելն ընդ պատանեակսն յե-
րիտասարդանոցս՝ պախարակէ, և զդատաստանէ աստի յայսմանէ՝
անդէն ի գլուխ խօսիցն՝ քաղայս իմն յառաջ մատուցանէ, ասել՝

Իբր ոչ եթէ վասն քաղաքիս ինչ զգմանէ ամբաստան լինիցիմ,
այլ ի ցոյցս Աղեքսանդրի՝ առ ատելութեան նորա առ դա: Եւ,
երդուեալ յԱրամազդ, որպէս լսեմս՝ հարցանելոց ևս է զիս, թէ
ընդէ՞ր բովանդակ զքաղաքավարութիւն իւր պարսաւիցեմ հա-
մօրէն, և ոչ մի ըստ միողէ խախտեցի առժամայն, և չեղէ ամ-
բաստան, այլ յողն անկեալ, և ի գործս տեսչութեանն չյաճախ-
եալ, հուսկ ապա ուրեմն եղէ նամակագիր:

Իսկ իմ չիք նախանձեալ ընդ պարագմունսն Դիմոսթենի,
և ընդ իմսս ոչ ամաչեմ, և ոչ զբանս իմ խօսեալս առ ձեզ՝ ա-
պալս ինչ լինել կամիցիմ, և ոչ, եթէ զգորայն էր իմ խօսեալ
յատենի, զարե տեսանել առնուի յանձն: Իսկ զլուութիւն իմ,
ո՛վ Դիմոսթենէս, պարկեշտութիւն կենացս յօրինեաց. զի սա-
կաւիկ ինչ շատ է ինձ, և մեծամեծաց ոչ ցանկանամ չարաչար.
վասն որոյ լուռ կամ, և խօսիմ ևս՝ ուշ ի կուրծս, ոչ ի հարկէ
ծախուց բռնադատեալ: Իսկ դու, կարծեմ, ի կաշառելու կարկեալ
կաս, և ի վատնելու կողակէս. և խօսիս՝ ոչ յորժամ բարեք ինչ
թուիցի քեզ, եւ ոչ զոր կամիսն, այլ յորժամ վարձահատոյցքդ
պահանջիցեն. և ոչ պատկառես ճամբատակել զորոց նոյնհետայն
ստախօս յանդիմանիս: Զի ահա ամբաստանութիւնս այս, զոր ոչ
վասն քաղաքիս, այլ առ ի ցոյցս ասես յինէն ի մէջ ածեալ, յա՛յն-
ժամ մատուցաւ՝ մինչ դեռ տակաւին կենդանի կայր Փիլիպպոս
եւ Աղեքսանդրի չէր պայազատեալ զտէրութիւնն: Եւ զիմօրդ
էր ինձ կանխել յառաջագոյն առ ականէ ցոյցս և չոչականս առ-
նել Աղեքսանդրի, բայց եթէ զնոյն անուրջս և իմ ընդ Դիմոս-
թենի անըչացեալ: Այլ պատուհասակոծ առնես զիս, զի ոչ ստէպ
յաճախեմ առ ժողովուրդն, այլ ընդ ժամանակս ժամանակս.
և համարիս թագչել ի մէնջ, զի զձոխութիւնդ (զկարծեալ իրա-
ւունս) զայդ ոչ յընկերահաշտեաց, այլ յայմէ օտար քաղաքա-
կանութենէ տուեալ ի ներքս մուծանես: Վասնզի ի սակաւուց իշ-
խանութեան (ի սակաւապետութեան) ոչ որ կամին ոք, այլ որ
բուռն ինչ ոք է՝ նա լինի ամբաստան. իսկ յընկերահաշտիս՝ ո՛ւմ
ուրեք և կա՛մ իցէ և յորժամ հաճոյ նմա թուեսցի: Երբեմն եր-
բեմն յատեան գալ ի խօսս՝ նշան է առն ըստ պէտս և ըստ օգտի
քաղաքավարելոյ. իսկ և ոչ օր մի վրիպել՝ հարկաւ ընդ գործ
մտելոյ և վարձկանելոյ: Իսկ յազազս չեւ ևս յինէն ի դատ վա-
րելոյդ եւ կրելոյ զպատիժ ապիրատութեանցդ՝ յորժամ ի բանս
այսպիսիս փախուցեալ անկանիս, կա՛մ զուկնդիրսդ համարիս

մոռացկոտս, կա՛մ անձամբ զանձն խաբես: Քանզի զամպարը-տութիւնս քո եւ զկաշառաբեկութիւնսդ, ի վերայ անցելոց ժա-մանակաց՝ յորս յայտ յանդիմանութեամբ կշտամբեցար յինէն, ալն ունիս թերեւ թէ մոռացեալ իցէ ժողովրդեանս: Իսկ ըզյա-փըշտակութիւնսդ յիւս նաւացն եւ նաւակառուցից ո՞ր ժամանակ սուզանել մարթիցէ:

Մինչդեռ ինձ զքէն առաջի կայր ամբաստան լինել, հնարե-ցար զըմբռնումն Անաքսիասի, որ վաճառս վասն Ուլիսկայ զնոց առնոյր, և գելարանօք խոշտանգեցեր զայրն՝ քով ձեռամբդ գը-րելով դատավճիռ, մահու զնովաւ ածել պատուհաս: Եւ սակայն առ նմա օթեցար, ի նմին սեղանոյ կերար և արբեր և նուէրս հե-ղէր, և աջ յաջ արկեր՝ արարեալ զնա քեզ բարեկամ վասն աս-պընջականութեանն: Եւ դու զնա սպանե՛ր. եւ զայսմ ամենայ-նէ՝ առ ամենայն Աթենացիս փաշաման յինէն կրեալ, և հիւրաս-պան կարգացեալ, չեղեր յուրաստ յամպարշտութենէ անտի. ե-տուր պատասխանի, առ որ աղաղակ եբարձ ժողովուրդն և հիւրք ամենայն՝ որ միանգամ շուրջն կային զհրապարակաւն, զի ա-սացեր. զաղս քաղաքիս առաւել մեծարեցի քան զսեղանն հիւ-րասէր:

Լուեմ զսուտ նամականին և զկալանս լրտեսաց և զխոշտան-գանս ի պատճառս անգոյ յանցուածոց. որպէս թէ կամեցեալ իմ՝ միաբանութեամբ ոմանց օտարութիւն ինչ մուծանել ի քաղաքս: Եւ յետ այսր ամենայնի, հարցանելոց է զիս, որպէս լսեմս, ո՞ր այն բժիշկ իցէ՝ որ ախտացելոյն չտայցէ ինչ խրատ ի հիւանդութեանն, և ի մեռանելն՝ ի յուղարկումն եկեալ նորին, առ ընտանիսն ճառ արկեալ պատմիցէ, թէ ի՛ւ իւրք հնարիւք գոյր նմա զալ յառող-ջութիւն: Իսկ զանձնդ ո՞չ հարցանիցես. ո՞ր այն իցէ վարիչ ժո-ղովրդեան՝ որ կարող իցէ ստկել նմա, և զգէպ ժամանակս փըր-կութեան քաղաքին տայցէ վտարանդի, և զքաջախոհն՝ բան-սարկութեամբ արգելուցու ի խորհրդոց. և փախուցեալ ի վտան-գաց և զքաղաքն անհնարաւոր տուժիւք պաշարեալ, եկեալ ա-պա խնդրիցէ առաքինութեան պսակ. բարի և ոչ մի ինչ գործ-եալ, եւ ամենայն աղետից եղեալ պատճառք. . . Ո՞չ եւ այն srsմուքեան իցէ, արք Աթենացիք, զի դուք անպսակ եւ ա-ռանց քարոզութեան լինիջիք եւ դա հռչակեսցի: Եթէ յողբեր-զակ քերթողացն ոք, որ յետ այսորիկ հանդիսանալոցն են, ըզ-թերսիտէս յողբերգութեանն պսակաւոր ցուցանիցէ ի հելլենա-

ցւոց, ոչ ոք ի ձէնջ ունիցի ժոյժ, զի անարի և զրպարաիչ զնա լինել ասէ Հոմերոս. և դուք յորժամ զայդպիսիդ պսակիցէք այր, ո՞չ կարծիցէք լինել ի չչիւն (յայպն կատականաց) մտացն հելլե-նացւոց. քանզի հարքն ձեր զփառաւորս եւ զվայելուչս իրաց՝ ժողովրդեան ընծայէին, իսկ զնուաստս և զխոնարհս՝ ի յոռի ճար-տարախօսսն տանէին. բայց Կտեսիբոն արժան համարի բառնալ ձեզ ի Դիմոսթենեայ զանչքութիւն, և զժողովրդեամբն արկանել: Երջանիկ ասէք զանձինս, որպէս եւ էքդ իսկ ի յաջողելդ. իսկ տայցէ՞ք վճիռ հրամանի՝ թէ թողեալ լքեալ ի բախտէն՝ ի Դի-մոսթենեայ գտեալ իցէք բարիս. և որ անպատէհ քան զամենայն է, ի նոյն ատենս՝ զըմբռնեալսն ի բասրանս կաշառոց անար-զիցէ՞ք, իսկ զոր ինքնին գիտէք վարձուք քաղաքավարեալ՝ պը-սակիցէ՞ք: . . . Եւ մի՞թէ դդա՞ պատուիցէք, թէ զձեզ անարգի-ցէք և զ՛ ի վերայ ձեր մեռեալսն ի ճակատու, զորս դի՛ք ի մտի տեսանել յողբ և ի կական՝ եթէ դա պսակեսցի: Քանզի և անհը-նարին իրք իցեն, ո՛վ արք Աթենացիք, զի զփայտս և զքարինս եւ զերկաթ՝ զանմուռնչսն եւ զանիմաստս, եթէ յուրուք վերայ անկեալ սպանանիցեն, տարազիր ըստ սահմանս վտարիցեմք, և եթէ անձին ոք առնիցէ՝ զձեռնն որ զայն գործեաց՝ ուրոյն ի մարմնոյն թաղիցեմք, իսկ զԴիմոսթենէս, ո՛վ Աթենացիք, որ զյետին արշաւանն [Քերոնեայ ճակատամարտին] հրամայեաց եւ զգորականն մատնեաց ի կորուստ, զդա դուք մեծարիցէք: Թըշ-նամանեսցի՛ն ուրեմն վախճանեալքն. վհատեալ տարակուսեսցին կենդանիքն, տեսեալ՝ զի առաքինութեան մրցանակ պահի մահ, և յիշատակ անհետ կորուսեալ:

Թրգմ. Հ. Ա. Կ. ԲԱԳՐԱՏՈՒՆԻ ԵՍՔԻՆԵՍ, ձառ ընդդէմ Կեսսիփոնի

ՍԱԽՈՒՂ ԵՒ ԱՔԻՄԵԼԷՔ ՔԱՀԱՆԱՅԱՊԵՏ

Անգոյք, խաշաշ, աղահոշ
Պարսաւորել, յանդաւոր ընել
Պանոյն, շարդարաւ
Յանձն մսանել=յինքն գալ, իւ-
նոյն (Վ.), ինչպէս [լեքրել

Վնարիմ, վերջաւաւ
Ճեպեմ, գոնաշնել
Կացուցանել, հասարակել, ընել
Դուոյք տալ, բաշտաւոր յարչա-
Դուպարած, կռիւ [կել

Ա. Բ. Ի. Դ. Ե. Զ.

Եթէ զիս պարտաւորես՝ դատապարտես անձամբ զանձն։

Սաւուղ

Իսկ ուստի՞ գութք ի ձեզ ի քանանայսդ, անողո՞րմք,
Ամպարիշտք, և արեան հանապազօր ծարաւիք...
Որ ոք զլուխ ընդդէմ իւրում տեսան մարտնալ յողայցէ,
Գլտանէ ի ձեզ թիկունս և ապաւէն և ասպար.
Ձեզ ա՛յլ հոգք, թո՛ղ ըզսեղանն, են սիրելիք ամենայն։
Ո՞վ էք դուք, դուք ո՞վ իցէք, ազգ ապիրատ և անգութ,
Որ զմերոցս վրտանգաց յանքոյթ ամրի ծիծաղիք,
Եւ յանօր ի կտաւ պատեալ՝ ժպրհիք ըզմեօք անցանել,
Ըզմեօք՝ որ ընդ քիրտն և ՚նդ ապաժոյժ գամք ի զէնս,
Ըզմեօք՝ որ ընդ արիւն, ընդ արհաւիրս և ընդ մահ՝
Վասն հարսանց և զաւակաց և ձեր ինքնին իսկ անձանց՝
Աւուրըս սոսկալիս տառապագին վարեմք ցանգ։
Եւ արդ դուք, վատք և անգործք՝ ոչ ինչ ընդհատ ի կանանց՝
Արհամարհ գաւազանաւ և ի պաճոյճ մրմընջոյ
Նըւաճել նըկըրտիցէք ըզսուրըս մեր և ըզմեզ։

Ա. Բ. Ի. Դ. Ե. Զ.

Մուտ ի քեզ յանձնըդ, Աւուղ, չես ինչ բայց հող թագա-
ես ոչինչ իսկ եմ ինձէն, սակայն փայլակն եմ, մըրըրիկ, [զարդ.—
Փոթորիկ եմ՝ եթէ յա՛նձն իմ տէր Աստուած իջանէ,
Մեծն Աստուած քոյդ արարիչ՝ որոյ հազիւ հազ ի քեզ

Գամ մի ա՛կն արկեալ հայել, և ո՞ւր գըտցի անդ Սաւուղ։—
Մի՛թէ սուր հարկանիցէ՞ եթէ ոչ Տէր կամեսցի,
Ըզվըրէժըս իւր Աստուած գըրէ յարձանըս կըճեայս,
Եւ որպէս ի Փղշտացին, նո՛յն յիսրայէլ աւանդէ։—
Սոսկացիր, Սաւուղ, ահա ի թուխ ամպրոպս ի բարձունս
Սաւուռեալ հրեղէն թեօք հայիմ զհրեւեակըն մահու.
Մերկանայ միով ձեռամբ ըզհրաշէկ սուր վրէժինդիր»
Միւսով բուռն հարկանէ զալեաց զլիսոյդ անօրէն։
Դողացիր, Սաւուղ, տես ո՞վ է որ ձեպէ զքեզ ի մահ.
Սա ինքն ա՛յս Աբեններ, սատանային հարազատ,
Որ ըզսիրտ քո զառամ կասկածանօք պըղտորէ,
Որ ըզմեծ պատերազմողդ առնէ նըւազ քան զմանուկ,
Դու պանդոյր, ըզբուն բընիկ տան քոյ նեցուկ և զամուր
Հալածես վըտարանդի։ Ո՞ւր իցէ տուն Սաւուղայ,
Նա յալիս զայն հիմնեցոյց. ահա դըրըրի, անկանի,
Աւասիկ յաճիւն դառնայ, ահա մղեղեալ կայ յոչինչ։

Սաւուղ

Մարգարէ՛ իմոց չարեաց, այլ դու քոյոցդ ոչ եղեր.
Ի բանակըս չե եկեալ՝ թէ ի մահ գաս չիմացար.
Ձայն ես քեզ պատմեմ կանխաւ, և Աբեններ հանցէ յանգ։—
Մըտերիմդ իմ Աբեններ, ե՛րթ արդ փոխեա զամենայն
Ըզկարգածն անօրինին Դաւթի՝ յորս նենգ կայ ծածկեալ։
Յելանել արուսեկին վաղիւ տացի պատերազմ.
Ասողըն այն պայծառ՝ վըկայ գուպարածի կացցէ ինձ։
Խորհուրդ չար էր Դաւթի, արդ տեսանեմ, զի կացոյց
Ի մուտս արեգական ի թըշնամին տալ զըռոյթ,
Դողցես իմն ի նըշան խոնարհելոյ իմ բազկիս.
Այլ տեսցուք։— Չամենայն ոգիս իմ յիս տեսանեմ
Կազդուրեալս ի սպառնալեացդ. ես եմ վաղիւ սպարապետ.
Առ նախճիրսն մեծամեծ զոր գործեցից առ վաղիւ՝
Տիւն ողջոյն կարճատեսցի։— Դու հա՛պա զայրդ, Աբեններ,
Յերեսաց իմոյ քարչեա վաղվաղակի, և սպանցի...։

Ա. Բ. Ի. Դ. Ե. Զ.

Ձիս, արքայ, չկարէ ոք զրկել յարգար մահուանէ,
Վասն որոյ՝ քաղցր է ինձ մահ և ոչ սակաւ փառաւոր...։

Օ'ն երթամք. զվերջին պատգամս առ ամպարիժեսն յԱսուծոյ
Սօսեցայ. և խուլ գըտաւ. պաշտօնն իմ լի բովանդակ
Վըճարեալ է արդ այժմիկ. ըզկեանս ուղիղ ծախեցի:

Թարգմ.

ԱԼՓԻԷՐԻ

Հ. Ա. Կ. ԲԱԳՐԱՏՈՒՆԻ

ՍԱԽՈՒՂ, Հանդէս Դ, տեսիլ Դ.

16

ԳԻՄՈՍԹԵՆԷՍ ԸՆԴԻԷՍ ԵՍԳԻՆԵԱՅ

Կրկեմ, Կրկեմ
Ասեմ եւ աս, շուրջ
Յամօք առնել, Կրկեմ
Յանկորդել, Կրկեմ
Համալսարն, Կրկեմ
Սեւակ, Կրկեմ
Քարուակամ, Կրկեմ
Կաւառագնաց լինել, Կրկեմ
Փերեւերեմ, Կրկեմ

Գերախան, Կրկեմ
Գոնեմ, Կրկեմ
Հոլանել, Կրկեմ
Շումրայ, Կրկեմ
Նիւրակիւր, Կրկեմ
Սպեւ=սապաւ, Կրկեմ
Վիւրակալ, Կրկեմ
Լորսու, Կրկեմ
Շիւլ, Կրկեմ

Եթէ քեզ, Եսքինէս, հաճոյ է ապաքէն զիմ բախտն կրկը-
տել, ի քոյդ հայեաց. և եթէ լաւագոյն զիմն քան զքոյդ դտա-
նիցես, դադարեալ ի բամբասելոյ զայն: Հայեաց արդ աստէն եւ
աստ անդստին ի սկզբանէ: Եւ մի՛ ոք, արք աթենացիք, երդումն
յԱրամազդ տուեալ և ի դիս՝ ոյծ ինչ և անհամ յիս ըստգոցէ:
Ձի եթէ զաղբաւորիւն ոք այսն առնիցէ զուրուք, ես և ոչ միտս
անգամ համարիմ ունել նմա, և ոչ, եթէ ի ճոխութեան սնեալ, և
այնիւ (այնու) սիգացեալ նազիցի: Այլ յերեսաց հայհոյութեան
եւ ամբարտաւանութեան ժանտիւր այդորիկ ստիպիմ յայսպիսի
բանս գալ անկանել, որովք պաշտեցայց չափ և եթ ըստ մարթե-
լոյ իմովսանն:

Արդ ինձ՝ մինչ մանուկն էի, Եսքինէս, եղև ցանկորդել յար-
ժանաւոր վարժարանս, և առ ձեռն ունել զինչ և վայելէ ումեք՝

որ առ կարօտանաց չառնիցէ ինչ անպատեհս: Եւ իբրեւ ելի ըստ
մանկութիւն, որ ինչ այնուհետեւ պատշաճն էր՝ զայն առնել.
պարապետ կալ հանդիսից խաղուց, նաւս հանդերձել պատերազ-
մի, հարկս հարկանել, ոչ ուրեք պակասել յառանձին եւ ի հա-
մաշխարհի առատաձեռնութենէ, այլ քաղաքիս և բարեկամաց
պիտանի լինել: Իսկ իբրեւ հաճոյ թուեցաւ ինձ մատչել ի գործ
հասարակաց, այնպիսի առաքինութիւնս ընտրել, որպէս զի բա-
զում անգամ պակ ժառանգել ի հայրենեացս եւ յայլոց հելլե-
նացոց, և ոչ ատելեացդ իսկ համարձակել գէթ բիծ դնել պար-
սաւել զընտրութիւնս իմ: Արդ ես այսպիսեալ կենցաղավարեցի
բախտիւ: Բայց թէպէտեւ բազում ինչ է ինձ ասել զնմանէ, [ո՛վ
արք աթենացիք], զանց առնեմ, զգուշացեալ՝ մի՛ գուցէ տրտմե-
ցուցանիցեմ զոմանս որովք գովիցիմն:

Իսկ դու, մեծարոյդ այր եւ այլոց անգոմնիչ, առ սովաւ
միտ եղեալ նայեա, որո՛վ իւրեք վարեալ ես բախտիւ. յորում,
ի մանկութեանդ յետին կարօտութեամբ սնեալ, ընդ հօրդ կան-
խեալ սկէիւր առ դպրոցին, զսեակն լեսուել, զնստարանս սրբել
սպընգով, աւել ածել դասատան մանկտուոյ, ի ծառայի կարգ և ոչ
մանկան ազատի: Իսկ իբրեւ եղեր այր, մայր քո որ ձօնիս նուի-
րէր՝ դու առ նմա գրակարդաց կայիր, և այլ եւս ընդ նմին տա-
նէիր սպաս. եւ զցագ՝ մորթովք եղնորթուց փերեւերտեալ, եւ
լիով թակուկաւ արբեցուցեալ եւ սրբեալ ըզնուիրեալսն, և չըփ-
եալ կաւով և թեփով, և յարուցեալ ի սրբութենէն հրաման տա-
լիր ասել. «Փախեայ ի յոռւոյն, գտի զլաւն». և պանծայիր՝ թէ
չիք ուրուք երբեք այնպիսի ոռնացեալ: Այնպէս համարիմ և ես
ի՛սկ եւ իսկ, զի մի՛ կարծիցէք՝ թէ այսպէս մեծամեծս գիտէ
բարբառել, այլ ո՛չ և գերախանչ զօղանջել: Իսկ ի տուէ զչըք-
նաղ կաքաւիչսն ընդ գոհնս ածեալ, պակեալս ի շումրայ եւ ի
սօսի, վիշապակս լորտուս ի ձեռնդ ճմլելով, և ի վեր քան զգլու-
խըդ ամբարձեալ աղաղակելով. Ե՛հ, ե՛հ, վա՛շ վա՛շ Սպանդա-
րամետ», և կայթս հարկանելով «Կեցցէ Ատտէս, Ատտէս կեց-
ցէ»: Եւ ի պառաւանց՝ նահատակ, պարազուլս, սպէտաբարձ և
նքուրակիր և այլ ինչ այսպիսի կարդացեալ հոչակէիր: և վար-
ձըս առնուիր ի նոցանէ կարկանդակս՝ քաքարս եւ բլիթս. ընդ
որոց ո՛վ ոչ երանեսցէ արդարեւ դմա եւ բախտին իւրում: Իսկ
յորժամ ընդ քաղաքացիս գրեցար ի՛ւ եւ է օրինակաւ, — զի
զայդու զանց առնեմ, — սակայն իբրեւ մտեր ի գիր համարոյ,

ընտրեցեր առեր քեզ զգեղեցկագոյնն ի գործս. դպիր կալ եւ սպասաւորել ստորին իշխանութեանց: Եւ իբրեւ անտի ես ընկեցար, զամենայն զոր զայլոց չարախօսես՝ քո ինքնին արարեալ եւ կատարեալ, ոչ յամօթ արարեր, երգուեալ յԱրամազդ, եւ ոչ մի ինչ յառաջնոց գնացիցդ՝ վարուքդ որ զկնի. այլ ի վարձու տուեալ զքեզ առ մեծահառաջ անուանեալ խեղկատակ սըն, առ Սիմիւն եւ Սոկրատէս, գուսանամուտ լինէիր ի կարգ երրորդ, թուզս եւ ողկուզուկս եւ ձիթապտուղս քաղելով՝ իբրեւ մրգավաճառ ոք՝ յօտարին ագարակաց, եւ յանախագոյնս առեալ անտի վերս՝ քան ի ճակատամարտիցն յորս դուք [արք աթենացիք] ընդ ոգւոց ձերոց ճգնեալ նահատակէիք: Այլ զանց արարեալ զորովք չքաւորութեան ոք արդեօք մեզ դնիցէ, անցից ի բուն իսկ ի վարուցդ դսրովութիւն: Քանզի այնպիսի ախորժեցեր քաղաքականութիւն, որով ի յաջողութեան աշխարհիս, կեցեր կեանս նապաստակի, սարսափեալ եւ դողացեալ, եւ ցանդ հարուածոց ակն կալեալ վասն որոց անիրաւ զքեզ ըստգտանէր մտացդ խիղճ: Արդ, թէպէտեւ այլ ինչ շատ կայ ինձ ասել, թողից ի բաց. զի ոչ զամենայն զոր գոյ ինձ հուանել ի դմա քաւորականս եւ այլպանելիս՝ պարտ անձին համարիմ ասել յախուռն եւ վարկաբարակի, այլ որչափ ինչ չիցէ ինձ ամօթ խօսել: Արդ դու ի հարցփորձ մատո առ միմեանս եղեալ զքո եւ զիմ վարս, հեղաբար եւ մի՛ դառնութեամբ, Եսքինէս. ապա հա՛րց զսոսա, զո՛յր բախտ ընտրիցէ մէն մի ի սոցանէ:

Ուսուցանէիր նշանադիրս, եւ ես ի վարժարանսն հանապազօրդէի. ձօնիս նուիրէիր, էի եւ ես նուիրեալ. ի պար անցանէիր, եւ ես էի պարապեալ. դպիր կացեր, եւ ես ժողով կոչէի. կացեր գուսան երրորդական, եւ ես ի գնին կայի. չաջողէիր, եւ ես չչէի. զամենայն ի շնորհուկս թշնամեաց քաղաքավարեցեր, եւ ես ի շնորհս հայրենի աշխարհիս. թողում զայլսն: Բայց այժմ այսօր ես վասն պսակելոյ փորձ գտանիմ, եւ վկայիմ ոչ ինչ ապիրատ գործեալ. իսկ քեզ՝ զրպարտողի կարծիս առնուլ մնայ. եւ ի վրտանդի կաս՝ թէ այլ ես առնիցե՞ս արդեօք զայդ, եթէ պապանեալ կարկեսցիս, չառեալ զհինգերիւր մասն քուէիցն: Արդ գեղեցկանսն կենցաղիւդ յիրաւի, — ո՞չ տեսնես, — զիմ բախտն իբրեւ զխոտան ինչ դսրով առնես: . . . Բազում ինչ եւ գեղեցիկ եւ մեծամեծ ընտրեաց կալաւ քաղաքս, Եսքինէս, եւ ինչ յաջողեաց, զորս եւ ոչ մոռացաւ. եւ նշանակ՝ աւասիկ: Քանզի ընտ-

րել առեալ ժողովրդեանս զոք, որ զգամբանականն ատենախօսեսցէ վկատարելոցն յայն անցս արկածից, ոչ զքեզ ընտրեաց, թէպէտեւ ընծայեցար, ո՛չ զքեզ զքաջաձայնդ, եւ ոչ զայլ ոք ի ձէնջ, այլ զիս: . . .

Եւ ապա կաս հարցանես զիս, ընդ որո՞ւմ առաքինութեան խնդրիցեմ ինձ պատիւ փոխարէն: Եւ ես ասեմ քեզ. փոխանակ զի ուր ամենայն քաղաքավարք ի Հելլէնս կաշառազնաց եղեն, սկսեալ ի քէն, նախ ընդ Փիլիպպոսի եւ այժմ Աղեքսանդրի, զիս ոչ ժամանակ, ոչ քաղցրաբանութիւն, ոչ մեծութիւն խոստմանց, ոչ յոյս, ոչ երկիւղ, ոչ շնորհ եւ ոչ այլ ինչ բնաւ դրդուեցոյց, եւ ոչ հրապուրեաց վտարանդել ինչ յորոց միանգամ իրաւունս եւ օգուտ հայրենեացս դատեցայ: Եւ ոչ, զոր ինչ խրատն ետու սուցա, ձեզ նման իբրեւ ի կշիռս ինչ՝ ի ռանկ կոյս մէտ լինելով ետու, այլ յուղիղ եւ յարգար եւ յանկաշառ մտաց գործեցի զամենայն. եւ իրաց մեծամեծաց առ ինչ մարդկանս վերակացու եղեալ, զամենայն ողջմտութեամբ եւ արդարապէս եւ պարզաբար տնտեսեցի: Սոցին ահա սակս խնդրեմ առնուլ պատիւ:

Թրգմ. Հ. Ա. Կ. Բ.

ԴԻՄՈՍԹԵՆԷՍ, Յաղագս պսակին

17

ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ ՊԻԹԱԳՈՐԵԱՆՑ

Անդորր (Գոյ.), հանգստութիւն
Ընդվայրաբնին, շուր Կէ-
Դնագի, Վարդ [Կարգութեան]

Բարբառ, Բար, Խօս
Բազմական, Կարգան
Պատարիմ, Դեպի

Բազմութիւն աշակերտաց ընկալան զաղանդն Պիլթագորայ, եւ ժողովեալք ի նմանէ ի բնակարան մի մեծ, կային ի միասին՝ բաժանեալք ի դասս: Կէսք ի տեսութիւն երկնայնոցն իրաց պարապեալք, այլք ի զարգացումն գիտութեանց եւ մանաւանդ երկրաչափականին եւ աստեղաբաշխութեան, եւ կէսք դարձեալ՝ տրնտեսքն անուանեալք կամ քաղաքավարք՝ զպէտս տանն յանձանձէին, եւ որ ինչ առ ի նոյն պատկանեալ իրք: Ոչ ամենեցուն

էր անխտիր խառնել ի թիւս աշակերտացն. այլ քննէր Պիւթա-
գոր զբարս նոցա, զսովորութիւնս, զգնացս, զխօսս, զլուծութիւն,
զտպաւորութիւն զգալեացս ի նոսա, և թէ զիա՛րդ իւրաքանչիւր
ուրուք ընդ ծնողս իւր և ընդ բարեկամս լեալ: Եւ ընտրեալքն
աւանդէին առժամայն զամենայն ինչս իւրեանց ի տնտեսս:

Ժամանակ հանդիսից քննութեանն տեւէր զամս բազումս,
այլ համառօտէր զարգացելոցն վաղ ի կատարելութիւն: Նորըն-
ծայեալն գերեամ մի ի միաբանութեան խոտան եւ արհամարհ
կայր նշաւակ նախատանաց. եւ ապա զամս հինգ դատապարտ-
եալ ի լուծութիւն՝ ուսանէր նուաճել զընդվայրաքնին խոյզս, հրա-
ժարել յաշխարհէ և յաստուածայինս պատաղել. ի մկրտութիւնս
և ի պէսպէս հրահանգս կրօնիցն պարապէր, և երբեք երբեք լը-
սէր զբարբառ Պիւթագորայ՝ որ յետկուսէ թանձր վարագուրի խօ-
սէր ընդ նմա, և ի բանից նորա ի միտ առնուր որ ինչ էրն ի նը-
մա: Որ քաջ զարգանայրն՝ մտանէր յուսումն սրբազան գիտու-
թեանն, իսկ որ զյոյս վարժապետացն ի դերե առնէր, արձակէր
ի բաց, առեալ զինչս իւր անդրէն հանդերձ բազմապատիկ տո-
կոսեօք: ... Որք ի միասին կային առաքելքսն՝ վաղայարոյցք լի-
նէին ընդ առաւօտս, և երկու ինչ ընդ յառնելն զմտաւ ածէին.
որ ինչ յերէկն խօսեցեալ էր նոցա կամ գործեալ, և որ ինչ զայն
օր պարտ էր նոցա առնել. զառաջինն ի հրահանգս յիշողակա-
նին, զերկրորդն յուղղութիւն վարուց: Արկեալք զիւրեամբք
հանդերձ սպիտակ և մաքուր ամենեւին, առնուին քնար եւ ել-
գէին օրհնութիւնս մինչև յարեաժայրս, եւ ապա երկրպագեալ
արեգական՝ գնային իւրաքանչիւր առանձինն ճեմել ի ծառաս-
տանս դալարագեղս կամ ի զուարճալի վայրս ամայիս: Տեսարան
եւ անդորր գեղեցիկ վայրացն ազգէր ի նոսա խաղաղութիւն,
և կազմէր զմիտս նոցա ի գիտնական խօսակցութիւնս՝ յոր ապա
դառնային: Գրեթէ միշտ ի մեհենի խօսակցութիւնքն լինէին, և
ճառք նոցա զչափական գիտութեանց և զխնդրոց բարոյականաց:
Վարժապետք քաջահմուտք նախակրթէին եւ ածէին զհամբակս
ի տեսականն բարձրագոյն ծայր արուեստին: Առաջի դնէին նոցա
ստէպ ի մտածութիւն՝ իմաստս բազմաբեղունս և առածս պարզս:
Պիւթագոր որ ի քթթել ական տեսանէր զամենայն, և ի մի բար-
բառ յայտ առնէր, յաւուր միում ասէ ցնոսա. Զինչ են տիե-
զերք, բայց կարգ միայն. Զինչ է բարեկամութիւն, բայց հա-
ւասարութիւն և եթ: Սահմանքս այսոքիկ վսեմք, եւ ըստ այնմ

ժամանակի նորք, խելամուտ առնէին զլսողս և ամբառնային ըզ-
միտս նոցա: Հրահանգաց մտաց յաջորդէին կրթութիւն մարմնոյ,
ընթացք և գօտէկուիւ, այլովքն հանդերձ, և մրցութիւնքս այ-
սոքիկ մեղմականք կատարէին ի ծառաստանս և ի պարտէզս:

Բաշխէր նոցա հաց և մեղր առ ի ճաշ, դուռ ուրեք և գի-
նի. բայց նկրտեալքն ի կատարելութիւն սովորաբար հացիւ եւ
ջրով շատանային: Եւ յարուցեալք ի սեղանոյ՝ պարապէին ի գոր-
ծըս յանձնեալս իւրաքանչիւր յօտարաց: Եւ ապա զոյգ զոյգ կամ
երեք երեք միաբանեալ դառնային ի ճեմել, խօսակիցք լինելով
զվարժիցն զոր ընկալեալ էր նոցա առաւօտուն: Բայց ի խօսից
նոցա հեռի էին չարախօսութիւնք և թշնամանք, խեղկատակու-
թիւնք և դատարկաբանութիւնք: Դարձեալք ի տուն՝ մտանէին
ի բաղանիս, և ի բաղանեացն ելեալ՝ մեկնէին ի սրահս, յոր պատ-
րաստեալ կային սեղանք, ի միում միում բազմականք տասն:
Յետ ընթրեացն՝ կրտսերագոյնն ի նոցանէ ընթեռնոյր ի լուր նո-
ցա զգիրս՝ զոր երիցագունին անկ էր ընտրել: Սա եւ նախ քան
զարձակել զժողովն՝ յիշեցուցանէր նոցա զխրատս զայսոսիկ կա-
րեորս. Պատուեա զդիս, զհոգիս և զգիւցազունս. մեծարեա ըզ-
ծնողս քո եւ զբարերարս, եւ հա՛ս ի վրէժանդութիւն օրինաց:
Եւ առ ի յորդորել զնոսա ի հեղութիւն և յարգարութիւն՝ յաւե-
լոյր. Զգո՛յշ լիւր չիլել զծառ կամ զտունկ օգտակար մարդկան,
և չսպանանել զկենդանի՝ որ չիցէ նոցա փնասակար:

Զամենայն աւուրս կենաց իւրեանց երկու կամ մանաւանդ
մի ինչ հոգ ի մտի էր նոցա. միանալ ի ներքուստ ընդ դիս եւ
կատարելապէս ընդ մարդկան: Կարեւորագոյն պարապումն նոցա
էր յաստուած, ունել միշտ գնա առաջի աչաց, և ըստ կամաց
նորա ուղղել զամենայն. նմին իրի յորդորէին հանապազ զմի-
մեանս՝ մի՛ մերժել յանձանց զհոգի աստուծոյ որ հանգչէրն ի սիր-
տըս իւրեանց: Աստի յառաջ գայր սէրն որ կցորդէր զնոսա ընդ
միմեանս և ընդ այլս: Ոչ ոք հանգոյն Պիւթագորայ ծանեաւ և
երեր յանձին զբարեկամութիւն. նա նախ զբարբառն քաղցր եւ
գեղեցիկ քան զամենայն բարբառս, Բա՛ս է՝ զբարեկամն կոչելով:

Ուսանէին անտես առնել զանձինս, խոնարհեալ ի կարծիս
միմեանց, չվշտացուցանել զբարեկամութիւն կասկածանօք կամ
ստուգեամբք, կամ տարադէպ կատականօք, եւ կամ աւելորդ
խոստմամբք: Ուսանէին դարձեալ երկնչել և ի թեթեւ ինչ ցրտու-
թենէ սիրոյ: Եթէ ի զրուցատրութիւնս անդ իմաստասիրականս

բան ինչ դառնութեան ելանէր ի բերանոյ ուրուք, ոչ թողոյր մտանել արեգական՝ մինչև տուեալ ընկերին աջ հաշտութեան: Մի ոմն ի նոցանէ ի հանգոյն իմն դէպս դիմեալ առ բարեկամ իւր՝ ասէ. Դիցուք զցասումն ի բաց, եւ լեր դու դատաւոր խնդրոյս մերոյ. և միւսն ասէ. եղէց մտադիւր, այլ լի ամօթով. զի երիցագոյն գոլով հասակաւ, յետնեալ գտայ քան զքեզ: Դաստիարակք արգոյք և հեզք ածէին զնոսա յուղղութիւն, տալով նոցա ի դէպ ժամու և առանձինն խրատս քաղցունս՝ որ աղերս թրւէին քան յանդիմանութիւն:

Որգիք մեծի ազգատոհմիս սփռեալք ի տար աշխարհ, անծանօթք միմեանց՝ ճանաչէին զիրեարս ի նշանաց ինչ, եւ անդէն ընդելանէին ընդ միմեանս որպէս անդստին ի մանկութենէ ծանօթք իրերաց. այր զընկերին օգուտ համարէր իւր շահ: Եւ թէ քանի՜ վստահք էին յիրեարս, լո՛ւր զհաւաստիսն՝ որ գործվեն զսիրտ: Մի ոմն ի նոցանէ ճանապարհորդեալ հետի, եւ մուրեալ ընդ անապատ, հասանէ պարտասեալ ի պանդոկի մի, եւ հիւանդացեալ դնի անդ ի մահիճս: Եւ ի շուռն վախճանին չուսնելով ինչ ի հատուցանել ընդ խնամոցն՝ զոր առնէր նմա պանդոկապետն՝ էառ տախտակ և գծեաց ի նմա դողդոջոտ ձեռամբ նշանագիրս ինչ, և ասաց զնել զայն ի տեսիլ՝ յարահետ ճանապարհին: Անց ժամանակ բազում յետ մահու նորա, և այլոյ ումեմն Պիւթագորականի դէպ եղև ի հեռաւոր կողմանս յայնոսիկ անկանել: Որոյ տեսեալ զնշանագիրսն և գիտացեալ զարկածս աշակերտակցին՝ զկայ էառ, եւ հատուցեալ զծախս պանդոկապետին տոկոսեօքն հանդերձ, անց զնաց զնաւապարհ իւր:

Թրգմ.

ՊԱՐԹԵԼԸՄԻ

Հ. Ե. ՀԻԻՐՄԻԻԶ

ՈԼԻԵՆՐ. ԱՆՈՒՐԱՅԵՅ, ԳԼ. ՀԵ.

ԱՆՔԻՍԷՍ Ի ԴԺՈՒՄ՝ ԶԳԱԼՈՅՍԵ ՊԱՏՄԷՆՆԻՈՅ ԻԻՐՈՒՄ ԵՆԷԱՍԱՅ

Զաւակ, «Երանդ»

Յեսիմ, աղագայ «Երանդ»

Բամովին = Երամովին

Արգադիր նուեր, «Երբ նուեր»

Զառ ի յետոյ (մոռանալ), երբ

Կայկայել, հասարակ [«Երբ»]

Գրոհ, աղ [«Երբ» (Երանդ)]

Ձիախրոխ, յիւս լուսնի ուշով

Յայնժամ ետես Ենէաս ի մեկուսի հովտի անտառ Շրջափակ, և յանտառի անդ թրփաստան խարշափուն, եւ ըզգետնն լեթեան չուրջ ըզխաղաղ վայրօքն հոսեալ. Անհամար ըզգետնով ազգք և ազինք ճախր առնուին, Որպէս ի ջեր ամարայնի թուրացեալ ընդ մարդըս պար մեղուաց Յածի զամբիծ չուշանօք, և յերփնագոյն բազմի ծաղկունս. Գրնայ բըզզիւն չուրջանակի ընդ դաշտավայրն համօրէն: Անգէտ իրացն Ենէաս և ահաբեկ ի տեսլենէն՝ Հարցանէր. Ձիւն զետդ է այդ. և ո՞ր ետարդ այդ խրոնեալ Առ գետեզերք: Յայնժամ [ասէ] հայրն Անքիսէս. Հոգիք՝ ոյց այլք ճակատագրեալ են մարմինք. Դոքա յաւէրժ մոռացօնս ի ծոցոյ լեթական գետոյդ ըմպեն ի խաղաղ ջուրսն: Ինձ վաղուց իղձք են պատմել և ցուցանել քեզ յանդիման. Եւ ի հանդէս ածել քեզ զիմոցս յետնոց վարմ և սերունդ, Որով յաւէտ բերկրեսցիս ի ժամանելդ յիտալիա:— Ո՛ հայր, իցէ՞ թէ վեհք ոմանք հոգիք ի վեր աստի գնայցեն, Ի դանդաղկոտ ի մարմինըս վերըստին առնել դարձ. Ուստի՞ հիքացն այնոցիկ այդքան լուսոյ տենչ զըժընդակ:... — Ի հոլովել ամենեցուն սոցա զանիւ ընդ հազար ամ, Կոչեն հրամանք զից ըմովին ի լեթեան գետ՝ զառ ի յետոյս Ի մոռացօնս արկանել, ի խորանարդ անդր ի վերին Ելանել, և վերըստին դարձ ի մարմինս ըզճանալ:... Ապա ասէ Անքիսէս. Ե՛կ արդ ցուցից քեզ որ ինչ Դարդանեան զաւակին առ ի յապայս հանդերձին փառք. Ո՛յք իցեն իտալական ազին թուռնք, ո՛յք վեհագունք եւ ո՛յք յանուն մեր եկեսցեն, ցուցից և զքոյդ ճակատագիր: Տեսանե՞ս ըզպատանիդ՝ որ կայ յեցեալ ի ջինջ նիզակ

Մերձ ի լոյս Վիճակեալ վայր . յարփիական այերս ի վեր
Դա ինքըն նախ յարիցէ, խառն ընդ արիւն խալական,
Սիւլուխոս կոչեցեալ Ալբայեցի, զոր ծնցի քեզ
Յետ մահուդ Լաւինիա հա՛րսն, և սընուսցէ զնա ի մայրիս,
Զորդի ծերունուդ, զարքայ և զհայր արքայից .
Ի նմանէ լիցի գրոհիս մերում տիրել յերկայնն Ալբա : . . .

Այս բզկըրկնակ զաչսըդ դարձո, և տես զորեարդ հռոմայեցի,
Զազգ քոյին . աստ է Կեսար, աստ ամենայն սերունդ Յուլեայ,
Որ հանդերձեալն է ընդ մեծաւ երկնից զընդաւ երեւել .
Աստ խոստացեալըն քեզ յաճախ ահա դիւցազն Աւգոստ Կեսար,
Այն որ ըզդարն ոսկեղէն նորոգեսցէ ի Լատիոն,
Ի տեղուոյ ուր վազ ուրեմըն Սատուրնոս թագաւորէր .
Եւ ձրգեսցէ ցը՛Գարամանս և ցը՛Հընդիկս ըզպետութիւն .
Երկիրն այն է անդրագոյն քան զաստեղաց և ըզտարւոյ
Եւ զարեուն ճանապարհ, ուր երկնաբերձն Ատլաս ի յուս
Հոլովէ ըզբեռն յեռեալ արփիւք բոցեղինօք .
Յոտին նորա՝ դողան արգէն կասալիականքըն պետութիւնք
Ի դիցասաստ պատգամաց, և մէովտեան սարսէ երկիր,
Եւ եօթնականն Նիլոսի ահիւ մեծաւ գլըրդին բերանք .
Ոչ Ալկիդէս ցայն վայր ընդ ծագս երկրի յածեալ չըրջեցաւ,
Այն որ զեղնիկըն պըղընձոտն եհար, հանգոյց զանտառախիտն
Երիմանթ, և ի Լեռնա արկ աղեղամբըն սարսափիւն .
Եւ ոչ Բաքոս յաղթականն, որ ուռենեօք սանձիւք՝ ի կառս
Ըզվազերս լըծեալ վարէր քարձր ի ծայրէ Նիսայ լերին : . . .

Հայեաց քանի՛ փառաւորեալ ճոխ աւարաւըն Մարկելլոս
Ճեմ առնու յաղթապանձ գեր ի վերոյ ամենեցուն .
Սա զպետութիւն հռոմէական կայկայեցէ ձխախրոխտ
Ըզգըրըրդեալն յաղմուկ մեծ, և ըզփիւնիկն և զապըստամբ
Դալլիացին կործանեսցէ, և զայս երբորդ առեալ աւար,
Ի նըւէր արգադիր Կըւիրինեայ հօր կախեսցէ :

Աստ ենչաս ի տեսանել անդ ընդ նըմին ընթացակից
Պատանեակ գեղանի փայլեալ ի զէն և ի զարգ,
Այլ թախծադէմ զաչսն ի խոնարհ արկեալ . ասէ, Ո՞վ է դա, հայր,
Որդի՞ գորին, թէ ի թոռանց ոք վեհազանց ազգատոհմին .
Քանի՛ ի դմա է նմանութիւն . այլ գիշեր սեաւ պարածածկէ
Տըխուր իմն ստուերաւ ըզգլուխ նորա : Անքիսէս
Հայրն յայնժամ աչք յարտասուս . Մի դու, որդեակ իմ, խընդրեր,

Ըզքոյոցըդ սուգ ամբաւ : Յուցցեն ևեթ ըզդա երկրի
Հրամանք ճակատագրին, ոչ անդ յամել թողցեն դըմա :
Կարի հըզօր հռովմէականն ձեզ թըւէր դըրոհ, ո՞վ դիք,
Եթէ երբեք պարգեդ այդ Հնորհէր նըմա երկարատե .
Ըզմեծաւ արիսականն քաղաքաւ բնակեալն երկիր
Քանի՞օն կոծ արանց կականաւոր արձակեսցէ
Եւ որպիսի՛ սուգ ի թաղման տեսանիցես, ո՞վ Տիբերիս,
Շուրջ ըզնորոգ սահեալ շիրմաւն . յիլիական ազգատոհմէ
Ոչ այլ ոք պատանեակ ըզլատինացն հաւուց ըզյոյս
Այնպէս ի վեր ամբարձցէ, և ոչ ի սան ոք այնպիսի
Հռոմուլեանն երկիր երբեմըն պանծասցի . աւա՛ղ կրօնից,
Եղո՛ւկ հընոյն հաւասոց, անյաղթ աջոյն ի մարտի :
Ո՞ւմ ումեք էր խիզախել անպատուհաս ի ճակատ
Զինելու՞մն ըսպառազէն, թէպէտ հետի, թէպէտ հեծեալ,
Փրփրերախ երիվարին մըտրակ ի կուշտ եթէ առնէր :

Ո՞վ հէք պատանեկիկ, եթէ լիցի քեզ խուսափել
Ի խիստ ճակատագրէն, դու եղիցիս Մարկելլոս :
Ծիրանագեղս ածէք չուշանս ինձ բըռնալիր : սըփոեցից
Ծաղկունս ըզնովաւ, գոնեա զըստուեր իմոյ թոռին
Ծածկել ձօնիւք, գէթ հարկանել այսպէս նըմա ըսպաս սնտի :

Թրգմ. Հ. Ն. ՀԻԻՐՄԻԻԶ

ՎԻՐԳԻԼԻՈՍ, ԵՆԵԱԿԱՆ Զ .

կազմ եւ պատրաստ ե'ւ ի կալ ե'ւ ի գնալ, ոչ ամբողջիւ եւ ոչ բե-
ռամբք ծանրացեալ, ուշ եղեալ մտադիւրութեամբ ո'չ ի նշանա-
կել միայն զօրավարին, այլ եւ յակնադիւրին: Բանակի տեղի եւ
զօրականաց ռոճիկ պատրաստ էր: Իսկ Աղեքսանդրի ոչ պակաս-
եաց զօր ի ճակատու: Այլ Դարեհ որ այնչափ բազմութեան թա-
գաւոր էր, նեղութեամբ վայրացն՝ յորս կռուեցաւ՝ յայն սակա-
ւութիւն եհաս՝ զոր ի թշնամուոյն վերայ արհամարհէր:

Թրգմ.

ԿՈՒԻՆՏՈՍ ԿՈՒՐԿՈՍ

Հ. Յ. ԳԱԹՈՐԹԵԱՆՅ

Պատմ. Աղեքսանդրի, Դպր. Դ.

20

ԴԱԻ ԸՆԴԴԵՄ ԴԱՐԵՀԻ ԵՒ ՄԱՀ ՆՈՐԱ

Արքանեկութիւն, Զառ-յո-նի-ն
Ի դիպահւոջ (կալ), Բանդի ԳՂ
Շեն, Գէ-ղ (Տաւ)

Հաւաք, հաւաքար-նի-ն
Հաւաք երբալ, շառ-նի-ն երբալ
Ապախաւոր, ապեր-նի-ն

Բեսոս եւ Նաբարզանէս զգործ անօրէնութեանն՝ զոր յա-
ռաջն նիւթեցին՝ խորհէին յանկ հանել, վառեալք թագաւորու-
թեանն տենչանօք. այլ այնպիսութեամբ իշխանութեան չկարէին ակն
ռնել, մինչդեռ Դարեհն կենդանի էր: Բազում ժամս խորհուրդ
խորհեալ՝ հաճոյ թուեցաւ ի ձեռն զօրականացն Բակտրիացւոց՝
որ առ ամենայն արքանեկութիւն յօժարեալ հասեալ կային՝ ձեր-
բակալ զթագաւորն առնել, և առաքել պատգամաւոր առ Աղեք-
սանդը՝ թէ կենդանուոյն կայ ի դիպահւոջ Դարեհ: Իսկ Պատրոն
որ էր զօրավար Յունացն և զհետ երթալը կառաց թագաւորին՝
կամէր գտանել պարապ և խօսել ինչ ընդ նմա. քանզի իմացաւ
յառաջագոյն զնենգաւոր գործն Բեսեայ: Իբրեւ զաչս ի Պատրոն
դարձոյց թագաւորն՝ հարցանել թէ արդեօք կամիցի՞ ինչ ասել
նմա, և իբրեւ հրաման առ մօտագոյն մատչել, սկսաւ ասել առանց
թարգմանի այսպէս, քանզի չէր անգէտ Դարեհ յոյն լեզուի:
Արքայ, ասէ, ի յիսուն հազարաց անտի յունաց՝ սակաւք մնա-

ցաք. ամենեքին ընթացակիցք եմք բախտին քու. փառաւո-
րութիւն քո եւ ձախողել քո՝ նոքին յօգեցին զմեզ ընդ քեզ:
Արդ՝ վասն այդպիսի ճշմարիտ հաւատոց մերոց աղաչեմ պաղա-
տիմ, ի մերում բանակի աստ հար քեզ վրան, և յանձն առ, զի
մեք լինիցիմք քեզ անձնապահ: Ամենայն յոյս մեր ի քեզ է,
երանի թէ այսպիսի միտք և յայլսն ևս էին: Չէ ժամ չատ խօ-
սելոյ, Բեսոս և Նաբարզանէս դարանակալ են քեզ յայսմ ի վերջ-
նում վիշտս վսանգի թագաւորութեան քո եւ կենաց քոց: Այս
օր լիցի օր յետին կա՛մ սպանչաց քոց կամ քեզ գլխովին: Տայր
Դարեհ պատասխանի. Թէպէտեւ զձեր Յունաց հաւատս ծանու-
ցեալ գիտեմ, բայց յիմոց յընկերահաշտեաց աստի չեմ մեկնե-
լոց. ինձ, ասէ, քան զպատրելն ևս իմն դժուարին է դատա-
պարտն առնել, լաւ իսկ համարիմ յիմոց միջի կրել զոր ինչ հա-
սուցանիցէ ինձ բախտ, քան երթալ հատուած. և կորնչիցիմ իսկ
անագան ուրեմն, եթէ իմ իսկ զօրականք չկամին ինձ կալ կեն-
դանի և զարե տեսանել: Իսկ Պատրոն, իբրեւ յուսահատ եղև ի
կենաց թագաւորին, դարձաւ առ այնոսիկ՝ որոց զօրավար էր,
պատրաստեալ ի մտի եղեալ զամենայն վիշտս վասն հաւատար-
մութեանն կրել: Մերձենալը գիշերն, և պարսիկք, ըստ սովո-
րութեան իւրեանց, ի բաց եղեալ զիւրաքանչիւր զէն և զարդ,
ընթացան զկարեւոր իրս ի մօտաւոր շինէն բերել. իսկ Բակտրիա-
ցիք, որպէս հրաման տուեալ էր նոցա ի Բեսեայ, կային վառ-
եալք պատրաստեալք...

Չորս Բեսեայ և Նաբարզանեայ ընտրեալ իսկ էր ի սպասա-
ւորութիւն զործոյ նենգութեանն, եկին մտին ի խորան անդր
թագաւորին եւ ձերբակալ արարեալ զնա՝ արկին ի կապանս: Որ
սակաւիկ մի յառաջագոյն կառօք եւ անդրուարօք երթալը, եւ
հանգոյն դից առնոյր պատիւ յիւրոց անտի, ոչ ինչ յարտաքնոցն
օգնականութիւն գտեալ, այլ գերի իւրոց ծառայիցն եղեալ, եդ-
եալ լինէր ի դեսպակ մի աղտեղի, ծածկեալ յամենայն կող-
մանց մորթովք. եւ զի մի թշնամանք լիցին թագաւորին, յոս-
կի ոտնակապս եւ ի պարաւանդս պրկեցին զԴարեհ: Զգրաստոն
դեսպակին անծանօթ մարդիկ վարէին, եւ պահապանքն ի հե-
ռաստանէ զհետ երթալին:

Իսկ Աղեքսանդրոս իբրեւ լուաւ թէ խաղաց զնաց Դարեհ
յնկբատանացւոց քաղաքէն, թողեալ զճանապարհն՝ որ ի Մա-
րաստան էր, զնացեալ երթալը տազնապաւ հասանել զհետ փա-

խըստականին: Ապա առաւել ևս ստուգեալ գիտաց, թէ ոչ միայն ի կապանս կայ թագաւորն, այլ և ի վտանգի մահու է: Ի մի վայր կոչէր զգօրավարս իւր և զսպարապետս և ասէր այսպէս. Գործ մեծ մնացեալ է, այլ աշխատութիւն սակաւ ժամանակի. Դարեհ ոչ ինչ հեռի ի մէնջ է, թողեալ լքեալ յիւրոց անտի կամ սպանեալ. յանձին անդ նորա եղեալ է մեր յաղթութիւն, եւ այսչափ և այսպիսի իրք՝ վարձք են արագութեան մերոյ: Այնուհետեւ փութանակի զգունդն վարեալ տանէր յարչաւանի և ոչ ի ճանապարհի, մինչ զի և ոչ քուն ցայգութեանն՝ ցերեկութեան վաստակոցն առնէր դիւրութիւն: Վասն այսորիկ յառաջեաց ընթացաւ հինգհարիւր վտաւան, և եկին հասին ի գիւղ մի՝ յորում զԴարեհ ըմբռնեալ էր Բեսեայ: Խաղացին գնացին դարձեալ երեք հարիւր վտաւանս (ասպարէզս), և ի ճանապարհին լուեալ՝ թէ ոչ աւելի քան զերկերիւր վտաւան հեռի է Բեսոս, խթեալ զերկ վարսն երթային դիմեալ յարչաւանի, և երեքցան բարբարոսացն: Յայնժամ Բեսոս և այլքն ևս՝ որ կցորդ էին նենգութեան գործոց նորա՝ մատուցեալ ի կառան Դարեհի, սկսան խրատ տալ, զի ի ձի հեծանիցի, և փախսեամբ զանձն պրծեալ ի թշնամոյն ապրեցողացնիցէ: Նա զնէր վկայութիւն՝ թէ աստուածքն վրէժխնդիր հասեալ են, խնդրէր զպաշտպանութիւն Աղեքսանդրի, եւ ոչ կամէր երթալ ընդ տիրանենգան: Յայնժամ ցասմամբ ևս վառեալ՝ արձակեն նետս ի թագաւոր անդր, և բազում վիրօք խոցեալ թողուն վիրաւոր: Եւ զգրաստս ևս խոցէին, զի մի կարի յառաջեալ երթիցին. սպանին և զծառայան երկուս՝ որ ընդ թագաւորին երթային: Իբրեւ զայն գործ դառնութեան վճարէին, զի զհետս փախստեանն բաժանիցեն, Նաբարզանէս ի Վրկանս չուգաւ և Բեսոս ի Բակտրիս...

Յայնմ վայրի գրաստք՝ որ զԴարեհս ձգեալ տանէին, քանզի կառավարչոյր, ի բաց ելին յարքունի ճանապարհէ, և մոլորեալ երթային չորս վտաւանս, և ի հովտի ուրեք դադարեցին խոնջեալք և վաստակեալք ի տապոյ անտի և ի վիրացն: Ոչ ինչ հեռի կայր ի տեղւոյնն աղբիւր՝ որ ի տեղեկացն ցուցաւ Պողոսորատեայ Մակեդոնացոյ, եւ նա քանզի պապակէր ի ծարաւոյ իւրմէ, մատեաւ անդր. և իբրեւ սաղաւարտիւն ջուր հանեալ ըմպէր, ետես զնետսն հարեալ ի գրաստուցն մարմինս, որ երթային և նուաղէին. եւ լսէր զհեծութիւն մարդոյ կիսամեռ եղելոյ: Վասն այսորիկ ըստ սովորութեան մտաց մարդկան ցանկա-

ցաւ տեսանել՝ թէ զի՛նչ թագուցեալ կայցէ ի դեսպակի անդ. մատուցեալ ի վեր առնոյր զմորթսն որովք ծածկեալն էր և եգիտ զԴարեհ խոցեալ վիրօք բազմօք. զի հանդերձն արքունի և շղթայքն ոսկեղէնք՝ որովք կապեալ էր նա ի տիրանենգացն՝ չտային վարանել: Դարեհի՝ որ ի ծարաւոյն ևս նեղէր՝ ջուր մատոյց Պողոսորատոս. և իբրեւ կազդուրեցաւ թագաւորն՝ յունարէն խօսեցաւ և ասէ. Այս ևս ի վերայ այնչափ վշտաց վերջին վիճի եկին յաւելան, զի քեզ երախտաւորիդ չկարեմ առնել հատուցումն փոխարէն. բայց հատուցէ քեզ Աղեքսանդրոս, եւ Աղեքսանդրի՝ [հատուցեն] զիքն: Ապա զաջ իւր կարկառէր և հրաման տայր զնշան (զողջոյն) ձեռինն՝ արքունական հաւատոցն գրաւական տանել Աղեքսանդրի, և ըմբռնեալ զձեռն Պողոսորատեայ՝ փչեաց զողին: Յորժամ Աղեքսանդրոս գիտաց զմահ թըշուառութեան մեծագանձ թագաւորին, եկն առժամայն եւ ելաց դառնապէս, և իսկ և իսկ հանեալ զիւր քղամիդն՝ զմարմինն ծածկէր, և հրաման տայր մեծաւ պատուով առ իւրսն տանել զնա, զի յօրինեալ ըստ արքունի սովորութեանն Պարսից՝ թաղեսցի ի գերեզման նախնեաց իւրոց...

Իսկ զապախտաւոր միտս մարդկանն՝ յորոց փոխանակ մեծացն երախտեաց անագորոյն սատակումն կրեաց Դարեհ, կշտամբեալ յանդիմանեցին սքանչելի բարք հաւատարիմք շան միոջ, որ առ նմին կայր մնայր միայն, թէպէտեւ թողեալ լքեալ էր նա յամենայն ընտանեաց իւրոց. զի զո՛ր գութ խնամոյ ունէր առ նա, մինչդեռ կենդանին էր, զնոյն ցուցանէր յորժամ ի մեռանել էր:

Թրգմ. ՆՈՅՆ

ՆՈՅՆ, անդ, Դպր. Ե:

ԳՐՈՒԱՏ ՇԻՆԱԿԱՆ ԿԵՆԱՅ

Ե Ի

ԱԼԵԽՈՐՆ ԿՈՐԻԿ

Նեկանել, Ժամանակ
 Զրուան = Կոռնոս, Դեմ Ժամանակ
 Աղխարոյ, Խառնակ, Կախարդ
 Փարաւ, Էրան, Կարոտ
 Նեղարի, Կնի (Ֆր. orme)
 Արբուն (Գր.), Կարէն Կարէն
 Կոկանենի, Լայրի Կարէն
 Այգորելի, Կարոտան Կայելու
 Խուրձ, Երանան Կան (Ֆր.
 Անուս, անշարժ (faisceau)
 Աղաւնի, Կար Ե (Ֆր. verveine)

Սիկիոնեան - հաս, Սիկիոնի յե-
 Անգի, յի (Լուսարոնի)
 Նսիհ = Գսեհ, Բար
 Ասորական դեղ, Ժերանի Կերի
 Մարուզ, Կարոտ Կարոտ (Կ.
 Գոյաւոր, Կանար (Կան Կերի)
 Ահերով, Կարոտ Կերի Կերի
 Խորիկ, Կարէն (Կոտ Կարոտ,
 Վիհակ, Կերի, Կար (Բանջար)
 Կրանդի, Կեր Կարոտ (Կարոտ,
 Թե = Երե, Ել (Կայն)

Ա.

Վաշ Երջանիկ մըշակաց, զիւրեանց նըսի Թէ գիտիցեն.
 Ոյց ինքնին երկիր արդար ի մարտամբոխ զինուց փարատ
 Ի ծոցոյ հողոյն բլիս Գիւրապատրաստ պարէն կենաց:
 Ապարանք բարձրածեղունք աշխարհամուտ զրամբք հոյակապ
 Թէ հոսեն ոչ ի գաւթաց զայգորելեացն ուղիւ կոհակս,
 [Թէ] ի դրանդիս ոչ պակշտին կամարաշէն պերճ նրկարեհս,
 Ոչ ի պղղինձս եփիւրացիս եւ ի հանդերձս ոսկեճամուկս.
 Թէ ոչ ա'սր ըսպիտակ յասորակսն դեղ չըպարի,
 Ոչ ծորածոյ իւղոյն պարզուածք կասեալ ի պէտս ապականին.
 Այլ հանգիստ յապահով, կեանք անպատիր ճոխ ընչաւէտ,
 Այլ անդորր ի դիւր վիճակս, անձաւք եւ լիճք ջուրց կենդանի,
 Այլ հովիտք հովանաւորք և անդէոց մեղմիկ բընչիւնք,
 Եւ ընդ ծառով հեշտալի քուն հանգըստեան ո'չ պակասեն:
 Անդ արօտք եւ անտառք եւ երէոց որջք եւ մորիք,
 Եւ արբուն ժիր մանկութեան սակաւապէտ եւ երկասէր,
 Աստուածոց պաշտամունք եւ սրբբանուէր հարց ալեւոյթք.

Արդարութիւն զվերջին հետս եղ առ նոսին մեկնեալ յերկրէ:...

Երանի՛ ում պատճառաց էից զիտաց գոլ խելամուտ,
 Եւ զարհաւիրս ամենայն եւ զանողոք ճակատագիր
 Եւ զանյապ Աքերովի շունդ եւ շըշուկ առ ոտն եհար:
 Նա եւ այնմ իսկ երանի՛ որ զգաշտային ծանեալ ըզգիս.
 Ոչ ըզնա խուրձ ամբոխին, ոչ թագազանցն ծիրանիք,
 Ոչ դրուժան հարազատից ընկճեաց երբեք վըրդովի խազմ.
 Ոչ ի գութ հեծեաց մուրկին կամ մախացաւ ընդ գոյաւոր.
 Զոր ուղէչք մրտադիր եւ զոր բերին անդք ինքնակամ
 Զարդիւնլըն ժողովեաց, եւ ոչ օրէնս ինչ երկաթիս,
 Ոչ զորգոտայն աղխատրոյզ կամ զաշխարհին ետես զիւան:

Մըշակն արդիւնարար կոր արօրով վարէ զերկիր.
 Անդուստ ամին արարք, անտի զթուռնեակս եւ զհայրենիս
 Տածէ անտի զշուկ նախրաց եւ զզըւարակս արժանաւորս.
 Եւ ոչ դուլ առնու երբեք՝ մինչեւ տարին մըրգովք զեղու
 Կամ որդուք խաշանց եւ կամ ի գեմետրեան հասկաց որայս,
 Եւ ծանրե տոհմականօք զակօսս՝ յաղթող լեալ համբարաց:
 Եկըն ձըմեռն, ի մամուլս հատքըն լեսուն սիկիոնեանք,
 Խոզք դառնան կաղնով բերկրեալք, անտառք մաթուզ մատու
 Եւ աշունն հասուցանէ զազգի ազգի պըտոց խայրիս, [ցանեն,
 Եւ ի մարմանդս բըլրոց եփին անոյշ բարձր այգեկութք:
 Անդ քաղցրիկ մանկերին շուրջ ի համբոյր կախին շքանց.
 Պարկեշտ եւ ծընգասէր պահէ տընակն ըզսրբութիւն:
 Կաթնաբուխ տարածեն ըստինս երինջք, եւ գէր ամիկք
 Ի զըւարթ մարգագետնի կան ոգորեալ խեթկիչ եզջերբք:
 Նա զտօնուտ խըմբէ զաւուրս եւ զանձն հեղեալ ի դաւարիս,
 Ուր հըրատ անդ ի միջի, լընուն ընկերք տաշտ թաթաղուն,
 Քեզ, Սպանդարամետ, ձօնեալ նըւէր՝ ըզքեզ կարգայ,
 Եւ հովուաց սուր սըլաքաց դընէ հանդէս ի նըշդարին,
 Եւ զբիրտ անդամսն հոլանէ ի շինական ըմբըշամարտս:

Զայս երբեմն վարեցին կենցաղ նախնի սաբինեցիք,
 Զայս Հոեմոս եւ եղբայրն, այսպէս անեաց քաջն Ետրուրէ...
 Մինչեւ ազգ ամպարիշտ ի զուարակաց շուայտեալ ըսպանդ,
 Զայս ոսկեղէնըն Զըրուան անցուցանէր ըզկեանս յերկրի.
 Եւ ի լուր չեւ էր եկեալ փըքոցուոյց փողոց գոչիւն,
 Եւ յանոստ սալըս դարբնաց կայծակնացայտ շաչել զինուց:
 Թրգմ. Հ. Ա. Կ. ԲԱԳԲԱՏՈՒՆԻ. ՎԻԳԻԼԻՈՍ, Մեակական Բ.

Ձի յիշեմ ես զԻբալեայ բարձրապարիսպ աշտարակօք,
Ուր մըթինըն Գալեոսս ոռոգանէ զանդըս խարտեալ,
Զալեւոր տեսեալ Կորիկ, որում սակաւ ինչ արտավար
Կայր ի խոպանն ագարակ, ոչ դիւր ի հերկս եզանց ածու,
Ո՛չ խաչանց բարեպատեն, եւ ոչ ի տունկ այգեաց ի դէպ:
Սակայն ցլ'ր ի մացառս քաղեալ բանջար եւ շուրջ ի ծիր
Սպիտակ շուշան, աղանձ եւ ըզխաշխաշ մանրահատիկ,
Ի սըրտին հաւասարէր ընդ արքունի փարթամութիւնս:
Եւ մըտեալ տարաժամու՝ կուտէր անգին խորտկօք սեղան:
Առաջին վարդ ի գարունն՝ եւ աւնայնի քաղէր խնձորս,
Եւ մինչ դառն դեռ ձրմեռն ըզվէմս հերձոյր սառամանեօք
Եւ ի պաղ ձուլեալ զընթացս ոտնակապէր ջուրց խոխոջից,
Նա զգըրգասուն յակընթի խուզէր յայնժամ ըզխոպոպիս,
Նըշկահեալ ըզհեղգ ամառն եւ զյապաղկոտ սիւք քաղցրաշունչ:
Արդ նոյն ինքն յոգնաբեղուն եւ գունդագունդ մեղուաց պարուք
Քան ըզբնաւս էր բարգաւաճ, նրմա թըմբիք լ'առատ շոճի,
Եւ ի ճընշել խորըսաց մեղըր կըթէր նա փըրփրագէզ:
Եւ որչափ ի նոր ծաղկին ծառն բերրի պըճնէր մըրգովք՝
Նոյն[չափ] եւ աւնայնի հասունս յանձին բարձեալ բերէր:
Ինքն եւ զառամ նըշգարիս տողեաց ի շար գեղեցկակարգ,
Եւ ըզկա'րծըր տանձի, զսալորաբեր կոկանենիս,
Եւ ըզսօսըն գինեբրուաց զուարթացելոց հովանաւոր:

Թրգմ. ՆՈՅՆ

ՆՈՅՆ, անդ, Դ.

ԵԼԵԻՍԵԱՆ ԽՈՐՀՐԴԱՏՕՆՔ

Փոխինդ, ալիւրէ շէնաւ յարեւ
Ժահ, ալիւրէ շէնաւ [լէ՛ Դ
Կիկեոն, ըմբէլէ Դ կամ իաւոյ
Քարոզ, Դաւեթի (Ե. խաւսոյ)

Խուճապ, Խաւս
Խորհրդածութիւն, Խորհրդանշ
Անգրօս, անգրաւ [Խաւսաբան
Անդամութիւն, Դաւաբան

Քան զամենայն խորհուրդս սահմանեալս ի պատիւ դից գե-
րահուակք են Դեմետրեայ խորհրդատօնքն. քանզի նորին իսկ
Դեմետրեայ ասեն կարգեալ զայն: Ձի ի շրջելն ի խնդիր Պերսե-
փոնեայ դստերն իւրոյ՝ զոր Պղուտոնի յափշտակեալ էր, եկն ե-
հաս ի դաշտ Ելեւսեայ, եւ հաճեալ ընդ հիւրընկալութիւն բնակ-
չաց քաղաքին՝ արար նոցա պարգեւս երկուս մեծամեծս, զար-
ուեստ երկրագործութեան եւ զգիտութիւն սրբազան վարդապե-
տութեան: Ամենայն ուրեք, ուր եւ մուծին զայն Աթենացիք, հա-
մարին զի սփռի սէր միաբանութեան եւ մարդասիրութիւն, եւ
զի սրբէ նա զհոգի ի տգիտութենէ եւ ի պղծութեանց եւ պատ-
րաստէ զառաւելութիւն օգնականութեան դիցն, զգօրութիւն հա-
սանելոյ ի ծայր առաքինութեան, զբերկրութիւնս անբիծ կենաց
եւ զյոյս անդորր մահու եւ բարեբաստութեան: Նուիրելոցն ի խոր-
հուրդս յայտնիկ լիցի տեղի յնշխան դաշտս. ժառանգեսցեն
նոքա զլոյս անստուեր, եւ կեցցեն յաստուած. իսկ այլք ի մե-
ռանելն բնակեսցեն յարհաւիրս՝ ի խաւարչտին տեղուղ: Անդստին
ի մատաղ տիոց Աթենացիք մտանն ի խորհրդածութիւն, իսկ
որոց չիցէ երբեք հաղորդ լեալ պաշտամանն՝ խնդրեն զայն ի
մահու: Սակայն ոմանք յիմաստնագունից չհամարին զանձինս
կարօտ պաշտամանն՝ առ ի լինել առաքինիս: Սոկրատ չէառ եր-
բեք յանձն ընծայել ի պաշտօնն, եւ այս մերժումն նորա համա-
րեցաւ նմա յամպարչտութիւն: Դիողինէս եւ յորդորեալ յոմանց
նուիրել ի պաշտօնն՝ ետ պատասխանի. Պատեկիոն աւազակն հրու-
չակաւոր նուիրեալ իսկ էր, իսկ Եպամինոնդ եւ Ագեսիլայոս չե-
ղեն ի խնդիր պաշտամանն ընծայութեան. արդ մի'թէ նա երա-
նելի՞ յնշխան դաշտս կայցէ, եւ սոքա ի ժա'հս զժոխոց ընդ-
քարշ ածիցին:

Ի քուրմս մեհենին գլխաւորք են չորք: Առաջին կատարողապետ, որ ըստ անուան իւրում երեւցուցիչ սրբութեանց է (hiérophante), և գործ է նորա նուիրել զմատուցեալսն ի խորհուրդսն: Դայ նա ի մէջ զգեցեալ այլատարազ, թագ ի գլուխ, եւ վարսք նորա զուսովքն ծփեալք: Պարտ է նմա լինել կատարեալ ըստ տիոց՝ համեմատ հանդարտութեան պաշտամանն, եւ գեղեցկաձայն՝ ասորժալուր լսելեաց: Մինչև ցկեանս է իշխանութիւն նորա, և ընդ առնուլ զայն՝ պարտ է հրաժարել նմա յամուսնուն թեանէ: Երկրորդ քրմին գործ է կրել զջահն սուրբ ի պաշտամունսն, եւ սրբել զընծայեալսն. իշխանութիւն է եւ նմա հանգոյն կատարողապետին երեւել ապարօտ ի գլուխ: Իսկ այլք երկրքին են՝ քարոզն սուրբ և ընթերակացն բազնին. առաջնուն անկ է ի բաց առնել զպիղծս, և զգուշանալ լուռ և անզբօս կալոյ նրա իրեւոյցն. իսկ երկրորդին՝ օգնել այլոց ի պաշտամունսն: Չորեցունցն ևս են և այլ պաշտօնեայք բազումք ընդ ձեռամբ, թարգմանք, երգիչք, և ուղղիչք կարգաց թափօրոցն և այլոց արարողութեանց: Տեսաք մեք զնոսա, զի մօին ի չրջապատն մեհենին. և ի վաղիւ անդր մի ի նորընծայիցն նուիրելոց՝ որ բարեկամ էր ինձ, պատմեաց ինձ զարարողութիւնս ինչ պաշտամանն՝ զրում լեալ էր ականատես:

Գտաք մեք, ասէ, ի ներքս անդ զպաշտօնեայս մեհենին, և էր նոցա զքրմական հանդերձսն զգեցեալ: Կատարողապետն, որ անդ զարարչին տիեզերաց զդէմս բերէ, կրէր նշանակս ամենագօր իշխանութեան, ջահնկալն և ընթերակացն բազնին ըզկերպարանս արեգական և լուսնի, և քարոզն զՆերմեայ: Եւ ահա քարոզն կարգայր. «Ի բաց կացցեն անսուրբք և ամպարիչտք, և մի՛ ոք ի պղծելոցն անօրէնութեամբ՝ մերձեսցի ի բազինս յայս»: Եւ մահապարտ էր՝ որ ոք յարտաքսելոցն յետ քարոզին ազգարարութեան յանդգնէր կալ ի ժողովի անդ: Եւ քուրմն երկրորդ տայր տարածանել ընդ ոտիւք մերովք զմօրթս մատուցելոց զուհից, որ եւ սրբեաց զմեզ վերստին, եւ բարձրաձայն ընթերցաւ կարգաւորութիւն պաշտաման նուիրանաց ընծայելոցն, և օրհնութիւնք Դեմետրեայ նուագէին:

Եւ ապա շշուկ ինչ լսելի լինէր. թուէր մոնչել երկրի ընդ ոտիւք մերովք, և շանթից և փայլատականց ահաւոր երեւմունս խուճապից և ճիւղաղաց ի խաւարի գործել. որոց զսուրբ վայրըն լցեալ կաղկանձամբք՝ զարհուրեցուցանէին զմեզ: Կսկիծ

մահառիթ, անդամունք դժոխքներք, չքաւորութիւն, ախտք, և մահ ինքնին գլխովին՝ կերպս ի կերպս դժնդակս եւ պակուցիչս երեւէին մեզ: Կատարողապետն մեկնէր մեզ զտեսիլսն, կենդանատիպ նկարագրութեամբքն յաճախեալ զտագնապ և զարհաւիրս մեր:

Բայց ի նշոյլ աղօտ ինչ լուսոյ՝ յառաջ մատչեալք ի կողմն դժոխոց, ուր սրբին հոգիք՝ մինչև յերանաւէտ օթեանսն հասեալ. և ի խառնաձայն ողբական հնչմունսն լուաք զդառն հեծութիւնս անձնասպանից. և կատարողապետն յաւել. Դոքա աւադիկ պատուհասին վասն թողոյ զկայսն՝ ուր դիցն զնոսա յաշխարհի աստ կացուցեալ էր: Եւ մինչդեռ բանքն ի բերան նորա կային, բացան դրունք պղնձիք ահագին ձոնչմամբ, և յանդիման եղեն մեզ արհաւիրք Տարտարոսին, որ հնչէր ի շառաչիւն շղթայից եւ ի ճիշթշուռականաց, և խառն ընդ տխուր եւ սրտառուչ աղաղակն՝ երբեք երբեք լսելի չինէր բարբառս այս ահեղ. «Որատեցարուք մեօք՝ երկնչել ի դից, և ուղղել զարդարութիւն, եւ զոհացողս լինել»: Տեսաք մեք զժանտսն կատաղիս մտրակաւորս զայրագնեալս անխնայ ի վերայ եղեռնաւորացն:

Եւ մինչդեռ տեսիլքս այսօքիկ ահագինք յաւելեալ ի սաստկութիւն յազդոյ և ի մեծասաստ բարբառոյ կատարողապետին՝ որ թուէր իմն երկնաւոր վրէժխնդրութեանն դահիճ՝ ընուն զմեզ սոսկմամբ, և հազիւ շունչ կենդանութեան էր ի մեզ, և ահա փոխեցաք յանտառս զուարճալիս և յարօտս գեղածիծաղս, վայր երանաւէտ՝ պատկեր Եղիսեան դաշտացն, ուր նշողէր լոյս անաղօտ, ուր ձայնք քաղցրալուրք հնչէին զմայլեցուցիչք. և ապա մուծեալք ի վայրն սուրբ՝ տեսաք զանդրի դիցունհոյն լուսապայծառ՝ զարդարեալ մեծափարթամ իւրովք սպասուքն: Անդ վախճան լինէր հանդիսի փորձութեան մերոյ, և անդ տեսաք և լուաք իրս զորս ոչ է օրէն պատմել. բայց արբեալք ի սուրբ խնդութենէն՝ նուագէաք օրհնութիւն, երանելով զբախտ մեր:

Չայս պատմեաց մեզ նորընծայեալն ի խորհուրդսն: Եւ այլ ոմն յաւել հանգամանս ինչ՝ զոր առաջնոյն մոռացեալ էր. Զի ի միում յաւուրց տօնին եբաց կատարողապետն զկողովսն խորհրդաւորս՝ զորս բարձեալ բերեն ի հանդիսին, մեծարեալս յամենեցունց: Եւ են ի նոսա սրբազան սպասքն՝ որոց տեսիլ արգելեալ է պղծոց, այսինքն են փոխիւնք այլալաձեք, հատք աղի, և այլ ինչ որ պատկանաւոր ի վէպս Դեմետրեայ և ի վար-

դապետութիւնս խորհրդոց նորա: Նուիրելոցն կողով ի կողովէ փոխեալ զնոսա, այնուհետե կարող են ասել՝ թէ պահեցաք եւ արբաք զկիկէոն:

Թարգմ.

Հ. Ե. ՀԻՒՐՄԻՒԶ

ՊԱՐԹԵԼԸՄԻ

Ուղեւոր. Անաբարսեայ, ԳԼ. ԿԸ.

23

ՏԵՍԻԼ ՄԻ Ի «ՀԱԻՔ» ԽԱՂԷՆ ԱՐԻՍՏՈՓԱՆԵԱՅ

Ընձեռայք, պարգէն

Քարի՛նք, չլուրձեւ յն ղ

Արդ եւս, Կեանք

Դիւ, Գերաշնչել

Ոսոխ, Կեանք

Որի, Կեանք ղ Կեանք

Արիստոփան ծանեալ զայս ազգ կատականաց, ոչ որ Աթե- նացւոց եւեթ ժամանակին էր հաճոյ, այլ որ յամենայն ժամա- նակի հաճոյ եղիցի մարդկան: Դործք նորա ունին յինքեանս զսերմն ճշմարիտ կատակերգութեան եւ զնախատիպս քաջի կա- տակերգութի. եւ չէ մարթ գլեւ զնա, առանց հասու լինելոյ գե- ղեցկութեանց նորա: Այսմ ինքնին իսկ խելամուտ լինելի՛ր՝ եթէ երկայնատութեամբ աւարտեալ էր քո զընթերցուած այլաբանու- թեանն՝ բազումս գտեալ ի նմա ճայթիւնս ինքնաբուն բանից: Ներեսցի ինձ գտեսլեանց ինչ բովանդակելոց ի նմա տալ քեզ զկերպարանս:

Պիսթետեր եւ այլ ոք յաթենացւոց՝ առ ի զերծանելոյ ի դա- տից եւ ի գժտութեանց՝ որովք տաղտկանն բնակել յԱթէնս՝ չուեն ի գաւառ թռչնոց, եւ հաւանեցուցանեն զնոսա կանգնել քաղաք օգակառոյց: Ի սկիզբն հիմնարկութեան քաղաքին՝ հարկ ի վերայ կայր մատուցանել զոն նոխազ մի, այլ յամէ պաշտօնն վասն ժիտ եւ դատարկախոյզ մարդկանն, որ զիմեն անդր անդադար ի խնդիր բախտի ի նորակերտ քաղաքին:

Հասանէ անդր նախ մի ի քերթողաց, նուազելով. «Երգեա՛ր, Մուսայդ, զթռչնաբնակ զամպակառոյց զքաղաքն»: Հարցանէ

զնա Պիսթետեր. «Դու ո՞վ ես, եւ յորմէ՛ քաղաքէ»: Պատասխա- նի առնէ Գերթողն, «Որպէս Հոմերոսն ասէ, ծառայ հաւատա- րիմ եմ մուսայից. եւ ծորեն չըթուենք իմ զմեղր անոյշ մեղեդեաց:

Պիսթետեր. Ստրուկ ոմն ես դու, եւ զիա՛րդ ունիցիս երկայն գէսս հերաց:

Գերթողն. Ոչ այդպէս, մեք ամենեքին քերթողք, որպէս ասացն Հոմերոս, հաւատարիմ ծառայք եմք մուսայից:

Պիսթետեր. Առ ի՞նչ գաս այսր:

Գերթողն. Ոսոխ Սիմոնիդեայ (քերթողի) կացեալ՝ յօրինե- ցի նուազս օրհնութեանց ազգի ազգիս յաղազս ամենայն պաշ- տամանց՝ ի պատիւ նորակերտ քաղաքիդ, եւ ոչ դադարեցայց յերգելոյ զդա. «Ո՛հ հայր, որ զհիմունս Ետնայ հաստատեցեր, հեղ յիս զուղիս բարութեանց՝ զորս կա՛մ էր ինձ կուտել ի գլուխ քո»:

Պիսթետեր. Եւ ե՞րբ յօրինեցեր զայդ ամենայն:

Գերթողն. Ի վաղուց հետէ երգեմ ես զքաղաքս զայս:

Պիսթետեր. Բայց արդ ես զոհիւս հիմն արկից նմա:

Գերթողն. «Այսպէս երազագոյնք քան զօդս սուրան երի- վարք, եւ արձակի մուսայիցն ձայն»:

Պիսթետեր. Տաղտկացուցէ զիս այրս այս, մինչեւ տաց ինչ դմա պարգեւ. (Առ Կերթողն իւր). Լո՛ւր ինձ, տուր դմա զպատմու- ճանդ, այլ զգոյշ լեր զի մի՛ եւ զբաճկոն քո առցէ: (Նա Կեր- Թողն). Առ զպատմուճանդ, զի թուիս ինձ ընդարմացեալ ի ցրտոյ:

Գերթողն. Գոհանայ մուսայն իմ զպարգեւաց քոց. զպին- դարական լուր արդ զտաղս. . . «Ստրատոն մոլորեալ ընթանայ ընդ վաչկատուն Սկիւթացիս. չէ նորա հանդերձ կտաւի. եւ ցա- ւէ՛ նմա չըջել լաշկամաշխօք եւ մորթովք գազանաց»: Իմանա՛ս զոր ասեմս:

Պիսթետեր. Իմանամ. (Առ Կերթողն) հա՛ն ի բաց զբաճկոնդ եւս. պարտ է օգնել քերթողին. ա՛ռ եւ գնա՛:

Գերթողն. Երթայց. այլ երգեցից զվերջին նուազ յողջոյն քաղաքիս. «Փերոս, որոյ գահոյք են ոսկիք, հոչակ եհար զցրտա- սառոյց քաղաքս. Անցի ես ընդ արգաւանդ եւ ձիւնախաղաղ դաշտս. . .»

Պիսթետեր. Զերծաք բախտիւ ի սառամանեաց տաղից նո- րա. ո՞ր կարծէր զի եւ այսր պատուհաս այսպիսի հասանիցէ մեզ: Այլ ի զոհ անդր մատիցուք:

— Քուրմն. Լուռ լերուք:

Իլլան. (հարեալ է յեռն) Մի՛ ոք հուշ լիցի ի սպանդն.

Պիսքեսեր. Դու ո՞վ ես:

Իլլան. Թարգման պատգամաց և գուշակ:

Պիսքեսեր. Դարձո՛ւ զթիկունսդ:

Իլլան. Զգոյշ լեր, եւ ակն ած ի սրբութեանց. պատգամ ածեմ՝ քաղաքիդ:

Պիսքեսեր. Վաղագոյն պարտ էր քեզ բերել զայդ:

Իլլան. Ոչ թոյլ ետուն աստուածքն:

Պիսքեսեր. Ասա՛ ուրեմն:

Իլլան. «Յորժամ գայլք ընդ սպիտակ որիս բնակեցեն ի դաշտին՝ որ բաժանէ ընդ Սիկիոն և ընդ Կորնթոս»...

Պիսքեսեր. Զի՞ կայ իմ եւ Կորնթացոց:

Իլլան. Առակաւոր է պատգամս, եւ ակնարկէ ի գաւառ օգոց յորում եմքս. Լուր և զոր զկնիւն. «Զենէ՛ք Պանդորայ նոխազ մի սպիտակ, եւ որ զկամս իմ նախ թարգմանեսցէ՝ առցէ հանգերձ գեղեցիկ եւ կօշիկ նոր»:

Պիսքեսեր. Եւ զկօշիկն ասիցէ:

Իլլան. Կա՛ և ընթերցիր. «Կօշիկ նոր, և բաժակ գինւոյ, և ի փորոտեաց զոհի մասն»:

Պիսքեսեր. Եւ զփորոտի՞ն ևս [ասիցէ]:

Իլլան. Կա՛ եւ ընթերցիր. «Եթէ զհրամանս իմ առնիցէք, լիջիք գեր ի վերոյ մահկանացուաց, որպէս արծուի ի մէջ ամպոց (թռչնոց)»:

Պիսքեսեր. Եւ զա՞յն եւս գուշակիցէ:

Իլլան. Կա՛ եւ ընթերցիր:

Պիսքեսեր. Է իմ սակայն ի թղթի ուրեք արձանագրեալ պատգամ Ապողոնի, ամենեւին ընդհատ ի քոյոյդ, եւ ունի այսպէս. «Յորժամ ոք ինքնահրաւէր ժպրհեցի սպրդել մտանել ի ձեզ և աղմիկել զկարգ զոհիցդ, և պահանջել անտի մասն, գանակոծ լիցի»:

Իլլան. Թուի ինձ թէ խաղ առնիցես.

Պիսքեսեր. (հարեալ է յեռն շէն-շէն). Կա՛ եւ ընթերցիր. «Թէպէտեւ արծուի իցէ, և թէ՛ ի հռչակաւոր խաբեբայից ոք անթենացոց, հարէ՛ք զնա և մի՛ խնայէք»:

Իլլան. Եւ զա՞յն եւս ասիցէ:

Պիսքեսեր. Կա՛ եւ ընթերցիր. Այլ օ՛ն անդր, երթ ի բաց. քարինք ի պատգամս քո:

Իլլան. Ո՛հ, հէքս եւ թշուառականս:

Պիսքեսեր. Կորի՛ր, եւ այլուր մարգարէա՛յց:

— Ընդ ելանել նորա և հա հասանէ Մետոն աստեղաբաշխ, քանոն եւ կարակն ի ձեռին, առ ի տեղագծել զնորակերտ քաղաքն, եւ խօսի բանս անպատեհս:

Մեսոն. Կամ առ քեզ, զի չափեցից զդաշտս օդոց և բաժանեցից ի վիճակս:

Պիսքեսեր. Եւ ո՞վ ես դու:

Մեսոն. Մետոն է անուն իմ, եւ համբաւ ելեալ է զինէն ընդ ամենայն Ելլադա և ի Կողոնէ:

Պիսքեսեր. Զի՞նչ է զոր ունիսդ ի ձեռին:

Մեսոն. Քանոն է չափելոյ զօդս, և այսու կարակնաւ գծեցից շրջանակ մի, վերուստ ի վայր...

Պիսքեսեր. Շաղակրատ մարդկան չիք աստ տեղի, պարտ է քեզ ի բաց ելանել:

Մեսոն. Մազապուր զերծայց:

Պիսքեսեր. Եւ ընդէ՞ր յամես ի գնալ. ահա որոտան երկինք (հարեալ է շէն). յառաջագոյն ասացի քեզ զայն. ե՛րթ այլուր չափել զանդ...:

— Ապա հասանէ մի յոստիկանաց, զորս հասարակապետութիւնն արձակէ ի հարկահանութիւն, եւ պահանջեն նոքա ընծեռայս ի հարկատու ազգաց: Ի մօտել նորա՝ լսելի լինի բարբառ, Ո՛ւր են ասպնջականքն մեր:

Պիսքեսեր. Ո՞ է Սարդանապաղդ այդ:

Հարկահանն. Վիճակաւ ընտրեալ հարկահան՝ նորակերտ քաղաքիդ:

Պիսքեսեր. Յուժմէ՞ գաս:

Հարկահանն. Յերեսաց ժողովրդեանն Աթենայ:

Պիսքեսեր. Արդ լուր ինձ, չիք ինչ քո ընդ սահմանս մեր. այլ իրաւախոհ եղեալ՝ տացուք ինչ քեզ և երթիցես խաղաղութեամբ:

Հարկահանն. Երդուեալ ի դիս, հաւանիմ ընդ այդ. զի պարտ է ինձ հասանել ի համախումբ ժողովն որ առաջի կայ մեզ, ի խորհուրդ հաշտութեանն՝ յոր սկսայ խօսել ընդ Փառնակայ՝ ընդ միում ի տեղակալաց արքային Պարսից:

Պիսքեսեր (հարեալ է շէն-շէն). Ահա զոր խոսացայն քեզ. առեալ զայդ՝ երթիցես բարեաւ, և մի՛ յամեսցես:

Հարկահանն. եւ զի՞նչ իցէ այդ:

Պիսքեքեր. Այս վճիռ է համախումբ ժողովոյն վասն Փառնակայ:

Հարկահանն. Դու զայր հարկահան իշխե՞ս հարկանել. հաւսէ՞ք վկայք (եւէ):

Պիսքեքեր. Դէ՛պք նորանշան. մինչչեւ զհիմունս արկեալ քաղաքիս՝ կանխեն հարկահանք:

— Քարոզն. եթէ ոք ի բնակչաց նորակերտ քաղաքիս զայր աթենացի թշնամանեցէ...

Պիսքեքեր. Իսկ սա զի՞նչ շաղփաղփիցէ ընդ չքոտի թըղթեանդ:

Քարոզն. Զհրովարտակս վաճառեմ զաւագանւոյն և զժողովրդեան. նորք են, իցէ՞ ոք գնող:

Պիսքեքեր. Զի՞նչ հրաման է հրովարտակին:

Քարոզն. Հպատակել ձեզ կշռոց, չափուց և վճռաց մերոց:

Պիսքեքեր. Մնա ինձ վայրիկ մի, և ցուցից քեզ զոր մեքն երբեմն ի կիր արկանեմք (և հարկա՛ւէ շնա):

Քարոզն. Զի՞ գործես:

Պիսքեքեր. եթէ ոչ առեալ զհրովարտակսդ ի բաց կորիցես...

Քարոզն (ի պեսարան ա՛յր պարչեալ) ԶՊիսքեքեր յատեան կոչեմ, փոխանակ զի զայր աթենացի թշնամանեաց:

Պիսքեքեր. Աղէ՛, և դա՛րձեալ յանդգնիս երեւել:

Քարոզն (Բեռնա՛ւս պարչեալ ի պեսարան). եթէ ոք զաւագանին մեր ի բաց վտարէ, փոխանակ պատշաճն մեծարանօք ընդունելոյ...

Պիսքեքեր. Տակաւին դեգերի՞ս աստ:

Քարոզն. Դու տուժեցիս հաղար դրամակշիռ:

(և բաշտա՛մ աեգա՛մ ելա՛մոս առնեն, և Պիսքեքեր Բերն շայն և Բերն շայն հաւաքէ, Բերն աթիւն Բերն Բերն ի բաց):

Թրգմ. ՆՈՅՆ

ՆՈՅՆ, անդ, ԳԼ. ՀԱ.

24

ԷՋՔ ՈՐՓԷՈՍԻ Ի ԴԺՈՒՍ ԵՒ ԵՂԵՐԱԿԱՆ ՎԱԽՃԱՆՆ

Ջօրէն, էՔր

Յայգապաւոսն, Բիւլ Եւս Կառ

Սինկո, շն

[Կառնաւոն]

Ընդ խօլ, ախիւրաւեմ

Քաւիմ, աւարա Ժաւ

Վանգ, յայն

... Հէքն Որփէոս անպարտակիր փոխանակ առեանդին իւր ամուսնոյն մոլէր զըժնեայ...

Եւ առեալ զին գողաւոր՝ բազմատըխուր սիրոյ սփոփանք՝

Ըզքեզ, քա՛ղցր ամուսին, ըզքեզ միայն յափն ամայի,

Ըզքեզ, յեւ արուսեկին, ըզքեզ ի մուտսըն նըւագէր:

Ինքն ի կիրճսըն տենարեան յանդընդախոր դրունըս մահու՝

Եւ յանտառըն թափ անցեալ սեաւ արհաւըօք մառախլապատ,

Սանդարամեսս եջ ի վիհ, մատեաւ առ պետըն սոսկալի

Եւ առ այն որ ի մարդկան պաղատանաց սիրս անողոք:

Այլ երգովքըն վըրդովեալ յանդընդական խոր կայենից Նուրբ ըստուերք եւ ուրուականք լուսատենչիկք ընթանային...

Պակեաւ տունն իսկ, տարտարոսք ներքինք մահու և կորըստեան Եւ օձիւք կապուտակօք գիսախըռիւքըն Կատաղիք.

Կերբեր բերանաբաց սինկըլ սանձեաց զերրեակ որկորն,

Եւ եկաց հողմովն անիւ չըրջանակին Իքսիոնեան:

Եւ ահա ի վտանգաց քաւեալ բնաւից դառնայր ընդ կրուկ,

Եւ շնորհեալ Եւրիդիկէ գայր ելանէր յօդ արփենի՝

Ըզհետովք, քանզի օրէնս էր զայս տըւեալ Պերսեփոնէ.

Անդէն յանկարծ ափշուրիւն ընդ խօլ կալաւ ըզսիրելին,

— Ներելի արդարեւ՝ թէ գիտէին ներել զըժոխք —

Ըզտեղի առ և առ դուրս անդ լուսոյն յիւրն Եւրիդիկէ

Յանըզգաստըս, եղո՛ւկ, յոգւոյն պարտեալ արկ զաչրս իւր:

Անդ հոսեալ ճիզըն բոլոր, և անողորմ բըռնաւորին

Դաշինք ցըրեալ, և երիցս հնչեալ բոմբիւն յանդընդոց լիճ:

Ո՞վ և զիս, ճըչեաց նա, զըրեւառս և զքեզ կորոյս, Որփեւս.

Ողջ մընա, վարիմ ահա մեծ գիշերաւ պարածածուկ,

Ջապիկար բազուկս առ քեզ ձըգելով, ո՛հ, ոչ ևս քոյին:

Ասաց, և յաչացն անդէն զօրէն ծուխ ի նուրբ օդ

նախնեալ կորեաւ տարագէմ, և ոչ ևս այլ ետես ըզնա,
Որ զըստուերս ըմբռնէր զուր, և բան բազում կամէր ասել.
Զինչ առնել էր, յո՞ դիմել կրկին կապտեալ ի յամուսնոյն,
Ո՞ր կոծով զսանդարամետս՝ որով ձայնիւ զգիւսըն շարժէր:

Զիօթն ամիս ողջոյն ի բուն ասեն ըզնա յողբս համակեալ
Բնդ բարձու քարաժայռիւ, յալիս անշէնն ըՍտրիմոնեայ,
Եւ ընդ ցուրտ անձաւօք զայս ամենայն յեղյեղելով՝
Բզվազերս յողոք ածեալ և ըզկաղնիս երգովքն ի ձեմ:
Իբրու սոխակ անձկաբեկ ընդ հովանեաւ կաղամախին
Զորդեկացն ողբայ կորուստ, զոր վայրենին արօրագիր
Ի բունին նըկատեալ՝ չե՛ւ թեաբուսիկ առ և տարաւ.
Իսկ նա լայ զգիշերն ի բուն, ողբերգական ձայնիւ նըլազս
Յոստ մի նըստեալ զեղգեղէ, շուրջ լընու զվայրն յողորմ մըմունջ:
Ո՛չ մի սէր, ոչ հարսանիք ինչ այլ ըզմիտսն հաճեցին.
Շըրջէր նա մենացեալ՝ զյափըշտակեալն Եւրիդիկէ
Եւ զանվաւեր ըզպարգևսն դըժոխոց աշխարհելով:

Յանձկալի մեծարանացն անարգեալ կոյսք կիկոնուհիք
Ի դից տօնս և ի խընջոյս ցայգապաշտօն Սպանդարմետին
Բզպատանին գիշատեալ արկին ի դաշտս լայնաձիգս.
Եւ անդ իսկ ի ձիւնափայլ պարանոցէն խըղեալ կառափն
Ի գետոյն Հեբրոսի վարեալ ուղիսիցըն թաւալլոր,
Նոյն ինքըն ձայնն և լեզուն ցըրտասառոյց զԵւրիդիկէ,
Ի պարգել ոգւոցն, աւա՛ղ, զԵւրիդիկէ կարգայր ըզհէք,
զԵւրիդիկէ գետեզերք բոլոր ընդգէմ կրկնէին վանգ:

Թրգմ. Հ. Ա. Կ. Բ.

ՎԻՐԳԻԼԻՈՍ, Մեակականք Դ.

25

ՀՐԴԵՀՆ ՀՈՌՎՄԱՅ ԵՒ ԲՈՑԱԿԷՉ ԱՅՐՈՒՄՆ ՔՐԻՍՏՈՆԷԻՑ

Սեստերս, հռոմէական դրամի 1/2 Հարթարդակ, ցած ու շիտի (դեղ)
Անհնարին, չափաշանց [(sesterce) Կամակար, յաժարո-լեւաժ

Ի վերայ եհաս հրդեհ, յարկածից թէ ի հրամանէ ինքնա-
կալին (Ներոնի) ոչ է գիտել, զի զերկոսին եւս աւանդեն պատ-

միչք: Սկիզբն ի կողմանէ կրիսին առեալ՝ և անդ ի վաճառանոցս
այրեցական նիւթոց արագ արագ բորբոքեալ, հողմավար ճարա-
կեցաւ ընդ երկայնութիւն կրկիսին, զի չէին անդ տունք որմա-
փակք, ոչ մեհեանք պարսպապատք, և ոչ այլ ինչ՝ որ զընթացս
հրդեհին խափանէր: Յետ զհարթարդակս լափլիզելոյ՝ ել ապա
ի բլուրս, օժանդակեալ յանձուկ եւ ի ծամածուռ եւ յանկարգ-
փողոցաց, որպիսիք էին նախնոյն Հռովմայ: Անդ էր լսել զկական
և զճիչ կանանցն ահաբեկելոց, և տեսանել զապիկար ի փախուս-
հասակ ծերունեաց և զանփորձ մանկտին: Յամբոխէն բազմութենէ
կէսք անձանց, այլք այլոց օգնէին. զօրաւորք ի թիկունս հա-
սանէին տկարաց՝ ի բաց ածել զնոսա ի հրոյն, կէսք զկայ առ-
եալ, այլք խուճապեալ, արգել եւ խափան ամենայն ուստեք
լինէին: Յաճախ ի հայելն յետկոյս՝ շուրջ պատէր զնոսա հուր
ի դիմաց կամ ի կողմանց, և ի խուսելն այլուր՝ հասանէր բոցն
զհետ, ուստի յանհնարին վարանս ըմբռնեալ՝ ոչ գիտելով ո՛ւր
խոյս տալ, յո՞ դիմել, խոնէին լնուին զճանապարհս, և ծածկէին
համասփիւռ զանդաստանս. կէսք զամենայն ինչ իւրեանց կո-
րուսեալ՝ առուրն պարենի կարօտք, այլք առ սէր ընտանեաց՝
զորս չէր կարացեալ նոցա զերծուցանել՝ կամակար զանձինս ի
մահ մատնէին, ուր առձեռն կայր նոցա փախուստ, եւ ոչ ոք
կարէր գուն գործել ընդգէմ հրոյն:

Յաւուրս հրդեհին Ներոն կայր յԱնտիօն, եւ ոչ դարձաւ ի
Հռովմ մինչեւ ի մերձենալ հրոյն յապարանս իւր. այլ ոչ կարաց
զերծուցանել ո՛չ զարքունիս և ոչ զապարանս իւր, և ոչ զշին-
ուածս շուրջանակի: Յայնժամ ի սփոփումն ժողովրդեան՝ որ
խուճապեալ թափառական շրջէր՝ եբաց զգաշոն Սրիսի, զձեռա-
կերտս Ագրիպպայ և զիւր իսկ պարտէզս, և ետ կառուցանել ի
նոսա ափ յափոյ բնակարանս կարօտելոցն բազմութեան, եւ ա-
ծել կահ և կարասի յՈստիոյ և ի մերձակայ քաղաքաց. և զգինս
ցորենոյ նուազեցոյց մինչեւ ի սեստերտս երկուս: Այլ այս ամե-
նայն բարերարութիւնք նորա առ ժողովուրդն եղեն անարգա-
սաւորք. զի ի հրդեհիւ քաղաքին՝ համբաւէր եթէ ելեալ ի տե-
սարան իւր առտնին՝ զկործանումն Տրովադայ ողբերգաբար նուա-
գեալ էր նորա, զարկածս ժամանակին անցելոցն վաղնջականաց
նմանեցուցեալ:

Բայց Ներոնի զաւեր հայրենեացն յօգուտ ի կիր արկեալ,
կառոյց իւր ապարանս. ուր ոսկի և ականք պատուականք, վաղ

խակ առ զեղխութեան ի սովորութիւն փոխեալք, չէին ինչ առաւել նորանշանք քան զդաշտս և զլիճս և զանտառախիտ միայնանոցս որք ի միոյ կողմանէ, և քան զլայնածաւալ և հեռատեսիլ արօտս ի միւսմէ կողմանէ, որոց ճարտարապետք կացին Կելեր եւ Սեւերոս՝ քաջայանդուզն հանճարով մտաբերեալ արուեստակերտել զթողեալս ի բնութենէ անգործ, եւ զանձիւք ինքնակալին յարդիւնս ածել: Բայց ի վայրս այրեցելոց տանց ոչ վարկպարազի եւ անկարգ կառուցան շինուածք, այլ ի կարգ ածեալ փողոցք, արահետք ընդարձակեալ. բարձրութեան տանց չափ սահմանեալ, և բակս ի նոսին. և Ներոն գաւիթս կամարակապս առաջի նոցա ի գանձուց իւրոց խոստացաւ կառուցանել, պարգեւելով տանուտեարց զերկիրն սրբեալ ի փլատակաց:

Այլ ոչ ճիգն մարդկեղէն, ոչ առատածեռնութիւնք ինքնակալին եւ ոչ հաշտարար պաշտամունք դից կարացին խափանել զհամբաւն չար՝ որ ի հրամանէ ինքնակալին համարէր լեալ զհրձգութիւնն: Իսկ Ներոն առ ի լռեցուցանել զչարախօսութիւնն՝ զայլս ցուցանէր չարեացապարտս, եւ չարաչար խոշտանգանօք պատուհասէր զայնոսիկ՝ զորս ռամիկն քրիստոնեայս անուանէ: Սոքա ի Քրիստոսէ ումեմնէ, որ առ ինքնակալութեամբ Տիրերեայ ի ձեռն Պոնտիոս Պիղատոսի գործակալի մատնեալն էր ի մահ, ունին զանուանակոչութիւնն: Որք միանգամ խոստովան լինէին զաղանդ իւրեանց՝ այնոքիկ ըմբռնեալ, եւ ըստ խոստովանութեան նոցա բազմութիւն անբաւ՝ ոչ ևս վասն հրգեհին եղեռան, այլ առ ասելութեան ազգի մարդկան գատապարտէին: Զի ի պատուհաս նոցա յաւելուին եւ ձաղանք. կէսք մորթովք երէց ծածկեալ՝ խածատմամբ շանց սպանանէին, այլք ի խաչի բեռեալ կամ այրեցական նիւթովք օծեալ, առ ի լոյս գիշերային՝ ի խոնարհել տունջեան վառեալ բորբոքէին. որովք Ներոնի զպարտէզս իւր ջահաւորեալ՝ զկրկիսական խաղս անդ ածէր ի տեսիլ, մերթ ի ձեւ կառավարի խառն ընդ ռամիկն կալով անդ ի զնին, և մերթ ի կառս բազմեալ: Վասն որոյ տեսողացն յուզէին գութք ի վերայ պատուհասելոցն՝ թէպէտեւ փնասապարտից եւ սաստիկ պատժոյ արժանաւորաց. զի ոչ ևս յօգուտ հասարակաց վարէին նոքա ի մահ, այլ անգթութեան միոյ ուրուք ի ճարակ: Թրգմ. Հ. Ե. Հիւրմիտի

ՏԱԿԻՏՈՍ, Տարեգիրք, Դիրք ԺԵ.

ԳԵՐՄԱՆԻԿ ՅԱՂԹԷ ԳԵՐՄԱՆԱՅԻՈՑ

Անարդիլ, խոշոր, աշխատասէր
Ասեհ, Ինչակ
Խառնիմ, Կոստի
Առ ետեղ, Դեղձիկ Էրայ

ձօռ = ձօռան, Կոշտի Զրահ
Մեկնակագին, Բեթե- շինա-
Գիշերախառն, Գիշերանց [(շէր+)
Ախոյեան, Կաշխանակ

Կեսարու (Գերմանիկայ) անցեալ ընդ Վզուրկ գետ, գիտաց յումեքէ ի փախստէից զտեղի ճակատուն, զոր Արմինեայ ընտրեալ էր, եւ զի այլք ևս յազգաց ի մի վայր ընդ նմա եկեալ էին յանտառն նուիրական Հերակլի եւ պատրաստէին տալ գիշերախառն պատերազմ ընդ Հռոմէական բանակին: Հաւատարիմ թրւեցաւ վկայութիւնդ այդ, զի և խարոյկք երեւին, եւ լրտեսք մերձ ևս մատուցեալ անդր՝ զխրխինջ երիվարաց ասէին լսել, եւ զխառնածայն ամբոխի մեծի յոյժ: Եւ զի մինչեւ գիմա գրաւեալ ի վտանգն՝ զելս իրացն սահմանելոց էր, կարեւոր համարեցաւ հետազօտել զմիտս զօրականին. խորհէր ի դժուարութիւն գիտելոյ զայն ստուգութեամբ, զի հազարապետք և հարիւրապետք սովոր էին զրոյցս հաճոյս քան եթէ զճշմարտութիւն պատմել, զի ազատելոց ի ստրկութենէ ծառայաբարոյ էր բնաւորութիւն, զի բարեկամք չողմէին, զի ժողով եւս եթէ կոչէր՝ զսակաւուց ոմանց բանս երկրորդէին այլք, և զի ոչ այլազգ մարթէր զխորհուրդս զօրականին գիտել՝ բայց ի ճաշել նոցա միայնակ անտես եւ անլուր ի զօրապետաց, ուր զյոյս եւ զերկիւղ իւրեանց յայտ առնէին:

Յառաջնումն պահու գիշերոյն ել նա ի հմայարանէն ընդ դուռն գողողի զանխուլ ի գիշերապահից, միով եթ ընկերաւ, մորթ անասնեղէն արկեալ զիւրեւ անցեալ ընդ միջնաշաւիղս բանակին՝ զկայ էառ առ խորանօք, և ծանեաւ ստուգիւ զի մեծարոյ էր զօրականին: Քանզի կէսք զազնուականութիւն նորա գովէին, այլք զվայելչութիւն, առաւելագոյնք զերկայնատութիւն նորա զհեղութիւն եւ զանյեղի բնաւորութիւն ի յանձանձանս իրաց կարեւորաց եւ ի զբօսանս, եւ ամենքեան խոստովանէին չնորհապարտ կալ նմա ի ճակատամարտին, եւ ի վրէժ նորա եւ

ի փառս սատակել զնենգաւորս և զխանգարիչս խաղաղութեան:

Գիշերոյն այնորիկ զուարթարար եղև հանգիստ քնոյ Գերմանիկեայ: Թուէր նմա ի տեսլեան՝ զոհ մատուցանել, և ի ցայտել արեան զոհին զծործով իւրով՝ միւս այլ գեղեցկագոյն մատուցանէր նմա Աւգոստա հանի իւր: Քաջալերեալ աւետաւոր զաւաղութեամբն՝ զոր և հաւանմայք հաստատէին՝ համախմբեաց զգօրականն, ետ նոցա նախահոգ իմաստութեամբ հրահանգս վասն առաջիկայ պատերազմին, և ասէ. Մի՛ համարիք եթէ դաշտավայրք և եթ նպաստամատոյցք իցեն հռովմայեցւոց զօրականին, այլ և մայրիք և անտառք, եթէ գիտիցէ յօգուտ ի կիր արկանել զայն: Բարբարոսացն ասպարք անարդիւք և աշտէք երկայնաբունք չեն ինչ դիւրակիրք ի թփուտս եւ յանտառախիտս որպէս զտէգ և զսուսեր և զգրահս պատշաճեալս ի մարմին: Յաճախեցէք զհարուածս, ի տէգ նիզակի որոնեալ զգէմս. գերմանացւոց ոչ զրահք են և ոչ սաղաւարտք, և ասպարք իսկ նոցա ոչ երկաթապատք և ոչ ճօշիւք ամրացեալ՝ այլ ողորահիւս, այլ տախտակ նուրբ նկարէն: Առաջին և եթ ուզմ ճակատու նոցա է նիզակաւոր, այլոց նետս և եթ մխեալս ի հուր կամ գեղարդունս կարճաբունս կրելով: Մարմին նոցա դժնէատեսիլ սուղ ինչ տուկայ ընդդէմ յարձակման, չկարեն նոքա ժուժկալել հարուածոց, անզգայք են նախատանաց, անփոյթք հաճոյ լինելոյ զօրավարաց, դասալիքք, փախստեայք, երկչոտք ի ձախողանս, և ոտնհարք իրաւանց աստուածայնոց և մարդկայնոց ի յաջողութեան: Եթէ խոնջք ի նաւարկութենէ՝ ցանկայք վախճան առնել աշխատութեան, ի ճակատամարտի պատրաստեալ կայ այն: Մերձկայք յԱլբիս քան ի Հռենոս. անդ վախճան լիցի պատերազմի, եթէ զզօրավար ձեր՝ որ զհետ քաջութեան հօր իւրոյ և հօրեղբօր նկրտի՝ յաղթող ի նմին երկրի կացուցանիցէք. — Ի բանից աստի վառեցաւ եռանդն զօրականին, և փող հարաւ ի պատերազմ:

Անտի և Արմինիոս և զօրավարք գերմանացւոց խրախուսէին զզօրս իւրեանց, և ասէին. Հռովմայեցիքդ, քան զբանակն Վարոսի վատք, առ ի խուսել ի պատերազմէ՝ յապստամբութիւն մտաբերեն: Կէսք վիրալիցք ի թիկունս, այլք յալէկոծութենէ և ի մրրկաց խեղեալք, գան դարձեալ ձայնատուր լինին վրէժխնդրութեան թշնամեաց և սրտմտութեան դից, ի նաւս ապաստանեալ և յանգնաց ուղին ովկիական՝ զի մի՛ ոք զգէմ ունել կա-

րասցէ կամ հալածեսցէ զնոսա. այլ յորժամ պատերազմ խառնեսցի, ոչ օգնեսցեն պարտելոց հողմք եւ թիակք: Յուշ լիցի ձեզ ազահուծիւն նոցա, անգթութիւն եւ գողոզութիւն. զի՞նչ այլ մնայ ձեզ, բայց պաշտպանել ազատութեան կամ մեռանել նախ քան զգերութիւն:

Այսպէս նոցա յեռանդն պատերազմի զզօրս վառեալ՝ իջուցին զնոսա ի դաշտն՝ որ ընդ Վլուրկ և ընդ բլուրս ընդարձակի և անձկանայ ըստ շրջանի գետոյն և ըստ լեռանցն առաւել կամ նուազ տարածութեան: Յառնէր յետկուսէ անտառ բարձրուղէչ, այլ ընդ բունս ծառոց երկիրն ի միջի էր ազատ: Բանակն բարբարոսաց զտեղի էառ ի դաշտի անդ ի մուտս անտառին: Իսկ կարգ չուոյ բանակին մերոյ էր այս. օժանդակ գունդք գալլիացիք և գերմանացիք յառաջոյ, զհետ նոցա աղեղնաւորք հետեւակք. ապա լեգէոնք չորս, և Գերմանիկ երկոքումք գումարտակօք թիկնապահ զօրաց և ընտիր հեծելազնաւ. և ապա այլ եւս քառեակ լեգէոնք, հետեւակազօրն մեկնակազէն, և աղեղնաւորք հեծեալք՝ ընդ այլս ի նիզակակցաց: Կազմ և պատրաստ կայր զօրականն ճակատել ի նշան մարտի:...

Յայնմ վայրի նշան բարեգուշակ տեսեալ զօրավարին՝ արծուիս ութ, ու յանճառն կոյս թուոցեալ մտանէին անդր, գոչեաց մեծաձայն առ զօրականն. Օ՛ն, երթայք զհետ հռովմեականացդ հաւուց, բնիկ դից լեգէոնացդ: Եւ նոյնհետայն հետեւակազօրն յառաջ խաղաց, մինչդեռ այրուծին վաղ արձակեալ հարկանէր զթշնամին ի թիկանց և ի կողաց: Դէ՛պք նորահրաշ. երկոքին թեք թշնամեաց տարադէմ փախստականք՝ որք յանտառի անդ էին՝ զիմէին ի դաշտն, եւ որք ի միջավայրի երկոցունց թեոց ի բլուրս կային՝ խուժեցին ի վայր, եւ նշանաւոր ի նոսա Արմինիոս՝ ձեռօք ձայնիւ և վիրօք իւրովք զօրացուցանէր զմարտն: Անկաւ նա ի վերայ գնդի աղեղնաւորաց, և յաջողէր նմա բեկանել զայն, եթէ ոչ գունդք Հոետաց և Վենդելաց և Գալլիացւոց զգէմ ունէին. սակայն կորովութեամբն իւրով և թափով երիվարին էանց ընդ այն, արեամբ վիրացն գերեսս իւր թաթաւեալ՝ զի մի ծանիցի... Իսկ այլք խառն ի խուռն սպանան, և յոգունք ի լոյղ ընդ Վլուրկ ջանացեալ անցանել, նետահար կամ յորձանասոյց կամ ի բեռանէ իրերաց կամ ի կործանմանէ գետափանց, կորեան ջրահեղձոյց. — Մեծ եղեւ յաղթութիւնն, եւ ոչ բազմաց ինչ մերոցն արեանհեղութեամբ: Ի հինգ

Ժամէ աւուրն մինչև ցգիշեր անկանէին թշնամիք, եւ ծածկէր երկիր գիւտամբք և զինուք շուրջանակի ցբիւր մի քայլ: Գտան ընդ կապուտն և շղթայք, զորս թշնամիք վասն Հռովմայեցւոց էին բերեալ գերեկաց՝ աներկբայք ընդ յաղթութիւն: Անդէն առ ետեղ ինքնակալ զՏիբեր կարգացին զօրքն, և ամբարձեալ հողաբլուր՝ կանգնեցին ի նմա ակոյեան ի զինուց, արձանագրեալ ի ստորեւ զանուանս պարտելոց ազգաց:

Թրգմ. ՆՈՅՆ

ՆՈՅՆ, անդ, Բ.

27

ՆՇԱՆՔ ՀԻՒԱՆԳՈՒԹԵԱՆ

Հօտի, ձիոց, եւ մեղուաց

Գլոր, հալլ, (ֆր. noix de galle)
Խոնսալ, յայն հանել (+բլբ +բլբ)
Խալթահար (գոյ.), իսթիւն գոյ
Գլաթ, Բորթ
Ի բաց պարուրել, իսթիւն հալլ
Սղեռն, Գլաթ
Տերեփուկ, լալթի իսթիւն (ֆր. cen-
որ զի, որոշակեալ [taurée]

Յուրաւ (լինել), հրաշարել
Կոն վրացի, հրաշարել (ֆր. ellébore)
Շուրեմ, Բորթ
Փրփուր արծաթոյ, հրաշարել
Հրաւ, հրաշարել [(ֆր. litharge)
Անգթաւ, հրաշարել (galba-
թաւուկ, հրաշարել, շուրեմ [num])
Կսուր, հրաշարել

Ա.

Եւ զախսիցն ուսուցից ըզբեզ պատնառս և զնրեանակս:
Քոս չարակեղ հարկանէ զհօտն՝ ուր ցուրտ անձրև խորամուտ
ի մարմինն անցանէ թափ և կարածմեռն սառնասոյց,
Կամ յետ կըտրոց ըզնոքօք եթէ մածնու քիրտն անլրւայ
Եւ ցըտեն նոցա զանդամարն խայթահարք քրտամընափուշք:
Վասն որոյ քայլք ի վրսակա հովիւք զբոլոր խաշն ողողեն,
Եւ խոյն գըզաթուն քուրմ ի գետ անդրը մըլխըրձի
Եւ ընդ հոսանս յորձանաց թողեալ խաղայ զընայ ի լիւղ:

Կամ տողորեն ըզխուզեալ իրանսն ի ժանտ մըրուր ձիթոյ՝
Ջարծաթոյ խառնեալ փրփուր և ըզծըծումբն կենդանի,
Եւ ձիւթ իդական և իւղային մոմ ճարպալիր,
Մըկնասոխ և վըրացի կոճըս ծանունս և կուպըր սեաւ:
Սակայն չիք ինչ առաւել ցաւոցն դիւր երազահաս
Քան եթէ ոք երկաթով պատառիցէ զխոցոյն զըլուխ:
Թէ ի վէրսն խաշնարած ձեռն արկանել բժըշկական
Հրաժարեալ՝ և զամենայն ի դից նըստեալ հայցէ զբարիս:

Իսկ իբրեւ ցաւն ի ներքին ոսկերսն հօտին անկեալ մողի,
Եւ տենդ տապախառն առնէ զանդամսն հալ և մաշ,
Հաւ իցէ փարատել ըզբորբոքեալ հրատին եռանդն՝
Երակ արիւնաբուխ պըճղանն ի ծագս հատանելով...
Ջոր օցտեալ և ընդ ախորժ մըտեալ ըստէպ ընդ հովանեալ
Կամ ըզմայրս հեղգաբար զբուսոց կըրծել տեսանիցես,
Եւ վերջոտնեալ՝ կամ դաւսին ընդ արածելն անկեալ ի մեջ՝
Մեկուսի կայ և մընայ՝ անագանեալ ի գիշերին,
Երկաթով՝ զեղեռն ի բաց վաղվաղակի հատ պատառեալ,
Չեւ ընդ ամբոխն անըզգոյշ ճարակ զըտեալ ակոյեան չարի:

Թրգմ. Հ. Ա. Կ. Բ.

ՎԻՐԳԻԼԻՍՍ, Մեակակամք, Գ.

Բ

Անկանի վատաբախտիկ զոռ երկվարն քաջայաղթ
Ըզխոտ և զախորժակսն մոռացեալ, յաղբեց յուրաւս,
Եւ ոտիւքն հապ ըստէպ դափր հատանէ, ականջն ի կախ,
Եւ անդ քիրտն յեղյեղուկ, և այն՝ ցըրտին յօրհասականս.
Մորթ խըռուեալ երկթացեալ բիւրս ի զընին ձեռն խոնսայ՝
Ջայտոսիկ տան նըշանս ի սկիզբն աւուրց նախ քան ըզմահ:
Իսկ եթէ այնուհետեւ սկըսանի ակոյեան զայրանալ,
Անդ աչք բոցազոյն, և հատկըլեալ մերթ ի խորոց
Շունչ թասուն հառաչակուլ, երկարածիգ հեծեծանօք
Ներքին կուշտք ձրկտեալ պըրկին, արիւն ընդ քիթս ընթանայ
Եւ լեզուն հոծեալ խընու զանցս հագագին՝ կըցեալ ի քիմսն: [բուխ,
Օգնեցին Սպանդարմետին մատուցեալ ծորանք եղջերբ,
Այդ ևեթ երեւալ ի հոգեվարսն փըրկանակ.
Այլ այդու ևս ապա եհաս եղեռն, և մոլեգնեալք

Բորբոքէին, և ինքնին, դառն օրհասին առ դուրս հասեալ,
Ոստանալ մերկ ատամամբք յօշոտէին զանդամս իւրեանց:

Թրգմ. ՆՈՅՆ

ՆՈՅՆ, անդ, Գ.

Գ

Իսկ եթէ, որ զի կենցաղ ըզմեր վրտանգս ետ և մեղուաց,
Այսիս դառնութեան ծորեալ մարմնոց թառամեցին,
Զոյր անշուշտ ունիցիս նըշանակօք ծանօթս առնուլ,
Առժամայն խօթիցըն մոյնք այլազունեալ՝ խամրին երեսք
Սոսկալի մաշարայիւ, անդ ի գաւթաց մարմինս յայնժամ
Հանեն դիակնացեալս և յուղարկեն ողորմագին.
Կամ ոտն ի յոտն ըզմիմեամբք յեռեալ կախին կարգաւ առ դուրս,
Կամ ի ներքս որմարդել տանցըն շուշեն առհասարակ,
Նըքթեալք առ քաղցիւ՝ ընդարմացեալք կարկամ ցըրտով.
Լու լինի անդ թաւ հնչիւն և մըրմընջեն յերկար նուագօք...
Աստանօր բուրմունս այրել զանգըծասի յորդորեցից
Եւ ընդ ցընցուղ եղեգնեայ ծորանս ի ներքս ամալ մեղու,
Այսորժիւք ըզպարտասեալն յընտանի խիւս հրաւիրելով:
Լաւ իցէ խառնել ի նոյն և զգըլթորոյ լեսեալ ճաշակ
Եւ վարդ չոր կամ քաղցու ի հուր բազում պարարտացեալ,
Կամ ողկոյզս չամչի առ ի փսիթեան այգեստանէն,
Եւ զկեկրոպեանըն ծոթոր և զտերեփուկ բազմաբուրեան:
Է՛ և ծաղիկ ինչ ի մարգս՝ առ երկրագործսն ցինկ անուն,
Դիւրագլիւտ բոյս և առձեռն ոյց միանգամ ելցեն ի խոյզ.
Զի անտառ մեծ ամբառնայ ի միջէ և եթ փընջէ,
Ինքն ոսկի, այլ ի տերեւն որ խուռներամ զիւրե սըփոեալ՝
Կապուտակ մանուշակին ծիրաներփնեան հարկանի փայլ:
Զարմատըս սորա՝ յանուշահոտ եփեալ գինւոջ
Եւ լիով սակառեօք մատո նոցա ճարակ առ դուրս:

Թրգմ. ՆՈՅՆ

ՆՈՅՆ, անդ, Գ.

28

ՄԱՆԿՈՒԹԻՒՆ ԿԻՒՐՈՍԻ

Գալ ընդ զարդ, շարի Դէշ Լաւ-	Թալանալ ի ծաղուհ, Խնդաւէն
Գրաս, վերալիս [Խոնէլ	Ողողել, ցոլաւէլ [Դարէլ
Անառ, յիւ վրայի շարի	Խաղալով կամ ընդ խաղ, Կա-
Խառնելիք, Երեւի (Գէնի)	ձառակ, Գաւալ [Կալէլ
Երփնանելիք, Գոյնգոյն Զերիք	Կամել ընդ... հաճել, հաւել (Բանի
Յանախագուր, Գորշաւիք	Ամալ ծարիր, Զարիք Կել [Դլ
Պախանաւանդ, Կործիք շարի	Փառաման, Զեղաւիշ, վէշ

Կիւրոս մինչև ցերկոտասան ամս՝ կամ թէ սակաւ ինչ աւելի՝ նովին խրատու և իմաստութեամբ խրատեցաւ, և քան ըզբնաւ իսկ զհասակակիցսն ընտիր երեւէր, այնու զի արագ արագ ուսանէր զայն որ արժան ինչ էր, եւ բարւոք եւ առաքինութեամբ զիւրաքանչիւր պատշաճս գործէր:

Կոչեաց Առդահակ զիւրուրոյն դուստր և զնորին որդի, զի ցանկացաւ տեսանել զնա, քանզի լսէր իսկ զնմանէ թէ բարւոք և գեղեցիկ է: Եւ Մանգանէ ինքնին ել չոգաւ առ հայր իւր և ունէր զԿիւրոս զորդի իւր ընդ իւր: Իբրեւ փութանակի երթեալ հասանէր, և ի միտ առնոյր Կիւրոս եթէ մօրն հայր է Առդահակ, իսկ և իսկ վաղվաղակի, քանզի իբրեւ որդի յաճախագութ էր ի բնէ, ողջոյն ետ նմա, զոր օրինակ յառաջագոյն սընընդակից ոք կամ բարեկամ ողջունիցի: Եւ ետես զնա ընդ զարդ եկեալ և ամացեալ ծարիր յաջս և յերփնանելիս սնգուրեալ և զգէսսն յօրինեալ և զգանգուրսն, որպէս օրէնք էին Մարաց.— քանզի այս ամենայն մարական է, և ծիրանի պարեգօտկունքն և զրատքն և քայլքն ի պարանոցի և ապարանջանք ի ձեռս և պախճաւանդքն եւ լանջագեղ կամարք. իսկ Պարսից եւ այժմ իսկ ի տունս ձորձք յողիք են և կերակուրք խոտանք—:

Արդ տեսեալ զզարդ հաւուն եւ հայեցեալ ընդ նա ասէր. Մայր, իբրեւ զի՛ գեղեցիկ է հաւս: Եւ մօրն հարցեալ զնա՝ թէ ո՛ր քան զո գեղեցիկ թուիցի, հա՞յրդ եթէ սա: Պատասխանի տայր Կիւրոս. Մայր, քան զամենայն պարսիկս իմ հայրն վայելուչ և

գեղեցիկ է, բայց քան զամենայն Մարս, որչափ ես տեսի ի ճաշապարհս և ի դրուհս, կարի հաւս իմ գեղեցկագոյն է:

Ողջոյն տայր նմա Աժդահակ և ազուցանէր պատմութեան գեղեցիկ, և քայլամանեկօք և ապարանջանօք մեծարոյ զարդարէր, և եթէ ուրեք հասանէր գնալ՝ յոսկեսանձ երիւարի վերայ չըջեցուցանէր (ոսկուղք զարդուք ականակապ աճառօք), որպէս և ինքն սովոր էր երթալ: Եւ Կիւրոս քանզի մանուկ էր և ընդ զարդ կամէր, ուրախ լինէր ընդ պատմութեան և խնդար յորժամ ուսանէր յերիւար հեծանել. քանզի ի Պարսից աշխարհին վասն դժուարին լինելոյ և զերիւարան բուծանել և ձի վարել, զի լեռնային է աշխարհն, եւ երիւար անգամ տեսանել անօր էր:

Յորժամ ընթրիս ուտէր Աժդահակ հանդերձ դստերան և Կիւրոսիւ, իբրեւ կամէր թէ ախորժելով կերիցէ զընթրիսն մանուկն, զի մի տան խորտկացն տենչանայցէ, ած առաջի նորա սկաւառակս և պէսպէս ազգի ազգի համեմանս և խորտկիս: Իսկ զԿիւրոսէ պատմեն ասել այսպէս. Ով հաւ, քանի՜ աշխատութիւն է քեզ յընթրիսն բռն, թէ հարկ իցէ քեզ ի բնաւ իսկ ի սկաւառակսն ձգել զձեռս և ճաշակել յազգի ազգի խորտկաց այտի: Ասէ Աժդահակ. Իսկ արդ զիմորդ, ո՞չ քան զՊարսից ընթրիսն բարւոք թուիցին քեզ ընթրիքս: Եւ Կիւրոս ասեն տալ առ այն պատասխանի՝ թէ Ո՛չ, հաւ, այլ յոյժ իսկ լոկ և վարկպարազի առ մեզ ճանապարհ է առ յազենալ՝ քան առ ձեզդ: Քանզի զի զմեզ հացիկն և միսն յազեցուցանէ, և դուք ի նոյն փութայք ընդ մեզ, և ընդ բազում իմն արահետս ի վեր և ի խոնարհ յածիք չըջիք մոլորեալք թափառական, և հազիւ եկեալ հասանէք յոր մեք վաղագոյնն հասաք:

Ասէ Աժդահակ. Այսուհետեւ, ով մանուկ դու, գոնէ միս կեր զի զօրագոյն երթայցես ի տուն: Իբրեւ զայս ասէր բազում պատրուհակս երէոց և զգօն անասնոց բերէր առաջի. և Կիւրոս իբրեւ ետես միս բազում. Տա՛ս ինձ, ասէ, ով հաւ, զայս ամենայն միս, որպէս ինչ ինձ կամ իցէ, արկանել զնոսա ի կիր: Ասէ. Երգուեալ իմ յԱրամազդ. յինէն տուեալ քեզ, մանուկ դու. Յայնմ վայրի առեալ Կիւրոսի զմիսն՝ տայր ցայնոսիկ որ շուրջ զհաւուն ի սպասու կային. և ցիւրաքանչիւր ոք ասէր՝ թէ Քեզ այդ, քանզի մտադիւրութեամբ ուսուցանես ինձ յերիւար հեծանել. և քեզ, զի սուսեր ետուր ինձ, քանզի այժմ զայս

ինչ ունիմ. իսկ քեզ, զի հաւուն քաջ դարման տանիս. և քեզ, զի մեծարանս զնես մօր իմում: Չայս առնէր մինչև ետ զամենայն զմիսն զոր առ:

Ասէ Աժդահակ. Շակասայ մատուակի՛ զոր ես առաւել մեծարեմ՝ չտա՛ս ինչ: Եւ Կիւրոս եհարց համարձակութեամբ իբրեւ մանուկ զի ոչ ինչ կասկած կամ կարծիս ի մտի ունէր, թէ Ձմէ՞ կամ ընդէ՞ր, հաւ, դմա այդպէս շուք դնիցես: Աժդահակ խաղալով ասէ. Չտեսանիցե՞ս, զիմորդ գեղեցիկս մատուակիցէ և պատշաճ կերպարանօք: Հրաման տուր, ասէ Կիւրոս, և ինձ տալ զբաժակն, զի և ես բարւոք խառնեցից [հեղից] քեզ ըմպելի և զմիտոք հաճեցից, եթէ կարիցեմ: Եւ հրամայեցաւ տալ: Իսկ Կիւրոսի ի ձեռն առեալ զբաժակն՝ ազնուագոյնս ողողէր, զոր օրինակ տեսեալ էր նորա զՇակաս, և այնպէս յօրինեալ զկերպարանսն՝ փութով և պատշաճութեամբ մատուցեալ տայր զտաշտըն հաւուն, մինչև մօրն և Աժդահակայ ի ծաղուէն թալանալ: Եւ Կիւրոսի իսկ ծաղու ընթացեալ առ հաւն, և միանգամայն ընդ համբուրելն ասէր. Ով Շակաս, կորեար մերժեցար, արկանեմ զքեզ ի պատուոյ այտի քումմէ, զի այլովք բազմօք քան զքեզ ազնուագոյն մատուակիցեմ և զգինին ոչ ըմպիցեմ: — Ձի թագաւորաց մատուակք յորժամ զտաշտն մատուցանիցեն, հանեալ ի նմանէ ի ճաշակ անդր յահեակ ձեռն հեղեալ ըմպեն, զի մի աջողեսցի նոցա եթէ դեղ խառնիցեն —:

Յետ այնորիկ ասէ ընդ խաղ Աժդահակ. Ձի՞ է, Կիւրոս, զի այլով ամենայնիւ նմանեցեր Շակասայ, բայց զգինիդ չարբեր: Ձի երկեայ, ասէ, թէ գուցէ դեղ իսկ խառնեալ իցէ ի խառնելիսն. զի յորժամ հացկերոյթն առնէիր բարեկամաց յաւուր ծննդոց, ստոյգ ի վերայ հասի եթէ սա ձեզ դեղ խառնէ: Եւ ի՞բր, ասէ, զիտացեր զայդ մանուկդ: Քանզի տեսի, ասէ, զձեզ զի և մտօք և մարմնովք ձերովք սխալակեալ էիք. զի նախ զոր չտայք մեզ մանկսոյ գործել՝ զայն դուք առնէիք. քանզի ամենեքին իսկ միանգամայն ճչէիք, և իմանայիք ոչ զմիմեանս, եւ երգէիք եւս յաճախ ծաղրալից կերպարանօք. այնմ որ երգէին չլսէիք, բայց երդնուիք եթէ քաջ նուագիցէ: Պատմէր իւրաքանչիւր ոք ի ձէնջ զիւրոյ անձինն զօրութիւն. յորժամ յառնէիք կաքաւել, ոչ եթէ կաքաւաձև ինչ զոտս բախել՝ այլ և ոչ թէ կալ իսկ ուղղորդ կարէիք. ամենեւին իսկ յապուշ միտս հարեալ էիք. դու մոռացեալ եթէ թագաւոր իցես,

և այլքն՝ եթէ դու իշխան ես: Աժդահակ ասէ. Իսկ քո հայրն յորժամ ըմպիցէ՝ ո՞չ արբենայ: Ո՛չ, ասէ: Այլ զի՞ գործէ: Ի ծարաւոյն դադարէ, և ոչ այլ ինչ փաշաման կրէ. զի ոչ եթէ որպէս ինձ թուի, ով հաւ, Շահաս մատուակ է նորա:

Այսպէս ուրախ առնէր զնոսա ի վերայ ընթերեացն, և զցերեկ թէ ազդ լինէր նմա թէ կարօտ ինչ իւրիք է կամ հաւն կամ մօրն եղբայրն, դժկամակ լինէր եթէ այլ ոք աճապարէր զնոյն առնել. զի ուրախ լինէր Կիւրոս եթէ որչափ ինչ ձեռնհասն էր, սլաշտօն առնել նոցա:

Յորժամ կազմ և պատրաստ լինէր Մանդանէ զնալ միւսանդամ առ այր իւր, աղաչէր զնա Աժդահակ զԿիւրոս թողուլ: Եւ ցԿիւրոս ասէ. Որդեակ, եթէ առ իս մնայցես, ի բուրաստանսն զգազանսն քեզ տաց, և զայլ ազգի ազգի երէս ժողովեցից, զորոց դու իսկ և իսկ, յորժամ ուսանիցիս երկվար արշաւեցուցանել, զիե՞ս պնդիցիս, և նետիւք և աղեղամքք տապատտ արկանիցես, որպէս և աւագ որեալն: Նաև մանկտի ևս տաց քեզ՝ խաղալ ընդ նոսա, և այլ զի՛նչ և կամիցիս՝ ասիցես ցիս և ոչ վրիպեսցիս: Զայս իբրեւ ասաց Աժդահակ, հարց մայրն ցԿիւրոս՝ թէ զո՞ր առաւել կամիցի, մնա՛լ թէ ելեալ երթալ: Նա ոչ դանդաղեաց, այլ ասէ վաղվաղակի թէ Կամիմ մնալ: Միւսանդամ հարցեալ ի մօրէն՝ թէ ընդէ՞ր. ասէ. Ի մերում աշխարհին քան զամենայն հասակակիցս համարիմ ազնուագոյն և յազեղն և ի նետ. եթէ աստ զիս թողուցուս և ուսանիցիմ յերկվար հեծանել, ի գալ իմում այսրէն ի Մարս՝ ջանացայց զօրավիգն լինել հաւուս, եղեալ իսկ քան զամենեսին քաջ այրուծի ազնուագոյն:

Թրգմ.

Հ. Յ. ԳԱԹԸՐՃԵԱՆՅ

ՔՍԵՆՈՓՈՆ, ԽՐԱՏ ԿԻՒՐՈՍԻ, Ա. գ.

29

ԱՐԲԱՆԱՏ

ԵՒ

ՀԱՒԱՏԱՐՄՈՒԹԻՒՆ ԿՆՈՋ ՆՈՐԱ ՊԻԹԻԱՅ

Յախսարակաց, Բնակէն
Գարգամակ, ցոռն (սաղաւարտի)
Սամիխ, Կեղի (Կառի)
Աւխար դնել, շէշաւ
Երգմի լինել, երդումնաւ

Դուռն ինչ, Նաաւ
Անձին առնել, իշխանս սպանել
Վազել, ցարկել
Դոգել, բաւ
Գաւառական, հարկանաւ

Ա

Կիւրոս էարկ վիճակս, և Աբրահատայ արքային Շօշացուց ել վիճակն՝ որպէս յանձին կալեալ էր, և յարեաւ ընդդէմ Եգիպտացուցն:

Նորա էին կառք չորից սամեաց և ութ երկվարաց մեծապայծառ զարդարեալ: Եւ քանզի կամէր զկտաւի զրահսն՝ որպէս գաւառական իմն էր նմա՝ ընդ անձն արկանել, մատուցեալ տայր նմա Պանթիա ոսկի սաղաւարտ փողփողեալ, և բազկաց արկանելիս և ապարանջանս վասն ձեռացն և պարեգօտ ծիրանի պըճըղնաւոր ի ներքոյ և գարգամանակ ներկեալ կապուտակ երկնագոյն նարօտուք. զայս ամենայն գործեաց զաղտ յառնէ իւրմէ՝ չափեալ զզէնսն նորա: Տեսեալ առնն զարմանայր և հարցանէր ցՊանթիա. Ով կին դու, զքո զարդ հատեալ՝ զէ՞նս ինձ գործեցեր: Եւ ասէ Պանթիա. Սակայն ո՞չ նոքիմք որք մեծազինքն էին, զի դու ինձ, եթէ այլոց երեւցիս որպիսի ոք ինձ թուիս թէ իցես, մեծ իմն զարդ լինիցիս: Իբրեւ զայս ասէր, զզէնսն ազուցանէր. և թէպէտ ծածկել ևս ջանայր, արտասուք ընդ այտսն վիժէին: Իսկ Աբրահատ, քանզի և յառաջն արժանի տեսանելոյ էր, յորժամ նովին զինուք վառեցաւ՝ ևս գեղեցիկ և լուսաւոր երեւէր, զի յախտարակաց գեղեցիկ էր. առեալ ի կառավարէ անտի զկառան՝ պատրաստ լինէր ի կառան ելանել:

Յայնմ վայրի Պանթիա հրաման տուեալ մեկնել ամենեցուն որ մերձն կային, խօսէր. Ով Աբրահատ, եթէ այլ ոք երբեք ուրեք կիւր զիւր այրն առաւել քան զիւր անձն մեծարեաց,

թուլի ինձ ի միտ առնուլ քեզ, եթէ և ես մի ոմն ի նոցանէ եմ... երգմնի լինիմ յիմ և ի քո գութն՝ թէ կամիմ ընդ քեզ՝ յորժամ այր քաջ լինիցիս առհասարակ ի հող մտանել քան ընդ քեզ ամօթալից կեանս կալ: Եւ Կիւրոսի մեծ ինչ շնորհս պարտիմք, զի սր զերիս էի ի՛ւր ընտրեաց զիս, և ոչ աղախին կամեցաւ ստանալ զիս, և ոչ ազատակին անարգութեան անուամբ, այլ սլահեաց զիս քեզ իբրեւ զկին եղբօր: Նա զայս ինչ խօսեցաւ. իսկ Աբրադատայ զարմացեալ ընդ բանսն՝ ձեռն զգլխով [նորա] արկանէր և հայեցեալ ընդ երկինս՝ յաղօթս եկաց այսպէս. «Արամազդ մեծ, տուր ինձ Պանթիայ արժանի այր երեւել, և Կիւրոսի արժանաւոր բարեկամ՝ որ պատուեացն իսկ զմեզ»: Եւ նա զայն խօսէր ընդ դրուեստ աթոռոյ կառացն: Իբրեւ յետ ելանելոյ նորա փակեաց զգուռնն կառավարն, քանզի չկարէր Պանթիա այլազգ ինչ աշուհետե համբուրել զնա, զդուռնն համբուրեաց: Եւ յառաջեալ երթալին կառքն, իսկ նա գաղտագողի երթեալ հասանէր առ նա, մինչև դարձեալ ի քիկուցս կոյս և տեսեալ զնա Աբրադատայ՝ ասէր. «Քաջալերեաց, Պանթիա, ողջոյն ընդ քեզ, ե՛րթ: Ապա առեալ զնա ներքինեացն տանէին զնա ի դեսպակն, և նստուցեալ զնա ի գահոյսն՝ ծածկեցին վրանաւն:

Թրգմ.

Հ. Յ. ԳԱԹԼՐՃԵԱՆՅ ՔՍԵՆՈՓՈՆ, ԽՐԱՍ ԿԻՒՐՈՍԻ, ԴԱՐ. Զ. Գ.

Բ

Կիւրոսի կոչեցեալ զոմանս ի սպասաւորացն որ անդ կային, Ասացէք ինձ, ասէ, գոգէք, ետե՞ս ոք ի ձէնջ զԱբրադատ, քանզի զարմացեալ եմ, զի որ յառաջն յաճախէր առ մեզ, այժմ ոչ ուրեք երևի: Ետ պատասխանի ոմն ի սպասաւորաց անտի՝ եթէ Տէր, չէ կենդանի, այլ ի ճակատուն մեռաւ, արկեալ զկառան ի մէջ Եգիպտացւոցն. իսկ այլքն՝ բաց յընկերաց նորա՝ խոտորեցան որպէս պատմեն, յորժամ զկարգս (զվաշտս) Եգիպտացւոցն տեսին. և այժմ ևս, ասեն, թէ կին նորա եբարձ զգիակնն և եղեալ ի դեսպակ անդր որով ինքն գայր, եբեր զնա այսր ուրեմն առ Պակտողոս գետ. և զներքինեացն և զծառայիցն նորա, ասեն, փորեալ ի վերայ բլրի իրիք զիակալ տապան վախճանելոյն, և զկնոջն պատմեն՝ թէ ի գետին նստիցի և զարդարիցէ զայրն իւրով զարդուքն և զգլուխն ի ծնդացն վերայ ունիցի: Զայս իբրեւ լուաւ Կիւրոս, հար զկողս իւր, և իսկ և իսկ վազեալ յե-

րիվարն առեալ հազար հեծեալ՝ երթայր ի սգոյ տեղին: Հրաման տայր Գադատայ և Գովբրիայ զոր ինչ կարիցեն առնուլ զաւրդ գեղեցիկ առն բարեկամի վախճանելոյ՝ առեալ զհետ պնդեցին: Եւ որ ոք ունէր հօտս և անդեայս և երիվարս՝ ընդ իւր տանիցի, և այլ ևս բազում խաչինս ուր և համարիցի զնա լեալ, զի զենցէ Աբրադատայ: Իբրեւ ետես զկինն ի հող նստեալ և զիակնն եղեալ կայր, արտասուեաց ընդ վիշտսն և ասէ. «Ոհ առաքինի ոգի, զնացե՞ր թողեալ զմեզ. և բուռն եհար զաջոյ ձեռանէ նորա, և զայն սուսերաւ ի բաց հատեալ էր Եգիպտացւոցն: Զոր տեսեալ Կիւրոսի՝ առաւել ևս ի խոր խոցէր, և կինն ճիչ բարձեալ գուժէր, և առեալ ի Կիւրոսէ՝ համբուրեաց զձեռնն, և միւսանգամ որչափ մարթ էր ի միմեանս յարէր և ասէր. Եւ այլ ևս անդամք նորա նոյնպէս են, Կիւրոս. այլ զի՞ պիտոյ իցէ քեզ տեսանել. գիտեմ եթէ վասն իմ կրեաց ինքն զայսպիսի վիշտս, թերեւ և ոչ դուռն ինչ և վասն քո, ով Կիւրոս. զի ես յիմարս ստէպ քաջալերեցի զնա ա՛յսպէս իսկ առնել զի քեզ բարեկամ ընտիր երեւիցի. գիտեմ թէ ինքն չաժէր ինչ զայն զմտաւ՝ թէ զի՛նչ գործ գործիցէ, այլ թէ զի՛նչ գործիցէ զի ի քէն շնորհս գտանիցէ: Արդ նա առանց պարսաւանաց վախճանեցաւ, և ես որ քաջալերս իսկ ետու նմա, նստիմ առ նմին կենդանի:

Կիւրոս վայր մի լուիկ արտասուս արկանէր, ապա բարբառէր. Սա, ով կին, զեղեցիկ վախճան կալաւ, քանզի յաղթուեալմբ վախճանեցաւ. բայց դու զսոսա առեալ յինէն զարդարեա զնա... և ապա ասէ. Գիտաս՞լիր թէ և ոչ յայլոց ևս պատուոց անմեծար լինիցի. այլ և բազումք յիշատակարան ըստ ձեռում արժանի դրօշեցեն և զենցեն ի վերայ նոցա որպէս ի զէպ իցէ առն քաջի. և դու, ոչ թափուր լինիցիս, այլ ես քեզ վասն զգաստութեանդ և ամենայն քաջութեանդ մեծարանս եղից, և կացուցից զոք որ տարցի զքեզ ուր ուրեք և կամիցիս. միայն յայտ արա առ ո՛ր ոք ախորժիցես երթալ: Եւ Պանթիա ասէ. «Քաջալերեաց, ով Կիւրէ, ոչ թագուցից ի քէն՝ թէ առ ո՛ր կամիցիմ երթալ: Իբրեւ զայս խօսեցաւ՝ Կիւրոս ի բաց չոգաւ ուղորմեալ ի վերայ կնոջն՝ թէ յորմէ՛ առնէ զրկեցաւ, և ի վերայ առնն՝ թէ որպիսի՛ կին եթող և ոչ տեսանիցէ: Իսկ կինն հրամայեալ ներքինեացն ի բաց զնալ, մինչև, ասէ, ես աշխար եղեալ լայցեմ զնա որպէս կամիցիմ. և դայեկին ասէր՝ թէ Մնա՛. և պատուէր ետ նմա՝ թէ յորժամ մեռանիցի՝ զնա և զայրն միով

հանգերձիւ պատիցէ: Իբրեւ շատ աղաչեաց դայեակն՝ մի՛ առնել զայն, և ոչ ինչ օգուտ լինէր, և դժկամակ լեալ զնա տեսանէր, նստաւ զլալ հարկանել: Նա, քանզի զգաշոյնն յառաջագոյն պտարաստեալ էր, միտեաց յանձն իւր, և զգլուխ իւր ի վերայ բարձից առնն եդեալ մեռանէր. և դայեակն սուգ առեալ զերկոսեան պատէր, որպէս պատուէր տուեալ էր Պանթիայ:

Կիւրոս իբրեւ զգայր զգործ կնոջն, զահի հարեալ չոգաւ, եթէ կարիցէ օգնել ինչ: Իսկ ներքինեացն տեսեալ զիրան որ եղեն և երեք ներքինիք էին, հանեալ և նոցա զգաշոյնսն ինքեանք անձանց առնէին, կացեալք ի տեղւոյն յորում հրամայեաց նոցա: Եւ այժմ ևս ասնն թէ յիշատակարանն կայ կարկառ լեալ մինչև ցներքինիսն և ի վերայ վերնոյ արձանին առնն և կնոջն անուանք գրոշմեալ կան ասորի գրով, եւ ի խոնարհ՝ պատմեն լեալ երկս արձանս յորոց վերայ գրեալ կայ. ԻՇԽԱՆԱՅ:

Թրգմ. ՆՈՅՆ

ՆՈՅՆ, անդ, Դպր. է. գ.

30

ՀԵԿՏՈՐ ԵՒ ԱՆԴՐՈՄԱՔԷ

Դուոյք սալ, յարչիւ Բաշմա-
Տեռ, լաւի [Բեմի
Պէս առնել, հոգ Կանիւ
Թափել, աշտեւ

Դեր, ութ, լաց
Կափարուժ, գերեշման
Անկանել, հիւսեւ
Առ անձուկ, Կարօտէն

Դուստրն էտիովնի էր պղնձագէնն Հեկտորի կին, Որ դիպաւ նմա՝ նոգ առաջ. ի միասին գայր և նաժիշտն Ըզմանկիկըն մատաղ բարձեալ ի գիրկս՝ անխօս տղայ, ՉՀեկտորեանն սիրելի՛ զգեղեցկափայլ նմանն աստեղ. Հայեցեալ ընդ մանուկըն ժրպտեցաւ նա լըռելեայն:

Մատուցեալ Անդրոմաքէ կայր առ նրմին արտասուածոր, Եւ ձեռն ի ձեռն իւր խառնեալ՝ կարգաց զանուեն և խօսեցաւ. Ո՛վ վեհ, հոգիդ ի կորուստ մատնեցէ զքեզ, և ոչ զըթաս

Ի տղայ մանկիկդ և յիս քօււառս՝ որ վաղ ի քէն մնացից այրի. Քանզի վաղ ըզքեզ ընդ փոյթ աքայեցիք միաբուր Դուռ տըւեալ ըսպանցեն, և ինձ ի քէնըդ վրիպելոյս լաւ է ի հող մըտանել. զի ոչ ևս այլ իցէ սփոփումն՝ Եթէ գամ մի դու ի մահ յուղարկեսցիս, այլ ցաւք ևեթ: Զի ոչ հայր ե իմ համբուն և ոչ մայրիկ իմ մեծարոյ... Սակայն դու ինքն ես ինձ հայր, Հեկտոր, և մայր մեծամեծար, Եւ եղբայր հարազատ, և ամուսին զուարթածաղիկ. Այլ արդ եկ ողորմեա և կաց աստէն յամրոցի աստ. Մի զորդեակդ որբացուցես և թողուցուս ըզկինդ այրի:

Ետ նրմա պատասխանի մեծըն Հեկտոր սաղուարտածօճ. Եւ ի՛նձ իսկ գըլխովին ամենայն այդ փոյթ է, կին դու. Այլ պատկառեմ յոյժ ի տրովեանց, յերկայնատեռ և տո՛վուհեաց՝ Թէ խոյս տըւեալ վատաբար մեկուսացայց ի ճակատուէն: Եւ ոչ սիրտ իմ հրամայէ, քանզի ուսայ քաջ լինել միշտ, Եւ ի գլուխ նահատակաց գընդին տրովեանց կալ և կըռուել Ի պարծանս հայրենի մեծի փառաց և իմ անձին: Քանզի քաջ իսկ խելամուտ եմ ես ի միտս իմ և յոգիս, Եկեսցէ երբեմն օր՝ յոր կորիցէ Իլիոս սուրբ Եւ Պրիամոս և ժողովուրդ կորովատէգըն Պրիամու: Այլ չառնեմ ես այնպէս փոյթ ըզմօտալուտ ցաւոց տրովեանց՝ Որպէս ըզնոյդ, յորժամ ոք ի պղնձակուռ աքայեցուց Վարեսցէ զքեզ լալագին՝ զազատութեանդ հատեալ զարեւ. Եւ գուցէ յԱրգոս երթեալ՝ անկցես ոստայն այլում տիկնոջ, Կամ ջուր կրեսցես յաղբերէն Մեսսէիսի կամ Հիպերեայ՝ Ըստիպեալ չարաչար և տազնապեալ ի խիստ հարկէն: Եւ թերևս յարտօսրիջոյցըդ հայեցեալ ասիցէ ոք. Բա՛ կինն է դա Հեկտորի՛ զօրագունին ի պատերազմ Ի տրովեանց քաջածիոց՝ ի կըռուի անդ զԻլիոնիւ: Այսպէս ոք ասասցէ, և ցաւք ի քեզ նորոգեսցին Առ անձուկ առն որ կարիցէ ըզգերութեան թափել ըզկեանսդ: Այլ ըզմեռեալս հողակոյտ ծածկեսցէ զիս ի կափարումս, Ըզկառաջ քո և ըզգեր և ըզլըկանսըդ չեւ լըւեալ:

Ասացեալ զայս՝ տարածեաց Հեկտոր ահեղ գիրկս առ որդւ- Եւ մանկիկն յետս ի ծոց գեղեցկամէջ իւրոյ ստընտուին [եակն, ձիչ բարձեալ խոնարհեցաւ՝ ի տես սիրուն հօր զարհուրեալ, Պակուցեալ ի պղընձոյն լ՝ ի ձիագէս զարգմանակէն,

Ընդ որ հայրըն սիրելի և մեծարոյն ժամեցաւ մայր:
Եւ անդէն բարձ ի գըլխոյն ըզսողաւարտն անհզն Հեկտոր
Եւ առեալ զայն ի վայր՝ ճաճանչաւէտ եղ ի գետնի.
Եւ զմանկիկըն սիրուն ողջագուրեալ ճոճեալ ի ձեռն,
Յաղօթս եկաց և ասէ առ Արամազդ և առ այլ դիւս.

«Արամազդ և այլ աստուածք, տուք և ըզսա զիմքս որդւ
Լինել, որպէս և եսս, արժանափառ ի տրովացիս, [եակ
Եւ իշխել ա՛յսպէս զօրութեամբ և քաջաբար ի յիլիոն:
Եւ իցէ ոք ասասցէ, բա՛մ սա քան զհայրն արիազոյն,
Ի մարտէն յորժամ դարձցի և արիւնոտ բերցէ կապուտ՝
Սատակեալ զախոյեանն, և մայրն ի սիրտ իւր խընդասցէ»:

Զայս ասաց և ամուսնոյն զորդեակն ի ձեռս ետ սիրայնոյ,
Որ առեալ ընկալաւ ըզնա ի գիրկս իւր բուրազուարթ՝
Արտասուախառն խընդութեամբ. առն յայն տեսիլ խանդաղա՝
Փայփայեաց ձեռքն ըզնա, կարգաց զանուռ իւր և ասէ. [տեալ՝

Նազելի՛դ իմ, մի՛ անչափ զինէն ի սուգ հարցի սիրտ քո.
Զի յառաջ քան զՀրամանսն ոչ ոք ի դժոխս ընկեացէ զիս.

Իսկ յօրհասէն՝ և ոչ զոք ի մարդկանէ կարծեմ փախչել.
Ոչ ըզվատ և ոչ ըզքաջ, յետ միանգամ ի լոյս գալոյ:

Այլ երթեալ քո ի տուն՝ քոյոց իրաց առնիջիր պէտ,
Ոստայնիդ և իւրդ, և ազախնայցըդ տուր հրաման

Ըզգործովք գալ իւրեանց, հոգասցեն արք ի պատերազմ
Որ ծընեալքն են յիլիոն ամենեքին, ես մանաւանդ:

Ասաց և առ ըզգըլխանոցըն ձիազի՝ Հեկտորն անհզ.
Իսկ կինըն սիրային ելեալ անտի զընաց ի տուն,

Ըստէպ ըստէպ յետս հայելով և ջերմեռանդն հոսեալ արտօսը:
Թրգմ. Հ. Ա. ԲԱԳԲԱՏՈՒՆԻ ՀՈՄԵՐՈՍ, Իլիական Զ.

ԿԻԿԵՐՈՆ ԸՆԴԴԷՄ ԱՆՏՈՆԻՈՍԻ

Համայն, յանգագայն

Բոյս բարուց, Բնաւորութիւն

Ի վերայ կալ, հաւնալ

Գուն դնել, Ընալ

Փուրսից, հարցո՞ւորչ

Ի բիծ քանել, վարկաբեկել

Ընկերահաւատքիւն, } հասարակա-

Ընկերահաւատքի } պիտութիւն

Հարք ատենակալք, կայ ինձ ասել ինչ զինէն, և ընդդէմ
Անտոնիոսի բազում ինչ. զմին՝ ի ձէնջ հայցեմ զի ի խօսելս զի-
նէն՝ քաղցրութեամբ մատուցիք ունին, զմիւսն՝ ես արարից
զի զընդդէմ նմին բանքս մտադիւրութեամբ լուրջիք: Համայն
և զայս ևս աղաչեմ, զի եթէ զիմ յամենայն ի կեանս և ի խօսս
ճանաչէք զհամեսութիւն և զպարկեշտութիւն, մի՛ զիս այսօր,
ի պատասխանելս սմա ըստ գրգռելոյն իւրոյ, զանձն ի մոռացօնս
ինչ արկեալ համարիջիք: Ոչ վարեցայց ընդ նմա իբրեւ ընդ բղէ-
խի, և ոչ նա [վարեցաւ] ընդ իս իբրեւ ընդ երբեմն բղէխի: Թէ-
պէտեւ նա չիցէ ամենեւին բղէխ, և՛ վարուքն, և՛ տեսութեամբ
ընկերհաշտութեանս, և՛ ի բուսոյ բարուցն. յիս սակայն, առանց
ընդ բանս ինչ ածելոյ, բղէխութեան կայ պատիւ: Արդ, առ ի
վերայ կալոյ ձեզ՝ թէ որպիսի՛ բղէխ զանձն իւր ընծայեցու-
ցանիցէ, ի բիծ տանի զիմ բղէխութիւնս, որ յանուան՝ իմ, իսկ
արդեամբք՝ ձեր էր բղէխութիւն, Հարք ատենակալք: Զի զի՞նչ
կարգեցի, զի՞նչ կատարեցի, զի՞նչ գործեցի, որ ոչ ըստ խոր-
հրդոց կամաց և իշխանութեան և մտաց այսր ատենի: Բղէ-
խութիւն իմ չէ հաճոյ Անտոնիոսի. . . Բայց ընդ բղէխութիւն
իմ հաճեալ հաւանեցաւ Պոմպիոս, որ ի մեկնելն յԱսորուոց, իսկ
և իսկ ընդ տեսանելն զիս՝ գիրկս արկեալ և գոհութիւն մատուց-
եալ, յիմէ շնորհէ ասաց արժանի լինել տեսոյ հայրենի աշխար-
հին: Եւ զի՞ մի մի թուիցեմ զամենեւին. ակմբահոյլ ատենի ա-
ւազանուոյն այնպէս հաճոյ եղև, զի չմնաց ոք՝ որ չխոստովանէր
ինձ շնորհս իբրեւ հօր, որ ոչ երախտապարտ ինձ հաշուէր զկեանս
իւր, զորդիս, զստացուածս, զընկերհաշտութիւնս: . . . Ոտորըր-
դովք Լուկիոս Կեսարու վարեցայ ես օտարս ի նմանէ՝ ի բղէ-
խութեան. դու, [Անտոնիէ], նորա քեռորդի, զի՞նչ երբեք հար-

ցեր ցնա զընկերհաշտութենէս: Իսկ ընդ ո՞յս [ոմանս] խորհիցի դա խորհուրդ: Ո՞վ դիք անմահք, ընդ այնոսիկ՝ զորոց և զաւուրս ծննդոցն հասանէ մեզ լսել: Այսօր չեկն չել չերեւեցաւ Անտոնիոս: Ընդէ՞ր: Տօն ծննդոց խմբէ ի պարտէզս: Ո՞ւմ ումեք: Զանուանեցից և ոչ զոք. . . Ո՞վ եղեռնաւոր գաւթուքեան առնն. ո՞վ անտանելի լրբութեան, անզգամութեան և լկտութեանն: Դու, որում այնքան մերձաւոր էր իշխանն խորհրդական, անհամեմատ քաղաքացին, ոչ ինչ խորհիս ընդ նմա զընկերհաշտութենէ. ընդ նոսա խորհիս՝ որոց չիք ինչ, և զգոյս քո վատնեն: Ահա արդարեւ՝ քո բզեշխութիւնդ՝ փրկաւէտ, իմս՝ եղեռնական:

. . . Եկեսցուք ի մեծամեծսն: Իմով խորհրդով սպանեալ ասացեր զԿղզիոս: Զի՞նչ արդեօք համարելոց էին մարդիկ, եթէ յա՛յնժամ էր սպանեալ, յորժամ դու ի հրապարակին՝ ալկն յանդիման հռովմէական ժողովրդեան՝ սուր հանեալ ի նա յարձակեցար. և զգործն վճարեալ լինէիր, եթէ չէր նորա ի սանդուղն կրպակի գրոց ընկեցեալ զանձն, եւ խցեալ զայնս՝ զթափ բռնութեանդ խափանեալ: Առ որ զիս յօժարամիտ ընդ քեզ եղեալ վկայեմ. թէ յինէն հրապուրեցար, և ո՛չ դու ինքն ասես: Սաւկայն ուրախ եղէ: Եւ զի՞նչ. յայնչափ խնդութեան համօրէն քաղաքիս՝ ի՞նձ ուրեմն պարտ էր միայն տրտում լինել: Զմահուանէն Կղզեայ ապաքէն եղև փուրսիչ: Արդ՝ զոր ի դատել իրացն ոչ ոք բամբասեաց յիս, յետ այնչափ ամաց դո՞ւ գտար բաղբաղել զայն:

Իսկ զոր յանդգնեցար ասել, և զայն՝ բազմաբանութեամբ, թէ իմով առնելով ճեղքեցաւ Պոմպիոս ի բարեկամութենէն Կեսարու, վասն որոյ և իմով յանցանօք ծագեցաւ պատերազմն քաղաքական, յայդմ դու ապաքէն ոչ յիրացն բովանդակ, այլ որ ևսն է՝ ի ժամանակացն ստերիւրեցար: Ես ի բզեշխութեան Բիբուզոսի առն նշանաւորի՝ ոչ ինչ թողի յորոց կարէի գործել և ջանալ, զի մի օցտեցից զՊոմպիոս ի միաբանութենէն Կեսարու, յորում Կեսար յաջողագոյն գտաւ, զի նա զՊոմպիոս յիմէ ընտանութենէս ուծացոյց: Իսկ իբրև Պոմպիոս բնաւ ի ձեռս ետ զինքն Կեսարու, զի՞ էր ինձ գուն դնել պատառել զնա ի նմանէ. յիմարի եւ յուսալ, յորդորել՝ լրբեմնոյ: Իսկ յորժամ զամենայն զգօրութիւնս իւր և զհռովմէական ժողովրդեանն աւանդեաց Պոմպիոս ի Կեսար, և անագան ուրեմն սկսաւ ի միտ առնուլ զոր

իմ յոյժ կանխաւ նկատեալ էր և տեսեալ, զի անօրէն պատերազմ յառնելոց է ի վերայ աշխարհիս. նոյն ինքն ես ոչ դադարեցի խաղաղութեան՝ միաբանութեան և հաշտութեան լինել առաջնորդ, և ծանօթ իսկ է բազմաց բարբառն իմ այն՝ թէ «Երանի՛ թէ, Պոմպիոս, մի՛ երբեք ի միաբանութիւն գայիր ընկերաբար ընդ Կեսարու, կամ մի՛ երբեք քակէիր. մին պերճութեանդ քում էր, միւսն իմաստութեանդ»: Այս էին, յամենայն ժամ, Անտոնիէ, և զՊոմպիոսէ և զընկերհաշտութենէն իմ խորհուրդք. որոց եթէ տիրեալ կալեալ էր, կայր մնայր ընկերհաշտութիւնն, և դու քոյին եղեռնութեամբքդ՝ չքաւորութեամբ և կեղտ անուամբ սատակէիր:

Այլ այսօրիկ հինք. իսկ նոր այն՝ թէ իմով խորհրդով իցէ Կեսար սպանեալ: — Ո՞ւ այն ոք՝ որոյ ընդ իրազէտս մեծապանծ գործոյն լուեալ իցէ զիմ անուն. իսկ ո՞յր ուրուք ի համարուէ անտի նոցուն ծածկեցաւ անուն. և զի՞ ծածկել ասիցեմ, նա աւանիկ որո՞յ ոչ անդէն առժամայն հռչակեցաւ [անուն]: Ասացից համարձակ, թէ մանաւանդ պարծեցան ևս ոմանք ընկերշակութենէ անտի լինել՝ որ չէինն ի խորհրդին, քան թէ որ էրն՝ զանխաւալ ոք կամեցաւ: Նա աւանիկ քանի՞օն հաւաքեալ իցէ, թէ յայնքան բազմութեան՝ որոց կէսք աննշանք ոմանք, կէսք երիտասարդք՝ որ ոչ զոք թագուցանեն, անուն իմ մոռացեալ կայցէ: Բայց ո՞րպէս յանդիմանիցէ զիս այրն սուր, աղէ ածէ՛ք զմտաւ: Ընդ սրախողխողն լինել Կեսարու, ասէ, ամբարձեալ անդէն ի վեր Բրուտոսի զարիւնաներկ զաշոյնն՝ զԿիկերոն կարգաց յանուանէ, և ուրախակից նմա եղև ընդ ազատութեանն հասանել: Տե՛ս՝ գուցէ յայն սակս ձայնեալ իցէ զիս, զի գործ մի հանգոյն իմոցս կատարեալ, զիս առաւել վկայ ունէր՝ նախանձաւոր իմոյ պարծանացս երևեալ: Իսկ դու, պանդոյր քան զամենեսեան, չիմանաս՝ զի եթէ ընդ մահն կամել Կեսարու, զոր յիս բիծ չփես, վնաս ինչ իցէ, վնաս է և խնդալն ի մահ Կեսարու: Սթափեցիր աղէ, լրջացիր ի քնոյ շուայտութեան, և թափեա զգինիդ: Զիմանա՞ս համբուն՝ թէ պարտ է քեզ սահմանել, սպանո՞ղք արդեօք իցեն գործօնք իրիդ, թէ ազատութեան քինախնդիրք: Անսա փոքր մի, և զխոկս առն լրջամտի վայրիկ մի ընկալ: Ես վկայեմ, զի թէ չիցեն նոքա ազատեցուցիչք հռովմէական ժողովրդեան և ընկերհաշտութեան պահպանիչք, եղեռնաթիւրք են քան զսրիկայս, քան զարիւնա-

հեղս և քան զհայրախոշոչս անգամ. զի անագորոյն ևս է զաշխարհին հայր սպանանել քան զիւրն: . . .

Աղէ հայեաց, աղաչեմ, դամ մի ընկերհաշտութիւնն, Անտոնիէ. արկ ի միտ՝ յորոց ծնեալդ ես, և մի՛ ընդ որս կենցաղիսդ. ընդ իս՝ որպէս և քեզ կամք իցեն. ընդ ընկերհաշտիս դարձիր ի սէր և ի հաճութիւն: Այլ զքէն դու քեզէն տեսչիր, ես զանձնէս յայտ յանդիման վկայեցից: Պահեցի զընկերհաշտութիւնն յերկառարդութեանս, ոչ լքից ի ծերութեան. արհամարհեցի զսուսերսն կատիլինայի, ոչ շրտեայց ի քոյոցդ. նա աւանդիկ կամակար մատուցից զանձն, թէ մարթիցի ազատութեան քաղաքիս՝ իմով մահուամբ յառնել անդէն ի կեանս. որպէս զիցաւք հոռովէական ժողովրդեան՝ ծնցեն ուրեմն զոր երկնենն ի վաղուց: Զի թէ յառաջ քան զամս իբրեւ զքսան, ի տաճարի աստ յայտմիկ ասացի վասն առն բղեշխութեամբ պատուելոյ, թէ չէ հնար տարածամ պատահել նմա մահու, ո՛րչափ ճամարտագոյն եւս ասացից այժմիկ վասն ալեւորիս: Այլ ինձ, Հարք ատենաւ կալք, արդէն փափաքելի իսկ է մահ, յետ յանկ հանելոյ զպարտս պաշտամանցն՝ յորս վիճակեցայ եւ կատարեցի: Երկուս ինչս միայն խնդրեմ. մի, զի ի մեռանելս՝ ազատ թողուցու՞մ զժողովուրդն հոռովէական. մեծ եւս ինչ քան զայս ինձ պարգեւել չիք բնաւ դիցն անմահից. եւ միւս, զի իւրաքանչիւր ումեք ըստ [բարի և չար] գործոց իւրոց առ ընկերհաշտութիւնն՝ կշռեսցին փոխարէնքն:

Թրգմ.

Հ. Ա. Կ. ԲԱԳԲԱՏՈՒՆԻ

ԿԻԿՆՐՈՆ, Բ ձառ փիլիպպեան

32

ԶՕԳՏԱԿԱՐՈՒԹԵՆԷ ՔԵՐԹՈՂՈՒԹԵԱՆ

Պարապ բերել, շէաշէ
Նիագուրիւն, Նաւաշէն
Ոսնակաւել, Կաթ աւել
Ձանկանիւ (գիւլի), (Բաշէ Բ)
Սարսուլ, Խրաշէ [Երեւ
Նորմեմ, Գարեւ, Կիւլիւ

Ի հով ելանել, Գեշ երեւել (Գրա-
Բայ, Խաթ [Գիւլիւն])
Ամբոխ (աթ.), Խաւաշէն
Բոյս բնութեան, Բաւաշէն
Հեւսանալ, Կաթոյ շէաւ
Ընծայուրիւն, Երեւաշէն

Եթէ գուցէ յիս հանճար, դատաւորք, որոյ իրազէտ եմ նիագութեանն, կամ թէ խօսից վարժութիւն՝ յորում ոչ ժխտեմ փոքր ի շատէ զիս պարապեալ, կամ թէ ինչ այսր իրի (քերթուղութեան) հմտութիւն՝ ի կրթութենէ ազնուական արուեստից եւ ի հրահանգաց, յորոց վկայեմ զի ոչ երբեք սարտուցեալ եմ ի կեանս իմ, զայնր ամենայնի նախ Արքիաոս այս (քերթող) յիրաւի պահանջեցէ յինէն զպսուղ՝ զրեթէ սեպհական իմն իրաւամբք: Զի որչափ հեռագոյնս զօրեն ակնարկեն միտք իմ յեւս անցեալ զառանցեալ ժամանակաց՝ եւ զմանկութեանս յուշ ածել խորին յիշատակ՝ զսա տեսանեմ իշխան առաջնորդ ինձ կացեալ ի սկսսանել եւ ի զարգանալ ի կիրթս ուսմանցս այսոցիկ: Զի եթէ ձայնս այս բարբառոյս՝ սորա խրախուսանօքն եւ խրատու յարդարեալ՝ եղեւ երբեմն ոմանց ի փրկութիւն, ապա յորմէ զսոյնս ընկալաք առ ի զօրավիզն այլոց լինելոյ եւ զայլս կեցուցանելոյ, սմին ինքեան ապաքէն՝ որչափ ի կարի մերում է՝ եւ օգնութիւն եւ փրկութիւն արժան է մատուցանել: Եւ զի մի՛ ոք ընդ այս բանս մեր զարմասցի, որպէս թէ ա՛յլ իմն ի սմա իցէ հանճարոյ զօրութիւն քան զայս գիտութիւն և զհրահանգս խօսից, [ասեմք] զի մեք ոչ յայս եւեթ ջանս համակ նուիրեցաք զանձինս: Քան զի եւ ամենայն արուեստք առ մարդկութիւն պատկանաւորք՝ ունին ինչ ընդ միմեանս աղետս, եւ իբրեւ ազգախառնութեամբ իմն ընդ իրեարս յեռեալ են: . . .

Իբրեւ անց Արքիաոս ըստ տիս մանկութեան, ետ զանձն ի ջանս գրաւոր վաստակոց զառաջինն անդ յԱնտիոք, ուր ծնեալն է յազնուական տանէ, յերբեմն հոգակաւոր և ի ճոխ քաղաքի և

քաջահմուտ որերով և աղատական ուսմամբք պերճացելոյ, անդէն վաղվաղակի եհաս նմա անցանել զամենեքումքք ի փառս հանճարոյ: Ապա յայլ կողմանս ասիացւոց և յամենայն Յունաստան տնայէս հոչակ հարկանէր զգալստենէ նորա, զի քան զհանճարոյն համբաւ՝ ակնկալութիւն առնն և քան զակնկալութիւն նորա՝ մուտք իւր և հիացումն մարդկանն առաւել գտանէին: Սովին մեծանուն համբաւով յարեալ եկն ի Հռովմ, ի բղէշխուժութեան Մարիոսի եւ կատուէայ, մինչդեռ եւս պատանեակն էր Սրբիսոս, և անդէն և անդ ընկալան զնա Լուկուլեանք ի յարկս իւրեանց:

Հարցանիցես թերեւս զմեզ, Գրատիէ, թէ զի՞ այսչափ արամբս այսուիկ հեշտանայցեմք:— Վասնզի զայն ինչ նօթճէ մեզ, յոր կազդուրեսցին ոգիքս յատենական աղմկէ աստի, եւ հանդիցեն ականջք պարտասեւլք յամբոխ աղաղակէս: Համարիցի՞ն թէ առձեռն մեզ կայցէ խօսել հանապազօր յայսչափ գուշակ գունակ կերպարանս իրաց՝ եթէ չհրահանգիցեմք զմիտս մեր դպրութեամբ, կամ թէ միտք մեր տոկայցե՞ն այսքանոյ ճգնութեան, եթէ ոչ նովին գիտութեամբ անդորր ինչ առնիցեմք: Այլ ես խոստովան լինիմ՝ թէ զսովին ուսմամբք զանկեալ եւ ըզգածեալ է իմ: Յամօթ լիցին այլք, եթէ այնպէս ի դպրութիւնս խթեցան ոմանք, զի չունիցին ինչ անտի հասարակաց հանել արգասիս, եւ ոչ ի տեսիլ եւ ի լոյս ընծայել: Իսկ ինձ առ ի՞նչ իցէ ամաչել, ուր այսչափ ամք են՝ այնպէս կեամ, դատաւորք, զի ոչ երբեք ի կարիս ինչ ուրուք կամ ի բարիս՝ յետս զիս ընկրկեաց հանգիստ իմ, կամ ի բաց դարձոյց հեշտութիւն, կամ յուլացոյց քուն: Վասն որոյ՝ ո՞ր այն ոք որ զիս կշտամբեսցէ, կամ ո՞ր իրաւամբք ցասնուցու ընդ իս, թէ զժաման՝ որ այլոց շնորհին ի վճարումն պիտոյից իւրեանց, կամ ի հանդէս տօնական աւուրցն խաղուց, կամ առ այլ եւս զբօսանս զուարճութեանց եւ առ զլիսովին իսկ հոգւոց եւ մարմնոց հանգիստ, եւ զոր այլք նուիրեն կանխեալ եւ յերկարեալ խրախճանաց, կամ ուլանց եւ գնդի խաղալոյ, զայն ես ինձ ի գեգերանս առից ախորժակացս այսոցիկ: Եւ այնչափ առաւել ներելի է ինձ այս, զի ի վարժից աստի (քերթողականին) յարգեալ համարի եւ այս բանախօսութիւն եւ ճարտարութիւն. որ որչափ ինչ իցէ եւ յիս՝ ոչ երբեք ապաժաման գտաւ ի վտանգս բարեկամաց: Որ եթէ ումեք թեթեւ ինչ թուիցի, եւ զմեծագոյնսն թէ յորմէ՝ աղբերէ առ

նուցում՝ այնմ եւս քաջ խելամուտ եմ: Զի եթէ ոչ ի մանկութենէ՝ բազմաց խրատութեւ եւ բազում դպրութեամբք՝ զմիտս յայն հրահանգեալ էի՝ թէ չիք ի կեանս առաւել քան զգովութիւն եւ զպարծանս փափագելի, եւ թէ ի գիւտ նոցին՝ զոյզն ինչ է գրելի զամենայն չարչարանս մարմնոյ եւ զամենայն վտանգ մահու եւ աքսորանաց, ոչ երբեք վասն փրկութեան ձերոյ տայի զանձն յայնքան մաքաւմունս եւ ի հանապազօրդ հէնս խուժանի արանց ապականելոց եւ անուանարկաց: Բայց լի են մատեանք ամենայն, լի իմաստնոցն ձայնք, լի եւ հոժեալ օրինակօք վաղք ժամանակաց, որք առհասարակ ի խաւարի անկեալ մնային, եթէ ոչ հասանէր դպրութեանցն լոյս: Քանի՞ն յաճախ նկարագիրս, ոչ ի նկատել եւեթ այլ եւ ի նախանձաւոր լինել, թողին մեզ մատենագիրք յոյնք եւ լատինք զարանց քաջաց կենդանագրեալս, զորս իմ ցանգ առաջի աչացս արձանացուցեալ ի վարչութեան պետութեանս՝ զմիտս իմ եւ զհոգիս ի նոյն իմաստս արանցն ընտրականաց տպաւորէի:

Հարցանիցէ ոք թերեւս. Իսկ զիա՞րդ. մի՞ թէ եւ արքն այնոքիկ վսեմականք, որոց առաքինութիւնք ի գիրս դրոշմեալք են, սովին գիտութեամբ հմտացան զոր դու գովութեամբք պանծացուցանես: Դժուարին է հաւաստել զայդ զբոլորեցունց, բայց աներկեւան է իմ առ այդ պատասխանի: Զբազումս՝ վկայեմ ես՝ առանց գիտութեան արս վսեմամիսս եւ առաքինիս լեալ եւ իբրեւ յաստուածեղէն իմն բուսոյ բնութեան՝ հաւեսսս եւ զգօնս: Սա՛ աւասիկ եւ զայս յաւելում, զի բազում ուրեք բնութիւն առանց գիտութեան բաւական գտաւ ի փառս եւ յառաքինութիւն, քան գիտութիւն առանց բնութեան. բայց սակայն և զայս վիճիմ, զի ուր ուրեք յընտիր եւ յազնիւ բնութիւն զուգաւորեսցին հրահանգք ինչ եւ յօրինուածութիւն գիտութեան, անդ սքանչելի իմն եւ անհամեմատ չգիտեմ զի՞նչ՝ սովոր է ի վեր երեւել: . . . Ի թուոյ աստի էր այրն արիական եւ գիտնաւոր ի ժամանակին՝ ծերունին այն կատուն, որ եթէ ոչ ինչ շահէր ի դպրութեանց՝ ի գիւտ եւ ի կիրթս առաքինութեան, ոչ բնաւ յուսումն նոցին բերէր պարապ: Բայց թէպէտեւ ոչ արդիւնքս այս մեծ համարէին, եւ զուարճութիւն եւեթ էր ջանիցս կատարած, համայն, որպէս ինձ թուի, յոյժ վայելուչ վարկանէիք մարդոյ եւ ազատական՝ զմտադիւրութիւնս զայս: Զի այլք ոչ ամենայն ժամանակի են, ոչ ամենայն հասակի եւ ոչ տեղւոյ. իսկ այս

ուսմունք զմանկութիւն վարժեն, զծերութիւն զբօսուցանեն, զարդ են ի յաջողութեամբ, ի ձախողանս՝ ապաւէն եւ սփոփանս ընծեռեն, հեշտութիւն են առտնին, արտաքոյ՝ ոչ ինչ խափան լինին, ընդ մեզ հսկեն, ճանապարհ առնեն, ի հով ելանեն...:

Ես զայս Արքիաքանի՞ցս տեսի, դատաւորք, զի առանց ինչ նշանագրելոյ՝ ընտիր ընտիր տունս բազմաթիւս ափ յափոյ յանկարծաթափ ածէր ճառէր զիրաց իրաց առժամայն պատահելոց: Քանի՞ցս դարձեալ անդրէն վերստին զնոյն բանս կրկնէր յեղյեղէր այլափոխ բայիւք եւ իմաստիւք: Իսկ զոր խնամովն եւ ուշի ուշով գրէր, այնպէս ի գովութիւն առեալ տեսի զայն, մինչեւ ի վաղնջուց մատենագրացն ժաման լինել ի փառս: Իսկ արդ՝ զսա ես ո՞չ սիրիցեմ, ո՞չ սքանչացայց ընդ սա, եւ չհամարիցի՞մ ամենայն իրաւամբք պաշտպանութեան արժանի: Յարանց ականաւորաց եւ բազմահմտից այսպէս ընկալաք՝ թէ այլոց իրաց ուսմանց գոյ գիտութեամբ եւ օրինօք եւ արուեստիւ կատարել, իսկ բանաստեղծին անդստին ի բնութենէն ե ունել զօրութիւն, եւ իւրոց մտացն կորովով վերանալ, եւ հոգի իմն գոգցես աստուածեղէն կրել յանձին Շուկ: Վասն որոյ մերն այն Եննիոս յիրաւի նուիրականս կոչէ զբանաստեղծսն, զի իբրեւ յաստուածոց իմն պարգեւաց եւ շնորհաց երեւին ի մեզ աւանդեալ:

Լիցի արդ սուրբ առ ձեզ, դատաւորք, անուն բանաստեղծի, զոր ոչ մի ինչ դուժ վայրենութիւն պղծեաց երբեք: Վէմք եւ ափափայք ի ձայն նորա դռնէն արձագանգս, գաղանք ամենիք ողոքին յաճախ երգովքն եւ ոտնակառն. մեք ի լաւագոյնսն ընդելակրթեալքս ո՞չ շարժիցիմք ի քերթողացն բարբառ: ԶՀովսեփոս քաղաքացի իւրեանց ասեմ լինել կողոփոնացիք, քիացիք յիւրեանս վտարեն, պահանջեն սաղամինացիք, իսկ զմիւսնացիք՝ իւրեանց լինել հաստատեն, վասն որոյ եւ տաճար սրբեցին նմա յաւանի անդ. թող զդոսս, այլ եւս յողովագոյնք մարտ եղեալ կռուին ընդ միմեանս: Արդ՝ նոքա զօտարն, քանզի բանաստեղծ էր, յետ մահուն եւս ի միմեանց խլեն, մեք զսա զկենդանիս որ սրտի կամաւ եւ օրինօք մերս է՝ ի բա՞ց հանիցեմք, ուր զի երբեմն եւ զամենայն ճիգն եւ զհանճար թափեալ է Արքիայ ի քարոզել զփառս եւ զպարծանս հռովմէական ժողովրդեանս: Զիք ոք այնպէս դժոխահեռ ընդ մուսայս՝ որ ոչ մտադիւր ողջունեսցէ՝ թէ ոք զյաւերժայիշատակ հոգակ վաստակոց իւրոց հարկանիցէ ի տաղս: ԶԹեմիսովիս՝ զայրն մեծ աթենացի, իբ-

րեւ հարցաւ թէ ո՞ր լուր կամ ո՞յր ուրուք ձայն քաղցրասցի յունկն իւր, աւանդեմ ասացեալ. «Նորայն՝ որ զիմ քաջութիւնս սքանչելապէս քարոզիցէ»: Քանի՞ ամբոխ մատենագրաց իրացն իւրոց ընդ իւր ունել պատմի մեծն այն Աղեքսանդր. եւ սակայն յորժամ ի Սիգէոն առ Աքիլլեայ դամբանին հասեալ եկաց. «Ո՞վ երանելիդ, ասէ, պատանեակ, որ քաջութեանդ քու՞մ զՀոմերոս գտեր քարոզ»: Եւ արդարեւ յիրաւի, զի եթէ չէր իլիականն այն ի միջի, գերեզմանն այն որ զմարմին նորա ծածկէր եւ զանուն նորա կորուսեալ էր հետախաղաղ:...

Իսկ ի սմանէ (յԱրքիասայ)՝ պատերազմն միհրդատեան մեծ եւ տաժանելի եւ բազմօրինակ ընդ ծով եւ ընդ ցամաք յածեալ, նկարագրեալ է բովանդակ. ուր ոչ զԼուկուլլոս միայն՝ զայրն քաջ եւ զսնուանի, այլ եւ զանուն հռովմէական ժողովրդեանն փառաւորեն մատենաքն այն... Մեր հանապազ պատմեսցի եւ քարոզեսցի՝ մարտիւ պատերազմացն Լուկուլլեայ՝ անհաւատալին այն առ Տենեդեաւ նաւամարտ. Մեր են նշանք յաղթութեան, մեր արձանք յիշատակի, մեր յաղթանակք:... Ապա որոց հանձարովն այսօրիկ հոգակին, հռովմէական ժողովրդեան համբաւի անուն:...

Եւ զի այս այսպէս, խնդրեմք ի ձէնջ, դատաւորք, եթէ ոչ մարդկեղէն եւեթ, այլ եւ աստուածեղէն իմն ընծայութեան հարկ է մէջ անցանել, զի զայն՝ որ զգօրագլուխս ձեր, որ զաբիական հանդէսս հռովմէական ժողովրդեան յաւէժ գեղազարդեաց, որ եւ յայնմ թուոյ է՝ որ միշտ առ ամենեսեան ընդ սուրբս են համարեալ եւ քարոզեալ, այնպէս ի ձեր հաւատս ընկալիք իբրեւ զքաղաքացի ոք, որպէս զի ձերով մարդասիրութեամբդ ի սփոփանս լինել երեւեսցի, քան եթէ վնասեսցի յերեսաց խստութեան ձերոյ:

Թրգմ. ՆՈՅՆ

ՆՈՅՆ, ձառ վասն Արքիայ Բերթոլի

ԱՐՈՒԵՍՏ ՔԵՐԹՈՂԱԿԱՆ

Ամբոկ (գործոյ), (գործին) լինալ
 Ի ձիգ, երկարութեն
 Ի ձուլոց, (լր. բացարար.) ունի
 Վերայ, վերէն ինչ (ab ovo)
 Ունել ժոյժ ի ծաղուէ, խնայել
 Որ զի, որպէս լի (բռնել
 Գեղեր, պարպոյժ, շքաշք
 Ընդ միս քանել, որպէս լի, փո-
 Ոգել, երգել, լի (լի պահել
 Աշխարհաւանդ, բռնել
 Թանգար, վաճառական
 Հինուլ, հետեւ, որպէս լի
 Խաղիսամ, վաճառական
 Վնաս, յանցանք

Ձեռն յանձին հարկանել, յան-
 Խօր, հետեւ (նապաստան լիւլ
 Դեմ դնել, դիմել
 Սասան, հաշտական
 Տասակ, որպէս, պարկեր
 Դուրգն, բռնել անիւ
 Խառնի, զոգաւորութիւն
 Դամ մի, փոխանակ
 Զառածանիմ, խորհրդել, խնայել
 Անկ, պարզ
 Արիւն, որպէս լի
 Եղունգն (գիրք), իբրեւ յաշտ
 Գործել գրչութեան
 Կասակ, հաշտական

Ձե պարս եղծանել զպարզութիւն եւ զմիտութիւն իրիւն:

Ըզձիոյ պարանոց ի մարդկեղէն կըցել գըլուխ
 Նըկարիւ թէ կամիցի, և արկանել պէսպէս փետուրս
 Յամենուս յօդեալ անդամս, որ զի վերոյն կին գեղեցիկ
 Ի սրգեղ աւարտեցի սեւթորմի ձուկըն զազիր,
 Ունիցի՞ք ժոյժ ի ծաղուէ մոծեալք ի տեսն, ո՛վ սիրելիք:
 Հաւատացէք, Պիտոնեանք, յար և նըման գոլ տաստակիր
 Ըզմասեանն, ոյր իբր անուրջք խօթի սնոտի նըկարին իսպի,
 Ուր ոչ ոտք և ոչ գըլուխ ի մի մարմին պատկանաւորք:

Նըկարչաց և քերթողաց, յոր ինչ և գամ մի կա՛մ իցէ՛
 Եղև միշտ հասարակ համարձակել իշխանութիւն.—
 Գիտեմք իսկ, և ըզդոյն հայցեմք և տամք միմեանց օհան,
 Ոչ զի՛ նդ հաւս օծք զուգեցին, և ոչ գառինք ընդ վագերաց...
 Սափորոյ սկիզբըն եղաւ, զի՞ կուժ զըրգանդ ելցէ ի շուրջ.
 Իսկ և իսկ ամենայն լիցի միայն պարզ ինչ և մի:

Բարւոյն կերպարանօք պատրիմք բազումք ի քերթողաց.

Ի հակիրճն նըկըրտեալ՝ լինիմ մըթին խրթնածածուկ.
 Որ ի նուրբըս գընէ գէմ՝ ջիւք և ոգիքն լըքանին.
 Որ զպերճագոյնս խոստանայ՝ այտնու փըլմամբ ուռուցիկ,
 Սողի՛ նդ երկիր կարի ըզգոյն՝ և երկընչոտն ի մըրըրկաց:
 Որ հրաշիւքն ըզձանայ փոփոխել զիրըն միաբուն՝
 Դըլփին ի մայրիս կենդանագրէ, յալիս վարազ:
 Անարուեստ փախուս մեղաց յայլ իմն ածէ մոլորութիւն:

Ըստ քանիցոյ կարողութեան ընտել զնիւրն:

Առէք, բանահիւսք, ուժոյ ձերում նիւթ ի կրօն.
 Քըննելով ի ձիգ ի՛մ ուսքդ իցեն բերող, ի՛մ իմիք ոչ.
 Ում ըստ կարի իւր ի գէպ զիրն ընտրեցէ ուշիուշով՝
 Ոչ բանից յորդ աղբիւր՝ ոչ կարգ յըստակ պակասեցէ:
 Կարգին, եթէ չխաբիմ, այս ընտրութիւն է և շընորհ,
 Ձի զոր աստ այժմ է ասել՝ այժմ ասացէ զայն աստանօր,
 Բազում ինչ յամեցուցեալ՝ յառաջիկայն թողցէ պատեն:

Հաւարձակութիւն փերթողաց ի նորաձեւէ բառս, եւ
 վախճան բառից առհասարակ:

Նա՛ւանիկ երկիւղած՝ ու ի նորատունկ բառից ըզգոյ՛ք՝
 Ձայս սիրեալ՝ զայն հերքեցէ աւետաւոր տաղից փերթոյ...
 Իսկ թէ նոր նըլանակօք թաքունս ինչ հարկ յայտնել լիցի՝
 Իցէ գէպ, և տացի չափով առեալ ազատութիւն,
 Եւ նորք և դեռածինք վաւերական լինիցին բառք
 Ի հելլէն թէ յաղբիւրէ դոյզն ի խոտոր անկանիցին...:
 Էր օրէն և միշտ լիցի ձայն նորաթեք բերել ի լոյս.
 Որպէս մայրեաց փոփոխին տերեք ընդ ամբս դիւրասահ,
 Հինք թափին. այսպէս բառից անցեալ գընայ զառամ հասակ,
 Եւ զօրէն պատանեկաց ծաղկեն առոյգ արդի ծընեալք:
 Որ անկեալքն են ռաւս անդէն կենդանացին, և չատք անկցին
 Որ արդ կանս ի պատուի բառք, թէ այնպէս ինչ հաճեցին պէտք,
 Առ որում են դատաստան՝ օրէնք խօսից և իրաւունք:

Պարս և փերթոյն զիւրս եւ զիսուն պարսպանէ ըստ
 կերպարանաց իւրաքանչիւր անձին:

Ըզպայմանեալ յեղանակս և զքերթածաց պահել զերանգս
 Թէ չկարեմ կամ թէ չգիտեմ՝ ընդէ՞ր քերթող ես ողջունիմ.
 Հի՛մ ընտրեմ թիւր ամօթով անգիտանալ քան ուսանել:

Կատակաց իրք չառնուն յանձն ոգել տաղիւք ողբերգական...

Պահեսցէ իւրաքանչիւրն ըզվիճակեալ կարգ վայելուչ:

Քերթածաց չէ բաւական գեղեցկութիւն, լիցին քաղցունք,
Եւ զողի ունկընդիրն յո՛ւ և կամին առեալ ամցեն.

Ձերդ խնդան ընդ խնդացողս՝ նո՛յն ընդ լացողս լան դէմք մարդ-
Արտօր յինէն թէ խնդրես՝ նախ քեզ վայել է սուգ ունել [կան.
Չանկարդ անճա՛հ թէ խօսիս՝ ծիծաղեցայց կամ նիրհեցից.

Եթէ բանք խօսողին չիցեն բախտին իւր համեմատ,

Սեպուհք հոռվմայեցիք և սինլըքորք բարձցեն քըրքիջ:

Խըտիր մե՛ծ է թէ ստրուկ և թէ դիւցազն ոք խօսիցի,

Մեր հասուն, թէ ծաղկափթիթ տրովք աշխոյժ երիտասարդ,

Եւ տիկին տիրուհի, եթէ դայեակ ոք ժըրագլուխ,

Թանգար աստանդական, թէ բուսաբեր. անդոյ մըշակ,

Ասորի, եգերացի, յԱրգոս ծընեալ թէ ի Թեբէ:

Թէ անփորձ և անսովոր ինչ ընծայես ի տեսարան,

Եւ դէ՛մս ինչ նորագիւտ կերպարանել համարձակիս,

Նոյն նըման պահեսցի միշտ ի սկըզբանէ ցըկատարած:

[Ձի ու աստուած ո՛ք ի մէջ և ուր դիւցազն ո՛ք մատուցի,

Յառաջն յոսկի պայծառ ու ի ծիրանիս արքունական,

Յաւաւարհաւանդս ի նըսեմ մի՛ զառածցի նըւաստ բանիւ,

Կամ յերկրէ ի բաց անցեալ՝ ըզհողմս և զամպս ըմբռնեսցէ]:

Պատեալք ինչ վասն դիւցազներգութեան:

Մի՛ որպէս պարբերական քերթողն երբեմն ըսկըսանիւր.

«ԸզՊրիամուն երգեցից բախտ և զմեծապանծ ճակատամարտ:»

Ձի՞նչ պարծողդ այդ արժանի այդքան պոռոտ բերցէ գոչման.

Ճըչեսցեն լերինք յերկունս և ծընցի մուկըն ծաղրալից:

Քանի՛օն վայելուչ ևս՝ այն որ ոչինչ նիւթեալ անդէպ՝

«Ձայրն ասա, Մուսա, ինձ՝ ուր յետ աւուրց առման Տրովայ

Ըզբաղում որերոյ ետես ըզբարս և ըզքաղաքս:»

Ոչ ծուխ ի փայլականց, այլ ի ծըխոյ հնարի տալ լոյս.

Ձի սքանչելիս զարմազան բերցէ ի վեր այնուհետև...

Ոչ ըզմարտըն տրովական ի յերկուորեակ ձուռց հինու:

Ձոր չյուսայն յօրինուածով գեղեցկանալ թողու ի բաց,

Եւ այնպէս իմըն սըտէ՝ պատիրս ի ստոյգըն խառնելով,

Ձի ոչ մէջն ըսկըզբան, ոչ միջոյն վերջն օտար գըտցի:

Կարեւոր է ի թիւս և ի չափս տղից պահել
գրաշնակութիւն տղից, եւ յղիւ խնամով:

Ոչ ամենայն դատաւոր խըւապոտ տաղից լինի հասու.

Եւ հոռում քերթողաց շնորհեալ ներումն է տարադէպ:

Իսկ արդ յայդ ինչ ապաստան մոլորիցիմ՝ ըստ քիմս ի գիր,

Կամ թէ զմեզս իմ ակնյայտնի՞ համարեցայց ամենեցուն՝

Յուսով թողութեան աներկեան և յապահովս.

Ի ստգիւտից ազատ գըտայ, իսկ գովութեան ոչ արժանի:

Դուք զհեւէն տիպարս ի ձեռս ամէք ըզտիւ ամէք զգիշեր...

[Ձհանճար Յունաց ետ Մուսա, յունաց ողորկ լեզուաւ խօսել]:

Ըզգեղընկն և զուարհախօս գիտեմք ընտրել բան ի միմեանց,

Թէ իցեմք յունկն և ի մատն օրինաւոր ձայնից հմուտ:

Ոչ թողին ինչ անփորձ և մերասեր ըստեղծաբանք,

Եւ ոչ փոքր առին պարծանս հարկանելով ձեռն յանձին

Լըքանել զհեւէն շաւիղս և զառտընին իրս հըռչակել:

Ոչ պերճ զինուք ու արութեամբ վեհ քան լեզուաւ գոյ՛ր Լատինոն՝

Թէ գեգեր և խարտոցի ճիգըն սատան չէր քերթողաց:

Ով արիւն Պոմպիլեան, լերուք տաղից դուք պարսաւիչ

Ձոր ո՛չ աւուրք յոլովք և ոչ քերումն ընկճեաց յերկար,

Եւ ոչ տասնիցս եղընգամք յըղկեալ կոկեաց յամբոկ գործոյն:

Պարսաւելիք ևն ֆերրոյֆ, որ թագմիցս սխալեն:

Ուր բազում ինչ փայլէ ի քերթածի՛ չտարայց ընդ միտ

Ըզսակաւ ինչ արատ զոր կամ եհեղ անհոգութիւն,

Կամ թէ բնութիւն մարդկային ըստ արժանի չըզգուչացաւ:

Ձի՞նչ ապա. զոր օրինակ գրագէտ դըպիր՝ թէպէտ խրատեալ՝

Եթէ զնոյն մեղիցէ ցանգ՝ ոչ արժանի է թողութեան,

Եւ ծաղըր կայ քնարահար՝ որ միշտ ի նոյն լար սըխալէ.

Եւ նոյն ինքնըս ցասնում յորժամ նիրհէ քաջըն Հոմեր.

Սակայն յերկար ի վաստակ մարթի թէ քուն սըպըրդիցի:

Քերթուած, որպէս նըկար, է ինչ՝ որ մօտ եթէ կայցես,

Եւ է՝ որ քաջ ի բաց կացեալ ըզքեզ յինքն յանկուսցէ.

Սիրէ ա՛յս ինչ ըզմութ, լուսով կամի գալ այն ի տես

Որ ի նուրբըն սրութեան դատաւորին երկընչի ոչ:

Գամ մի եղև սա հաճոյ, նա տա՛մն անգամ լիցի՛ կըրկնեալ:

[Քերթողաց ոչ մարդիկ ոչ դիք ներեն լինել միջակ]:

Գովիտս ֆերքոդոքեան, եւ օգոս նորին առ նախնեոյ:

Զվայրագ մարդիկ սուրբն Որփես և աստուածոց պատգամաւոր
Յարեանց ու ի չաղգակեր վարուց կենաց դարձոյց ի բաց.
Աստի զվազեա համբաւեալ և զամեհի կակղել առիւծս:
Եւ Ամփիոն՝ ռասանին պատմի կերտողըն Թեբացւոց
Ըզքարինս ի ձայն փանդոան դռնչեցուցեալ ոստուցանել
Եւ ամոք ողորջանօք տանել բերել յուպէտ յուկամ:
Այս երբեմն խմաստութիւն հղեալ՝ ընտրել ըզգօնաբար
Ըշտուրբան ի պըղծոց, և զաւխարհին՝ յիրաց անձնիւր.
Զարս ի մուր խառնից կարճել, դընել դաշինքս կանամբեաց,
Աւան կառուցանել, գըծել օրէնս ի տախտակի.
Այսպէս եկն ի դիւցական ճարտարս ու ի տաղս անուն և փառք:
Յետ սոցա մեծըն Հոմեր և Տիրտէոս ի նուագս երգոց
Զողիս արիականս յարիսական վառեցին գոռ.
Տաղիւք պատգամք խօսեցեալք, և ճանապարհ կենաց ցուցաւ:

Պահանջի հանձնար եւ արուեստ ի ֆերքոդոքեան:

Խընդիր է՝ բնութեամբ լիցին թէ արուեստիւ տաղք գովելիք:
Ոչ ուսումըն կըթութեան առանց առատ ճոխ երակաց,
Եւ ոչ թէ զի՛նչ բիրտ հանճար օգոս իցե՝ տեսանեմ ես.
Այսպէս սիրով դաշնաւոր զմիմեանց նըպաստ հայցեն դոքա:
Նըկըրտեալն ի ցանկալի ասպարիսին ժամանել կէտ
Վաստակեաց յոյժ ի տղայ տիս՝ ի քիրտն ի ցուրտ համբերատար,
Ժուժկալեալ հրաժարեաց յԱստղըկանէ և ի գինւոյ.
Որ զպիթեանս երգէ փողար՝ ուսաւ սաստիւ նախ վարժողին:
Զարդիս չա՛տ է ասել՝ «Ես հրաշալի տաղս յօրինեմ.
Ըզյետնեալըն քոս առցէ, ամօթ է ինձ յետըս մընալ,
Եւ ո՛չ եղէց խոստովան անգիտանալ զոր ոչն ուսայ:»

Զգոյշ լեր ի մարդահանոյ ունկնորհ:

[Ընտրել պա՛րտ է զճըշմարիտն ի նենգաւոր բարեկամէն:]
Դու թէ ումեք ետուր ինչ կամ եթէ տալ ինչ կամիցիս՝
Մի՛ ախու զուրախացեալն առ քո քերթեալ տաղսըդ տանիր.
Զի անգէն գոչիցէ՝ վա՛շ, գեղեցի՛կ, բարւո՛ք, ազնի՛ւ.
Թալկասցի առ նոքօք, աչքըն սիրունք քամեցեն ցօղ,
Վաղեսցէ ի վեր ընդոստ և կայթս ոտիւքըն դոփեսցէ:

Զերդ վարձաւորք ի դիահանս որ կոծ ջայլեն եղեամբար
Առաւել ասեն առնեն անդ քան ըզբուն սերտ սրգաւորս.
Այսպէս կատակն այսպանօղ քան զհաւասին շարժի գովիչ:
Տաղս հիւսեալ քո՝ քեզ մի՛ բնաւ դաւեսցեն միտք աղուխակերպք:

Օրինակ եւ պաշտօն ուղղադաս ֆննաքանի:

Կուրնտիւեայ եթէ ինչ ընթեռնուիր, ասէր՝ Ուղղեա
Փոքր ինչ աղէ զայս և զայս, թէ զուր ճըգնեալ զանձն ասէիր
Ի կըրկին փորձ է՝ երեքկին լաւագունին անձեռնիւս,
Տայր ջընջել զանկազմըն տաղս և վերըստին ածել ի սալ:
Թէ ջատագով վընասուդ ընտրէիր կալ քան փոփոխել,
Ոչ ևս այլ ընդունայն բան ինչ կամ ջան ի գործ առնէր,
Զի առանց նախանձորդի քոյովքդ և քեզ զմայլեսցիս լոկ:
Այր բարի և խոհական կըշտամբեսցէ զտաղս անարուեստ,
Խըստի՛ցըն մեղ դիցէ, և ըզգըրիչըն դարձուցեալ
Անարդիցն արկցէ սեաւ նիշ, ըզպերճանացըն հատցէ զարդ.
Լոյս պահանջեսցէ աղօս աղօս ծագել տեղեաց,
Ցուցցէ զերկխօսութիւնն և զփոխելիսն արասցէ յայտ.
Եղիցի Արիստարքոս և մի բարուրս ինչ յօգեսցէ՝
Թէ առ ի՞մ ես ի սնոտիս տրտմեցուցից ըզմըտերիմ:

Նկարագիր ինֆնահաւան ֆերքոդի:

[Որ խաղուց չիցէն տեղեակ յասպարիսին խորշի զինուց,
Անհրմուտն անուոյ՝ գընդի և չընչանան նըստի հանդարտ,
Զի մի քըրքիջ աներկիւղ բարձցեն ակումբք կուռ բոլորեալք.
Իսկ որ անգէտն է տաղից, ժըտի՛ սակայն ըստեղծանել...]
Որպէս ո՛ք զոր չարակեղ բոր կամ դալուկըն տանջիցէ
Կամ չամբուշ բանդագուշանք կամ զայրագինըն Դիանա.
Ի մոլին հըպել ֆերքոդ խիթան ուշիմք՝ փախչին ի բաց,
Բարձրավիզ սա յորժամ տաղս ըզգայուելով չըջի թափառ...
Եւ չէ յայտ ամենեւին՝ ըզտաղսն առ ի՞նչ կարկատիցէ...
Արդարեւ մոլի նա և օրինակ իմն իբր արջոյ
Զգայուագիլին թէ խորտակել գընդդիմակաց զօրեաց խաղխամս,
Ըզտըգէտն և զբանիբուն փախուցանէ ժանտ տաղասաց.
Իսկ կալեալ զոք՝ պինդ ունի և ընթերցմամբ ըսպանանէ,
Տըզրուկ անբաժ ի մորթոյ՝ մինչչև արեամբ յագուրդ առեալ:

Աւանդիկ արդ ես քապաս հարից ուրեմն ըզյեսանի՝
 Որ զերկաթ զիտէ սըրբել՝ ինքն անատակ հատանելոյ:
 Ըզպաշտօնն և ըզգործ, իմ ոչ զըրեալ ինչ, ուսուցից,
 Ուստի՝ գանձք մըթերիցին, զի՛նչ քերթողին սընունդ և կեանք:
 [Զի՛նչ ի դէպ, զի՛նչ ոչ, և յո՛ւ տանի արուեստն, յո՛ւ և զրիպանք:]
 Թրգմ. Հ. Ա. Կ. ԲԱԳՐԱՏՈՒՆԻ ՈՐԱՏԻՈՍ, Արուեստ ֆերքողական

34

ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ ՕՐ ԱՐԱՐՉՈՒԹԵԱՆ

Երփինք, (սեւ. երփինք) քոյնէր	Ականողիք, աշէր
Խուռն (քոյ.) հոժ քաշմանիւն	Խոպալ, ցառիւն, զիտալ
Վսառ վսառ, խոսք խոսք (յոս)	Անարի, խոշոր, անհեթեթ
Խեփոր, խեցեփորի ինչն [իւրաւ]	Ծիծառնուկ, սոխ
Փաղսակուր, սառաք (սեպեթ)	Մխիթն հարկանել, իւրճել, սոսլ
Շուրշ ածել, շոր քիւն պարարցնել	Խորդ, իւրաւ [սեւ]

Եւ ասաց Աստուած. - Հանցեն ջուրքըն զեռուն բազմասերունդ: ...
 Իսկ և իսկ նեղուցք և ծովք, ծոց ամենայն, ամենայն խորշ
 Եռացին յանթիւ սերունդ ի լուղակաց խուռն յոգնահոյլ՝
 Ոյց թեւովքն և ջինջ թեփովք ընդ կապուտակըն կոհակօք
 Սող առեալ վըտառ վըտառ՝ խուլթ և խրուտս ի ծով գործեն:
 Կէսք մենակեացք կամ ընդ ընկերս ըզբուս իւրեանց ճարակին լօռ,
 Եւ չըրջին յայրքս բըստոյ. կամ խաղալով, փայլալքն սուր,
 Ցուցանեն արեգական զվէտ վէտ չապիկսն ոսկեճամուկ:
 Այլք հեշտիւ ի գաղտակուր խեփոր մընան տամուկ խայծին,
 Կամ ի զրահ պատենագէն սպասեն որսոյն ընդ խարակաւ:
 Կորաքամակ գելփինք և որթք ծովու խոպան ի խաղաղ ջուրս.
 Անարի, անճոռնի և ահագին վիշապ ձրկունք
 Թաւալեալ յաղթահարեալ զմեծածովն՝ յուզեն մըրըրիկ:
 Անդանօր Լեւիթան՝ սոսկավիթխարն ի կենդանիս՝
 Ի մկանունս անդընդոցըն տարածեալ իբր հըրուանդան՝

Կայ ի քուն, կամ գնայ ի լիւղ, ծրփին ցամաք ինչ թըւեցեալ.
 Ականջքն ի ներքըս ձրգեն, քթափողք ժայթքեն ծով մի ողջոյն:
 Ընդմախսուն անձաւք՝ ճահիճք՝ ափունք հանեն զանթիւ
 Ի ձըւոցն որ նոյնհետայն բեկեալ ի դէպ ջախջախանօք՝ [ձագունս
 Ցուցանեն ըզմերկանդամ մանկտին, որ փոյթ փետրազգեցիկ
 Եւ ի թռիչքս պատրաստեալ թեւովքն ելեալ վերասլանան,
 Եւ կանչիւք յաղթանալիօք սաւառնացեալ յօղըս վերին
 Քամահեն զերկրաւ՝ տեսեալ զայն ի հեռուստ ընդ բարձր ամպով:
 Աստ արծուին և արագիլ ի քարակտուր ժայռս ափափայս
 Եւ ի դիտակըս մայրից կառուցանեն իւրեանց դադարս:
 Խոհական խորդոցըն տղիք ի բարձր ի հողմըս վերեկալիք՝
 Ամի ամի զհետսըն ուղղեն, յանցին ի ծուփ ծածանին օդք:
 Իսկ թըւունիկք ուս ի յոսոյ զպուրակս երգովքն առնեն ուրախ,
 Թօթափեալ զօրքն ցերեկ ածեալ ըզթեւըն նըկարէն.
 Եւ անդէն պանծալին ծիծառնուկ ո՛չ լըռէ յերգոյն
 Գեղգեղեալ ըզցայգն ի բուն զողբանըւագ զիւր հեծութիւնսն:
 Այլք յարծաթի ծովակս՝ ի գետս ի լիւղ լուանան զմանրաթեւ լանջս.
 Իսկ կարապ՝ կարակնակերտ ուլամբ՝ յերկուս լուսափայլ թեւս,
 Ի լօղիկ չըքեղագեղ, թեճակաճեւ լայնչի թաթիւք
 Մըխիթն հարեալ չուրջ ածէ ի լողարանս ըզպերճանս իւր:
 Այլք երկրակոխ գետնագնաց յոսիցն ի նեմըս պարծ չըրջին,
 Աքաղաղ ցըցունագարդ՝ փողակարգաց լըռին ժամուց,
 Եւ միւսս այն՝ գեղատըտուն փաղփեալ ի գոյն պէսպէս երփնից
 Ծիրանի ծիածանին և աստղախուռն ականողեաց:

Թրգմ. Հ. Ա. ԲԱԳՐԱՏՈՒՆԻ ՄԻԼՏՈՆ, Կորուստ Դրախտին է.

ՈՂԻ ԱՆԴՐՈՄԱՔԵԱՅ ԸՆԴ ՄԱՀ ՀԵԿՏՈՐԻ

Սիրս ի բերան, հոգին բերանը հա-
Անկուած, հիւսուած [ասծ
Երկդիմի (անոճ), երկու հիւսուած
Ոգի զոգւում անել, շնորհաւոր
Հասել, վար յգեւել ներքեւ [լաւ
Կկել, հորթեւ (կրտս)
Ստուիք, ներքին խորքեր
Ազանել, հազնել

Փողոցուկ, գլխու շարք (կա-
Վարձանք, օժիտ [նանց
Ի միսս լինել, } Խեղճ վրան քաւ
Ձգալ անձին }
Ձայլել, խեղճել լաւ
Ամոխախ, ընդանիքի անդամ
Տանաւակից, անդամակից
Լուել, արարել

... Կլինն Հեկտորի չէր իրազեկ,

Ձի ոչ չոգաւ ոք առ նա ստուգապատում՝ զըրուցատար՝
Ազգել նրմա զի էր այլ նորա մնացեալ արտաքոյ դրանցն։
Այլ նա յալըս ներքին տանըն բարձու կըկէր ոստայն,
Ծիրանի ձորձ երկդիմի՝ պէսպէս ծաղկեալ նըկարակերտ։
Պատուիրեալ ընդ ապարանսն եր աղախնանց վարսագեղից՝
Ձեռնդել ի խարոյկ հրատին զմեծն յեռոտանիս,
Ի ջերմաջուր Հեկտորի լուացումն՝ ի դարձ պատերազմին։
Միամիտ. ոչ իմանայր զի յոյժ ի բաց ի լոգանաց՝
Ըզնա խաժակն Աթենաս պարտեալ ի ձեռն էր Աքիլլեայ։
Ձայն գուժի և կականման յունկն իւր հընչեաց յաշտարակէն։
Ըզգողի հարան անդամքն, ի ձեռնանէն անկաւ կըկոցն,
Եւ անդէն ձայնարկեաց առ գանգրագեղ նաժըշտանին։
Օ՛ն, արիք ընդ իս երկուք, երթայց տեսից զի՛նչ գործեցաւ,
Ձայն լըսեմ՝ ըզմեծարոյ սկետիս, և յիս ի լանջըս իմ
Թընդայ վազէ սիրտս ի բերան, ծունկըս ի ներքոյ ի պաղ մած-
Ձայս ասաց, և ի տանէն սրացաւ հանգոյն ցընորելոյ՝ [նուն...
Սիրտ ի թունդ և ի դող. գնային ընդ իւր և աղախնայք։
Իսկ հասեալ յաշտարակն և ի մարդկանն ամբոխակոյտ,
Եւ կացեալ ի պարըսպին՝ շուրջ ած զաչեքն, ետես ըզնա
Քաղաքին դէմ յանդիման ընդ քարշ վարեալ, և զձիսն երազ՝
Ձի ձգէին զինքն անողորմ ի գողաւոր նաւս Աքայեանց։
Դիչեր խաւարակուռ մածեալ ծածկեաց զականողիսն.

Յետըս կոյս գլորեցաւ, ոգի գողաւով ածէր նըւաղ։
Ի բաց հոսեաց ի գըլխոյն զպերճապըսակ զարդուցն շուք,
Ձապարօշն, ըզծամակալ և զփողոշուկն իւր ըզհիւսկէն,
Եւ ըզքո՛ղըն զոր Աստղիկ ոսկեղինիկ նրմա շնորհեաց
Յաւո՛ւրն՝ յորում զինքն էած Հեկտոր սաղուարտածօճ
Ի տանէն էտիրոջի՝ բիւրս ի բիւրուց տըւեալ վարձանս։
Արդ ըզնովաւ շուրջ պար առեալ խըռնեալ կային տալք իւր և նէրք,
Ունէին զինքն յիւրեանս՝ որ թալանայր ճեպէր ի մահ։
Մինչ յոգիսըն դարձեալ՝ ի միտս եղև և զգաց անձին,
Կոծ առեալ արտօսարայեղ՝ ի տրովուհիսն արձակեաց ձայնս.
Հեկտոր, վա՛յ ինձ հիքիս. ուրեմն ի մի ծընաք վիճակ
Դու և ես. դու ի Տրոյա՝ ի Պրիամեանն անդ ապարանս,
Իսկ ես ի Թեբէ, յանտառախիտ Պլակայ ստրոս,
Ընդ յարկաւ էտիրոջի՝ որ զիս սընայց ի տղայ տիոց,
Նոկելին զողորմելիս. ո՛ տայր թէ բնաւ չէր զիս ծընեալ։
Իսկ արդ ի տուն դըժոխոց, ի ստորմիս խոր սանդարմետաց
Երթաս դու, և զիս ի սուգ ծանրաթախիծ լըքեալ այրի՝
Յապարանսըդ թողուս, և դեռ մանկիկս ի ճիղմ հասակ
Ձոր ծընաքըս դու և ես՝ թըշուառականքս, և ոչ լիցիս
Դու նրմա ի պէտս, Հեկտոր, քանզի մեռար, և ոչ նա քեզ։
Ձի թէպէտ և ապրեսցի յաղիտաբեր խաղմէ Աքեանց՝
Սակայն ապա միշտ ընդ իւր եղիցին ցաւք և տառապանք.
Ձի օտարք ըզսահմանս անդոց իւրոց փոփոխեսցեն։
Որբութեանն օր յամենայն ամոխախից զըրկէ զմանուկ.
Ինքն հանապազ գըլխակոր, արտասուալից ծընօտք նորա։
Կարօտեալ երթայ տղայիկն առ բարեկամսըն հօր իւրոյ,
Ձոմն ըզլօգկէն ձըգելով, զայլոյ ձորձոցըն բուռն հարեալ։
Յողորմել ուրուք նրմա՝ ըզփոքր ըմպիկըն կարկառէ՝
Ըզըրթուռնսն ևեթ թանալ, և զքիմսըն ոչ ոռոգանել։
Եւ զըւարթ ոք հարբ և մարբ՝ ի խրախճանէն իսկ մերժէ զնա՝
Քանալից կըռփեալ ձեռօք և հալածեալ նախատակոծ.
«Ե՛րթ ա՛յդպէս ի կորուստ, չիք քո՛նդ մեզ հայր տաճարակից»։
Եւ դառնայ կողկողագին առ այրի մայրըն գնայ մանուկն,
Ուսանիթխանս՝ որ երբեմն ի ծունկս ի գիրկըս հօր իւրոյ
Ուղղովք ևեթ կերակրէր և պարարակ խոյոց ճարպով.
Իսկ լըռեալ ի տղայական խաղուցն յորժամ ի քուն երթայր՝
Ի մահիճըս նընջէր և ի ծոցի իւրոյ ստընտուին

Ի կակուղ անկողինս, ի փափկութեանց ըզմայլեալ սիրս :
 Իսկ արդ ռա՛ս ինչ, ի սիրուն հօրէն զըրկեալ, չարչարեացի
 Ոստանիշխանս, յոր անուն Տրովադացիք զինքն յորջորջեն,
 Զի դու միայն պահէիր զբարձր պարիսպ նոցին և զգրուես :
 Իսկ այժմիկ առ մահկաձե նաւուքն հեռի զԲեզ ի ծնողաց՝
 Կերիցեն զեռուն որդունք ըզմերկդ՝ յե՛ս շանց քեզ յագելոյ .
 Թէ՛պէտե առտընին կան մըթերեալ քեզ պատմութեանք
 Նըրբանիւթք և շնորհաշուք, տարագաղործ կանանց անկուած .
 Այլ ընկեցեալ ի հուր ծախիչ այրեցից արդ զայն ամենայն,
 Զի քեզ չեն ինչ պիտոյ, զորս և ոչ այլ ազանիցիս :

Զայս ասաց ողբալով, կանայքն ընդ իւր ջայլէին կոծ :

Թրգմ. Հ. Ա. ԲԱԳՐԱՏՈՒՆԻ ՀՈՄԵՐՈՍ, Իլիական ԻԲ .

36

ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԽՆԱՄՔ ԱՐՁԱՌՈՅ ԵՒ ԶԻՈՅ

Ասիփ, հարճոմէն, ու՜
 Թամբ, մահար մահը (մարմնի)
 Երի, հարճեմէն հախաձ միւս
 Զնդ ընտրիս հանել, ընտրեւ
 Վրիժակ, եղջիւր
 Աշխէս, հարմէր քոյն (յէ)
 Կորափիս, հար
 Ասպասան, ախա (յէն)
 Արբուն, հարմէն հասա
 Պախե, եղ, հով
 Կարք, արուստ
 Ափ, ար
 Ասակ, հարու

Սուղ, հարճ
 Սու, հարար
 Շուռակ, ասն
 Զեռներեց, յանդուհ
 Շրմուղ, իրարէ
 Զուգաց, շոյ, մեհար
 Պառակամայր, հարմէր մայր
 Գաւակ, յարայ
 Ընջուղ, մեծցած հարմ, հով
 Սեռն (= իսեռն), ասլէ ասա
 Դեղ դալար, հանաշխարհ
 Ոսին, շիհար
 Զաւակ, արուստ

Ա

Սըխրացեալ ընդ մըրցանակս ոլիմպական յաղթանակին
 Ըզձիս ոք թէ սնուցանէ, թէ ոք յարօր ըզպինդ եղինս,
 Ի վեր քան զամենայն զանձն և զիրանն ընտրեսցէ մարց :

Հաւագոյն են կերպարանք խոթողագեղ թանձր կովու,
 Գլուխ անճոռնի անհեղեղ և պարանոց սոնք և ըստուար,
 Եւ մորթ ի կըզակէն երեօքն չափ անկեալ ի կախ,
 Ոչ գոյ չափ երկայն կողիցն, և ամենայն ինչ յաղթանգամ,
 Եւ պըճուքն լ' ընդ կորափիտ եղջերքն ականջքն թաւամազ :
 Ոչ անհաճոյ ինձ լիցի սպիտակախայտ նըշանաւոր,
 Կամ ըմբոստ ի սամետից և մերթ արի վրիժակօք խեռ,
 Տեսիլ նորա հանգոյն ցըլու, և ինքն ուղղորդ լեռնաբերձ,
 Եւ ստորոտք ազույն ընդ քար՝ ի ֆայլսն ածեն հետցն աւել :

Օրինաւոր հարսանեաց և հըպատակ երկանց հասակ
 Յետ չորրորդ ամի սկըսեալ՝ նախ քան ըզտասըն դադարէ .
 Յա՛յլ ժամանակըս չեն ստակ ի ծնունդ, և ո՛չ յարօր զօրեղ :
 Անդէն իսկ մինչ անդէոց յորդէ զըւարթ առոյգ արբուն,
 Լո՛յժ զարուս և փոյթ ըզհօտն յամուսնութեան ի խառնըս արկ .
 Եւ նորոգ սերընդեամբ զաւակ ի լոյս ընծայեսլիր :
 Վայելուչ աւուրք տիոց հէք մահացուաց փախչին վաղվաղ,
 Ըզկընի գան մըտանեն ցաւք և ծերոյթ ծանրաթախիծ,
 Եւ տաժանք և խիստ մահուն անգըթութիւն բառնայ զնոսա : . . .

[Ամենայն յետ ծընընդոց ի պէտս որթուց երթայ խընամ .
 Եւ անդէն զանուանս ազգին և ըզկընիքս հարեալ դրոշմեն,
 Եւ թէ զո՛յս ընդ ընտիրս հանցեն յաճումըն պախրէից,
 Կամ բազնաց ի նըւէր, կամ ակօսից ի կոտորել
 Եւ ըզդաշտըն կուտակեալ կոշտիցն ի դէզ՝ ցրուել ի հարթ :
 Ա՛յլ ջողիքն արածին յարօտ դալար գարնանագեղ :
 Զորս ի փոյթ և ի հրահանգըս շինական կըրթես վարուց,
 Դու զընջուղս յորդորեսլիր և փոյթ արա նըւաճելոյ,
 Մինչ ոգիք մանկանց հըլու և մինչ հասակ է դիւրամէտ :
 Եւ նախ քոյլ ի նուրբ ուռոց մանեակս ի վիզն արկանիցես .
 Եւ երբ ազատ պարանոցք մըղին ի հարկ ծառայութեան՝
 Յայնմ հետէ յանրոց անտի ամուս ի զոյգ կապեալ լըծեա,
 Եւ զզըւարակս հարկեցո՛ զուգաց խաղալ յոտիցն ի ճեմ,
 Եւ ըստէպ դատարկ անիւք ի նոցանէն ածցին ի քարշ
 Ընդ երեսըս փոշուոյն հազիւ գըծեալ զհետսըն թեթեւ :
 Ծանրաբեռն ապա ճըզնեալ սեռն փիճի ճըռընչիցէ,
 Եւ զագուցիկ չըրջանակսըն ճըզեսցէ պղընձի առեղ :
 Աստ տըրմուղ համբակացն ոչ դեղ դալար միայն եեթ
 Ոչ զուռեաց ոսին սաղարթ և կամ ըզխոտ ջըրասուն,

Այլ ցորեան դեռաբուսիկ քոյով ձեռքըդ քաղեսցես,
եւ զձիւնաթոյր դոյլոն՝ որպէս առ մեր նախնիս՝ պառակամարք
Մի՛ լընուցուն, այլ զըստինս ողջ ջամբեսցեն քաղցր որդեկաց։]

Բ

Նոյն նըման և ընտրութիւն է ձիականնն պաճարի։
Ձոր դամ մի զատուցանես ի յոյս ազգին գոլ պայազասս՝
ի մատաղ տիւղ անտի՝ հոգ խընամոյ տարջիր նոցուն։
Նախուստ իսկ մըտրուկ քաջազն երկվարի ելեալ ի դաշտ՝
Ուղղաբերձ սոս ընթանայ, զաքսըն թեթեւ առնու գընէ։
Ձեռներէց ի ճանապարհ և սպառնալից ուխից ի փորձ
Դիմազրաւ նահատակի ե՛ւ յանձանօթ դիպեալ կամուրջ։
Եւ ի սին սոսաւիւն ո՛չ սոսկալի ահիւ շրտնու։
Բարձրավիզ և գըլուխ նուրբ, սուղ որովայն, գաւակ առոյգ,
եւ արի կուրծք քաջալանջ ի թանձրամիս թամբ յօրանայ։
Թոյր ընտիր՝ չէկ և պիտակ, իսկ յոռեգոյն՝ գորշ և աշխէտ։
Իսկ և իսկ եթէ երբեք չաչիւն զինուց հընչէ հեռուստ,
Ոչ գիտէ հանդարտել, ակնջք կանգուն, անդամք ի դող,
Եւ ընդ քիթս ըզմըքեքեալըն փոքնչելով մըրըրկէ բոց։
Բաշքըն թաւ և զաջ ուսոյն իւր աղբախումբ անկեալ խաղան,
Եւ կըրկին ընդ թիկնամէջս ողունք ելեալ սըփոխն ի վայր,
Եւ թաթուկ սալասըմբակ դոփեալ թընդայ դափր հատանէ։...

[Քեզ թէ փոյր մարտից յաւէտ և ձիախորոխտ իցէ սպայից,
Առաջին ջան՝ է տեսանել ըզմարտկաց գոռս և զառնագէնս,
Հանդուրժել զալարփողոց և շառաչման շարժուն կառաց։
Սանձուց և շրուշակաց յասպաստանին չկահիւն լըսել,
Դեր ի վեր ի վարժողին հեշտ փաղաքուշ խայտալ դըրուս
Եւ սիրել ըզծափաձայն շօշափ ուլանն ուժգնահընչակ։
Յայդոսիկ՝ այն ինչ ի ստեանց մօրն հատուցեալ՝ խրախուսեսցէ։
Առ նըմին տացէ զկըզակն և ի փափուկ դանդանաւանդ,
Դեռ ևս անգոր դեգեկոտ, անփորձ դեռ ևս աստեացն ուժի։
Սակայն յելս երրորդաց՝ ի մուտ չորիւր ամարայնոյ՝
Ըսկիզբն առցէ ճախր ի ճեմել, ճեմքն ի կըշիւ քընդել դըրնդիւն,
Եւ զկարթիցն ի ճօճ կրկնեալ առցէ թողցէ ճապուկ մանուած
Տաղնապելոյ իմն հանգոյն, ձայն յասպարէզ այնուհետեւ
Սընթացիւք քացի հողմոց, և իբր արձակ յերասանաց
Ի հարթարդակ թուուցեալ ի դաշտ՝ հազիւ զիցէ հետս յաւազին։]
Թրգմ. Հ. Ա. Կ. ԲԱԳԻՍՏՈՒՆԻ ՎԻՐԳԻԼԻՈՍ, Մեակականք Գ.

37

ՍԱԴԱՅԷԼ ԵՒ ԻՐԳՆ ԱՅԼԱԿԵՐՊԻՆ ՅՕՁՍ

Աղապատանք, Կարէկոյն-Բէն-
Շաղապանի, Երբեք ուլեւ
Ճոխանան, Գառնեւ
Ամենագիւց (մեհեան), Պանթեոն
Յաղբանակ (աժ.), Եղբայն
Արգայիկ
Եղբերիկ
Ծարաւ (ծարբ)
Խարամանի

Յի Կեանքեր

Պայքիք, Կարէկոյն-Բէն-
Յոկիլ, Գառնեւ-Բէն-Բէն, Եւ-
Դիսակ, Դեմ [Կարէկոյն Եւ-
Յոկիլ, Եւ-Բէն, Գործակից
Նուանդն, Եւ-Բէն, Էր-Բէն (Եր-
Բնդիւս, Կարէկոյն [Կերոն]
Ակուլք, (աժ.), Բուրն-Բէն
Ռամիկսպաս, Բանակին Եւ Զա-
ձեպ սալ, Գեպել [Կարոյն (Էր-Բէն-Բէն)
Զանխուլ, Գաղթի

Անցեալ ընդ դուռնն զըժոխոց անպահապան և մեծաբաց՝
Չամենայն ինչ գըտանէ Սատան ի խոր ամայութեան։
Ձի կարգեալքն անդէն ի պահ՝ քողեալ զտեղին իւրեանց քափուր՝
Ելեալ կային ի բացեայ թուուցեալ յաշխարհն վերագոյն։
Այլք յալուցս էին մեկնեալ՝ զԱմենագիւց շինին որմովք՝
Որ քաղաքն էր և գոռոզ արքայարանն Արուսեկի։—
Չայդ կոչումն առեալ Սատանն ի նմանութիւն պայծառ աստեղն։—
Առ վայրօքն ի պահ կան դուռնք, աւագորեարն յատեան ակուլք։
Չայս տըւեալ նորա պատուէր ի գնալ իւրում, և պահէին։...
Ակըն ժամ ի ժամ կալեալ դարձի մեծի նահատակին
Յարուսանացն յոր չոգաւ տարաշխարհաց ի խընդիր։
Անց սատանն ընդ բազմամբոխ գունդըն զանխուլ և յանձանօթս
Տեսեամբ հրեշտակակերպ ռամիկըսպաս զօրականի։
Ի դրաց Սամայեկեան դահլըճին ել յաներեւոյթս
Եւ նըստաւ յաթոռ իւր պերճ որ՝ ճոխաճան պարգեալ կերպաս՝
Կայր ի բա՛րձըր ծագ սրահին արքայապանձ չըքեղութեամբ։
Եկաց ժամ մի բազմեալ՝ պարագիտել անտեսաբար։
Իբր յամպոյ իմեքէ ապա գըլուխ իւր ճաճանչեղ
Եւ դիտակ աստեղափայլ կերպարանացն երեւցան։
Հիացեալ գունդ զըժոխոց՝ աչս ի յանկարձ բարձին ծագումն,
Եւ ծանեան ըզցանկալին իւրեանց հասեալ ըզպետն հըզօր։
Աղաղակ ուժգին հընչեաց, ճեպ յատենէն ետուն աւագք։

Ի խաւարին աղմբիցն յարուցեալ մատեան առ նա
Հասարակ ուրախութեամբ ի խնդակից նըմա լինել:
Նա ձեռամբ լըռեցոյց յունկընդունութիւն սովին բանիւք.
«Աթոռք, Տէրութիւնք, Իշխանութիւնք, Զօրք զօրութեանց,
Ըզկընի յաջողուածոյս քան զամենայն ըզոյս ի վեր՝
Եկի հասի առնուլ հանել ըզձեզ աստի յաղթանակաւ
Ի զազիր և նըզովեալ սանդարամետ խոր վիրապէս:
Օ՛ն, արիք, ժառանգեցէք արդ տիրաբար զաշխարհ մի մեծ՝
Խոն մի ընդհատ ի բնակաւոր և հայրենի երկնէ մերմէ,
Զոր ստացայ ծանու վտանգաւ, տաժանաւոր ձեռնարկութեամբս...:
Զիւք իցէ զրուցել ըզգիւտ նորաստեղծեալ այնր աշխարհի
Հըռչակելումն ընդ երկինս յառաջագոյն ի համբաւուց,
Դաստակե՛րտ զարմանագործ ամենալից բարգաւաճեալ՝
Ուր մերով հերքմամբս եղաւ մարդն ի դրախտի յերջանկութիւն:
Իմ յիւրմէ Արարչէն ուծացուցեալ ըզնա նենգաւ՝
Որսացայ, և յառաւել ի ձեր զարմանս, պըտղով միով:
Յասուցեալ ընդ այս նորա, — կարէ՞ք ունել ժոյժ ի ծաղուէ, —
Մատնեաց ետ ըզսիրելին իւր մարդ՝ համայն և զայն աշխարհ
Յաւար Մեղաց և Մահու, հարկաւ և մեզ միանգամայն
Երթալ ընդ այն ընթանալ, բնակել անդէն, տիրել մաքրում,
Փոխանակ՝ զի նա ինքն ամենայնի էր իշխելոց:
Ապաքէն և զիս ինքնին դատեցաւ նա, նա՛ մանաւանդ
Ոչ թէ զիս, այլ զօճն անբան՝ յոյր կերպարան խաբեցի զմարդն:
Արդ ահա գործոցս համար. զի՞նչ այլ մընայ ձեզ առնել, զիք...
Յառնել այժմէն մըտանել ի ծայրալիր երանութիւն»:

Զայս խօսեալ՝ վայր մի եկաց, ալն ի պայթիս միահամուռ
Եւ ի բա՛րձր դըրուատիս կալեալ թէ գան յունկն իւր ճայթել:
Բայց սակայն ընդհակառակս ի բոլորից լըսէ դիմաց
Միախուռն և դըժընդակ անթըւելի լեզուաց շըչիւն...:
Յապուչ միտըս զառածաւ, սակայն առ սուղ ինչ ժամանակ,
Զի անդէն առ նըմին յաւէտ ընդ անձն իւր զարմանայ,
Տեսեալ զի ի՛ւր իսկ երեսք ձըկտեալ ցըռկեալ ծիւրին ծընդին,
Բազուկքն ի կողսն մածնուռն, ազգերքն յիրեարս առնուռն ոլորս,
Մինչև յոտիցն իսկ անկեալ՝ գլորի վիճապ սոսկավիթխար,
Ընդ պորտըն սողալով. ընդդէմ մըրցի, սակայն ի զո՛ւր:
Զօրութիւն մեծ զինքն ընկճէ՝ ստ դատակընքին պատուհասեալ
Ընդ նովին կերպարանօք որով գործեալ իսկ էր զոճիրն:

Խօսել ճըգնի, այլ երկճիւղ լեզուաւ առ նոյն երկճիւղ լեզուս
Շըչիւն առ շըչիւն դարձուցանէ զարհուրագին.
Զի էին դեք համօրէն առհասարակ այլանդակեալ
Բընաւքն յօձ, իբրու զովողք յանդընագործ դըժնէ վնասուն:
Սոսկալի էր շոինչ չչմանցն անդ ի սրահին յոր զեռային
Հըէշից եռանդըն թանձրախիտ շաղապատեալ գլուխս և տըտունս,
Կարիճ, քարք, իժ անողորմ, արքայիկ, ժանտ խարամանի,
Եղջերիկ և ծարաւ, որպիսի ոչ ուրեք երբեք
Սողնոց ջոլիւր խառնափընդոր եռաց զեռաց յերեսս երկրի. . .
Էր և մեծն ի նոսին ինքնին դարձեալ ի վիշապ օձ
Անճոռնի և յաղթանդամ քան զանհեղեղըն Պիւթոն,
Եւ թըւէր ոչ ինչ պակաս իշխանութիւն դեռ յայլս ունել:
Զիւր ըզհետ բոլորեքեան ելին ի դաշտ ազատ արձակ՝
Ուր ա՛յլ գունդն ապըստամբ անկեալ յերկնից՝ էր բանակեալ,
Կամ կարգեալ ռազմի ճակատ՝ ալն ունէին զըւարթամիտ
Տեսանել ըզյաղթանակ գալուստ իւրեանց վեհապետին.
Բայց այլանդակ տեսին հանդէս՝ զազրակերպեալ օձից խուժա՛ն:
Ահ կալաւ զնոսա և զո՛յգ քըստմընափուշ աղապատանք.
Յոր հայէինն՝ յանկարծուստ փոխակերպեալ դարձան ի նոյն:
Անկանին ծըղիք իւրեանց, տէգք և վահանքն թօթափին,
Եւ նոցին տապալեալ թաւալագլոր ի նոյն ըշտապ՝
Ըսկսանին և ինքեանք ըզնոյն շըչիւն զարհուրելի,
Ըզգեցեալք զահեղ տեսիլըն՝ ժանտագործ ազգմամբն առեալ,
Հաւասարք՝ որպէս ի մեղսն՝ և ի պատիժ պատուհասին:

Թրգմ.

Հ. Ա. Կ. ԲԱԳՐԱՏՈՒՆԻ

ՄԻԼՏՈՆ, Կորուս Դրախտին Ժ.

ՆԿԱՐԱԳԻՐ ՎԱՀԱՆԻՆ ԱՔԻԼԼԵԱՅ

Նրբասեղն, բարակ ճեղքեր ու
Անաթիս, շոգինոյ [նեցող
Ապաս, շէն արեւ, քաղաք
Փանդիւն, արեւի մը քաղ
Ուրիւն, Հայի համասարեղանիւն
Յօդաւայն, յօդաւայն յայն ունեցող
Յեցեալ յալիս, ակաւ ծերեր
Հարկիք, զոտի մը եւ
Լուսակիզն, ճերմակ բարդ ու
Խեշ, նեցող [նեցող
Հիւ գալ, շրջան ընել

Հասկաքուն, լեցուն հասկա
Գօթել, արեւը յարնալեւն համար
Գաղիւ, արեւերու արեւ
Կաղակիկն, երկու արեւի կաղացող
Աղիք (քիթ), քաղի լեւեր
Խայծիլ (խաղողոյ), հասունակ
Ձողաբարձ, յոշի վրայ հանաւ
Խաղալիկ, քաղացող
Յափսիքերս (խաղալ), շոք արեւ
Իրանունք, քաղաք [վրայ քաղ
Թեղօթ, արեւի մը կաղնի ծառ

Հինգ էին վահանին պատուածք, ի բնի անդ Հեփեստոս
Բազում ինչ հըրաչակերտս իմաստութեամբ սըրտին գործէր:

Յօրինեաց անդէն ի նմա զերկիր, զերկին և ըզծով,
ՁԱրեգակն անաշխատ և ըզԼուսին լուսապատար,
Անդ զարփան ամենայն՝ որովք երկինք են պըսակեալ,
ԸզԲոյսն և զԲազմաստեղս և զզօրութիւնն Որիոնի,
Եւ՝ զԱրջըն՝ զոր և Սայլ ևս անուանեն յորջորջանօք:
Որ ցանդ անդըր շուրջ եկեալ՝ դէտ յՈրիոն ակն ունի պիշ,
Եւ միայն է անհաղորդ լողարանացն Ովկիանոս:

Անդ արար յօդաւայնից մարդկան կըրկին քաղաքս շէնս,
Ի մինն էին հարսանիք և մեծասպաս խորխունք կոչնոց,
Եւ զհարսունս յառաքատից բոցաճաճանչ վառեալ ջահիւք
Ածէին ընդ ոստանն՝ հարսանեկան երգոց հընչմամբք:
Եւ մանկսի պարաւոր շրջան առեալ կախաւիք,
Եւ փողք և փանդունք բարբառէին ըզձայնս իւրեանց:
Եւ կանայք զարմանային՝ կացեալ առ դուրս իւրաքանչիւր...
Իսկ ըզմիւս քաղաքն երկուք պաշարէին զօրաց բանակք
Սպառազէն փայլակնացեալք, որ յերկշաւիդ կային խորհուրդ,
Կամ ի սպառ սատակել, կամ բաժանել ըզբնան յերկուս՝

Որչափ ի ներքս իցեն ինչք ի ցանկալի յայնմ ապատին:
Իսկ պաշարեալքն անդ ի ներքս զինուորէին զաղտ ի դարան,
Պահէին ըզպարիսպըն՝ սիրելի կանայք և տղայք
Ամբարձեալք ի նմա, և արք ևս ընդ նոսին յեցեալք յալիս...:
(Եւ ի դէպ ժամու խուժեալ արտաքս) մարտի՛ տըլեալ ճակատ՝
Սատակէին ըզմիմեանս ի պղնձակուռ նիզակաց սայրս:

Եդ ի նմա և դեռահերկ արտ մի փափուկ, արտ արգաւանդ,
Լայնատարր, երեքկնարօր, և մաճակալք ի նմին յողունք
Տանէին և բերէին շըրջեալ հարկիս այսըր և անդր:
Որոց ի գլուխ ժամանեալ արտալարին դարձադարձիւ՝
Եկեալ ա՛յր մի անդէն մատուցանէր սոցին ի ձեռս
Դաշխուրան անոյշ զինուոյ, և դառնային նոքա՝ նդ ակօսս
Տենչացեալք ի խոր անդոյն գալ հասանել անդրէն յաւարս:
Հարկանէր այն ի թիկանց, իբր արօրեալ, երփրն մըթին,
Թէպէտ և էր ոսկենիւթ, և հիացումն էր այս մեծ յոյժ:

Եդ ի նմին և արտորայ մի հասկաթուռ, յորում մըշակք
Սայրասուր գերանդիք ի ձեռս ըզհունձս հարկանէին,
Եւ որայքն՝ էր որ յերկիր թօթափէին թանձր ընդ ակօսս,
էր զոր կապողք որայիցն առնէին զայնս ողորակապ...
Հասկաքաղ մանկտի յետուստ բարձեալ ի գիրկսն բերէին
Մատուցեալ անդու ի նպաստ. ի մէջ նոցա պետքն լըռիկ
Յուպ ի ձեռին կայր ի վերայ գաղչին սըրտիւ բերկրապատար:
Կազմէին քարոզք կոչունս ընդ թեղօշիւ մի մեկուսի,
Եւ զենեալ եզըն մի մեծ՝ հանդերձէին, և անդ կանայք՝
Մըշակացըն հայս յընթրիս՝ թրէին գերմակ ալիւր առատ:
Եդ ի նմին և այգեստան մի բարգաւաճ ողկուզալիւր,
Վայելուչ և ոսկեկուռ, և սեաւ ի խայծ անկեալ ողկոյզքն,
Եւ կանգուն կայր ձողաբարձ յարծաթի խեշքս ծայր ի ծայր:
Առումէջըս կապուտակս և յանագէ զնովիմբ ած ցանկ:
Մի և եթ էր անդ շաւիղ զնալոյ կրեկեաց ի կուլիս այգւոյն:
Կուսագեղ օրիորդք և պատանեակք փափկախորհուրդք
Ի հիւսուածոյ սակառիս զանուշահամ բերսն ածէին:
Յոյց ի մեջ հընչուն քնարաւ մանուկ մի քաղցըր նըւագէր,
Եւ ընդ աղիս բարեյարմարս գողտրիկ ձայնիւ զուգէր զեղգեղ,
Նոքա ընդ նոյն յերգ և ի շուինչ յոտին դոփիւն կայթէին զհետ:
Սրար և ի նմա եղջերաբերձ երընջուց ջուկս:
Եւ երինջքս յօրինեալ էին յոսկւոյ և յանագէ,

եւ բընչելով ի գոմոցն ելանէին յառօքս կոյս՝
 Ըստ վըտակ մի կարկաջուն և ըստ շամբուտըն նըրբաստեղն:
 Անդէորդի խառն ընդ երինջսըն ոսկեղենք երթային չորք,
 եւ ըզկնի նոցա զամփոռնք երագոտունք ինըն զնային:
 Ամեհի սոխեծք երկու յառաջընթաց կովուցն ի բոյլ
 Զրառաչոտ ցուն ունէին յահեղ պոչիւն վարեալ ընդ քարչ:
 եւ զիմեալ զամփոռնք ի նա հասանէին և պատանիք:
 Իսկ նոցա պատառեալ զմեծամարմին զուարակին մորթ՝
 Զփորոտին և զարի՛ւնըն լափէին բոսորաբուխ:
 Հոյիւքըն զուր վանէին՝ յորդորելով ըզթիր գամփոռնս,
 Որ խըրոսեցեալ յառիւծուցըն չառնուին յանձըն գօշել,
 եւ ելեալ և մատուցեալ մօտ հաջէին և խորչէին:

Արար և անդ լուսակիզն հօտից արօտ մի լայնալիր
 Կաղակըրկինն հոյակապ՝ ի գեղեցիկ հովտի միում՝
 Գոմս եղանց, մակաղատեղս և հանգըրուանս յարկածածուկ:

Դըրուագեաց անդ և ըզպար կաղակըրկինն հոյանուն...
 Պատանիք անդանօր և օրիորդք չըքնաղազիւտք
 Ըզձեռացըն դաստակէ կալեալ միմեանց առնուին պար:
 Աղջկունք նուրբ բարակաման զգեցեալ բեհեղըս կըտաւիս,
 Մանկտին բաճկոն քաջուր՝ լուսանըկար ի գոյն ձիթոյ:
 եւ նոցա՝ բոլորեալ էին պըսակք գեղեցկահիւսք,
 Իսկ սոցա՝ դառոյնք ոսկիք ըզկամարացն արծաթէից:
 Մերթ ոտիւք հանճարեղօք մանեկաձև հիւ գային չուրջ,
 Թեթեալի յոյժ իբրու բրուտ մի զի կալեալ ի ձեռս ըզդուրգն
 եւ նըստեալ զփորձ առնուցու՝ թէ ի չըջանն ընթանայցէ՞,
 եւ մերթ անդրէն կարգ ընդ կարգ հարկանէին կայթս ընդ միմեանս:
 Յոգնահոյժ ըզտենչալի պարուն կուտեալ կային գումարք
 Հեշտացեալք, և ի խըմբի նոցին գուսան աստուածեղէն
 Երգէր քնարաւ, և երկուք ոք յափսիթերս անդ խաղալիք՝
 Ի սկընսուլ նորուն յերգ՝ ի մէջ նոցա ճախր առնուին:

Եդ ի նմա և ըզգետոյն Ովկիանու մեծ զօրութիւն
 Առ վերջին պարունակաւ ճարտարագործ վահանին այն:

Իսկ յորժամ բովանդակեաց զասպարն ըզմեծ և հաստաբետ՝
 Յօրինեաց և զըրահս քան զճառագայթս հըրոյ պայծառ,
 եւ սաղաւարտ պինդ՝ իրանանցըն դիւցազին պատշաճեալ,
 Գեղաշուք բազմաքանդակ, և գարգմանակ արկ ոսկեփունջ:
 Յօրինեաց և սըռնապանս ի կռանակուռ անագ թիթղանց:

Վըճարեալ զկազմածս ողջոյն Կաղակըրկինն հըռչականուն,
 Զամենայն բարձեալ տարաւ մօրն Աքիլեայ եդ առաջի:

Թրգմ.

Հ. Ա. Կ. ԲԱԳԲԱՏՈՒՆԻ

ՀՈՄԵՐՈՍ, Իլիական ԺԸ.

39

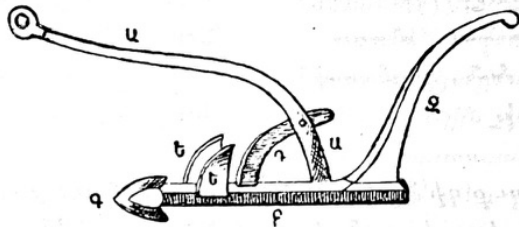
ԳՈՐԾԻՔ ՄՇԱԿԱՅ ԵՒ ՀՈԳՔ ՄՇԱԿՈՒԹԵԱՆ

Թեղ, Դեղ ցորենի	Ուտ ի կուրծս անկանել, լա-
Ցականիմ, ալիլ, Կարօ Ժաւ	Ի հետ, երևէն [Ժաթեւ]
Վիճակ, Գեղի, արք	Կելեան, Կելեոսի անունը Կըրդ
Օրան, Դաւեթի Դեղ	Կալոսի, Կալե աշխարհ (Եղը)
Ելեւեան Մայր, Դեմիթի	Մաքուգ, (Դճ. հօճա Եթէլ)
Երկողնի, Երիւ Կաւի Կաւիցու	Փիճի, Դեմի Դե Կաւի (Լր. fagus)
Դահուկ, Կաւի Կաւի Կաւի	Տափան, Կաւ Կաւ Կաւ
Տրուկ, (Դճ. Լըմբէ) (Քր. râteau)	Կսուել, (Դճ. Դիւսել) Կաւի (ճիւ-
Դարաւս, Դաւաւարան, անարաւ	Նֆոյր, Դաւ [Դէրը]
Մնիկայ, Կաւի Դաւ, Կաւ Կաւ	Առեղ, Կաւի Կաւի Կաւ
Պախել, Դաւ Կաւ	Սոր, Դաւ Կաւ

Բեր տեսցուք զի՛նչ և անօթք իցեն կամ զէնք պինդ մըշակաց,
 Յոյց վրեպ՝ ոչ վար և ցան և ոչ հընձոց յառնեն հասակք:
 Դաւարուն ծանր արօրոյ նախ և յառաջ կաղնին և խոփ,
 եւ սայլակք ելեւեան Մօրն անուահոլով յամբընթացիկք,
 Դահուկք և կամնասայլք և անհեղեղ բեռին տըրմուխք,
 Նա և ողորահիւս կելեան նըլաստ կահ և կազմած,
 Մաթգի տափան, և նըքոյր Սպանդարմետին խորհրդաւոր.
 Զոր ուչ ի կուրծս անկեալ կանուխ հանդերձեցես զամենայն,
 Երկնաւէտ վիճակին եթէ պահին քեզ փառք հանդէպ:

Անդէն և անդ ի մայրիս մեծաւ ուժով թեքեալ յառեղ՝
Գայ ի ձե և որ արօրոյ պարտեալ մատաղ նըշգարենին,
Յոր սամին ի բընոյն ձիգ երկայնեալ յուր ռոտնաչափ,
Զոյգ ունկունքն պատշաճեալ և երկողնի առատամունք:
Հարկանի փոյթ և թըմբին թեթե ի լուծ ու երկայն փիճի,
Եւ մաճ, որ ի թիկանց գլխոյս սայլին տանի բերէ:
Եւ զմայրիգ յակուք ի կախ ծուխն փորձէ խարուկածին:

Են առ իս բազում պատուէրք հայրենատուրք աւանդել քեզ՝
Թէ ոչ խորշեալ տաղտկասցիս ի գիտելոյ մանր ըզխընամս:
Պարտ է նախ ըզկալ հարթել ի ղուղան մեծ սոսկավիթխար,
Եւ զըննեալ ձեռամբացի՝ կուռ և մածան բըռել կաւով,
Զի մի՛ բոյսք արձակեսցին կամ պախիցէ լուծեալ յաճիւն:
Թաքթաքուր խաղան յայնժամ ազգի ազգի անդ ժանտաժուտք,
Երգ ըստէպ և մըթերոց եդ ընդ հողով մուկըն մանրիկ,
Կամ թէ կոյր խըլըրդանին բրեցին խշտի մըշտագիշեր:
Գըտաւ ի սորս և դօզօշ և որ ինչ այլ բերէ երկիր
Ճիւղաղ բազմաճըճի խառնափընդոր ի ծոց իւրում:
Եւ աւար առնու մնինայ զլեռնակարկառ թեղ ցորենոյ,
Եւ մըջիւն՝ ցանկանելոյ զառամութեան կասկածաւոր:
Միտ դիր ևս յորժամ նըշին ի դարաստի՝ փունջ խուռներամ
Յօրինեալ ծաղկապըսակ՝ զանուշահոտ զոստսըն հակէ:

Ա. Բ. Բ.

- Ա. Ա. սամի
Բ. առասամ, առասամունք
Գ. խոփ
Դ. խեչակ (լս. fulcrum, անկողնոց)
Ե. ե. ունկունք
Զ. ման

Թէ պըտուղքն են բազմաբիւրք՝ տոհմականօք գայցեն ցորեանք,
Եւ ընդ մեծ տօթոյն ի հետ հասանիցէ մեծ կալորայ:
Իսկ թէ շուայեալ վարսիւք յորդէ սաղարթագեղ հովանի,
Զուր կասուցու կալտին ըզյարգաւէտ թափուր օրան:
Առ բազում սերմանահանս տեսի թըրմեալ ըզսերմանիս
Ի բորակ նախ և ի քուխ ոռոգելով մըրուր ձիթոյ:
Զի արմըտիք քան ըզպատիր պատեանս ծընցին յոյր և պարարտ,
Եւ ի հուր մեղմախառն ամոքեսցին դիւրապատրաստ:
Երկայնամիտ տըքնութեամբ թէպէտ իցեն փորձք հատընտիրք,
Տեսի սակայն զի խորթանան, թէ զպարարունս ամ ըստ ամէ
Մի առ մի ձեռօք իւրովք ոչ կըտուեսցէ մարդկեղէն ուշ:
Այսպէս համայնից միշտ ի վասքար տապալել կոյս
Եւ յե՛տս ընդ կրուկ սահել՝ նակասագրեալ ի հրամանաց:

Թրգմ.

Հ. Ա. Կ. ԲԱԳՐԱՏՈՒՆԻ ՎԻԳԻԼԻՍՍ, Մշակական Ա.

40

ՀԱՅԿԱՆՈՅՇ

Դարեւանդ, շաւիշայր՝ Բարձր դիր-
Դիւլ (յիւնք), իբե՛ն Կալէ՛ [Կալ
Կսընդոց, իբե՛ն շաւիշայր Բարձր
Աղեբախ, իբե՛ն շաւիշայր Բարձր

Յոսն ի մասն յառնել, որի մաս-
Դոռ, Բարձր [Բարձր շաւիշայր
Սառնասոյգ, որի մասն Կալէ
Կալաղախ, հանդարտ Կալէ

Անդ Հայկանոյշ յետ ընթերեացն առեալ ըզքնար իւր փղոս-
Եւ անցեալ ի դարեանդ մի դալարի բըլրոյն ի նիս, [կըրեայ
Սաղաւարտ ոսկեճամուկ լուսափետուր զսամոյր հերովք,
Մեծագեղ աչկունքն ի բոց ջահիցն արփիք շողողենիք,
Հեզաշարժ աղաւնակերպք ի վեր յերկինս ուղերձեալ բիւք...
Նազելի կերպարանօք զաչս հանդիսին յինքն զըլեալ,
Նըման վարդին յետ մըրըրկի ցողատարափ ժըմտեալ զըւարճ,

Կամ նրեռլիցն արփենից կաթեալ ի բլուրս յետ ամպրոպաց .
 Պատանի արիասիրտ ի գեղաւորն երեւեալ կոյս ,
 Պատանեակ ի սկայս արանց , ըսկայ ի պարս օրիորդաց ,
 Պատկեր չընաշխարհիկ՝ զուարթնոց երկնից եկեալ ի սէր .
 Աստ և անդ , մօտ և հեռի , ազատագունդն ակնարկելով ,
 Եւ ամբօխն յօտն ի մատըն յարուցեալ յակճիւս յայթիւս ,
 Աչք և սիրտ ամենեցուն յարի պարկեօսն ընկըղմեալ գեղ .
 Հրեշտակ՝ կոյս գեղեցկութիւն ամբիծ ի սուրբ սիրտ և յանձին ,
 Եւ մըտօքն յափըշտակեալ ի գեղ ամբաւ աստուածութեանն . . .

Աչագեղ և դիւցային դուստրըն Հայոց բազմեալ այսպէս՝
 Նըւագէր քաղցր ձայնիւ կըտընդոցին ընդ աղեբախս .

«Յարեաւ Բել բիւրաւորօքն և զօրութիւնքն հարաւոյ .
 Ել Ասուր ի ծագաց արեւելից յաղեղն՝ ի սուր .

Դաշտք հրեղէնք գումարեցան ընդ սառնասոյզ սարս հիւսիսոյ
 Ի վերայ Թորգոմեան քաջի որդւոյն՝ դիւցազանց հօրն :
 Զարթուցեալ հեղեղատն յարեաւ ընդդէմ թըշնամւոյն ,
 Հեղեղատըն սըրտմըտեալ ի Կապուտողն իջեալ լեռնէն
 Արբ վարիւն քաջաց նոցա , զայր և ըզզէն նոցին եկուլ :
 Ըզփոքրիկ վըտակն ևեթ տեսեր , Բաբել , և սոսկացար .
 Կարկեցան քաջացըդ գողք , ջաղխեցան ոտք երիվարացդ .

Զի՞նչ ապա՝ յորժամ տեսցեն աչք քո զյորձանքս բըռնութեան
 Յաղթաջուր գոչող ալեաց Արածանւոյ և Երասխայ :

Ոչ տեսին տակաւին ո՛չ՝ աչք քո զարի սկայն Թորգոմեան ,
 Ոչ տեսին զառիւծ լերանցս և ըզկորիւնսն արիւնախանձ :

Մի չբաւէ՞ր երկիրըդ ձեզ նընջել անդէն ի հող մահու ,
 Գերեզման եկիք խնդրել ի հովասուն Մասեաց լերինս :

Զի՞նչ են այդ դիակունք զոր թաւալեն Դըկաթայ թումբք —
 Այդ որդիք են ձեռ ծնողացդ և սըրտակաթ դըստերց փեսայք .

Հուպ ելցեն կարմիր հեղեղք ըզբանակիդ բերել մնացորդք :—
 Զայս երգէր , ի ձայն նուագացըն պարէին կոյսք գեղանիք :

Զայնք և բոցք չիջանին տակաւ սուզեալք ի լուռ գիշեր .
 Աչք նըւաղին աստեղաց ի ծագելոյ փառաց լուսնին՝

Որ օդիւք խաղաղասիք գայր ի ճեմել յերկնից կամար ,
 Գեղածըփեալ լոյսն ի պուրակս և ի ծովակըն ուրջտունի .

Եւ հողմոց չարժէին թեւք ի սօսափիւն ոստոց մայրեաց .
 Նիրհ անկեալ յարտեանունս զմահկանացուն հրապուրէր ազգ :

ԲԱԳՐԱՏՈՒՆԻ, Դրուագ Գ.

ԶԳՈՅԷ ԼԻՆԵԼ ՅՈՁԻՅ ԵՒ Ի ՎԻՇԱՊՈՅ

Պասուխ, Ժարաս

Պարոյր, Ժանաւ շրջան

Հարկանող, Խաճնող

Ծանր, Ժանաւ հոգ

Խաղ, Ընդին Ժանաւ Դեղ

Յողն անկանել, Ընդին Ժանաւ

Սկալիմ, Զարեալ, Ժանաւ

Վիրգ, Ժար, Ժանաւ (Զեղեւոյ համար)

Դուստրակ, Զար

Աղիւս, Ժանաւ, հանգստեան

Ոլորք, Ժանաւ

Յորապս, Ժանաւ Ժանաւ Ժանաւ

Ուսիր վառել ի փարախս և եղելին ըզհոսեւան ,
 Եւ զվիշապսըն ծանունս ի քաղբանեան վանել ճենճեր :
 Բազում ա՛յն է զի՛նչ անշարժ մըսրովք դըժպիւր իժ հարկանող
 Դարանեալ , և զարհուրեալ յերկնից լուսոյն՝ գնայ ի կորուստ .
 Կամ սովոր է մըտանել օձ ընդ յարկաւ և ըստուերաւ՝
 Անդէոյ ժանտ ժըպիրհ , և ի թափել թոյնս ի հօտին՝
 Ընդ հողով բուռնէ , բուռն հար , հովիւ , ի վիրգ , հար բուռն ի բիր .
 Ըզխրոխտողն ըսպառնալից և զփըքացեալ չընող ուլամբն
 Հալածեալ՝ զգլուխն ահաբեկ ի խորս ահա թագոյց ի խոյս ,
 Մինչ աղիւք ողին և գումարտակ ոլորտապատ վէտ վէտ տըտանն
 Լուծանին , և զյամր ոլորսն ընդ քարչ ածէ յետին պարոյր :

Է և այն ուր ի մայրիս Կալաբրացուցըն չար վիշապ
 Ուղղաբերձ կանգուն լանջօքն հոլովելով թեփուտ թիկունս
 Եւ երկայն փոր խայտաբղէտ ի մեծամեծ նիւ նըկարէն .
 Որ , յորժամ գետք յաղբերաց բըխեալ յորդեն և մինչ երկիր
 Ի տամուկ թանայ գարուն և հարաւովք անձրեւաբեր ,
 Բնակէ ի լիճս , և նըստեալ անամօթին յեզերս անդ ջուրց՝
 Զըկամբք և չաղակրատ գորտովք լընու զգըժօխ որկորն :
 Իսկ իբրեւ խաղըն կիզեալ և ի տօթոյ սկալի գետինն՝
 Ի ցամաք վազեալ կայտուէ և աչս ածեալ չուրջ բոցավառս
 Յանդըս մուրի պասքով դըժնեայ և ի տապոյն գազանացեալ :
 Քա՛ւ լիցի նիւրհել յայնժամ ինձ ընդ երկնաւ բուն քաղցրանինջ ,
 Քա՛ւ յորսայս յողն անկանել ըզխոտաւէտ քիկաւմ մայրեաց ,
 Մինչ նա զխորին ընկեցեալ՝ նոր մանկութեամբ պայծառափայլ
 Ման առնու , կամ ըզկորիւնսն ի տան թողեալ և կամ ըզձուս՝
 Բարձրավիղ՝ և եռասայր լեզուք ի շուրքն յարեւ չողայ :
 Թրգմ. Հ. Ա. Կ. Բ. ՎԻՐԳԻԼԻՈՍ, Մեակական Գ.

ԳԵՏՈՅՆ ՍԿԱՄԱՆԴՐԻ ԿՈՒԻ ԸՆԴ ԱՔԻԼԼԵԱՅ

Գալսեղ, պահել
Վաղարշապատ, Բաբ
Կառնիկուն, առեղ, պինդ
Գրգանի, յորձան
Հեթեղ, վաճել, հեռացնել
Առուածու, ըստ արտադ, արտադ
Առ ի կողմն, զի Դիւան վրայ
Ի հակառակ մտանել, Դեմ կենալ

Յառա առնել, շահել
(Զ)վրեժ տալ, պատիժը կրել
Առ շեղ, շեղանք
Յոսաց (կալ), Կոտի վրայ (կենալ)
Ուրդ, արտադ Գառնայ
Կորի, արտադ Կենալ
Կաւառն, արտադ Գառնայ
Գերիւն, Գերիւն, արտադ

(Լիկայոն առ Աքիլլէս) ըզսըրաթուի խօսեցաւ բանս.
Փարեալ զծննդովքդ, Աքիլլէս, մաղթեմ՝ յիս ա'կն ած և գըթա՛,
Զի առ քեզ է ճաշակեալ իմ նախ զարդիւնըս Դեմետրի
Յաւուրն՝ յոր ձերբակալ զիս արարեալ յընտիր այգւոջն
Ի հօրէ ու՛ ի սիրելեաց վըտարանդի վաճառեցեր
Ի Լեմնոս սուրբ, և քեզ հարիւր եղին եղէ ես զինք,
Արդ երիցս այնչափ փըրկանս տաց ընդ անձին (ո՛ Աքիլլէս)....
Այլ և ինչ քեզ ասացից, և դու ի միտըս քո յեռ զայն,
Մի՛ զիս ըսպանաներ, զի համամայր չեմ Հեկտորի՝
Որ զրաւեաց ըզմըտերիմդ համբուրասէր և զհաջազօր:

Այսպէս առ նա Պրիամու չըքեղ որդին պաղատեցաւ
Բանիւք աղետանօք, բայց անողոք լըւաւ բարբառ.

Մի՛, անմիտ, ինձ փըրկանակա ածեր ի յուշ և մի՛ պատմեր.
Զի մինչև էր Պատրոկլի զճակատագրին վըճարեալ կէտ՝
Էր ինչ սըրտիս սիրելի խնայել յայնժամ ի Տրովպիսդ...
Իսկ զարդիս՝ չիք ոք ուրեք որ ապրիցէ ի մահուանէ
Զոր յիմ ձեռս արկցէ աստուած գէմ յանդիման Իլիոնի
Յամենայն տրովեանց, յորդոցըդ մանաւանդ Պրիամու:
Մեռիւր և դու, բարեկամ, զի՞ բնաւ այդպէս խաղապատիս.
Մեռաւ և Պատրոկլիս՝ վըսեմական յոյժ քան ըզքեզ....
Եւ ձըգեալ Աքիլլի զվաղակաւորն յեսանասուր՝
Եհար զանրակն առ ուլանն, և երկայրի սուսերն ողջոյն
Մինչ ի ներքս անց եմուտ. նա զլիւիվայր յերեսս երկրի
Գայռացեալ անկեալ դընէր, վիժէր արիւն թուխ՝ թանայր զհող:

Բուռն Աքիլլէս զոտանէն հարեալ ի գետն ընկէց՝ տանել,
Եւ խրոխտով ի վերայ նորա զթռչուն խօսեցաւ բանս.

Կաց արդ այդր ընդ լուզակս, որ յապահովըս լիզսւցուն
Ըզվիրիդ ապաժոյժ, և ոչ մայրիկ քո կոծեսցի
Յանկողնի եղեալ ըզքեզ, այլ Սկամանգրոս յորձանասոյզ
Յափըշտակեալ վարեացէ ի ծոց ծովուն ի լայնատարր,
Վազս առեալ ձուկն ընդ ալիս ի մըկանունս անդ մըռայլ՝
Յարիցէ և կերիցէ զԼիկայոնի ճարպն ըսպիտակ:
Կորիջիք, մինչև զոտանն առցուք զսըրբոյն Իլիոսի,
Փախըստեայք դուք յառաջոյ, ես ի թիկանց սատակելով:
Ոչ օգնեսցէ ինձ ձեզ գետդ յորդանեղեզ՝ ականակիտ,
Որում յաշտն իսկ առնէք ի վաղընջուց զուարակ բազում,
Արկանէք և կենդանւոյն միասըմբակ յուխսն երիվարս:
Այլ մահու չարաւ և ա'յնպէս կորիջիք մինչև բընաւքդ
ԸզՊատրոկլի մահուն վըրէժ և զԱքայեանց տայցէք տուից,
Զորս առանց իմ առ երագ նաւատորմին կոտորեցէք:...

Եւ զյուրովս յոյժ սատակէր Պէոնացիս Ժիրն Աքիլլէս,
Եթէ չէր սըրտմըտութեամբ գետն յորձախոր զառն առեալ դէմս՝
Եւ ի խորոց պըտուտիցն արձակեալ ձայն և բարբառեալ.

Ուժգին ես, ով Աքիլլէս, և քան զմարդիկ գործես ոճիրս,
Քանզի քեզ աստուածք ինքնին կան ի թիկունս յամենայն ժամ...
Դէթ ի դուրս յինէն վարեալ երթ արա՝ նդ դաշտն ըզսոսկալիսդ,
Զի վըտակք իմ ցանկալիք արդ ևս լըցան մեռելոտուովք,
Եւ ոչ ևս այլ հոսել կարեմ զուխս իմ ի ծովն աստուածային՝
Անձկացեալ ի դիականց, և դու սաստիկս ըսպանանես.

Այլ աղէ թո՛յլ տուր, զի ունի զիս ապշութիւն, իշխանդ ազանց:...

Ասաց նա, իսկ Աքիլլէս կորովատէ՛գ ոստեաւ ի մէջ,
Անդր ընդ թուճըն վազելով. յարեաւ և ինքն ալիասաստ,
Եւ պըղտորեալ՝ ըզգըրգանսն ողջոյն զարթոյց: և զդիակունսն
Աղխաղխեալ վարեաց՝ որ լի անդ յԱքիլլէայ սպանեալ կային,
Եւ ընկէց ի ցամաք մըռընչելով իբրեւ ըզցուլ...
Եւ անդ դիզան ալիքըն խուժախուժ չուրջ զԱքիլլէաւ,
Վէտ վէտ յասպար անկեալ մղէին, և ոչ կարէր կալ ի յոտաց.
Բուռն հար յառոյժ մեծ նըշդար՝ որ տապալեալ արմատախիլ՝
Զգարեանդն ողջոյն փըլոյզ, և թանձրախիտ ոստովք իւրովք
Զգեղեցիկ հոսանսն արգել և կամըրջեաց ըզգետն ինքնին՝
Անդ տապալ անկեալ ի մէջ. նա ի պտուտիցն ի բաց վազեալ՝

ձեռք ընդ հարթըն ետ թռչել երազ ոտիւք առ պակուցմանն :
Ոչ ցածեալ մեծն աստուած , այլ ի կապոյտ կոհակաց ծայրս
Ամբարձաւ ի վեր ի վեր ըզգիւցազարմն Աքիլլիսիւ ,
Նահանջել զինքն ի կըռուոյն և ի տրովեանց հերքել զեղեռն :

Իսկ Պելեանն ի բաց ոստեալ սեգրնկեցի մի ասպարեզ
Սըլացիւք սեւափետուր որսականի արծուոյն այնմիկ՝
Որ սրաթեւ և կաշմբուռն է յամենայն հաւուց թռչնոց :
Նըմին նըման սըրացաւ , պըզինձն ի լանջս հնչէր ահեղ ,
Եւ առ շեղ խոտորընթաց առ ի նմանէ գնայր ի փախուստ ,
Իսկ նա զհետ գայր ի թիկանցն հեղեղատեալ մեծաւ գոչմամբ :

Որպէս մինչ այր առուածու ի ծմակաջուր աղբերականց
Ի պարտէզս իւր և ի դրախտ ուրդըս ուխիցըն բանայցէ
Ի ձեռին կալեալ ըզբահ՝ կոտորելով զկորեաց կաւառն ,
Ի վտակացն յառաջ խաղալ՝ կոպիճք ի գիւլ գլորին բոլոր ,
Խոխոջեն նոքա յընթացս իւրեանց ընդ վայր ինչ զառիթափ ,
Եւ կանխեն երազելով զառաջնորդաւն իւրեանց անգամ .
Նոյնպէս ցանդ զԱքիլլեայ կըրթէին զհետ կոհակք ուխիցն ,
Թէպէտեւ էր քաջարշաւ . այլ քան զմարդիկ հըզօր են դիք :
Եւ քանիցըս գունդընէր երազընթաց քաջն Աքիլլեա
Ի հակառակ մըտանել , առնուլ ի միտ՝ թէ համօրէն
Վանիցեն զինքն անմահք՝ անդորրաւէտ երկնից իշխանք ,
Նոյնքան կոհակ մեծողող յԱրամազդայ հոսեալ գետոյն՝
Հարկանէր զուստն ի վերուստ , և նա յոգի իւր տըրտմազին
Վազվազէր ի վեր ոտիւքն . իսկ ի ներքուստ սըրավար գետն
Առ ի կողմըն թաւալեալ՝ ըզնորա ծունկսըն պարտասէր ,
Եւ սըկախառն ըզփոշին գերփէր ներքուստ գարշապարացն :

Թրգմ. Հ. Ա. Կ. ԲԱԳՐԱՏՈՒՆԻ ՀՈՄԵՐՈՍ , Իլիական ԻԱ .

ՊՐՈՏԵՍՏ

Պատիւ (բոյ.) , Ներհոս-Բիւն
Ձեւել , Կորեւ , շրջապատել
Յեղուլ (հր.) , Գիւր-Էլ
Սարիք , Կապան , շրջապատել

Ելի աղագ , հնար , Գիւր
Ձանխուլիք , Զառ-Կորեւ
Գամագիս լինել , Զար Գիւր
Նիւթիմ , Երազեցի (Գեան-Էլ)

Ի Կարպաթեան ծոց պըտուտից Պիսիդոնի այր մի է դիւթ ,
Կապոյտըն Պրոտէոս , այն որ զանդուռս համատարած
Ձիւծուկն երկոտանի նըհանգս ի կառս վարեալ ձեւէ : ...
Ըզնա պաշտեմք յաւերժ հարսուռնքս ... զի է բնաւից կիւս խելամուտ՝
Որ ինչ ենն , որ ինչ եղեն , որ առաջի կարգեալ նիւթին
Իբրեւ այն զի այսպէս Պիսիդոնի հաճոյ թուեցեալ ,
Ձոյր ըզնախիւրն ամենի և զզազիր փոկս հովուէ յանդուռնս :
Ըզսա դու նախ ի սարիս արկեալ , որդեակ , կաշկանդեսցես : ...
Ձի պատգամ և ոչ մի տացէ երբեք անբընադատ ,
Եւ ոչ յաղերս ածիցես . ձեռն հըզօր և պարաւանդս
Արկեալ ի նա կալ և կապ , անդ ի գերեւ լուծցին պատիրքն :
Ես ինքն ըզքեզ , մինչ արեն ըզմիջօրեայ բորբոքէ տապ ,
Մինչ դալարիք ծարաւեն և հովանի քաղցր է հօտի՝
Ի գանխուլս ածից ծերոյն , ուր խոնջ յալեաց մեկուսանայ .
Ձի զքընով անկելուժ դիւրեաւ հասցես գոլ գամազիտ :
Այլ ձերբակալ արարեալ երբ ի կապանս ըմբռնիցես ,
Անդ պէսպէս խաղայցեն դէմք և կերպարանք գազանեղէնք .
Ձի անդէն ի սոսկալի յեղցի վարազ , ի վազր ի ժանտ ,
Ի վիշապ թեփամորթ և ի յառիւծ շեկ պարանոց .
Կամ սաստիկ բոցոյ խօշիւն արձակելով՝ ի կալանաց
Թափեսցի , կամ չիք ի ջուրսըն հոսանուտ վիժեալ լիցի :
Այլ որչափ ձեւ և տեսիլ նա փոխեսցէ ի կերպս կերպս՝
Այնչափ պնդեսլի՛ր դու զուժգնապիրի տոռունան , որդեակ ,
Մինչև յայն դարձցի բնութիւն՝ յորում տեսեր նախ զառաջին ,
Մինչ առ ի քուն լինելոյ զաչըս իւր դեռ կափուցանէր :

Թրգմ. Հ. Ա. Կ. Բ. ՎԻԳԻԼԻՈՍ , Մեականակ Դ .

ՀՈՒԳՈՆԻ ՓՈՍԿՈՒԼԵԱՅ

ՏԱՂ

ՅԱՂԱԳՍ ԳԵՐԵԶՄԱՆԱՅ

ԱՌ ՀԻՊՊՈԼԻՏՈՍ ՊԻՆԴԵՄՈՆՏ

Անսուրական, Կասա, Վաս

Յաչաղել, Զախանյէլ

Գաւ ի... Բաջ ի...

Գեղայօրէն, Գեղեցիկ յօրինաւ

Գնացեալ, Վախճանաւ

Խառնակ, անսուրբ, պիշ

Խանդակ, Զախանյէլ

Գուլ, ուլ, Կեթիլարան

Խեղդ, Խորհուրդ շահ

Թափել, Իւլ, Կանել

Սղոխ, Դեղ հով

Սարդի, Կահնէ? (Կաւ արտաւ)

Շոպել, Երգչապիւ

Շահապետ, Կահապետ ոգի

Շիթել, Կայիւ

Խուլ մի, Կիւլ

Ընդ նոճեաց հովանեաւ եւ ի տապան սփոփեալ յարտօսը
 Եթէ քուն մահուն իցէ՞ ինչ երբեք խուն մի հեշտագոյն:
 Յորժամ ոչ եւս արեգակն ինձ ընդ երկիր բըխեցուցէ
 Ձգալարւոյ են զկենդանեաց չըքնաղ տոհմի զարմ եւ սերունդ,
 Եւ չպարիցեն զառաջեօքս հանդերձեալ ժամք գեղեցկայոյսք, 5
 Եւ ոչ, քաղցրը Սիրելի, այլ եւս ըզտաղսն ի քէն լըւայց
 Եւ զնոցին յօրինիչ ըզտըրտմազին երգոց նըւագս,
 Եւ ոչ ի սըրտիս իմում Ոգին բարբառիցի
 Կոյս Մուսայից եւ Սիրոյ, նըլդեհ կենացս ոգի միայն.
 Ձի՞նչ աւուրց կորուսելոց լիցի արձան մի մըխիթար՝ 10
 Ձիմս յանթիւ մեկնել ոսկերց, զոր մահ ցընդէ՝ նդ ծով, ընդ ցամաք:
 Արգարեւ, Պինդեմոնտ, Յոյսն իսկ յետին աստուածուհի
 Խուսէ ի շիրմաց, եւ զամենայն ինչ յիւր գիշեր
 Պատէ մոռացութիւն. եւ զօրութիւն իմն ազգեցօղ
 Շարժմանէ ի շարժումըն տազնապէ զամենեսին, 15

ՀՈՒԳՈՆԻ ՓՈՍԿՈՒԼԵԱՅ

ՏԱՂ

Ի ԳԵՐԵԶՄԱՆՍ

ԱՌ ՀԻՊՊՈԼԻՏՈՍ ՊԻՆԴԵՄՈՆՏ

Յոլով, շա

Հայիմ (Իբրէ Զերգ.), Կեանք

Յօրացուցանել, Կարարարացիւ

Նեխարք, Կորոսան

Կառապնաց, Գլխարան

Պակետեալ, Լըբացաւ, Գոգ

Ապաստան (լինել), Կահնէ

Տոգորել, Լաւիւն, Զերիւն

Ազգոյ, Կարոս, Կարեցիկ

Կօսարայ, Զիւ (անուշեղի, Լայն)

Փաղանգ, Գոնդ, Լեգնոն

Արգաղիւր, Կուր Կամ յիշարան

Նու, Լարս [Բարեպաշտական

Մարդելոյ, շարտիւր? (Կաւ ա-

Թարթափել, Կանչաւ [Կոմիտ]

Անդեալ, Զիւ Կարոս

Ի ստուեր նոճից ի մէջ շիրմաց ըսփոփելոց յարտասուս
 Նըւազագոյն արդեօք քընոյ մահուն իցէ դառնութիւն.
 Յորժամ ոչ եւս բըխեցէ ինձ արեգակն ընդ երկիր
 Ըզկենդանեաց եւ ըզբուսոց չըքնազագեղ ազգատոհմ,
 Ուր ինձ ոչ եւս գեղեցկայոյս պարեցեն ժամք ապառնիք,
 Յորժամ ոչ եւս զերգ քոյին լըւայց, քաղցրիկ բարեկամ,
 Եւ զտըխրազին դաշնակն՝ որ զայն յարմարաւոր յօրինէր,
 Յորժամ ոչ եւս հոգին կուսից յիս մուսայից խօսիցի,
 Եւ սիրոյն՝ որ նըժգեհեալ կենացս է չունչ եւ ոգի,
 Ձի՞նչ ըսփոփումն ինձ փոխանակ կորուսելոցս է աւուրց
 Վէ՛մ՝ որ զիմս որոշիցէ յայլոց անթիւ ոսկերաց,
 Ձորս ընդ ծով եւ ընդ ցամաք սերմանէ մահ ցան եւ ցիր:
 Այո, ով իմըս Պինդեմոնտ, յոյսն իսկ յետին դիցունհի
 Խոյս ի շիրմաց տայ. զամենայն ինչ ի գիշեր իւր սուզէ
 Մոռացութիւն. մըղէ ոյժ իմն ազգոյ վարեալ յարաշարժ

եւ ըզմարդ եւ զիւր դամբանս եւ ըզյետին դիմաց նըշմարս
եւ զնըշխարս երկրի ուերկնից ալակերպէ ժամանակ:

Իսկ հիւ՞մ յանձնէն տարածամ յաչաղիցէ մահկանացուն
Ըզպատիրսն որ ի գոթոսոց կասէ զնա սեամս եւ յետ մահու:
Միթէ չիցէ՞ կենդանի եւ ի ստորին սանդարամետս 20
Ի լըռել ի նմանէ զեղայօրէն նուագաց աւուրն,
Յիւրոցն ի սիրտ թէ ծնանել զօրէ զնոսին քաղցրը խնամովք:
Երկնաւոր է սիրային այս խորհրդոց մըտերմութիւն,
Պաշտել է երկնաւոր յազգի մարդկան, եւ նովաւ կեամք
Յաճախադոյն ընդ գնացեալ սիրեցելում, գնացեալն ընդ մեզ, 25
Թէ երկիրն, որ զնա մանուկ ընկալեալ նախ եւ սնուցանէր,
Վերջին ապաստան ի մայրենին մատուցեալ ծոց՝
Սուրբ ըզնըշխարսն առնիցէ ի թօնընկէց թըշնամանաց
Ու՛ր խառնակ ոտից ռամկին, եւ պահեսցէ վէ՛մ մի զանունն,
եւ զըրգեսցէ տունկ ծաղկահոտ սիրուն՝ զաճիւնն հեշտ հովանեալ: 30

Որ սիրոյ չթողու ժառանգ՝ նա եւեթ ոչ բերկրի՝ շիրմին,
եւ ըզկնի յուղարկելոյն՝ թէ հայիցի, յակն անկանի
Ոգին իւր մոլորեալ յԱխերոնեան կայենից կոծ,
Կամ ի մեծ թեւս ապաստան ներողութեանն աստուածայնոյ.
Իսկ ըզփոշին ընկենու յեղիճս հուլոյն ամայութեան, 35
Ուր ոչ կին սիրայորդոր զըթովք աղօթըս մատուցէ,
Ոչ անցորդ ճանապարհի միայնընթաց լըւիցէ բնաւ
Զհեծութիւն զոր առաքէ ի դամբանէն առ մեզ Բնութիւն:

Այլ նոր օրէնք հրամային այսօր արտաքս ըզգերեզմանս
Յաչաց զըթասիրաց, եւ զմեռելոցն անուն խանդան: 40
Եւ առանց չիրմի անկեալ կայ պաշտօնեայն քո, Թալիա,
Որ ի յարկ իւր աղքատին քեզ երգելով, յաւէրս սիրով
Սարգի մի սընոյց, պըսակս եւ քեզ կախէր պըսակս,
եւ ի քո ժըմիտ դու զարգարէիր զերգըս նորուն՝
Որ չիթեալ կըծանէին զԼանգուարտացին Սարգանաբաղ, 45
Որում քաղցր է արջառոց եւեթ բընչումն եւ զուարակաց՝
Որք յԱզգուական քարայրից եւ ի յուխիցըն Տիկինեայ
Ի հանդիստ եւ ի խորտիկս առնեն զնա երանելի:
Ո՛վ Մուսա զեղեցիկ, ո՞ւր իցես դու, չառնում ըզբոյր

Ըզհամագոյս, և զմարդ չիրմօքն հանդերձ և զհուսկ իսկ յետին
Տիպ և նըշխար երկնի ու երկրի ալակերպէ ժամանակ:

Այլ ընդէ՞ր կանխիցէ մարդ մահկանացու ի զըրկել
Զանձն ի յուսոյն ողոքանաց՝ որ ի մահուն իսկ նըմա
Ըզկայ ի սեամբս զըթոխոց թարթափելով տայ առնուլ.
Միթէ չիցէ՞ նա ընդ երկրաւ իսկ կենդանի՝ ի լըռել
Պարեգութեան օրակըշիւ արեւուն շուրջ ըզնովաւ.
Եթէ ի սիրտ իւրոցն ազգել կարէ զայն քաղցրը խնամովք:
Գերաշխարհիկ իմն է սիրոյ սըրտից այս սէր փոխադարձ.
Եւ շնորհ երկնից՝ որով յաճախ ընդ հանգուցեալս մեր կեամք
Ընդ սիրելիս, և հանգուցեալքն ընդ մեզ լինին կենակիցք,
Եթէ երկիր բարեգորով՝ որոյ զնոսա ընկալեալ
Սընոյց մանկունս, ի մայրենի ծոց իւր վերջին ապաւէն
Տըւեալ նոցա՝ զնըշխարս նոցին սուրբ ի հինից ամպրոպաց
Եւ յամպարիշտ ոտից ռամկին կոխոսելոյ առնիցէ,
Վիմի զանուն նոցա պահեալ, և զովացիկ հովանեալ
Ի բոյր ծաղկանց զըթասիրի ծառոյ զաճիւնն ըսփոփեալ:

Որոյ սիրոյն իւրոյ չիցէ թողեալ ժառանգ, նա եւեթ
Թիւրում չիրմի ոչ ըսփոփի. և ի մարմնոյն յուղարկել
Հայի զոգի իւր թափառեալ յախերոնեան կայս ի կոծ,
Կամ ընդ էին թեւով մեծաւ ողորմութեանն ապաստան.
Այլ լըքանէ զաճիւնն ի հող տատասկախիտ ամայի,
Ուր ոչ հարսըն սիրատարփ մատուցանէ պաղատանս,
Ոչ մենաւոր ոք անցաւոր ընդ այն լըսէ զհեծեծանս՝
Զոր ի խորոց անտի չիրմաց վերառաքէ մեզ բնութիւն:

Եւ սակայն արդ ի բարեգութ աչաց ի բաց օրէն նոր
Ըզգերեզմանս սահմանէ, առնէ զմեռեալս անանուն:
Առանց չիրմի կայ պաշտօնեայն քո անկեալ, ո՛վ Թալիա,
Որ քեզ ի յարկ իւր աղքատին անդու ի սէր սնուցանէր
Դափնի, պըսակըս կախելով քեզ և ըզքեզ երգելով.
Եւ դու ի ժպիտ քո զըւարթ՝ պըճնէիր զերգըս նորին,
Որովք Լանգուարսն յանդիմանեալ Սարգանաբաղ կըշտամբէր,
Ում քաղցր եզանց է լոկ բառա՝ որք յԱզգուական անձաւոց
Եւ ի յուխիցըն Տիկինեայ յօրացուցեալ ի խորտիկ,

Շրնչոյդ անմահութեան՝ նրա անակի աստուածութեանդ՝ 50
 Ի միջի աստ տընկոցս՝ ուր կամ նըստեալ եւ հառաչեմ
 Առ յարկն իմ մայրենի: Եւ դու գայիր եւ ժըմտէիր
 Առ նա՛ ի ներքոյ թըմբուոյդ, որ արդ ըզվարսան արկեալ՝
 Մուրնէ, ս՛վ Դիցանոյ, զի չըսքողէ զչիրիմ ծերոյն՝
 Ում երբեմն հանգարտութեան եւ հովանուոյ էր օթանդակ: 55
 Դու թերեւս ի խաժամուժ գռեհիկ դամբանս յածելով չուրջ
 Նըկատես՝ ս՛ւր նընջիցէ նուիրական գլուխ քոյդ Պարինեայ:
 Ոչ նըմա՛ յիւր պարըսպին՝ եդ ինչ քաղաքն հովանի,
 Պակչոտեալըն հրապուրօղ անարական երգահանից,
 Ոչ արձան, ոչ մի բան, եւ ո՞ր գիտէ իսկ թէ թերեւս 60
 Շաղախէ յարիւն զոսկերսն իւր աւազակըն կառափնատ,
 Որ ի խեղդ կախաղանին ըզմեղանացն եթող ոճիրս:
 Լըսես ի քարակոյտըս անդ դերբկաց եւ ի կոճեղս
 Զի սկունդն ընդ վայր անդ հարեալ փորէ թաթիւք իւրովք զերկիր
 Թափառական ընդ խոռոչս եւ ոռնածայն սովալըլուկ, 65
 Եւ զյոպոպ ի կառափնէն՝ ուր ի լուսնոյ խոյս տայր, ելեալ
 Սաւառնեալ ըզցան եւ ցիր խաչիւք դաշտին մահաբերի,
 Եւ տըխուր հեկեկանօք պիղծ ամբաստան ըզնրշուից՝
 Որովք կան բարերարեն առ մոռացեալ չիրիմս աստեղք:
 Զուր, Դիցանոյ, խընդրես ցօղ ի մութ ցայդոյդ քու՛մ քերթողին 70
 Ո՛հ, ի վերայ մեռելոց՝ ծաղկան ինչ ոչ յառնէ փըթիթ,
 Թէ մարդկան չիցէ գովիւք եւ արտասուօք սիրոյ պատուեալ:

Յայնմ օրէ՛ յոր հարսանիք և դատաստանք և սեղանք սուրբ
 Մարդկեղէն երէց ետուն լինել գորովագութ
 Առ անձինս եւ առ այլըս, կենդանիք զողորմ մնացորդս՝ 75
 [Զ]որ բնութիւն մըշտանորոգ յայլ իմն ազգումըն հրաւիրէ՝
 Յապականիչ ժանտ օդոյն ու ի գազանացըն կորզէին:
 Դամբարանք երաշխաւորք էին վիպաց, որդւոց՝ բագինք,
 Եւ անդուստ առտընին Ուրուականացն հընչէր պաւսգամբ,
 Եւ երդումն ի վերայ փոշոյ հաւուցն՝ էր ահաւոր 80
 Կրօնք զոր պէսպէս օրինօք առաքինի հարցըն հանդէսք՝
 Ընդ նոսին եւ գորով՝ ընթացուցին ընդ ամս յամայր:
 Ոչ միշտ վէմ դամբանական էր մեհենից սալայատակ,
 Եւ ոչ խունկ ի նեխ դիօց պատեալ պըղծեաց զաղօթաւորս,
 Եւ ոչ քաղաքք տըխրազգած եղեն ի կմախըս պատկերեալս: 85

Երջանիկ կացուցանեն ըզնա ի յոյլ ի հանգիստ:
 Ո՛ւր ես Մուսայդ չըքնաղագեղ, ընդէ՛ր բուրումըն քոյին՝
 Աստուածութեանըդ ցոյց՝ չազդի ի ծառաստանս ուր բազմեալ
 Եւ առ յարկն իմ մայրենի անձկակարօտ հառաչեմ: [կամ,
 Եւ դու եկեալ անդ ժըպտէիր նըմա թըմբուոյն ի ներքոյ՝
 Որ ըզսաղարթսն խոնարհեալ հեծեծէ, ս՛վ դիցուհի,
 Զի ոչ ևս արդ կարէ ծածկել ըզգերեղման ծերունւոյն,
 Որում երբեմն ըզհովանի իւր ընծայէր ի հանգիստ:
 Իսկ դու թերեւս ի խառնաղանճ դամբանըս չուրջ ակն ածեալ
 Խընդրես թէ ու՛ր հանգիցէ գլուխ պատուական քոյդ Պարինեայ -
 Նըմա քաղաքն պակչոտեալ՝ վատ քերթողաց հրապուրող՝
 Զեո ի պարիսպ իւր հովանի, ոչ ներքողեան ինչ, ոչ վէմ:
 Թերեւս յարիւն իւր աւազակըն կառափնատ, որ եթող
 Զոճիրսն ի բեմ պատուհասին, զաճիւն նորա չաղախէ:
 Ի քարակոյտս անդ ըսկունդն և ի կոճեղըս լըքեալ
 Սովալըլուկ թափառական ընդ խորափորս ի կաղկանձ՝
 Փորէ թաթիւք իւրովք զերկիր. յոպոպն որ խոյս ի լուսնոյ
 Տըլեալ ի գանկ նորին ծածկէր՝ անտի արտաքս յարձակեալ
 Ըզհամաւսիւն յեղերական դաշտին ճախրէ ըզխաչիւք.
 Եւ գանգատի ժանտըն տըրտում հեկեկանօք զասեղաց
 Ի մոռացեալս անդր ի չիրիմըս գըթութեամբ ծագելոյ:
 Զուր մաղթես, աստուածուհիդ, ի տըխրազին գիշերոյ
 Ծօղ ի վերայ ֆում ֆեթրողի. ո՛հ ի վերայ մեռելոց
 Ոչ ընձիւղէ ծաղիկ, ուր ոչ մահկանացուաց դըրուատիք,
 Ուր ոչ ըսպաս մեծարանաց հարցեն սիրոյ արտասուք:

Յորմէհետէ ետուն ատեանք և հարսանիք և սեղանք
 Երէց մարդազիմի գըթալ անձին և այլոց,
 Փրկէին ի ժանտ օդոց ու ի գազանաց՝ կենդանիք
 Զողորմն աճիւն սահմանեալ յա՛ր ի բնութենէ բարձր ի կէտ.
 Վըկայ վիպաց էին չիրիմք, էին բագինք զաւակաց
 Ուստի պատգամք ընթանեկաց ելանէին քերափից,
 Եւ ի նըլխարս հաւուց երդումն էր ահաւոր. կրօնք՝ զոր գութ
 Եւ լաւութիւնք հարց պահեցին պէսպէս ծիսիւք յամս յամայր:
 Ոչ ըզտաճարըս միշտ չիրիմք սալայատակ ծածկէին,
 Ոչ խունկ ընդ նեխ դիօց խառնեալ զաղօթաւորըս պըղծէր,
 Եւ ոչ քաղաք ի նկարակերտ կըմախս ի սուգ համակէր:

Զարհուրեալք ընդոստ ի քնոյ կարկառեն մարք մերկ ըզբազուկս
 Ի վերայ սիրեցելոյ գըլխոյ իւրեանց ըստընդէին,
 Զի մի՛ յերկարածիւզ զարթուցէ քուք մեռեալ հոգւոյ
 Որ հայցիցէ ի ժառանգացն ըզսըբութեան վարձուոր աղօթս:
 Այլ նոճք եւ եղեւինք ըզսիքս ի սուրբ զանգեալ շողի՝ 90
 Անթարշամ սըփուէին դալարութիւն ըզգամբանօք՝
 Յիշատակ յաւերժական, եւ մեծագին շիշք կօշարայք
 Զարտասուսըն ժողովեալ ուխտանըւէրս ամփոփէին:
 Թափէին սիրելիք կայծակըն մի յարեգակնէ
 Տանել լոյս ծագել ի մօայլ անդընդախոր գիշերայնոյն, 95
 Զի մարդոյս աչք ի մահու խընդրեն զարեւ արեգական,
 Եւ բնաւ լանջք վյետին թառանչն առ փախըստեայ նըշոյլն հանեն:
 Աղբերք ի գնացըս վըտակաց սըրբութեան ջուրց՝ բողբօջէին
 Անթառամ ծաղկունս ի հող մահուն եւ հոյլ հոյլ մանիշակ:
 Եւ որ նըստէր կաթն հեղուլ նըւէր՝ և զվիշտըս իւր պատմել 100
 Սիրելեաց հրաժարելոց, բուրումն առնոյր անուշութեան
 Շուրջ զիւրեւ՝ իբր յնլիսեան երանաւէտ մարգաց սըղոխս:
 Մոլութիւն գորովասէր, որ զգրախտ շիրմացն արուարձանեայց
 Կուսիցըն բրիտանեայց ըղձակերտիկ կացուցանէ,
 Ուր մօր կորուսելոյ լինի նոցին սէր առաջնորդ, 105
 Ուր զգարձին հրեշտակս ի գութ աղերսեցին Առաքինւոյն՝
 Որ զնաւին մատնելոյ ի պարտութիւն ըզմեծ շոճին
 Հար ընկէց, եւ փորեաց առ ի նըմանէն իւրեան դադաղս:
 Իսկ ուր նընջէ անուանի արիական գործոց աւիւն,
 Եւ կիցնաց քաղաքայնոյ՝ ինչք եւ դողումն են սպասաւորք, 110
 Անդ յառնեն մահարձանք եւ կըճեայարկք դամբարանաց,
 Պերճանք սընավաստակ եւ գըթոխոց տօնուտ դրօշեալք:
 Աւանիկ դիտունն եւ ճոխ եւ յոգնախումբն ազատագունդ,
 Պարծանք ազնիւ Խալաւական արքայութեանն եւ միտք չըքնաղ,
 Կայ թաղեալ կենդանւոյն ի փաղաքչեալ անդ արքունիս, 115
 Եւ դըրուատիս մի եւեթ ունի զնըշանս ազգատոհմին:
 Մեզ մահ՝ հանգըստոց յօրինեսցէ խաղաղաւէտ՝
 Ուր բախտն ի վրիժուցըն միանգամ դադարեսցէ,
 Եւ կալցի սէր մըտերիմ՝ ոչ թէ գանձից ժառանգութիւն,
 Այլ մըրմունջըս ջերմագութ, եւ պատճենիկ ազատ տաղից: 120

Շիրիմք քաջազանց՝ զարի ոգին, ո՛վ Պինդեմոնտ,

Ընդոստ ի քնոյ մայր անաբեկ կարկառէ մերկ ըզբազուկ
 Ի տընդէին սիրեցելոյ ի գլուխ՝ զի մի՛ զարթնուցու
 Յերկարածիւզ հեծութենէ հանգուցելոյն՝ որ հայցէ
 Զաղօթըս սըրբութեան ի ժառանգացըն տըրոց:
 Այլ եղեւինք և նոճք ի սուրբ տողորեալ ծուխ ըզգեփիւռ,
 Մըփուէին ըզշիրմօք մըշտագալար հովանի
 Ի յիշատակ յաւերժական, և կօշարայք մեծագինք
 Ամփոփէին ըզսիրելեաց նոցին արտօսը արգաղիր,
 Որոց առեալ կայծ ի յարփուցն ի ստորերկրեայն ի գիշեր
 Աձէին լոյս. զի խընդրեն լոյս աչք ի մահուն, և զվերջին
 Հառաչ առ լոյսըն փախըստեայ հաճե օրհաս ի սրբէ:
 Անթառամք և մանիշակք ի հող մահուն բողբօջէին.
 Ծաղկափըթիթք ի գնացըս ջուրցըն քաւութեան ոռոգեալք.
 Եւ որ ըզկաթն հեղոյր ի նուէր և բազմէր անդ ի պատմել
 Սիրելեացն հանգուցելոց զաղէտըս իւր, ըզմայլէր
 Ի հոտ անոյշ որպէս ի սիւք երանելեացըն դաշտաց:
 Մոլութիւն բարեպաշտիկ՝ որ բրիտանեացըն կուսից
 Սիրելի առնէ զգամբանս բուրաստանացն արուարձանեայց,
 Ուրանօր մօր կորուսելոյ առաջնորդէ նոցա սէր,
 Ուր զհրեշտակսըն հաշտս ի դարձ աղերսեցին վեհազին՝
 Որ ըզնաւուն նըւաճելոյ եհատ զըստուար եղեւին,
 Դադաղս անդըստին առ ի հանգիստ իւր փորեալ.
 Այլ ուր տենչ արութեանց վեհից նիրհէ, ուր դողումն
 Եւ ճոխութիւն քաղաքական կենաց լինին պաշտօնեայ,
 Անդ մահարձանք և դըթոխոց դրօշեալ պատկերք և շիրիմք
 Մարմարակուռք յառնեն ի գուր կանգնին տօնից հանդիսիւք:
 Ճոխն և գիտուն, և գեղանւոյն Խալիոյ շուք և միտք,
 Ազատագունդըն կայ թաղեալ անաւասիկ կենդանւոյն
 Յարքունիս՝ ուր փաղաքուշ շընթէ շողոմ մարդելոյզ,
 Եւ ներբողեան է նմա կընիք ազգատոհմին ևեթ անդ:
 Իսկ մեզ մահ պատրաստեսցէ խաղաղաւէտ օթեան՝
 Այն ինչ բախտ տացէ դադար գամ մի ի վրէժ խընդրելոյ,
 Եւ բարեկամ ընդունիցի ժառանգութիւն ոչ գանձուց,
 Այլ սերտ սիրոյ, և օրինակ առատաձեռն տաղից:

Շիրիմք քաջազանց ի մեծամեծս յորդորեն
 Զգսիրտ արի, ո՛վ Պինդեմոնտ, և սըրբանուէր և սիրուն

Առ մեծամեծքս վառեն, եւ գեղեցիկ եւ սրբաւորէր
 Բնծայեն պանդըխտին զասպընջականն իւրեանց զերկիր:
 Իմ զգամբան տեսեալ երբեմն՝ յորում դընի մարմին Մեծին
 Որ կալեալ ի չափու զթագաւորացն գաւազան, 125
 Եւ զնորուն տերեւնկէց փետեալ սարգիս, ի վեր հանէ
 Որպիսի՛ արտասուս եւ որպիսի՛ ծորէ արիւն.
 Եւ զտապանն աշնորիկ՝ որ նորակերտ իմն Ոլիմպոս
 Կառուցեալ կանգնեցոյց ի Հռովմ դասուցն երկնաւորաց,
 Եւ զոյր ետեսն ընդ արփի՛ն վրանաւ յոլով աշխարհս ի ճախր 130
 Եւ անշարժ զարեգակն առ ի նոսա ճառագայթեալ,
 Որով նախ ըզկամարացն երկնից հորդեաց ըզճանապարհս
 Անգլիացոյն՝ որ ահագինս անդըր պարզեաց սաւառնաթեւս.
 Երանի՛ քեզ, գոչեցի, առ կենաչունչ անոյշ օդոցդ,
 Եւ լուալեաց զոր ի սնարիցըն ծաւալէ քեզ Ապենին: 135
 Լուսինն օդովք քով բերկրալիւր զգեցուցանէ յըստակ լուսով
 Զդարեւանդըս քո եւ զբլուրըս զուարճացեալս ի կուծս այգեաց,
 Եւ հովիտք ձիթաստանեօք եւ բնակաւէտ շինիւք խըռնեալ՝
 Խուռնկ յերկինս վերառաքեն բիւրս ի բիւրուց ծաղկանց բուրմունս:
 Եւ դու նախ, Փլորենտիա, նըւագացն ունկըն դընէիր 140
 Որ զգայրուկըս փախըստեայ Գիբելլինին զուարթացուցին.
 Եւ դու զսիրելի ծընօղսըն իւր եւ ըզբարբառ
 Շնորհեցեր մեղրաբուխ Կալլիովպեան չըրթանն աշմիկ,
 Որ ըզՍէրըն մերկանգամ ի Յունաստան, մերկ եւ ի Հռովմ,
 Լուսանիւթ քողով պըճնեալ՝ տայր յերկնային Աստըղկան գիրկս: 145
 Այլ յաւէտ եւս երանի՛, զի ամփոփեալ ի մի տաճար
 Պահպանես զԽալկական փառս, եւ թերեւս ըզմի միայն,
 Յորմէհետէ անարգել Ալպիք, եւ բուռըն զօրութիւն
 Դարձադարձ մարդկեղէն բախտից՝ ի զէնսդ եւ ի ստացուածս
 Եւ ի բազմնսդ ասպատակ դնէին եւ հարց քոց ի գաւառ, 150
 Եւ գոգցես թէ յամենայն, քաւ ի նոցին յիշատակէ:
 Զի ուր յոյս չողայ փառաց յիտալիա եւ յարի միտս,
 Անտի մեզ հանցուք հրմայս: Եկն իսկ ըստէպ Վիկտորիոս
 Ի կուճս յայս ոգի ծըծել. ընդ հայրենին սըրտմըտեալ դիս,
 Թափառէր անմըռունչ յԱռնոսական ամայութիւնս՝ 155
 Պըշուցեալ կաթողին ընդ դաշտորայն եւ ընդ երկինս.
 Եւ մինչ ո՛չ եւ մի տեսիլ կենսածաղիկ բուժէր զթախիծն,
 Անողոքն աստ հանգէր, մահուն դալուկն ի դէմսն, եւ յոյս:

Ընծայեն հիւրոց ըզվայրս ասպընջականըս նոցին:
 Ի տեսանել իմում երբեմն ըզգերեզմանն՝ ուր հանգչի
 Վեհին դիակն՝ որ զարքայից սանձահարեալ գաւազան՝
 Տերեւթափ ըզսարդենիս նոցա արար՝ յայտնելով
 Տիեզերաց քանի՛ արտօսը անտի կաթէ եւ արիւն,
 Եւ ըզտապան նորին՝ որ միւս այլ Ոլիմպոս երկնայնոց
 Կառոյց ի Հռովմ, եւ զայնորիկ՝ որ ընդ երկնի խորանաւ
 Ետես յոլով աշխարհըս ճախր առեալ, ետես զարեգակն
 Անշարժ՝ ըզճառագայթսըն սըփռելով ի նոսա,
 Եւ կանխեաց հորդել ուղի անգլիացոյն ընդ եթեր՝
 Զի յանդուզն ընդ այն ի ճեմ սաւառնաթեւ սըլանայցէ,
 Քեզ երանի՛ յայնժամ երկիր Իտալիոյ կարգացի
 Վասն երջանիկ կենսակայլակ օդոց եւ ջուրց վըտակաց՝
 Զորս ի սնարից իւրոց ի քեզ տարածանէ Ապենին.
 Լուսինն ի քոյգ բերկրեալ այեր՝ պըճնէ ի լոյս իւր վըճիտ
 Ըզգարեւանդըս քո ի կուծս այգեստանեայց զուարճացեալս,
 Եւ բնակաւէտք ըզքեւ հովիտք ձիթաստանեօք եւ շինիւք՝
 Խուռնկս ի բիւրուց խառնեալ ծաղկանց վերածըխեն ընդ երկին:
 Եւ քեզ նախ, ո՛ Փլորենտիա, երգն այն եղև լըսելի,
 Որ ըզգայրոյթ փախըստէին Գիբելլինի սթափեցոյց.
 Եւ դու ըզծնողսըն սիրելիս պարգեւեցեր եւ զբարբառ
 Կալլիովպեան քաղցըր շըրթանն այնմիկ՝ որ զմերկն յելլադա
 Եւ զմերկն ի Հռովմ ըզՍէր ի ֆոլ պարածածկեալ ի սպիտակ,
 Պայծառագեղ զայն երկնայնոյն դարձոյց ի գիրկս Աստղիկան:
 Այլ առաւել քեզ երանի՛ զի պահպանես ամփոփեալ
 Ի մի տաճար զիտալական պարծանս, թերեւս ըզմիայն՝
 Յորմէհետէ Ալպիք լըքեալ, եւ դարձադարձ զօրութիւն
 Մարդկեղէն բախտի զսեղան, ըզգէն եւ ըզգոյս եւ զգաւառ
 Եւ զամենայն, բաց ի փառաց յիշատակէ, կողոպտէր:
 Զի ուր ի յոյս փառաց Իտալք ու արիական վառին միտք,
 Անտի մեզ բե՛ր հանցուք հրմայս: Յաճախ ի վէմս յայտոսիկ
 Դայր Վիկտոր ընդ հայրենիսըն ցասուցեալ ընդ սեղանս,
 Անմըռունչ թափառական ուր յառաւել ամայոյշ
 Գետահետէ Առնոս. եւ կայր ընդ դաշտորայս պըշուցեալ
 Եւ ընդ երկին, առ ի վերուստ ազգեցութեան անձկաւէտ:
 Եւ մինչ ոչ տիպ ինչ կենդանի ըսփոփէր զհոգըս նորին,
 Անդ անողոքն հանգէր՝ մահու դալուկն ի դէմս իւր եւ յոյս,

Ընդ վեհիցս յաւէժ բնակէ, մօռնչեն ոսկերքն հայրենեաց սէր.
 Օ'ն և օ'ն, ի կրօնասէր յայնմ հանգըստեան Աստուած խօսի, 160
 եւ Խոյնեան պարսկայնոց սընուցանէր ի Մարաթոն—
 Ուր Աթէնք դամբարանս իւրոց քաջացըն նըւիրեաց—
 Զառաքինի զօրութիւն եւ զբարկութիւնն հելլենական:
 Նաւալիւղն առագաստեալ ընդ այն անդունդս առ Եւբիաւ՝
 Տեսանէր ի լայնատարր աղջամըղջին՝ փայլատակունս 165
 Թօթափեալ սաղաւարտից եւ սուսերաց ոգորելոց,
 եւ խարոյկըս հրաշունչ գողորչախառն ոլորտացեալ:
 Տեսանէր եւ երեւոյթըս ռազմաւոր նահատակաց,
 Զի վառեալք յերկաթակուռ զէն՝ խաղային ի պատերազմ,
 եւ ի մուծ սարսափելի գիշերայնոյ խոր լըռութեան 170
 Ծաւալէր երկայնէր ընդ դաշտս ողջոյն գընդից դըղորդ,
 Փողոց ձայն են հալածել երիվարաց արշաւելոց
 եւ դռոյթ նոցին ոտնատրոփ զգըլխանոցք հոգեհանաց,
 եւ ողբումն եւ նըւագք, Է'օրհասաբեր Դըստերցըն երգ:

Երանի՛ քեզ, Հիպպոլիտ, որ ի տիոցդ ամբս դալար 175
 Ընդ հողմոցն ընթանայիր լիասահման իւխանութիւն.
 եւ թէ վարեաց ըստ էգեան կըղզիս ըզթեւսըդ նաւուղիդ,
 Հին զրուցաց լըւար անշուշտ համբաւ յեգերս Հելլեսպոնտի,
 եւ զգոչունն ալեաց ծովուն՝ որ տանէին յափունս Ռետեան
 Առ ոսկրոտին էասայ զԱքիլլիսին զինուց կազմած: 180
 Արդար առ քաջագունս է մահ՝ փառաց մատակարար.
 Ոչ հանճար խորագէտ, ոչ սէր եւ շնորհ թագաւորաց
 Պահէին Իթակեցւոյն ըզկողոպուտն անհընարին.
 Զի ալիք յորդորեալք յանդընդային աստուածութեանց՝
 Շոպեալ զայն շորթեցին ի թափառոտ լաստափայտէն: 185

Եւ զիս, զոր ժամանակք եւ պատուասէր չըքոյ տըռիփք
 Վարեն գնալ փախըստական յօտարասեռ աղին գըրոհ,
 Զիս Մուսայք խրախուսիչք մահկանացու իմաստութեան՝
 Յերեւան հրաւիրեսցեն կոչել հանել ըզգիւցագունս: 190
 Նըստեալ կան պահակերք գերեզմանացըն չահապետք,
 եւ յորժամ ժամանակ ցըրտասառոյց թեւովք իւրովք
 Հարեալ ի բաց թօթափէ եւ զաւերակս անգամ անդուստ,
 Զանապատս ուրախ առնեն ի ձայն երգոց իւրեանց Պիմպլայք,

Ընդ վեհիցն այնոցիկ եղեալ յաւէժ բնակակից.
 Անդանօր մօռնչեն ոսկերք դեռ եւրս սէր հայրենեաց,
 Օ'ն և օ'ն խօսի ի սուրբ խաղաղութեան անդ հողին՝
 Որ սնուցանէր ի Մարաթոն ոսոխ ընդդէմ պարսկայնոց —
 Ուր չիրիմս Աթէնք ի նուէր իւրոց քաջացըն կանգնեաց —
 Ըզցասուճն ելլադական և ըզհըզօր զօրութիւն:
 Նաւուրդ ընդ ծովն ընդ այն քերեալ առ Եւբիաւ անցաւոր
 Փայլատակունըս տեսանէր ընդ լայնատարր խաւար
 Թօթափեալ սաղաւարտից և չկահելոց սուսերաց,
 Ծուխըս հրեղէնս ի խարուկից անտի ի վեր դիզացեալ,
 եւ երեւոյթ ինչ գիմելոց ի պատերազմ նահատակաց
 Վառելոց համակ ի զէն երկաթակուռ՝ տեսանէր,
 եւ ծաւալէր յարհաւիրըս լըռութեան գիշերայնոյ
 Երկայնաձիգ դըղորդ ընդ դաշտըս խառնամբօս փաղանդաց.
 Փողոց գոչիւն, սալասըմբակ երիվարաց ասպատակ
 Ոտնատրոփ ընդ սաղաւարտըս կիսամեռ անկելոց,
 Ողբումն և նուագ, և դըստերացըն Պարկայից եղերերգ:

Երանի քեզ, ո՛ Հիպպոլիտ, որ ի դալար տիս քոյին
 Ընդ անուրտ սահմանս հողմոց ընթանայիր. և արդեօք —
 Եթէ երբեք վարեաց ըզկայմ քո նաւուղիդ անդր ի բաց
 Քան ըզկըղզիս եգէականս — լըւար զհամբաւ անդանօր
 Ընդ եգերս Ելլեսպոնտեայ զանցիցըն վաղ անցելոց
 եւ ըզգոչիւն ալեաց՝ որ զգէնս Աքիլլեայ անդր ածէին
 ի հռետեան ծովափունս առ ոսկրոտին էասայ:
 Արդարաւիւր առ քաջագունըս մահ բախտոյ է փառաց.
 Ոչ խորագէտ հանճար և ոչ թագաւորաց ինչ շնորհք
 Պահեցին Իթակեցւոյն ըզկողոպուտն անառիկ.
 Զոր ալիք յանդընդայնոց դիցըն դըրդեալք թափեցին
 ի տարադէմ լաստափայտին յափըշտակեալ ի խելաց:

Եւ ինձ՝ զոր սէր փառաց և իրք ժամանակիս ըստիպեն
 Գընալ ընդ ազգս և ընդ աղինըս փախըստեայ, օ'ն Մուսայք
 Խրախուսիչք մահկանացուաց մըտաց տացեն ինձ հրաւէր
 Վերակոչել ըզգիւցագունս: Նըստին չիրմացըն պահակք,
 եւ ուրանօր ցըրտին թեւովքըն թօթափէ ժամանակ
 Զաւերակս նոցին ի բաց, զըւարթ երգովք անդ Պիմպլայք

Եւ յաղթէ լըռութեան հազար դարուց՝ նուագերգութիւնն :
 Եւ այժմիկ ի Տրովադա՝ յակօսաբեկն եղեալ ի վար՝ 195
 Ճաճանչէ առ պանդուխտն յաւէժալոյս վայր մըշտընջեան
 Ի պատճառս Յաւէրժհարսին՝ Արամազդայ հարսնացելոյն ,
 Որ զաւակ ընծայեցոյց ըզ'Դարգանոս Արամազդայ ,
 Յորմէ եղեն եւ ի լոյս եկին Տրոյա լԱսսարակոս ,
 Եւ յիսուն սըըսկապանքն , եւ պետութիւն Յուլեան տոհմին : 200
 Զի յորժամ էլէկտրա լըւաւ ըզձայն օրհասին դից՝
 Որ զնա կոչէր ի կենսածիր շընչոյ լուսոյն յելիսեան պարս ,
 Յետին զայս ուղերձեալ առ Արամազդ աղբս՝ ասէր .
 Թէ քեզ սիրուն եղեն հերքս և դէմք և քաղցըր տըքնութիւնք ,
 Եւ տրիտուր ինչ պանծագոյն չներեն ինձ կամք ճակատագրաց , 205
 Ի մեռեալ քո սիրելիդ գէթ դու յերկնից ակնարկեսցես ,
 Զի հըռչակ համբաւոյ մնասցէ անուան քոյդ էլէկտրեայ :
 Մեռանէ՛ր նա յայս աղօթս , եւ Ուրմպոս հեծեծէր .
 Եւ գըլուխն անմահական զանմահութեան ցօղ ի վարսիցն
 Ակնարկելով արկանէր զՅաւէրժական հարսին անձամբ , 210
 Եւ արար սըրբանուէր զմարմինըն զայն եւ ըզշիրիմ :
 Անդ հանգեաւ Երիքթոն , նընջէ Իլեանն աճիւն արգար ,
 Անդ կանայք Իլիուհիք արձակէին ըզգէսս յաղերս ,
 Ո՛հ , ի զուր , մերժել յարանցն ըզմօտալուտ օրհաս մահուն .
 Անգանօր Կաստանդրա , մինչդեռ աստուած յիւրում սըրտին 215
 Տայր նըմա բարբառել զմահաշըշուկ օր Տրոյիոյ ,
 Եկն եհաս և երգեաց սիրոյ մըրմունջս առ Ուրուականն ,
 Եւ անցեալ պարագլուխ եղբօրորդւոցն՝ ուսուցանէր
 Պատանեկացն ողբ սիրոյ , և զայս ասէր յոգւոց ելեալ .
 Ո՛հ , ձեզ դարձ թէ յԱրգոսէ , ուր զերիվարսն արածիցէք 220
 ԸզՏիթեան և զԼայերտեան որդւոյն , շնորհեմ երբեք Երկինք ,
 Վայրապար և ի նանիր ըզհայրենիդ խնդրիցէք տուն .
 Որմունքըն գործ Փիլոսի ՚նդ աւերակօքըն ծըխեսցին ,
 Այլ Թերափքըն տրովականք վանըս կալցին յայս գերեզմանս .
 Զի պահել անուն պերճ ի տառապանս՝ Է դից պարգեւ : 225
 Եւ դուք նոճք լ'արմաւենիք , զոր Պրիամուն տընկեն նըւանք ,
 Եւ յայրուքեան ոռոգեալ փութով յարսօր , ո՛հ , աճիցէք ,
 Լերուք հարցըս հովանի . և որ գըթովք պահէ զտապար
 Ի նուիրական սաղարթուցդ՝ հասցէ նմա մի՛ տոհմային սուգ ,
 Եւ ի բազին սըրբութեան ամբիծ ձեռօք լինիցի հուպ : 230

Զանապատս ամայիս ուրախ առնեն , ի գեղգեղ
 Ներդաշնակ յաղթանակեալ բիւրուց դարուց լըռութեան :
 Յակօսաբեկն արդ ի Տրովա փայլէ հիւրոց վայր յաւէրժ ,
 Յանուն յաւէրժհարսինն հարսնացելոյ Դիոսի ,
 Որ ետ զաւակ նըմա զԴարգան՝ յորմէ Տրովա եւ Ասսարակ
 Եւ սըըսկապանքն յիսուն , և զահ յուլեան աղին եկն ի լոյս :
 Զի ի լըսել Ելէկտրայ զձա՛յն օրհասաբեր Պարկային՝
 Որ զնա կոչէր ի կենսական օդոց աստի կենցաղոյս
 Յելիսական պարս , առ Դիոս աղերս յետին արար զայս .
 Եթէ հաճոյ եղեն քեզ վարսք իմ , եթէ քեզ սիրելի
 Դէմք իմ և քաղցըր տըքնութիւնք , և լաւագոյն ինչ ինձ վարձ
 Ոչ ներեն կամք ճակատագրին , գէթ հայեսլիր դու յերկնից
 Ի սիրելիդ քոյին մեռեալ , որպէս զի մի՛ կորիցէ
 Համբաւ քոյոյդ Ելէկտրայ : Եւ աղօթեալ զայս , մեռաւ :
 Հեծեաց Ուրմպ ընդ այն . և զլուխն անմահական ակնարկեալ ,
 Ամբոսսային ցօղ ի վարսիցն ի յաւէրժհարսն իւր ցօղեաց ,
 Ըզգիակըն նորին սըրբազանեալ եւ զշիրիմ :
 Անդ հանգեաւ եւ Երիքթոն , անդ եւ Իլեանըն նընջէ
 Աճիւն արգար . Իլիուհեաց , ո՛հ , անդ ի զուր հերարձակ
 Աղբսելով մերժել յարանց իւրեանց ըզմահ մօտալուտ :
 Անդ Կասանդրա , յազդել ի սիրտ նորին եւ տալ նըմա դից
 Գուժել զօրհաս Տրովադայ , եկն առ ուրուս նըւագել
 Երգ սիրատարի . եւ պարագլուխ եղբօրորդեացըն կացեալ
 Ի սիրոյ եղերերգ ըզպատանեակսըն մարգէր ,
 Եւ յոգւոց հանեալ ասէր . Եթէ երբեք ձեզ երկինք ,
 Ո՛հ , չնորհեսցեն դարձ յԱրգոսէ , ուր ըզՏիթեան զաւակին
 Ուր զԼայերտեան որդւոյն մընայ ձեզ արածել ըզձիւն .
 Զուր ըզգաւառ ձեր խընդրիցէք . որմունք Փիլեան դաստակերտք
 Ընդ փլատակօքըն ծըխեսցեն , այլ ի շիրիմս յայնսիկ
 Կացցեն թերափք Տրովադայ . զի չնորք են դից պահպանել
 Ի տառապանս իսկ զանուն պերճ : Եւ դուք արմաւք եւ նոճիք ,
 Որ ի նուոցըն Պրիամու տընկագործեալ , եւ աւա՛ղ ,
 Յարտօսր այրի մնացելոցն ոռոգեալ վաղ աճիցէք ,
 Լերուք իմոց հարց հովանի . եւ որ խնայէ ըզտապար
 Ի սըբանուէր կողերցըդ՝ մի՛ հասցէ նմա սուգ ընտանեաց ,
 Նա անարատ ձեռօք լիցի հուպ ի սեղան սըրբութեան ,
 Լերուք իմոց հարց հովանի . զայցեն աւուրք՝ զի մուրիկ

Լիբուք հարցըս հովանի: տեսանիցէք յաւուր միում
Ըզկոյր ոք մութացիկ թափառ ի հին ձեր հովանիս,
Առ խարխափ երերուն ի դամբարանսն առնել մուտ,
Գիրկս արկանել զտապանօքն և ըզնոսին հարցափորձել:
Հեծեացեն զանխուլ անձաւք, և պատմեսցէ շիրիմն ողջոյն: 235
Զիլին հարթեալ երկիցըս և երկիցըս յարուցեալ
Փառօք պայծառապէս ըզլըռանիստ ճանապարհօք՝
Ճակատադրեալ Պելեանց չըքեղ ևս յաղթանակ շնորհել վերջին:
Ոլոխեալ երգովքն ի հաշտ սուրբ երգողին զտըրտմեալ հոգիան՝
Արասցէ զթապաւորսն արգիացիս յաւերժ անմահս 240
Ընդ ակեղերս, զոր հայրն մեծ Ովկիանոս ընդգոգէ:
Անդ և քե՛ղ, Հեկտոր, ողբոց լիցի պատիւ, ուր իցէ սուրբ
Եւ արտասուաց արժանի՝ արիւն հեղեալ վասն հայրենեաց,
Եւ մարդկան ցորքան ի վիշտսն ծագեսցէ ակն արեւուն: (*)

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆՔ

(Ըստ տղից առաջին բարգմանութեանն)

33. Ախերոն՝ գետ դժոխոց, ախերոնեան՝ դժոխային:
41. Յովսէփ Պարինի, քերթոյ իտալացի կամ Լոնդրաբարտայի, զոր Փոս-
կոյ կոչէ պաշտօնեայ թալիսայ մուսային:
43. Սարգենին սնուցեալ ի Պարինեայ՝ է քերթուած նորին Օր անուան-
եալ:
45. Սարգանաբաղն՝ է աղնուականն ճոխ, հեշտասէր և փափկակեաց:
47. Աղբուա և Տիկինոս անուանք են գետոց:
79. Ողիք առաքինեացն կոչէին ընտանի դիք կամ ուրուականք:
89. Վարձկան աղօթք, զի քահանայք փոխան աղօթիցն առնուն զսուրբ
պաշտման:
92. Արտասուք կոծողացն ի շիշս հաւաքեալք՝ թաղէին ընդ վախճան-
եալսն:

(*) Թարգմանիչ Տաղիս (Հ. Ա. Կ. Բագրատունի) գրէ զայս օրինակ-
«Քաղցր է մեղ յիշատակել... զի ծանուցեալ ոմանց զյարգ և զհամ Տա-
ղիս՝ ստիպեցին զմեզ տալ զսա նոցա և այլոց ընթեռնուլ հայերէն, ոչ ինչ
երկմտեալ՝ թէ գուցէ հայն կորուսանիցէ զշնորհսն և զվսեմութիւնն»:

Թափառեալ կոյր ընդ հովանեօքդ վաղեմեօք առ խարխափ
Ի դամբարան անդըր մըտցէ արկանել զիրկս ըզշիրմօք,
Մատուցանել նոցա հարցուած: Եւ յայնժամ խորք անձաւոց
Հանցեն հառաչ, եւ գերեզմանք առ հասարակ պատմեսցեն
Անկեալ երկիցըս կործանեալ հարթայատակ զիլին,
Եւ զլուռ ուղեօք երկիցս անդրէն վերականգնեալ զայն փառօք,
Ճակատադրեալ Պելեանց չըքեղ եւրս վերջին յաղթանակ:
Ըզտըրտմալից հոգիսն հաւես երգովք իւրովք առաւեալ
Սուրբ երգողին, անմահ զարքայսն արգիացիս կացուցի
Ընդ երկիր՝ որքան մեծն ընդգրկէ հայրն Ովկիան:
Եւ քե՛ղ, Հեկտոր, տացին ողբոց փառք ուր ուրեք իցէ սուրբ
Եւ շարժեսցէ զարտօսը արիւն հեղեալ ի փառս հայրենեաց,
Յորքան արփուոյն լոյս ի յաղէտըս մահացուաց ծագեսցէ: (*)

101. Ի Տաղանի ուրեք արձանագրեալ կայ հելլեներէն. «Յիւզս անու-
շունս հոգին քո, որդեակ»:
104. Գերեզմանատեղիք յԱնգղիա հասարակաց ճեմելիք են ժողովը-
ղեանն, զարդարեալք իբրեւ զըրախտս ծաղկամբք և ծառովք:
106. Առաքինի ծովակալն անգլիացի Նելսոն՝ որ ի ստուար բնոյ կայմի
ֆրանսական նաւուն՝ զոր կալաւ յեգիպտոս՝ արար իւր գաղա-
ղըս, և միշտ ընդ իւր տանէր:
110. Ինչի դատարկանձանց, եւ դողումն յերեսաց բռնաւորութեան ի
պէտս անձնդիւրութեան ի կիր արկանին:
124. Դամբան Մաքեաւելիայ՝ հզօր քաղաքաւարի իտալացոյ:
128. Տաղան Միքէլանգելոսի՝ մեծի ճարտարապետին իտալացոյ:
130. Երեցունց սոցա դամբարանք գտանին ի Ս. Խաչ եկեղեցւոյ Փլո-
րինտոյ:
140. Գիրքիլին կոչի Տանթէ քերթողն, վասն կուսակից լինելոյ նորա
ազատասիրաց ժամանակին Գիրքիլին անուանելոց:

(*) Թարգմանիչ Տաղիս (Հ. Ա. Կ. Հիւրմիւլ) ակնարկեալ ի միւս թարգ-
մանութիւնն՝ որ է Բագրատունոյ, գրէ. «Քանզի բնագիր Տաղիս միւն-
է յոյժ, յսեմ ոճ թարգմանչին դժուարիմաց ևս ո՛չ դուն ուրեք առնէ-
զայն. վասն որոյ բանասիրաց ոմանց իղձք միւս այլ պարզագոյն թարգ-
մանութիւն ունելոյ զՏաղիս... հարկեցուցին զիս զիջանել ի հայցուած
նոցա»:

143. Կալիփոլոյէ՝ մուսայ բանաստեղծութեան: ԶՊեղբարկայ քերթողէ
են բանքդ, որ երգեաց զՍէր:
145. Աստղիկն երկնային և հոգեւոր՝ ընդհատ է ամենեւեմ յերկրաւոր
և ի զգայական Աստղեկանէ. պաշտամունք եւ քուրմք սոցա եր-
կոյունն այլ և այլ էին ի հեթանոսութեան:
153. Վիկտորիոս է Ալփիէրի՝ քերթողն ողբերգակ, որոյ եւ շիրիմն կայ
ի Ս. Խաչ փորենտիոյ:
155. Առնոս՝ մին ի գետոց Խտալիոյ:
161. Պաւսանիաս հելլէն պատմիչն ասէ. «Ի Մարաթոնեան դաշտին են
գերեզմանք Աթենացւոցն անկեւոց ի մարտին, եւ զամենայն գի-
շերս լսելի լինին անդ խրխինջք ձիոց, եւ երևութանան ցնորք
պատերազմողաց»:
174. Դստերք Օրհասին են Պարկայք:
179. Վահանն Աքիլեայ պարգևեցաւ Ոգիսեայ, բայց ի նաւաբեկու-
թեան սորա ծոփն առեալ տարաւ զայն ի Սալամինա՝ ի գերեզ-
մանն Էսսայ. վասն որոյ եւ անուանի եղեւ Ռեստեան սարաւանդն
կարկառեալ ի Թրակեանն Վոսփոր:
193. Պիմոլայք = Մուսայք:
195. Մնացորդք գերեզմանին Իլոսի՝ որ էր մին ի նախահարց Դար-
դանացւոց (Տրովադացւոց)՝ գտեալ եղեն ի Տրովադա:
197. Յաւէրժհարսին Էլեկտրայ, որ ըստ զրուցաց ունի մասն ընդ ազ-
գաբանութեան Դարդանացւոց:
200. Յիսուն առագաստքն են յիսնից ուստերացն եւ նուանցն Պրիա-
մոսի արքային Տրովադացւոց — ի Դարդանեան Աստարակոսէ սե-
րեցաւ ենէաս նախահայրն Հռովմայեցւոց, յորմէ Յուլեանն ազգ՝
և ցեղ Յուլիոսի Կեսարու:
212. Երիքթոն ուստր էր Դարդանոսի՝ արքային Տրոյիոյ, իսկ յանուն
Իլոսի՝ որ էր Թոոն Երիքթոնի՝ քաղաքն Տրովադացւոց կոչէր Իլիոն
կամ Իլիոս:
215. Կասսանդրա, դուստր Պրիամու, մարգարէուհի համարեալ:
220. Արածել զձիս՝ գործ էր ծառայից և ստրկաց:
221. Տիդեանն՝ Դիոմեդէս է, իսկ Լայերտեանն՝ Ոգիսես, երկոքին ան-
ուանի ախոյեանք ընդդէմ Տրովեանց:
223. Փիլոս կամ Գուլակն Ապոլոն եւ Պոսիդոն հիմն արկեալ շինեցին
զքաղաքն Տրոյա:
232. Կոյրդ այդ մուրիկ՝ Հոմերոս է:
236. Իլիոն միանգամ ի Հերակլեայ, եւ երկրորդ անգամ՝ յԱմազոնաց
կործանեցաւ:
238. Պելեանց, այսինքն Աքիլեայ եւ որդւոյ նորա Պիլուոսի պահեալ
էր բնաջինջ բարձունքն Իլիոնի:
240. Արգիւսի թագաւորքն են իշխանք Ելլադայ, որ տասնամեայ մար-
տիւ յաղթեցին Տրովադացւոց, որպէս ընթեռնումք յիլիականին
Հոմերոսի:

ՃԱՇԱԿ ՄԸ

ՅՈՒՆԱՐԱՆ ԴՊՐՈՑԻ ՀԱՅԵՐԷՆԵՆ

Յունաբան Դպրոցի Հայերենը՝ որ մեր մէջ ծաղկած է Զ եւ է
դարերուն՝ ակնյայտնի կը շեղի մեր Դասական կամ Ոսկեդարեան հա-
յերէնէն 1⁰. Նոր բառերու(*) կիրարկումով, որոնցմէ փչերը միայն
կրնան քնիկ հայեցի գաղափարական համարուիլ, իսկ շատերը՝ իբրեւ
գրական կամ փիլիսոփայական բառեր, նիւթական քաղցրանոթիւնն
ըլլալով յոյն բառերու, մեծ տեղ մը սկսան գրաւել լեզուին մէջ, մա-
նաւանդ երբեք Դպրութեանց (Քերականութիւն, Հոնոսական առ-
ուես, Իմաստասիրութիւն) մեր մէջ մշակուելուն հետեւանալով: 2⁰. Քե-
րականական զարնուղի կանոններու կամ օտարոսի ձեւերու գոր-
ծածոքեանք, որոնցմէ հազիւ ունակ Դասական լեզուի մէջ կը դիտ-
ուին երբեմն(**). 3⁰. Շարադրութեան յասուկ գնացփի մը հետեւելով,
ուր ի մասնաւորի կը շեշտուի յոյն լեզուի բառակարգը, եւ խնդիր ու
խնդրատու բառերը իրարեւ հեռու դնելու անսովոր կիրարկումը՝
յունականին համեմատ, որով Բերքողական ոճի մը յաւակնութիւնը
կը ցուցադրուի ամենուրեք(***):

(*) Պէտք է գիտնալ՝ որ Յունաբան Դպրոցի ձեռնարկէն առաջ՝ ար-
դէն ընդհանրացած կ'երեւին մեր մէջ ոչ-Ոսկեդարեան ինչ ինչ բա-
ռեր. զոր օր. բառ, տառ, սեռ, տեսակ, յասուկ կամ յաւակնութիւն, լեզուակ,
մտածութիւն, գոյացութիւն, կենցաղ, յարաժամ, աստուծոյ, եւլլն. և կարգ մը
գաւառական բառեր: Իսկ Յունաբան Դպրոցի ձեռքով՝ յոյն նախամաս-
նիկներու թարգմանութեամբ ձեռնած գոյականներն ու բայերը որոնց
կարգէն են՝ ներգործել, յարաբերել, յարացոյց կամ տարացոյց (օրինակ),
վերաբերիլ, ապացոյց, բացատրութիւն, շարունակ, տարածանութիւն,
դերանուն, մակբայ, եւայլն, եւայլն, բաւական մեծ պաշար մը բերած
են մեր լեզուին:

(**) Քերականական այս ձեւերը պիտի մատնանշենք մեր բացատրու-
թիւններու կարգին:

(***) Քերքողական ոճ կոչուած այդ զեղծ գրականութիւնը՝ անհաշակ
թարգմանիչներու կամ իմաստակորէն գրողներու գրչին տակ մանաւանդ
ստեղծած է շատ անգամ լեզուի այլանդակութիւններ եւ խրթնութիւն-
ներ, եւ կամայական ու աղճատ շարադրութիւն մը:

Արդ՝ մեր նպատակն է որոշել ճաշակ մը սալ այդ յունաբան լեզուին: Ան իր ծագման քուսականէն ստիկն՝ իր անմիջական ազդեցութիւնն ունեցած է մեր լատագոյն գրողներուն վրայ (Խորենացի, Օսկէցի, Ստ. Սիւնեցի, Էւայրն), եւ նոյն իսկ մեր հին Շարականներէն շատերը անոր դրոշմը կը կրեն իրենց վրայ: Յաջորդական դարերու մէջ ալ՝ աւելի կաւ նուազ չափով՝ նոյն էրթողական ոճին հետեւած են ուրիշ մասնագիրներ մինչեւ Շնորհալի: Իսկ գրաբարի վերանորոգման յետագոյն քուսականին (ԺԸ-ԺԹ դար)՝ մասնաւորապէս Վենետիկեան Հայրերէն Բագրատունի՝ Դասական հայերէնին հետ ջանաց ընդերքեղ Յունաբան դպրոցի մաքրագործուած շարադրութիւնը՝ իր արձակ եւ տաղաչափեալ բոլոր գործերուն մէջ, մինչդեռ Վիեննական Միախարանի (Կարլսբան, Գարապաշ, Էւայրն) Ոսկեդարեան լեզուին հաւասարիւն մնալու սկզբունքը տարփողած են միշտ:

Մեր սոյն դասը օգտակար ընելու համար՝ հաստատուելով ընտրած ենք միայն Դասիկ փոխառութիւններէն (Սահմանք եւ Վերլուծութիւն) որոնց քարգնանութիւնը, իբրեւ Յունական Դպրոցի նախընծայ աշխատութիւն, Դասական Հայերէնի փայեղութիւնը կը պահէ չափով մը: Ուսանողներու դիւրութեան համար ընդգծուով կը նշանակենք նորանոս բառերը եւ փերսիական զարտադրութիւնները, մասնաւոր ուշադրութիւն հրաւիրելով վերջիններուն վրայ:

Յունական Դպրոցի դրութեան եւ աշխատանքներու մասին՝ ուսանողը աւելի տեղեկութիւններ պիտի կրնայ գտնել մեր հրատարակելիք Հայ Մատենագրութեան Պատմութեան մէջ:

ՀԱՏՈՒԱԾՔ

Ի ՍԱՀՄԱՆՈՅ ԴՈՒԹԻ

Ա. Որք միանգամ իմաստասիրութեան տենչան բանից, և առ ի նմանէ հետեւութեանց (առ ի նոցանէ հեշտութեանն)⁽¹⁾ ծայրիւ միայն մատին հանդիպին նաւակեալ⁽¹⁾ (ճաշակողք), ամենայն կենցաղական հոգոց բարեաւ մնալ աւացեալ⁽¹⁾ (ասացողք), ողջախոն իմն մոլութեամբ առ այսօրիկ վարեալ⁽¹⁾ բերին⁽²⁾:

(1) Ընդգծուած յոգնակի անցեալ ընդունելութիւնները՝ իբրեւ բայածականներ գործածուած են ըստ յունին: Առաջին երկուքը՝ Դասական հայերէնով պիտի ըլլային «որք ճաշակեն», «որք ասեն», ինչպէս ըրած է թարգմանիչը առաջին նախադասութեան մէջ գրելով՝ «որք... տենչան», մինչդեռ ըստ յունին պիտի գրէր՝ տենչացողք (տենչացողք): Յոյնին համաձայն է նաեւ վարեալ⁽¹⁾ որուն յոգնականացուցիչ Բ գիրը աւելորդ կրնայ համարուիլ՝ մեղի ծանօթ գրաբարին օրէնքով:

(2) Բերին (φέρειν) բայը նիւթական թարգմանութիւնն է յոյնին, դիմել, միտիլ, տարուիլ նշանակութեամբ:

Բ. Զոր օրինակ ի հոսանուտ գետի՝ ի նոյն ջուր անկար է (անհնար է ումեք) երկիցս թանալ զոտն, և կամ որպէս ոմանք ևս յարաձգելով⁽¹⁾ զտարակուսանալ՝ ասեն, եթէ և ոչ մի անգամ կարողութիւն է ի նոյն ջուր թանալ զոտն, այն ինչ (առ ժամայն) ջրոյն փութապէս հոսեցելոյ եւ անցելոյ⁽²⁾:

(1) Բառը՝ ինչպէս յար նախամասնիկէն կը յայտնուի՝ նոր է ինքնին: Յունաբան Դպրոցը անցեալ ընդունելութեան տեղ՝ կը նախընտրէ աներեւոյթին գործիականով կիրարկուածը:

(2) Յոյնէն փոխ առնուած քերականական ձեւի մը համաձայն՝ նախադասութեան մը դիմաւոր բայի ենթակային հետ կապ չունեցող անցեալ ընդունելութիւն մը իր ենթակային հետ սեռական հոլով կը գրուի, ինչպէս է հոս. ջրոյն... հոսեցելոյ և անցելոյ: Այս ձեւը սակայն Դասական լեզուի մէջ ալ կ'երի ի երբեմն. օրինակներ. «Զի սորա (հոգւոյն) ապրեցելոյ, և մարմինն հաղորդի փրկութեան» (Ոսկ. Մեկն. Թղթ. Պօղ. Բ 427). «Եթէ ձեռնն, ոսկն փետլոյ, չլինիցի՝ վշտակից...» (Նոյն, Ա 244). «Մտացն շփոթեցելոյ, մոռանալ զաղօթն» (Մանդակունի), եւայլն:

Գ. Արիստոտել ասէ, եթէ «[Իմաստասիրութիւն], որպէս բոլոր ինչ, ի մասունս բաժանեցաւ»: Եւ բարեւոք ասէ, վասնզի տեսականն և գործականն մասունք իմաստասիրութեան են. եւ որպէս՝ միոյ մասին պակասելոյ(*) հարկ է զբոլորն անկատար գոյ(¹), նոյն օրինակ [տեսականին եւ] գործականին ոչ ելոյ(*)՝ անկատար է իմաստասիրութիւն, [զի ձեռին ոչ ելոյ(*) անկատար է ամենայն մարմինն]: Քանզի պարտ է իմաստասիրին ո՛չ միայն տեսականաւն այլ և գործականաւն զարդարիլ(²):

(*) Տես Բ. հատուածին (²) կանոնը:

(¹) Յունարէն լեզուի մէջ՝ աներևոյթին ենթական կամ տէր բային հայցական հոլով կը դրուի, ինչ որ օտար է Դասական հայերէնին: Պէտք է ըսել սակայն՝ որ նոյն ձեւը մեր հին թարգմանութիւններուն մէջ որդեգրուած է արդէն, պայմանաւ սակայն որ ներգործական բայի մը ներկայութիւնը տեսնուի խօսքին մէջ. Օրինակներ. «Ասա՛ զիմաստութիւն քոյ քեզ լինել» (Առակք, է 4). «Կամիմ զամենայն մարդիկ իբրեւ զիս լինել» (Ա. Կորնթ. է 7). «Ձի զամենեւին... մտաւարժս և աստուածապաշտս կամէր լինել Աստուած» (Եւթաղ). «Մտեալ ի տուն մօխրանոցին՝ զկրակն ասաց զոյ աստուած» (Փարպեցի): Իսկ Գործք Առաքելոցի Իէ գլ. 44 համարին «և զայլսն զո՛րս ի տախտակս, և զո՛րս յայլ ինչ կահ ի նաւէ անտի» խօսքին մէջ՝ թարգմանիչը ուշադիր եղած չերեւիր անմիջապէս առաջ դրուած հրամայեաց բային, անոր պատշաճեցնելու համար անջատօրէն գործածուած հայցական տէրբայիններու դիրքը. — Գոյ և ել բայերու գործածութիւնը յաճախադէպ է յունարաններուն մօտ, և լեալ կամ եղեալի տեղ ստէպ կը կիրարկեն՝ զոլով, ելով: Այս վերջինը իր հրամայական ձեւին տակ միայն ծանօթ է մեզի Աւետարաններէն. «Ողջ եւ, թագաւոր Հրէից»:

(²) Յունաբան դպրոցը՝ թէ՛ հասարակ և թէ՛ կրաւորական բայերու աներևոյթներուն ելը՝ որ յատուկ է Ոսկեդարեան լեզուին՝ կը փոխէ իլի: Հաւանական է սակայն՝ որ աւելի կանոնաւոր տեղի ունեցած ըլլայ այդ փոփոխութիւնը, չփոթութիւն մը դարձանելու նպատակաւ: Ըստ այսմ՝ համարել, խօսել, դատել, ևայլն, եղած են համարիլ, խօսիլ, դատիլ: Պարագան նոյն է նաև կրաւորականներուն համար:

Գ. Ոչ կամեցաւ թողուլ շարագրածութիւնս Պիւթագորաս, ասելով՝ եթէ Ոչ կամիմ զիմ վարդապետութիւնս թողուլ յանշունչս, այլ ի շնչաւորս: Անշունչս կոչելով զգիրս, իսկ շնչաւորս՝ զաշակերտսն, որ[ք]՝ եթէ ոք հարցանիցէ կամ տարակուսեսցի՝

կարողք գոն պատասխանաւորել(¹) և լուծանել զտարակուսանս. իսկ զիրք միշտ զմի և զնոյն ասելով՝ ոչ կարեն լուծանել զարտաւոյ իւրեանց տարակուսանս(²):

(¹) Նոր է այս բառը փոխանակ ըսելու՝ պատասխանի տալ: Այս ձեւով միաւորուած բայեր՝ զոր օր. փառաւորել (փինկ. փառս տալի), մեղադրել (փինկ. մեղ դնելի), ձեռնարկել (փինկ. ձեռն արկանելի), ևյլն. և ըստ այնմ կազմուած գոյական բառերը՝ Փառատրութիւն, Մեղադրութիւն, Ձեռնարկութիւն, ևայլն, Դասական լեզուի մէջ սովորական են արդէն:

(²) Հոս նախադրութեամբ խնդիրով ձեւացած ասացուած մը ածականաբար կը գործածէ թարգմանիչը. եղանակ մըն է բացատրութեան և ո՛չ լեզուական անտեղութիւն մը, թէև Ոսկեդարը այդ աղատութենէն շատ օգտուած չերեւիր:

Ե. Բազում աստիճանօք ցուցաւ իմաստասիրութիւն պիտանացեալ (ի կիր արկեալ), և եթէ լաւագոյն ամենայն արհեստից եւ մակացութեանց(¹) (գիտութեանց) է իմաստասիրութիւն, որպէս Պլատոն առ ոմն Թէոդորոս երկրաչափ յայտ առնէ ասելով՝ թէ «Այսպիսի ինչ բարի, ով Թէոդորէ, ոչ եկն երբեք առ ի մարդիկ և ոչ եկեսցէ երբեք առ յԱստուծոյ»:

(¹) Յունարէնի մէջ բազմատական և գերադրական ածականները սեռական խնդիր կ'առնեն: Մեր թարգմանիչն ալ նոյն խնդիրը տուած է լաւագոյն ին, փոխանակ ըսելու՝ լաւագոյն բան զամենայն արհեստս եւ մակացութիւնս: Պլատոնի նոյն տողը ուրիշ յունաբան մը կը թարգմանէ բնագիրին համաձայն, [իմաստասիրութեան]՝ «որոյ մեծագոյն բարի...» (Տիմէոս, էջ 11c), փինկ. ըսելու՝ «բան զոր մեծագոյն բարի»: Դաւիթ Անյաղթի ընծայուած Խաչի ներքոյ ին մէջ ալ՝ որ յունաբան Դպրոցի արդիւնք է՝ մէկէ աւելի անգամներով կը հանդիպինք այս ձևին. «բարձրագոյն գոս հրաւից». «զերագոյն ծփական ալեաց». «վերագոյն մոռնուոյն» ևայլն: Ըստ այսմ՝ Դասական լեզուի գեր ի վերոյ (գերագոյն) եւ տուպ (փոքրագոյն, նուազագոյն) բառերը՝ բազմատական կամ գերադրական ածականներ նկատելով՝ սեռական կը համարինք իրենց խնդիրը. «գեր ի վերոյ լինիցին անգլաւաց» (Առակք, ԺԺ 11). «գեր ի վերոյ լինիցին ախոյնից» (Եզնիկ.). «ինձ որ տուպս եմ ամենայն սրբոյ» (Եփես. Գ 8): Տե՛ս Դասագիրքիս մէջ (էջ 15 (բ)):

[Ստոյիկեանքն] ասեն՝ եթէ վասնզի առաջիկայ կենցաղս այս երախանի նմանեալ գոյ, յայտ է եթէ ըստ ուշափից (¹) յեղանակաց երախանն լուծանի, ըստ այնքանեաց յիրաւի ոք զինքն (զանձն) արտահանէ:

Նա քանզի և ասեն իսկ՝ եթէ ըստ վեց յեղանակաց լուծանի երախանն. ա) կամ վասն կարօտութեան կերակրոց. զի կարօտութեան ելոյ կերակրոց (ի պակասել կերակրոց), յիրաւի յառնեն կոչեցեալքն եւ լուծանի երախանն: Արդ այսպէս եւ վասն կարօտութեան ընչից՝ յիրաւի ոք զինքն արտահանէ, այսինքն ի բաց բառնայ, ոչ կամելով ծախիլ ի սովոյ: Որպէս եւ Թէոփիս յայտ առնէ ցոյն Սկիւռնոս (Կիւռնոս) ասելով՝ թէ «Պարտ է յաղքատութենէ փախել եւ ի մեծակիսեղն (որ ունի կէտս մեծամեծս) անկանել ծով, եւ ի վիմաց, Սկիւռնէ, հոսիլ յարեգնակոյն» (²): Եւ արդ պարտ է գիտել՝ եթէ ոչ զայն ասէ, եթէ պարտ է տնանկին զինքն ի բաց բառնալ, այլ զայն ասէ, թէ Պարտ է տնանկին ամենայն ուրեք սերմանել՝ եւ ի վիհս անկոխս, եթէ հնար ինչ իցէ եւ ի ծովու, որպէսզի ազատեսցի ի սովոյ:

բ) Ըստ երկրորդ յեղանակի՝ դարձեալ լուծանի երախանն, վասն լինելոյ չարահաւ (չարախիւս) զկերակուրան (³) եւ դեղս մակարդէցեալս (⁴). քանզի այսպիսեաց ելոց կերակրոց (⁵) յիրաւի յառնեն կոչեցեալքն եւ լուծանի երախանն: Արդ այսպէս եւ մարմնոյ ուրուք չարահաւելոյ (կարգա՝ չարահաւ ելոյ) եւ անպատկանաւոր (եւոյ) առ ի յընդունելոյ զանձնաւորական ազդումն, յիրաւի արտահանէ՝ ի բաց քերելով (քեցելով ?) զինքն ի ցաւոյն (ի տառապանացն): Որպէս եւ ոմն շնական փիլիսոփոս կիսագօս գոյով, մատեալ առ Բուլիանոս Թադաւոր՝ ասելով. «Կէս մարմնոյ խոյ մեռաւ և կէս տեսանէ զտիւ. գլխա՛, ով Թադաւոր, ի կիսակտուր շնականս». այսինքն թէ՛ հրամայեա կամ բժշկել կամ սպանանել: Առ որ ասաց [Թադաւորն] թէ՛ «Ջերկոսեան զրկես, և զՊղուտոն (զգժոխս) և զՓայեթոն (զարեգակն), յումեմնէ պակասեալ, և զոմն տակաւին ևս տեսնելով»:

գ) Ըստ երրորդ յեղանակի՝ դարձեալ լուծանի երախանն, վասն առանձնական տազնապի կոչնատեառն. քանզի կոչնատեառն (⁶) կամ յանկարծակի հիւանդանալ՝ և կամ լսել (⁷) զկորուստ սիրելւոյ, յառնեն կոչեցեալքն և լուծանի երախանն: Եւ արդ

այսպէս՝ եթէ առանձնական ումեք տազնապ հասանիցէ, յիրաւի ի բաց բառնայ զինքն. որպէս և արար Պիլթագորուհին (⁸)՝ որ կոչեցաւ Թէանոյն: Քանզի նա անկեալ ի բուռն Սիկիլացոց բռնաւորին, և հարցեալ (կր.) թէ Ընդէ՞ր ոչ ուտեն Պիլթագորականքն զմեծ ոլոռունս՝ ասէր. Կերայց քան թէ ասացից: Եւ յասել բռնաւորին՝ թէ Կեր, ասէր. Ասացից քան թէ կերայց. և այսպէս ծամելով զլեզուն՝ վախճանեցաւ:

դ) Ըստ չորրորդ յեղանակի՝ դարձեալ լուծանի երախանն վասն արբեցութեան. քանզի յարբեցութիւն անկելոց կոչեցելոցն՝ յիրաւի լուծանի երախանն: Այսպէս յիրաւի ոք ի բաց բառնայ զինքն, յորժամ ի վերջինն հասանիցէ ի ծերութիւն (և զառանցիցէ), և սկիզբն առնէ աղճատելոյ և բարբանջելոյ:

ե) Ըստ հինգերորդ յեղանակի՝ դարձեալ լուծանի երախանն, յորժամ սկիզբն առնեն կուռելոյ կոչեցեալքն, և անիրաւս առ միմեանս առնել[ոյ]: Նոյնպէս յիրաւի ոք ի բաց բառնայ զինքն, յորժամ ըմբռնեալ ի թշնամեաց՝ հրամայի (⁹) առնել անիրաւ ինչ, կամ ընդ մօր անկանել կամ անպատեհ ինչ ուտել:

զ) Իսկ ըստ վեցերորդ յեղանակի լուծանի երախանն վասն հասարակական (⁸) տազնապի, քանզի հասարակական տազնապի հաւելոյ՝ կամ հրայրեցութեան (կամ շարժման) կամ արշաւանաց բարբարոսաց, յառնեն կոչեցեալքն և լուծանի երախանն: Այսպէս յիրաւի ոք զինքն ի բաց բառնայ ի հասարակական տազնապէ հասելոյ, և քնամեացն այն ինչ զքաղաքն առնուլ հուպ եղելոց, և նորա յերկիւղէ անտի յաղթահարելոյ: Արդ զայսօտիկ Ստոյիկեանքն [ասեն]:

Իսկ այլք երկուս միայն յեղանակս յարադրեն, ըստ որոց յիրաւի ոք ի բաց բառնայ զինքն: Քանզի ասեն՝ թէ Լու ի կեալ՝ կենցաղս է կամ լաւ կամ յոռի կամ միջակ. արդ յորժամ ի լաւումն և ի միջակումն (⁹) գոլով՝ և տեսանէ զինքն ի յոռին արտաքիսեալ՝ յիրաւի ի բաց բառնայ զինքն: Եւ դարձեալ ի յոռնագունումն գոլով՝ և տեսանէ զինքն ոչ երբեք ի լաւագոյնն վերաքեալ, յիրաւի ի բաց բառնայ [զինքն]:

Ասեմք՝ եթէ ոչ ըստ իրաւանց և ոչ ըստ անիրաւութեան պարտ է զինքն ի բաց բառնալ ումեք. քանզի որք զայս այսպէսն կամին կամ խորհին՝ ընդդիմանան Արարչին. հարստահարութեամբ կամելով զկապն լուծանել զոր կապեաց, [ասեմ իսկ զբաժանումն հոգւոյն ի մարմնոյ]: Եւ պարտ է հաւանել Պղատոն

նի որ ասէ, թէ Ահա որպէս յուժեմն պահարանում (ի պահարանի ուրեք) եմք, և ոչ է պարտ յայսմանէ զինքն արտահանել և տարափախչիլ, այլ կալ մնալ կապողին՝ մինչև նա լուծցէ: Իսկ փորձութիւնք թէ ուրեք պատահիցեն, ո՛չ վասն այնորիկ՝ որպէս թէ ումեք պարտ է զինքն ի բաց բառնալ, այլ վասն փորձելոյ զհոգին: Քանզի որպէս լաւ նաւապետ ո՛չ ի հանդարտութեան ծովուն, այլ ի յուզման ալեացն փորձի, նոյնպէս և վեհագոյն հոգի ի փորձութեան նահատակի: Ուստի և Ճեմականքն կամելով զժուժկալութիւն հոգւոյ ցուցանել՝ աղօթիմն⁽¹⁾ ասելով, «Զևս, տեղեա՛ ի մեզ փորձութիւնս»:

∞

(1) Դասական լեզուի մէջ այնչափ, որչափ բառերը չեն հոլովուիլ իբրև ածականներ. այլ իրենց այնքանի, որքանի ձևերովը կը գործածուին ու կը հոլովուին իբրև ածականներ:

(2) Յունարէն քերթուածի բառակարգին հետեւած է մեր թարգմանիչը, փոխանակ ըսելու: յարեցականի վիմաց: Ուրիշ յունարէն մը սապէս կը թարգմանէ միւսնոյն տողերը. Արժան է յաղքատութենէ (կամ՝ ի չքաւորութենէ) փախչել, եւ ի մեծն անկանել ծով, եւ կամ ի վիմաց հոսիլ ի բարձանց (կամ՝ ի ծայրագոյն հոսիլ բարձանց գահից) (Գիրք Պիտղոյ):

(3) Հմմտ. Գ հատուածին 1 կանոնը:

(4) Թերևս իբրև մէկ բառ պէտք է կարգալ՝ դեղամսկարդեցեալս (թոյնով մակարդուած?): Թարգմանիչը սխալ հասկցողութեամբ մը շինած է իր բառը, յունարէն ծղղիտըրօմօն բառին առաջին արմատին մէջ հայերէն դեղ (թոյն) բառը տեսնել կարծելով և երկրորդ արմատը (տըր...) τὸρῶ (մակարդել) բային հետ շփոթելով. մինչդեռ նոյն բառը՝ որ Փրանսերէնի մէջ ալ կը գործածուի (délétère)՝ կը նշանակէ մսխաբեք, կորուսիչ:

(5) Քերականորէն անկապակից կը մնան այս տողերը հետագայ նախադասութեան հետ: Յունարէնորէն պէտք էր թարգմանել. կոչմասեալնն հիւանդացելոյ եւ լսելոյ... (զերբային լսեալ ձևէն՝ զոր Յունարէնք կը գործածեն):

(6) Ունի (= ուրհի) իգականացուցիչ մասնիկին կիրարկուած դասական է, ինչպէս յայտնի է թագուհի՝ աստուածուհի և այլն բառերէն: Յունարէն գպրոցը սակայն ստեպ կը գործածէ զայն. երիտասարդուհի, սըրբուհի, և այլն:

(7) Հրամայիմ բային գործածութիւնը Ոսկեդարեան չէ. բայց Յունարէն Դպրոցէն առաջ կիրարկուած կ'երևի: (Տե՛ս Եղիշէի Պատմութեան Ընծայականին մէջ... «Առ ի՞նչ արդեօք հրամայեցես, քան իթէ հրամայիցիս»:

(8) Նոր ձևն է հասարակաց դասական բառին:

(9) Յունարէն գպրոցն ընդհանրապէս վերջահոլով տրականի ում ձևը կը գործածէ թէ՛ ածական և թէ՛ գոյական բառերու համար:

(10) «Աղօթել» բայը՝ քիչ անգամ կ'երևի Դասական լեզուի մէջ, որ միշտ յաղօթ կալ, աղօթս մատուցանել ձևերը կը նախընտրէ (Հմմտ. Գ հատուած կ. 1):

ՀԱՏՈՒԱԾԲ

Ի ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹԵՆԷ ԴԱԻԹԻ

(«ՆԵՐԱԾՈՒԹԵԱՆ» ՊՈՐՓԻՐԻ)

Ա. Ուսեալք զգիտաւորութիւն և զպիտանացու առաջիկայ տարագրութեան՝ ասացուք և զպատճառս մակագրութեան: Եւ գիտելի է, զի մակագրեալ է առաջիկայ շարագրութիւնս «Պորփիւրի Ներածութիւն», Պորփիւրի Փիւնիկեցւոյ՝ աշակերտի Պղոտինի Լիկոպոլսեցւոյ, — իսկ Լիկոպոլիս յեզիպոս է, — վասն որոյ (զորմէ) ասացեալ է՝ եթէ «Ոչ յոքունս եզիպոսս, բայց յորժամ ծնանի՝ մեծ ծնանի»: Վասն որոյ ասէ Պորփիւրիոս՝ եթէ Պղոտինոս մեռային քաւակեալ⁽¹⁾ զոյր ամաչեցեալ՝ եթէ զիա՛րդ արդեօք ի մարմնում իցէ: Եւ կամեցելոյ ոմանց⁽²⁾ յարուցանել նմա պատկեր՝ արգել ասելով. Շատ է ինձ՝ որ ի բնութենէս գոյ ստուերակերպութիւնն (այսինքն՝ մարմինն). ոչ է [արժան] ստուերակերպումս ստուերակերպ (պատկեր) կանգնել:

(1) Քաւակեալ (նմանեալ կամ նմանեցուցեալ)՝ Յունարէն գըպրոցի բառ է, նոյնպէս և մեռայինը՝ զոր թերևս պէտք է կարգալ գմերային (=որ ինչ մեր է, այսինքն՝ մարմինն):

(2) Հոս անցեալ ընդունելութիւնը իբրև ածական գործածուած է. հոլովուած չէ իր ենթակային հետ:

Բ. Սխանչանք սկիզբն են իմաստասիրութեան: Եւ զի սքանչանք սկիզբն են իմաստասիրութեան՝ ասուս պարտ է գիտել, վասնզի թէ ոչ սքանչանայ ոք՝ եւ ոչ ի խնդիր անկանի եւ ոչ իմաստասիրէ, որզուն⁽¹⁾՝ յորժամ տեսանելով ոք զծիածանդ եւ ոչ սքանչանայ՝ եթէ զի՛նչ իցէ և ո՛ւստի բաղկանայցեն խառնուածք նորին երփն երփն գունոցն, ոչ անկանի ի խնդիր, իսկ եթէ սքանչանայ, ապա և ի խնդիր անկանի, ապա և իմաստասիրել ձեռնարկէ:

(1) Փոխանակ ըսելու՝ որպէս: Նոյն իմաստով Յունարէն գպրոցին մէջ կը գործածուին նաև որզան, հիկէն, հիզան բառերը:

Դ. Քանզի ասէր Անտիոթենէս. Մարդ տեսանեմ, մարդու-
րիւն ո՛չ. ձի տեսանեմ, ձիուքիւն ո՛չ. (արջառ տեսանեմ, ար-
ջառուքիւն ո՛չ): Զայս ասէր յայտ առնելով՝ թէ մասնաւորքս և
զգալիքս ե՛ն, իսկ ընդհանուրքն և իմանալիքն չե՛ն: Զոր յան-
գիմանելով ասեմք՝ եթէ ոչ ամենայն ինչ յէիցս ընդ զգայու-
թեամբ անկանի: Զի եթէ որք ընդ զգայութեամբ անկանին՝
նոքա միայն են գոյ՛, ապա վասնզի աստուածայինն և միտք և
հոգի ոչ անկանին ընդ զգայութեամբ, ապա ուրեմն ոչ են գոյք:
Նաև պարտիմք իսկ ոչ զգայութեանցդ հաւատալ, վասնզի ոչ
ճշմարտեն. ահաւասիկ արեգակն բազմապատիկ մեծ գոլով քան
զերկիր՝ րզաչափաբար տեսանի, եւ զդեկ նաւի ի ջուր՝ բեկեալ
տեսանեն զգայութիւնք:

Դ. [Ասեն] առ այսոքիւք՝ եթէ ոչ զօրութեամբ ունիմք
զծիծաղականն, ուր և ոմանք ընդ Տրոփոնեայ [քարայրն] անցեալք՝
յայնմ հետէ և առ յապա առանց ծիծաղելոյ մնացին: Բայց ա-
սելի է ըստ մեր խոստմանն՝ թէ զիա՛րդ լինի ծաղրն: Ոմանք
ասեն թէ անբան չնչոյն լինի, որոց դաշնակից (համաձայն) գոմք,
քանզի ծիծաղելն ի ձեռն մկանց և ջլաց լինի՝ որ անբան չնչոյն
են, և ոչ ի ձեռն բանական հոգւոյ: Բայց տարակուսին ոմանք
ասելով. եթէ ի ձեռն անբան չնչոյն ծաղրն լինի, վասնզի և
մկուռնքն և ջլւքն ի միմեանս գալով առնեն զծաղրն, ապա պարտ
է նմա (ծաղրուն կամ ծիծաղելոյն) և յանբանսն տեսանիլ⁽¹⁾,
վասնզի ունին մկուռնս և ջլւս: Առ այսոսիկ ընդդիմաբանելով ա-
սեմք՝ թէ և ա՛յլ կենդանիք են ծիծաղական, որպէս վիպէ Արիս-
տոտէլ ի գիրսն Յաղագս կենդանեաց, յորոց մի է և տառեղն:

⁽¹⁾ Կրաւորական աներեւոյթին փոփոխման մասին՝ Տես վերը (46
ՀԱՏՈՒԱԾՔ, Գ (2)):

Ե. 'Յաւեհ որք ի ճեմարանէն': Զճեմականսն յիշէ [Պորփիւր],
որպէս ոմանք ասեն, վասնզի ճեմականքն զօրաւորք էին բանա-
կանաւն: Այլք ասեն՝ թէ վասնզի պղատոնական է, կամեցաւ
ցուցանել՝ թէ և Արիստոտելականացն հետեւի, վասն այսորիկ յիշ-
եաց: Իսկ ճեմական կոչեցաւ Արիստոտէլ, վասնզի Պլատոնի

տակաւին ևս կենդանի գոլով՝ ոչ իշխէր նստիլ և ուսուցանել,
այլ ճեմէր: Այլք ասեն՝ Ոչ. այլ հակառակ էր Պղատոնի, զի նա
նստեալ գոլով՝ ինքն յոտն կացցէ: Որ զայդ ասեն՝ սուտ ասեն.
այլ եւ պատուէր զնա եւ պաշտէր, որպէս եւ ուրեմն [ի վերայ
գերեզմանին] բազին կանգնեաց և մակագրեաց այսպէս.

«Վազինս այս Պղատոնի կանգնեաց Արիստոտէլ,
առն՝ զոր չարք և ոչ գովելոյ զնա արժանի են»:

ՅԱՂԱԳՍ ԽՈՐԹՈՒԹԵԱՆ ԾԱՐԱԳՐԱԾՈՒԹԵԱՆՑ

Վասնզի բազում անգամ անհաւաստի գոն մակագրութիւնք
[չարագրածութեանց], վասն այսորիկ յիրաւի եւ հարադատու-
թիւնն խնդրի, վասնզի գիտելով՝ եթէ հարադատ է չարագրածն,
զգիտութեան փառս ունողի⁽¹⁾ վարդապետին յօժարութեամբ ըն-
թեռնումք [զչարագրածն]... եւ որպէս սիրելի ինչ վարկանիմք
զհետեւիլն կարծեաց վարդապետին:

Եւ լինին խորթ չարագրածութիւնք ըստ չորից յեղանակաց:

ա) Կամ վասն հոմանունութեան չարագրողաց, և կամ վասն
հոմանունութեան չարագրածաց: Վասն հոմանունութեան չարա-
գրողաց. որպէս յորժամ գտանին երկուք ոմանք հոմանուն, եւ
գրէ իւրաքանչիւր ոք չարագրածս ոմն Վասն հոգւոյ, և ոմն Վասն
Երկնից. յայնժամ վասն հոմանունութեան չարագրողացն ոչ ոք
կարող գոյ որոշել, այլ գերկուսեան շարագրածսն միոյ առն կար-
ծէ գոյ: Եւ կամ վասն հոմանունութեան չարագրածութեանցն.
յորժամ գտանին երկուք ոմանք զանազան անուանս ունելով՝ և
առնեն չարագրածութիւնս վասն միոյ իրի, կամ Վասն հոգւոյ կամ
Վասն Երկնից, և յայնժամ ոչ ոք կարող գոյ որոշել, կամ զնորայն
սորա կարծելով, կամ զսորայն նորա:

բ) Ըստ երկրորդ յեղանակի ասին խորթ չարագրածու-
թիւնք՝ որ լինին ի ձեռն պատուասիրութեան՝ այսինքն սնափա-
ռութեան: Քանզի ոմանք անփառք և աներեւելիք գոլով՝ անուամբ
վարդապետութեան կամելով յարգել զիւրեանց չարագրածսն,
մակագրեն յիւրեանց չարագրածսն գերեւելի ուրուք զանուն
վարդապետի:

գ) Ըստ երրորդ յեղանակի լինին խորթ չարագրածք վասն
ժլատութեան (զօշաքաղութեան), որպէս եղև առ Պիսիստրատո-

սիւ: Վասնզի առ նովաւ ցնդաբար (խառն ի խուռն) բերեցելոց հոմերականաց հազմերգութեանցն⁽²⁾, կամ եղև նմա ժողովել զամենայն տաղս հոմերականս, և վարձս տանողացն բազումս խոստանայր տալ: Վասն որոյ բազումք տաղս ստեղծանելով մատուցանէին բռնաւորին՝ որպէս թէ Հոմերոսի իցէ՝ վասն իւրեանց շահիցն:

դ) Իսկ ըստ չորրորդ յեղանակի լինին խորթք շարագրածք վասն բարեմտութեան աշակերտաց առ իւրեանց վարդապետան. զրեն շարագրածս ոմանս, և մակազրեն զանուն վարդապետին... , որպէս Պիլթագորականքն զՊիլթագորին ի վերայ «Կէ ասացելոց առաջին» (ըստ յունին՝ Հիպոքրատէ): Արդ՝ վասնզի բազումք են խորթ շարագրածութիւնք՝ յիրաւի զհարազատութիւնն խընդրեմք: Բայց արտօրոշին և ճանաչին շարագրածք՝ թէ խորթք իցեն, թէ հարազատք, ըստ նիւթոյն և ըստ տեսակին: Ըստ նիւթոյն՝ ըստ յարմարման (ըստ ոճոյն), այսինքն ըստ բառից. զի յարմարումն և բառք որպէս նիւթք են շարագրութեան. իսկ ըստ տեսակի՝ ըստ մտածութեան (ըստ տեսութեան):

(1) Օղ կամ ող վերջաւորող բայածականը իր բային հայցական խնդիրը առած է: Յունաբան Դպրոցին մէջ ստեպ կը հանդիպինք քերականական այս ձևին՝ որ սովորական է մեր աշխարհաբարին համար ալ: Պէտք է գիտնալ սակայն, որ ող նշանակութիւնն ունեցող ներգործական բայածականները (ինչպէս են առնելի (ընող), լսելի (լսող), ընդունելի (ընդունող) ևայլն, Դասական հայերէնի մէջ ալ երբեմն նման խնդրառութեամբ կը գործածուին. զոր օր. «Ճրագաբերանացն... արկանելեաց և ի վեր հանելեաց զնաւակսն (ըզբաժակսն) ոսկի» (Ձաք. Դ 12). «Ոտք քահանայիցն կրելեաց զսպասնակ ուխտին» (Յեսու, Գ 13):

(2) Տես 46 հատուածք, Բ Կ. 2:

Վ Ր Ի Պ Ա Կ Ք

Էջ 12 Կ. (1) աւելցնել

Հմմտ. սակայն՝ «կասկածել ընդ սկաց, «հոգալ ընդ ընկերաց» (Ոսկեբերան)

» 15 տ. 10 [կարօսի[մ]

կարդա՝ կարօսի[մ]

» 15 (3) կսնոնեկն վերջ աւելցնել

Ըստ այսմ և բայը:

» 176 աւելցնել բառերուն վրայ

«Տմուղ, «մարտ»
«Առեղ, «այլ էն չէլը»

» 176 բառերուն մէջ «Ձնդ ընսրիս հանել»

կարդա՝ «Ընդ ընսիս հանել»

